

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı Yayınıdır

HASDER'le
30 YIL

Ederi: 10 YTL. - Price: 6 € (+Postage)

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı Yayınıdır

2007, Yıl: 21, Sayı: 55

Yılda Bir Yayınlanır

Sahibi

Halk Sanatları Vakfı (HASDER) adına

Ali NEBİH

Yayın Kurulu

Engin ANIL

Öcal ERTEN

Aziz ENER

Tuncer BAĞIŞKAN

Kapak Fotoğrafları

HASDER Arşivi

Grafik-Baskı

Tipografart

Selimiye Sokak No. 1, Lefkoşa

Tel: 0392 22 75 944

HASDER

Dervişpaşa sokak No:17

Arabahmet Lefkoşa - Kıbrıs.

Tel:(0392) 227 08 26

Fax: (0392) 228 77 98

Web site: www.hasder.org

E-mail: hasder@hasder.org

**"Halkbilimi" nin bu sayısının yayınlanmasına
katkıda bulunan BELÇA LTD.'e teşekkür ederiz**

İÇİNDEKİLER

Okurlara	2	Siyasal Dönüşüm: Sarayönü'nden Ekran Önüne.....	60
Short Summary Of Contents.....	3	Gürdal HÜDAOĞLU	
Eski Kıbrıs Gelenekleri üzerine Kutlu Adalı'nın kitabı "Dağarcık"tan alıntı - Sellain T'api		KTÖS ve Eğitim	78
Kutlu Adalı		Şener ELCİL	
20. Yüzyılın İlk Yarısındaki Gazetelere Göre Kıbrıs Türk Toplumunun Ekonomik Durumu	9	Kuzey Kıbrıs'ta Nüfus Olgusu.....	80
Ahmet AN		Muharrem FAİZ	
İnönü Köyünde Şehidalarla İlgili İnanışlar.....	14	Müzik Derlemeleri.....	93
Çağın ZORT		Selçuk GARANTİ	
Yetmiş Dört Sonrası Genelde Kültür Ve Özde Karpaz .	19	Garutsalı Ahmet Efendi ve Yorgancı Dalevera Usta....	99
Özkan YIKICI		Eren BAŞARAN	
Masal derlemeleri	28	Kıbrıs'ta "Göz Dutması"na Dayalı İnanç ve Uygulamalar.....	105
1-Yüz Gasap da Güzelliktir		Tuncer BAĞIŞKAN	
2-Köpek Ahmet		Nicosia: From a Rural Society to a Modern Capital	126
3-Armutçu'nun Dediği		Giorgos PSALTIS	
Fatma KÜKRER		Kıbrıs Türk Ve Rum Ağızlarında Söyleyiş Benzerlikleri (Spoken Similarities Between Turkish Cypriot and Greek Cypriot Dialects).....	131
1-Gocagarının Baklaları.....	32	Mahmut İSLAMOĞLU - Şevket ÖZNUR	
2-Gacolu Elbise		XI. Çocuk ve Masal Sempozyumu Bildirileri	
3-Ali İle Veli		Hızır	140
Engin ANIL		Bekir KARA	
Tremeşe Köyünde Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumların Dügünleri	33	Masal ve Çocuk Eğitimindeki Yeri.....	143
Mehmet Ali TREMEŞELİ		Oğuz M. YORGANCIOĞLU	
Balos For All Cypriots Tüm Kıbrıslılar İçin Balos - Halk Dansı.....	37	Kıbrıs Mutfağı ve Yemekleri İle İlgili Bir Ortaçağ Belgesi.....	145
Dr. Andreas PAPANDREOU		Ahmet ERDENGİZ	
Halk Dili Karşılaştırması Örneği Karadeniz Bölgesi-Kıbrıs.....	49	Kıbrıslı Ermeniler ile Kıbrıslı Türkler Arasındaki Sosyal ve Kültürel İlişkiler.....	149
Nesibe AKINTUĞ		Ahmet AN	
XXV. Halkbili Sempozyumu Açılış Konuşması.....	51	Gomikebir'de Gelenek ve Göreneklerimiz.....	159
Ali NEBİH		Gülây KOMİLİ	
Kuzey Kıbrıs Ekonomisi Nereden Nereye.....	52	Denizden Gelen Özlenen Konuklar	172
Ali EREL		Altay SAYIL	
Kıbrıslı Türklerin %75'i Mutlu!	56	Kıbrıs'ta Pithkiavli Flütü: Morfolojisi ve Yapımı The Pithkiavli Flute in Cyprus: Morphology	
Yaşar ERSOY			

Okurlara

Değerli Okurlar,

İnsan yapamayacağı şeyin sözünü vermemeli derler. Ne yazık ki geçtiğimiz yıl Halkbilim Dergisini mart ayında yayınlama hedefimize karşın ağustos ayı içerisinde sizlere sunabildik. Maddi kaynak bulmak için yaptığımız çalışmaların uzun sürmesi yanında, bazı yazar arkadaşlarımızın makalelerinin elimize geç gelmesi nedeniyle dergimizin yayınlanması gecikmiştir. Bu yıl, Vakıflar Bankası'na ek olarak Belça Ltd'in de dergimize katkı koymas bizi memnun etmiştir.

“Halkbilimi Dergisi” sadece Kuzey Kıbrıs'ta değil, Güney Kıbrıs'ta da beğeni toplamakta ve dergimizde yazı yayımlatmak isteyen akademisyen ve Halkbilimi araştırmacıları bize ulaşmaktadır. Bu yıl Kıbrıslı Rum araştırmacı-yazar dostlarımızın dergimizde yazıları Türkçe / İngilizce olarak yayınlanmıştır. Böylesi bir durum bizi tümünden 2 dilli bir yayın yaratabilir miyiz şeklinde düşündürse de, böylesi bir projenin hayata geçmesi verili koşullarımızda; en azından şimdilik olanaklı görünmemektedir.

Dergimizde yaptığımız bir diğer değişiklik de yabancı okurlarımız için yazıların hemen hemen tümünün başlangıcında İngilizce bir özetini vermemizdir. Türkçeye yabancı bir okur yazının tamamını okumak isteyecekse o zaman bir tercüman bulmak durumunda kalacaktır!

Bu sayıdaki diğer önemli bir değişiklik ise dergimizin bundan sonra ISSN numarasıyla birlikte basılıyor olmasıdır.

Değerli dostlar,

1977'den 2007'e HASDER'le 30 yıl geride kaldı. 1980'li yıllarda sivil toplum örgütlerinin küçük salon girişi, veya lokallerinde halk dansları çalışmaları yaparken, bugün uygun çalışma salonu olan, Kuzey

Kıbrıs'taki ilk ve tek “Folklor Arşiv ve Kütüphanesi”ni bünyesinde barındıran, Halk Sanatları Enstitüsü'nü topluma kazandıran ve son olarak da henüz aktif hayata geçmese de Komikebir'deki (Büyükkonuk) “Eski Yağ Değirmeni Evi” projesini hayata geçiren bir yapıya ulaştık.

Yarattığımız bu değerlerin hep kendimizden vererek, özverili çalışmalar sonucu ortaya çıktığı bilinciyle, sonuza dek süreceği hamasetini yapmadan; Kıbrıs Türk toplumuna kazandırılmasının haklı gururunu yaşıyoruz.

HASDER, toplumsal kültür mirasımızın ve toplumsal kimliğimizin devamlılığı ve geliştirilmesi için etkinlikler yapmıştır. Toplumumuzun kimliksel uyanışında bir katkımızın olduğuna inanıyoruz; ama ne yazık ki ülkemizin sorma gir hanına çevrildiği günümüzde, nüfusumuzun yüzbin Kıbrıs Türkü'ne karşın içinde Türkiye'den buraya aktarılan nüfusla beşyüzbin olarak telaffuz edilmesi mücadelenin bizi aştığını göstermektedir. Toplumumuzda buna karşı mücadele edebilecek maddi temele sahip kararlı örgütlenmelerin az olması ya da yetersiz olması, mücadeleyi ileriye taşıyamamaktadır. Süretdurumdan çıkar sağlayanların çokluğu da bu doğrultuda kararlı adımlar atılmasını engellemektedir.

Kıbrıslıların toplumsal kültür zenginliğinin gelecek kuşaklara aktarılması, çağdaş, çoğulcu, çok kültürlü demokratik bir yaşam arzusuyla güçlü iradelerin yeniden örgütlenmesi ve mücadelenin yükseltilmesi dileğiyle...

Halkbilimi

Short Summary of Contents

Engin ANIL*

People should never give promises that they would never hold. Last year we had promised, it would be the last time that “The Halkbilimi” was being published late. Unfortunately, we were unable to keep this promise and this year we are even later.

But we have got good news for you. For the first time we have taken the ISSN code for our periodical.

A new improvement of our annual is that, we have got a short summary at the beginning of nearly each article in English for our foreign readers. For the ones which the authors have not been able to supply a short summary we are providing the theme of their articles down below.

Many Greek Cypriot friends have also contributed to our periodical in English. With our own efforts we have supplied the Turkish translation of the articles as well on the same pages as of the article. Many thanks to two young volunteers Arda Kuran and Halil Saka who have helped us for a more accurate translation of the articles.

2007 was 30th anniversary of the foundation of HASDER, The Folk Arts Foundation. What things can be important in ones lives. Marriage, business, a family etc. But for the members of HASDER, and especially for the members of its executive board, HASDER has been more important than anything. No guests have been accepted at the nights when meetings of the executive board was held, no holidays were taken when there was something to be done for HASDER. Members have always sacrificed from themselves, their families and relationships. Was it worth? Of course yes. The awards, celebrations, and the appreciations we have received up to now shows that we have been in the correct way.

Practicing folk dances of Cyprus in small halls of non governmental associations in 1970’s up to now HASDER has made a significant progress. Apart from

an appropriate folk dancing practicing hall of HASDER in Kaymakli district, it is running the one and only Folklore Archive and Library, The Folk Arts Institute and lately the Old Olive Mill House in the village of Komikebir (Büyükkonuk).

Now, please let me to give a short summary of the contents for some articles that do not have a summary supplied by the author.

Fatma Kükreker contributed with 3 folk tales compiled from her mother (p.28) The first one is about an old women who wanted to get beautiful despite her old age (Please Flay Butcher and Make me Beautiful) the second one is Ahmet The Dog and the third one is What the Pear Seller Tells.

Engin Anıl has also compiled 3 small folk tales on page 32. 1-) The Broad Beans of the Old Woman 2-) The Dress with Lacework, and the last one 3-) Ali and Veli

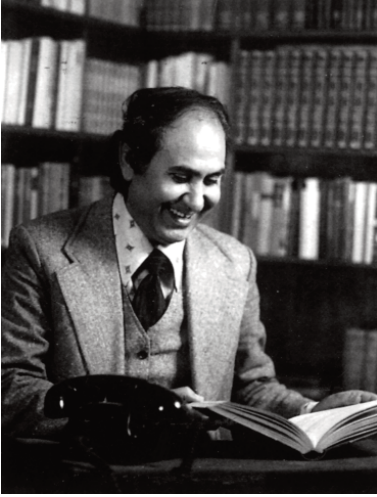
In the article on page 49 Nesibe Akıntuğ, tries to compare and find out the similarities between the variations of Turkish dialects in Turkey with the local Turkish Cypriot dialect.

Selçuk Garanti on page 93 supplies us the notes of some musical pieces. According to the order of printing the first one is Ah Leymosun (page 93 original, 94 composed), Arabiye Atışması (page 97 original, 98 composed)

Gülây Komili from the village of Komikebir (Büyükkonuk) sent us a lot of collected material of folkloric and cultural traditions and applications (p. 160). The first tradition she has presented is about the wedding traditions. Then, Tarhana making (p. 164), Carob and the by products (p. 166), Olive Harvesting and its’ by products (p.170)

Emine Hür contributed our periodical with the method of “Distilling Eau de Rose from Roses”. We are happy to see this small article in our annual as an old tradition that is only living in some homes today.

Sellain T'api

"Kimi köprü bulamaz geçmeğe kimi su bulamaz içemeye..."

Bozdağ'da köylünün isteklerini, dileklerini, yakınmalarını dinledikten sonra, Selçukluya (Sellain T'api) ye gitmek isteğimizi söyledik. "Ne yapacaksınız" gibilerden yüzümüze baktılar.

"Buradan yol var mı?" dedik. "Yok"

dediler. "Köyü çıkınca yol çatallaşır, siz sola sapan yolu takib ediniz. Karşınıza ilk Mosfiler çıkacak. Rum köyüdür. Üç buçuk mil sonra Sellain T'api'ye varırsınız. Zaten ondan oyana da başka yol yoktur."

"Alevkaya'ya geçilmez mi?" dedik.

"Alevkaya ile Sellain T'api karşılıklı iki yamaç üzerindedir. İkisinin arası çok sarp uçurumdur. Keçi yollarından dolambaçlı gidilir."

Köylüler yüzümüze çok yabansı baktılar. Bir nen söylemek istiyorlardı. Birisi dayanamadı:

"Peki beyler" dedi. "Ne edeceksiniz orada? Kimi bulacaksınız? Yirmi kişi ya var ya yoklar! Onlar çoban, davarların ardında. Sonra yol bozuk, üstelik hep dağ tırmanacaksınız. Sağ sol uçurum. Gidemezsiniz, nerdeyse yağmur da başlayacak!"

"Yani bu araba gider değil mi?"

"Gider gitmeye ama... Bilmem arabaya yazık olur."

Köye gitmemiz gerekli değildi ama görmek istiyoruz bu köyü. Bu merakımız yeni değil...Öteden beri: "Bir fırsat düşse de gitsek şu köye" diyoruz. İşte bu fırsat düştü iki üç mil yakına gelmişken görelim şu köyü dedik. Merakımızın nedenleri şu! Önce köyün adı bütün köy adlarından

Kutlu ADALI

daha ilginç geliyordu bize.

"Bu Sellain T'api nedir?" diyorduk.

"İşte Sellain T'api dir. Bir köy adıdır" diyorlardı.

Öğretmenler arasında bu köy çok ad yapmıştı. Hele yeni mezun olan öğretmenler Sellain T'api adını duymak bile istemiyorlar:

"Bana Sellain T'api çıkarsa ne yapacağım?" diye sızlanıyorlar. Şakacılar ise: "Seni Sellain T'api ye tayin etmişler" diyerek bu sızlananlara çatmaktan sonsuz beğeni duyuyorlardı. Öğretmenlerin sızlanması ilgimizi çeken ikinci bir nendi.

Üçüncüsü köyde ölüleri gömecek topraklı yer olmamasıydı! Arazi taşlık olduğundan, çukur derin kazılmıyor, ölüler toprakta yüzü bir betide örtüldüğü için, kokusu hem köyü tedirgin ediyordu, hem de köpekler ölüleri çıkararak yiyorlardı! Topraksız köy mü olurdu!...

Dördüncüsü; köylü atalarının kurmuş olduğu köyü bırakıp kaçmak istiyorlar: "Hükümet bize başka bir yerden, Lefke'den ötede yeni köy yapсын!" diyorlardı.

Beşincisi, altıncısı: köyün taşıtı yoktu, kahvesi yoktu, bakkalı yoktu, sulama suyu yoktu, imamı yoktu...

İşte bütün bu nedenler yüzünden köyü merak ediyor; köylünün yaşayışını yakından görmek istiyorduk.

"Tamam mı?"

"Tamam..."

Sürdük arabayı. Çatallaşan yolun soluna sapınca, yol dikleşmeye, önümüzde iri taşlar, iri yarıklar belirmeye başladı. Araba ilerledikçe yol dikleşiyor, yol dikleştikçe üzerindeki yarıklar derinleşiyor, taşlar daha da irileşiyordu. Annaşılan yapıldığı günden buyana yol hiç onarılmamıştı. Yağmur yolun toprağını akıtmış, arklar açmış, bütün taşları oraya çıkarmıştı.

Ağır ağır Mosfilere geldik, geçtik. Yol daha kötüleşmeye başladı. Araba sert yokuşu zor tırmanıyor, bükümleri gücün dönüyordu. Sık sık yağmurun açtığı arkalara düşen tekerleklerin boşa döndüğü, arabanın kalbur gibi sallanışından, keçi gibi sıçrayışından anlıyorduk. Bir ara araba sert bükümü açık alamayışımızdan çıkamadı, söndü. Geri

geri gitmeye başladı. Sol tekerlekler yağmurun yol açtığı arklardan birinin içine girdi. Girmesiyle altının yere sürünmesi, arka dingilin taşlara çakılması bir oldu. Araba ne öne, ne geriye bir karış gitmiyor, arka düşmüş tekerlek boşa dönüyor, yol dik olduğu için de sağ tekerleğin gücü arabayı yürütmeye kafi gelmiyordu. Altına taşlar koyduk: destek görsün boşa dönmesin diye... Taşları fırlattı attı. Bütün çalışmalarımız sonuç vermedi. Ne yapabildik? Bir yandan gök gürüldüyor, bir yandan da güneşin son ışıkları bulutların üzerinde renk değiştiriyordu.

“Ne yapacağız?” dedim arkadaşına.

“Birader çok da kötü oturdu...” diye yanıtladı beni. Mosfileri bir mil ya geçmiş ya geçmemiştik. Köy görünüyordu ama görünürde kimse yoktu.

“Ne yapalım?” dedim.

Arkadaş bir ara düşünür gibi yaptı.

“Türk gavura muhtaç olmaz” dedi. “Aleti edavatı yok mu arabanın?”

Çıkarttık bütün avandanlıkları. Grikoyu taktık. Arabanın sağını son noktasına değin yükselttik. Arabanın altı yerden kalkmış, arka dingil taşlardan kurtulmuştu. Arkadaş güçlülükle arabanın altına girdi. Taşların köklerini anahtarla ayıklamaya başladı. Arabanın altına ben de uzandım. Böylece bir saat, taşların temizliği ile uğraştıktan, kan ter içinde kaldıktan sonra arabayı arkten çıkarabildik. Bir mil sonra yoldaki yarıklar azaldı, yol topraklaştı. Şimdi sağımızda solumuzda uçurumlar vardı. Solumuzda dalga dalga alabileceğine tepeler uzanıyordu. Sağımızda korkunç uçurumda bıraktığı izlerle, işaretlerden köye yaklaşmış olduğumuzu anladık. Gerçekten biraz sonra üç ip geçişinin iplerini çekiştiren bir yaşlı adam çıktı önümüze.

“Merhaba dayı.” Dedi

“Merhaba merhaba.” dedi.

“Türk müsün?”

“Nereli?”

“Heeee”

“Hangi köydensin?”

“Buradan.

Sellain T’apili.”

“Köye daha çok var mı?”

“Geldiniz sayılır.”

“Muhtar köyde mi?”

“Köyde...”

“Öğretmen”

“O da.”

“Hadi eyvallah.”

“Güle Güle.”

Bir bükümü dönünce, üstünde Türk bayrağı dalgalanan, yeni bir yapı çıktı önümüze. Görünürlerde iri bir zeytin ile badem ağacının altında gölgelenen, bir de eski kulübe vardı.

Arkadaş:

“Köy bu olsa gerek.” Dedi.

Bayrak dalgalanan yapının altında durduk. Alt yamaçta keçi otlanan, şekilsiz giysiler içerisinde, yanık kirli yüzlü üç kız çocuğu yabansı yabansı bize bakıyordu:

“Nasılınız çocuklar” diye seslendik. Sonra bayraklı yapıyı göstererek “Burası nedir?” diye sorduk.

“Okul.” Dediler.

“Öğretmen köyde mi?”

“Şimdi oyanı yürüdü. Ordadır.”

Çocuklara bir bir adlarını sorduk. Birinin Hatice, birinin Zalihe, birinin se Hacer’di. Hacer birinci sınıf ötekiler ise ikinciydi. Hatice sınıftaki öğrencilerin sayısını parmaklarıyla saymaya çalışırken, Zalihe “On!” diye bağırdı. Sorumuzu daha önce yanıtladı.

Badem ile zeytin ağaçlarının altındaki kulübenin önünde durduk. Kulübe olmasaydı gene de duracaktık. Çünkü yol bitiyor sağ sol uçurumlaşıyordu!

Arabanın durması ile kulübedeki köylülerin dışarı atılması bir oldu. Sarı saçlı, mavi gözlü, dişleri kumlaşmış bir genç elini uzattı:

“Hoşgeldiniz.” Dedi.

“Öğretmen misiniz?”

“Evet adım, Veli...”

Sonra köylüyle bir bir toka ettik. Kulübenin içine girdik. İçeri zindan gibiydi. Güngöre denen bir nen yoktu. Daracak kapıdan giren ışıkla yetiniliyordu salt. Oturmadık. Ayakta göz gezdirdik. Üç tirge, üç dört oturak, raflarda içki şişeleri, kadehler, tabaklar... Duvarada Atatürk’ün renkli bir resmi... Meğer bu kulübe köyün kahvesiymiş.

“Dışarıya otursak Bay Veli” dedik. Tirgelerden birini dışarıya çıkardılar, badem ile zeytin ağacının altına oturduk. Burası tepenin en uç yeri idi. Karşımızda koyak, tepe tepe, kıyıya doğru genişleyerek uzanıyor, Erenköy’de denizle son buluyordu. Tam solumuzda koyakın karşı tepesinde Alevkaya görünüyordu. İki köy arasındaki uzaklık, 500 metre ya var ya yoktu. Tepenin en ucundaki yapının,

6 Halkbilimi

okul direğinde dalgalanan bayrağın, ay ile yıldızı seçiliyordu.

“Alevkayaya yol yok mu?”

“Hayır. Yol burda biter. Gördüğünüz gibi vadi çok sarp. Hep uçurumdur, geçit vermez. Fakat keçi yollarından gitmek mümkündür. Biz oradan gider geliriz. Ta dereye kadar inecen sonra tekrar çıkacan. Çok yorucudur. Bir saat kadar sürer.”

“Bir yol yapılması için uğraşılmalı mı?”

Çok uğraşıldı. Para olduğunda ilk fırsatta ele alınacakmış. Burayı kim düşünür beyler? Topu topu on öğrencisi olan bir köy. Daha düne kadar bu geldiğiniz yol da yoktu. Keçi yollarından gidip gelinirdi.”

Muhtar yamaça keçilere göz kulak oluyordu, genç bademleri yemesinler diye. Bizi görünce keçileri ağıla soktu geldi. Öğretmen tanıştırdı.

“Köyümüzün yeni muhtarı Türkçe konuşur.”

“Merhaba muhtar bey, nasılsınız?”

Sonra oturanları bir bir tanıştırdı. Uzun boylu, iri yapılı, Cyrano burunlu, kırmızı yüzlü adam, eski muhtardı. Türkçe konuşamıyordu.

“Merhaba.” Dedik.

“Yasas: “ dedi. Eli sopalı, ayakları çizmeli, kolunda yazılı bir tenekte bağlı olan adam iki köyün korucusu (desteban) idi. Türkçe biliyordu fakat, Türkçe konuşan olmadığı için ancak kendisi ile Türkçe konuşanlara konuşuyordu! Türkçe bilen bir başka köylüsüyle nedendir bilinmez yine Rumca'yı yeğliyordu.

Pala bıyıklı, sevimli yüzlü genç, çobandı. Türkçe konuşuyordu.

Kırmızı şiş yüzlü, başında kırmızı bir bez sarılı, şalvarlı, çizmeli adam çobandı. Hiç Türkçe bilmiyordu. Öğretmen:

“Ona seslenmeyin efendi” dedi. “Bir haftadır geceli gündüzlü içiyor, sözünü bilmez.”

Enez esmer, ellilik adam; askerlik yapmış, sonra köyüne çekilmiş, karınca kararınca geçinip gidiyordu. Çok sessiz zararsız bir görünüşü vardı. Türkçe biliyordu. Üç keçiyi iplerinden çekiştirerek gelen şu ihtiyar, 76 yaşında idi. Çat pat Türkçe konuşabiliyor, meramını anlatabiliyordu.

Tanışma bitmişti. Sağdan soldan köyün dertlerinden söz açtık. Köyün derdi çoktu:

Önce Cyriano burunlu eski muhtar konuşmaya başladı.

Söylediklerini öğretmen bize Türkçe özetliyordu. Sözlerine köyün kuruluşundan başladı:

“300 yıl önce nerden geldiğini bilmeyen bir Türk çoban davarları ile gelmiş, buraya barınmış. Karşıda görünen yamaçları denize değin toprağı saymış. Bir süre sonra, Günebakan yönünden bir türk çoban daha gelmiş, davarları ile... İlk çobandan yer istemiş. O da yalnızlıktan kurtulmak için bir miktar toprak vermiş. “Al buraları senin olsun komşu olalım” demiş. Bir süre sonra yine bir çoban gelmiş ona da yer vermişler. Çocukları olmuş, barınmak için yeni evler ağıllar yapmışlar; köy ortaya gelmiş.

Köyün hemen dibinde, arka yamaçlar üzerinde kurmuş olan Ayyorgudi'nin de geçmişi böyle. Oraya 200 yıl önce bir Türk çoban gelmiş yerleşmiş. Sonra bir iki çoban daha gelmiş. Evler ağıllar yapmışlar, toprağı işlemeye başlamışlar.

Çobanların dört beş mil içerde, dağlar arasındaki bu sarp kayalık yamaçlara yerleşmelerinin nedeni şuymuş;

O yıllarda korsanlar geceleri ışık gördükleri, ya da insan yaşadığını bildikleri kıyılara çıkarak, koyun, keçi, buğday, un gibi yiyecek maddelerini kaldırırlar; karılarına kızlarına saldırırlar, hatta onları da kaçırırlarmış. Korsanların bu saldırılarından kurtulmak için ta buralara yerleşmişler.

Kimi çoban da hırsızlık yapıp adam öldürdüğünden, yakalanmasın diye buralara gizlenmiş, öteki çobanların yanında çalışmış.

Eski muhtar köyün kuruluşunun ilk insanlarını anlattıktan sonra öğretmene sorduk:

“Evler nerede?”

Öğretmen hemen arkamızdaki badem ağaçlarının arkasında görünen kulübeleri gösterdi.

“İşte evleri, ağılları, orada gördüklerinizdir. Konuşmanız bitince gideriz yakından görürsünüz. Bir kere yaşanacak yer değiller.” Dedi.

Sonra eski muhtar öteki köylülerin de yeni muhtarın da uyarımları katılmaları ile köyün, dileklerini isteklerini, yakınmalarını sıraladı.

Birincisi; köylünün sürüp ekecek toprağı yoktu. Bu görünen geniş arazi, gerçi onlarındı ama, görüldüğü gibi kayalıklı, yamaçtı, uçurumdu.

İkincisi; her aile ancak bir kaç hayvan besleyebiliyordu. Çünkü hem su yoktu hem keçi beslemek yasaktı.

Üçüncüsü; köy sarp bir tepenin üzerinde çıkmaz sokak

gibiymi.

Dördüncüsü; mezarlık yapacak yer yoktu. Bir ölüyü çıkarıp, başka bir ölüyü gömüyorlardı, mezarlıktan gelen koku ile çocuklar tedirgin oluyorlardı. Okul ile mezarlığın arasını yol ayırıyordu. Beşincisi; bakkal, şirket taşıt yoktu. Altıncısı; evler barınacak gibi değildi, sağlık yoktu, yaşayış yoktu. Köyden her yetişen kaçıyor, ya bir daha gelmiyor ya da yılda bir kaç kez 3-4 dönüm toprağını sürüp biçmeye, bademlerini toplamaya geliyordu. Köye doktorun uğradığı yoktu... Ebe yoktu!

Köylü bütün bunlar göz önünde tutularak, köyün başka bir yere taşınmasını istiyordu. Uğraşmalar sonucu hükümet, Mansur ile Erenköy göçmenlerini, hepsine ev yapmayı taahhüt ettiğini bildirmiş, fakat köylü, toprak verilmediği için bunu reddetmişti.

Eski muhtar:

“Köyümüzün hem yeri hem de havası çok güzel. Fakat sürülüp ekilecek toprağımız yok. Bunun için çok fakiriz, gelişmedik, geride kaldık. İşte bu adam muhtarımızdır. Kılığına bakın, dilenciden farkı var mı? Ben eski muhtarım. Kılığımı kıyafetimi görüyorsunuz. Bu gördüğünüz çoban yemin ederim bir haftadır içiyor. Öğretmen ise bu yılın geçmesini dört gözle bekliyor. İşte orada gördüğünüzde evlerimiz; afedersiniz içine hayvan bağlasan durmaz. Bu durum karşısında hükümet bizi beş altı mil öteye yerleştirmek istiyor. Toprakta vermiyor; gelelim, sürelim, biçelim, ekelim... Hayvanlara yükletelim gidelimmiş. Laf mı bu? Hani sürülüp ekilecek toprak? Velhasıl biz zavallı köylülerle alay ediyorlar.”

Yeni muhtar:

“Şevki doğru diyor beyler.” Dedi. “Bizi buradan ya alsınlar, ya da bize toprak versinler. Arkamızdaki tepelerin içinde işe yarar ağaç yok; orman dairesi zaptetti. Temizlezesin yasak, süremezsın yasak, bir keçini görse ormancı keçiyi önüne katarak gelir. Keçiyi zapteder, raporu basar, mahkemeye verir, hayvanı şehre götürür, götürme parasını da senden alır, üstelik bir da ceza yersin. Vallahi bizi buradan alsınlar, Lefke'den oyana bir ovaya yerleştirsinler, köleniz olalım başka hiç bişey istemeyiz!” Korumcu: “Bize, yani Dilliryadaki bu 8-10 köyün ahalisine şehirli der Dilliro der. Kötü manada hakaret olarak kullanırlar bu sözü: yürü be dilliro işine derler, elin dillirosu gelmiş bize akıl öğretecek. Bak şu dilliroya. Şehrinin ağzında her kötü manaya gidiyor bu... Bir de adımız dilenciye çıktı.; bundan

hiç kurtulamıyoruz. Şeherde dilenen kim varsa, o mutlaka Dilliryalıdır. Köylerimize memur gelirmiş, kimseyi bulamazmış. Nerde yahu muhtar dermiş, dilenmeye gitti derlermiş. Azaları sorarlarmış onlarda dilenmeye gitti derlermiş. Çobanı sorarlarmış, o da dilenmede, kadınları sorarlarmış onlarda hep dilenmede, memur da kızar kaçarmış. Köye öğretmen gelirmiş, görmüş ki muhtarı, azası, kadını, çobanı dilenir. Çocuklar okula değil dilenmeye giderler, bıraktığı gibi kaçarmış köyden. “Hepsi dilenci yahu halkın” derlermiş. Adam dilenmesin de ne yapısın? İşi yok işlesin, toprak yok eksin, beleş yok yesin. Ona buna el açıyorlar, yaşayıp gidiyorlar. Şimdi dilenen kalmadı. Son iki kadın kalmıştı onlarda geçen yıl öldüler. Fakat, adımız çıktı ona inmez dokuza! Korkarım biz aya adam çıktığı halde dilliro olarak kalacağız!”

Öğretmen:

“Gelin evleri dolaşalım. Yaşayışlarını yakından göresiniz.” Dedi.

Kalktık, bir kişiyi sığacak genişlikteki köy evlerine giden keçi yoluna düzöldük. Öğretmen: “İşte bütün evler bunlar.” Dedi.

“Ağıllar başka yerde mi?”

“Evler ağıllar hep aynı yerde gördüklerinizdir.”

Yolun yer yer genişleyen kısımlarını öğretmen göstererek: “İşte bu düzlükler evlerin damlarıdır. Şimdi üstünde yürüdüğünüz yol değil, evlerin damlarıdır! Ev yapmaya müsait yer olmadığı için, bütün evler üst üste bu yamaca yapılmıştır. Arka duvarlarını hep yamaç teşkil etmektedir.” Gördüğümüz şu: Bir dönüm yamaç üzerinde, gelişigüzel yapılmış, aralarında bir kişinin geçebileceği yollar olan, topu topu 7-8 ev... Fakat ne damı var ne bacası ne kiremidi ne de güngörleri! Kare gibi bir yapı, içi ya sıvalı ya sıvasız, döşeme toprak dam toprak, mağra gibi ağıl gibi yerler, sanki de büyük bir ağıl kümesi önündeyiz!

Evlerin ortasındaki kısımda bir çeşme var. El, yüz, çamaşır, bulaşık orda yıkılıyor. Akan sabunlu suların, daracık yollarda kıvrılan, evlerin temellerini, kapılarını yalayan izleri görülüyor. Badem ağaçlarının dallarında, çalılardan yapılmış çitlerin üzerinde çocuk bezleri, çamaşır... Evlerin içi görünmüyor. Kapıdan giren ışıqla yetiniliyor. Bir evin içine göz attık. Tek odaydı. Karanlıktan seçebildiğimize göre odada bir kaç yatak seriliydi hasırlar üzerin; anlaşılan ana baba çoluk çocuk hep bir yerde yatıyordu. Kapının hemen arkasındaki kısım, tenekelerle tahtalarla

8 Halkbilimi

kesilmiş, içinde 3-4 keçi var. Anladık ki burası da ağıl. Evlerin hiç bir yerinde yüz numara yok. Yamacın evlerden uzak bir yerine gidip, çömeliyorlar. Kimi evlerin duvarlarında Atatürk'ün renkli resimlerini seçebiliyoruz. Bunların çoğu çerçevesiz. Yerli güncelerin bayram sayılarından kesilmiş, duvarlara çakılmış. Bir çok evde bataryalı yaymaç vardı. Dağ başında şehirle aralarında onunla bir bağ kurabiliyor, avunuyorlardı.

Kadınların çocukların bakışları ürkekti. Bu daha çok meraklarındandı. Dağ başında ne arıyorduk? Kimdik, ne için gelmiştik? Fotoğraflarını neden çekiyorduk? Ne yapacaktık?

Köye girerken gördüğümüz üç kız çocuk, güneş batmak üzere olduğu için keçilerini iplerinden çekerek yanımızdan geçtiler. Hayvanları yerlerine sokup, kapılarının önlerinde bize bakmaya başladılar.

Öğretmene:

“Köyde bayrak var mı?” diye sorduk.

“Çoğunda var.” Diye yanıtladı.

Sonra:

“Kız Hatice, Zalihe getirin bayraklarınızı bakayım” dedi. Çocuklar evlerin içine daldılar. Az sonra ellerinde Türk bayrağı kapıların önünde göründüler. Gözlerimiz yarıydı. Köyün ortasındaki çeşmenin dibinde, evinin kapısı önünde duran bir kadına seslendik. Çarşafsızdı. (*)

“Merhaba teyze”

“Merhaba teyze”

“Nasılsın hanım?”

“Nasılsın hanım?”

“Ne yapıyorsun yemek mi pişiriyorsun?”

“.....!!!!”

Hiç yanıt vermedi, gözlerini yere dikti. İçinde bir üzülmüşlük bir üzüntü duyduğu yüzünden okunuyordu. Nitekim dayanamadı ağlamaya başladı. Kadın Türkçe bilmiyordu, o yüzden sözlerimizi papağan gibi tekrarlıyordu.

Sonra tepenin öteki yüzüne, Ay. Yorgudi'ye geçtik. Ay. Yorgudi'ye uçurumlu keçi yollarından iniliyor. Evler, yaşayış gene özdeş betide! Çocukların emekleyebilmesi için bile düz yer yok! Her yan uçurum. Her yan iniş, yokuş, dik.. Analar çocuklarına nasıl olurda göz kulak olabiliyorlar? Şaşırarak kaldık.

Bir kulübenin önünde çocukları ile duran bir kadına seslendik. Kadın gençti, dört çocuğu vardı. Türkçe bilmi-

yordu kendisine seslenmemizden cesaretleterek dışarı çıktı, konuşmaya başladı. Kadının dili Singer makinesi gibi söylüyordu. Bize çocuklarını gösteriyor, oturdukları kulübenin, duvarlarını damını işaret ediyordu.

Kadın yaşayışlarından, durumlarından yakınıyor:

“Bizimkisi de yaşayış mı?” diye soruyordu. Evi öteki evler gibiydi. Duvarları taştan, çamurdan örülmüş kaba yapılıydı. Duvarlara kirişler oturtulmuş, üzerine çok sık çalı döşenerek çamurla sıvanmıştı. Kadın:

“Bu dam bir gün çökecek, öleceğiz. Akıtmasın diye her yıl damın üzerine çamur yığılıyordu. Bu kirişler bu yükü, bu duvarlar bu ağırlığı ne kadar çekecek? Bizi kurtarın efendiler bu yaşayıştan, anlatın durumumuzu.” Diyordu. Ağlıyordu.

Bir başka kulübenin önünde, çalı yakmış, yufka pişiren kadına seslendik. Türkçe bilmiyordu. Bize pişirdiği yufkalarından uzattı, aldık.

Yağmur çiselemeye başlamıştı. Kadın gökteki bulutlara bakarak,

“Hem yağsın isteriz hem de yağmasın!” dedi. Sonra da ekledi:

“Yollar ıslanmadan gidin efendiler. Uçurumlardan kayıp düşmeyesiniz. Tanrı yol açıklığı versin. Bizim için de uğraşınız. Bizi, hiç olmazsa çocuklarımızın emekleyebileceği düz bir yere yerleştiriniz.”

Sellain T'api denen köyü görmüş, merağımızı gidermiş, ama derdimize dert katmıştı. Yol boyunca köyü, köylüyü düşündüm. Günlerce yaşayışları, evlerinin hali gözümün önünden gitmedi. Bir gün Kıbrıs Tarihini karıştırırken, gözüme ilişen şu tümcelerle irkildim; “M.Ö. 5800-2600 yılları arasında Cilalı Taş Devri'ne değin kalıntılardan ele geçen buluntulara dayanarak tarihçiler, bu devrin insanların daire şeklinde, temelleri taştan, üzeri çamur ile ağaçlarla kaplı evlerde yaşadıklarını yazarlar.”

(*): Dillirya, Karpas, kısmen de Bafköylerinde Türk kadınları çarşaf giymezler. Onların bu hali bizi bazı düşüncelere götürmektedir. Örneğin: çok eskiden, Müslümanlıktan önce, Orta Asya'dan Anadolu yolu ile gelmiş Türkler olmaları gibi.

20. Yüzyılın İlk Yarısındaki Gazetelere Göre Kıbrıs Türk Toplumunun Ekonomik Durumu

Ahmet An*

SUMMARY

This paper gives various views from the early Turkish Cypriot newspapers about the economical situation of the Turkish Cypriot community at the beginning of the British rule and later in the first half of the 20th Century. The writers complain that the biggest problem of the community was that they were not productive and active in the economical life, remaining as consumers and civil servants.

22 Temmuz 1878'de Kıbrıs'ta 300 yıldan fazla süren Osmanlı egemenliği sona erip de, İngiliz yönetimi başladığı zaman, ada az gelişmiş bir durumdaydı. Kıbrıs'a getirilen en önemli yeniliklerden biri de ilk defa bir basımevinin kurulmasıydı. Ağustos 1878'de Larnaka'da basılıp, yayımlanan ilk gazete, İngilizce ve Rumca olarak iki dilde yazılar yayımlayan "Cyprus/Kipros" adlı haftalık gazete olmuştu.

Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türkler tarafından Türkçe olarak basılan ilk gazete olan haftalık Saded ise, 1889 yılında ancak 16 sayı (11 Temmuz-14 Kasım 1889) yayımlanabilmişti. Daha çok bazı ilanlara yer veren bu gazetenin ne yazık ki günümüze kadar ulaşabilen nüshaları bulunmamaktadır.

Saded'ten 2 yıl sonra 25 Aralık 1891'de yayımlanan ikinci Türkçe gazete, yine haftalık çıkan Zaman gazetesi olup, Kıraathane-i Osmani'nin katkılarıyla kurulan ilk Türk basımevinde basılmıştı. 1892 yılında Zaman gazetesinde yer alan bir makalede, Kıbrıs adasında yaşamakta olan Türk toplumunun zenginleşme ve ilerlemesi için öncelikle okulların ders programlarının ıslah edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştu.

Zaman gazetesinden ayrılan Jön Türkçü grubun 1893'de çıkarmaya başladığı Kıbrıs gazetesinin yayın amaçları arasında, yine "vatanımıza, eğitimimize elden geldiğince hizmet etmek, vatan sevgisini öğretmek" vardı. Adadaki en önemli sıkıntının eğitimin geri olması, İslam köylerinde okullar açarak ders programlarının düzenlenmesi, kadın ve kızların okuma yazma öğrenmeleri gerektiği vurgulanmaktaydı. (Kıbrıs, 10 Nisan 1893)

10 Halkbilimi

Kıbrıs İslam toplumunun ekonomik yapısı üzerine kaleme alınmış olan ilk yazılar da yine bu dönemde Kıbrıs gazetesinde yer almıştır. Bir yanda yerel hükümetin, ticaret ve ziraata gerekli korumayı göstermediğinden yakınılmakta, öte yanda da halkın gerekli rağbet ve yardımı göstermediğinden şikayet edilmekteydi. Sanayinin gelişmediği Kıbrıs'ta üretilen zirai, dokuma ve dericilik gibi sanayi ürünlerinin geliştirilerek, üretimin artırılması gerektiği vurgulanırken, eski sistemlerle üretim yapılarak, vakit ve emek harcadığı, maliyetin yükseldiği, herkesin Avrupa ürünlerini tercih etmeye başladığından Kıbrıs'ta üretimin çökme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu dikkat çekilmekteydi. Ülke dışında eğitim gören az sayıdaki kişiler adaya gelince memuriyet, avukatlık ve bazıları da ticarete atılıyor, ama Sanayi Okuluna giden yoktu. Adada Müslüman tüccar ve sanayi sahiplerinin sayısı, binde birlik bir oranında idi, ancak onlar da mükemmel değildi. Okullarda daha çok dini bilgiler veriliyordu. Okuma, yazma, tarih, hesap, fen gibi bilimler de öğretilmeliydi. Rüştüye mezunları, Hıristiyan çocukları gibi, bunları öğrenmiyordu. Oysa onlar, daha çok gayret ediyordu.

25 Haziran 1894 tarihli Kıbrıs gazetesinde yer alan bir makalede, 16 yıllık İngiliz yönetimi sonrasında adadaki durumu şöyle anlatılmaktaydı: “İdarenin değişmesinden itibaren, ada Müslümanları, her açıdan mahrumiyete, sefaletle düştü, eski hakları yok oldu. Kıbrıs Meclisinde nüfus oranına göre, yani 9 Rum, 3 Türk şeklinde temsil edildiler. Yıllardan yıla göçlerle nüfus azaldı, fakirlik arttı, İslam Maarifi çöktü. Memuriyet kapıları kapatıldı. İşine son verilen Kıbrıslı Türklerin yerine Kıbrıslı Rumlar getirildi. Özellikle belediyelerde Müslüman nüfus istihdam edilmedi. Polis idaresinde özveri ile hizmet etseler bile, mükafat ve ilerlemeye ulaşamadılar.”

Müslüman Maarif Komisyonu üyesi Mehmet Faik Bey'in İstanbul'daki Sadrazam Halil Rifat Bey'e gönderdiği 10 Ağustos 1896 tarihli raporda da İngiliz yönetim suçlamalarında bulunulmakta, eğitim görüp adaya dönen gençlerin iş bulamayıp, diğer Osmanlı vilayetlerine göç ettiği, adada kalanların işsiz olup, evlenemediklerinden şikayet edilmekteydi. Köylerdeki Kıbrıs Türklerinin de, Hıristiyanlar arasında kalıp, Türk ilk-

okulları olmadığından Rumca konuştukları ve cahil köylüler olarak kaldıkları belirtilmekteydi. Bunlar arasında hatta dinlerini değiştirenler vardı. Köylerde yeni ilkokullar, Lefkoşa'da da bir lise açılmalıydı. Adada sakin 164.191 Hıristiyana karşı, sadece 47.926 Müslüman vardı. 10 sene sonra Müslümanların nüfus olarak önemi kaybolacaktı.

1897'de Lefkoşa'da 30-40 Rum tüccar varken, Kıbrıslı Türklerin sadece 4-5 tüccarı vardı ve işlem hacmi çok daha azdı. Osmanlı döneminde ticaret İslamların elinde iken, daha sonra tedricen Hıristiyanlara geçmişti.

İşsiz Müslümanların göç sorunu, daha sonraki yıllarda da devam etti. 27 Mayıs 1907 tarihli Mirat-ı Zaman gazetesinde yer alan “Hicret” başlıklı yazıda şöyle denmekteydi: “Mecbur kalmadıkça göç etmek, şer'an caiz değil. Adada azalmaya değil, bilakis çoğalmaya çalışalım. Sanat öğrenelim. Sanat sayesinde ticaret yapalım. Kahvehanelerde oturmakla, tavlama, dama, kağıt oynamakla insan maîşetini temin edemez.. Çalışmalı, para kazanmalıyız. Hizmetçi olmamalı, hizmetçi kullanmalıyız.”

1909'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gece mektepleri açarak eğitimin yaygınlaşması çabası, Kıbrıs'a da yansımıştı. Örneğin Mirat-ı Zaman gazetesinin 29 Mart 1909 tarihli nüshasından öğrendiğimize göre, Leymosun'daki Siliku köyünde böyle bir gece mektebinin açılışında konuşan köy öğretmeni Hacı Sadık Efendi, Rumları örnek gösteriyor, eğitimin şart olduğunu vurguluyordu

İstanbul'da hekimlik yapan ilerici bir Kıbrıslı Türk olan Dr.Hafız Cemal, 1906-1909 yılları arasında Kıbrıs'ta bulunmuş ve gençler için bir Sanayi Mektebi kurmuştu. Burada Türk ve Alman ustalar tarafından ayakkabıcılık, marangozluk, demircilik, ciltçilik ve şemsiye tamirciliği gibi çeşitli el sanatları öğretilmekteydi. Bunun yanında Rumca, İngilizce, Arapça, Almanca ve Fransızca gibi yabancı dilleri öğreten bir akşam okulu açılmıştı. Dr.Hafız Cemal, iki yıl büyük özverilerde bulunmuş ama eğitim faaliyetlerine karşı, dinci gericilerin tepki ve baskıları yüzünden, okullarını kapatarak adayı terke zorlanmıştı.

Dr.Hafız Cemal, 1909'da yayımladığı “Kıbrıs Osmanlılarına Mahsus İstikbal Programı” başlıklı çalışma-

sını 31 Mayıs 1909'dan itibaren Mirat-ı Zaman gazetesinde yayımlanmış ve yine aynı yıl "Kıbrıs'ta geçen dört senelik hayatım" başlıklı hatıralarında şunları yazmıştı. "Kıbrıs Türklerinin eğitim, öğretim ve sanattan yoksun olduklarını söyleyebilirim... Adamızın hiçbir köy ve kasabasında Türk olarak bir tek hekim, eczacı, diplomalı ebe bile yoktu. 60 bini aşkın Türk halkının tıp, eczane ve ebelik ihtiyacını Rumlar sağlıyor. Lefkoşa'da ve her kaza merkezinde mükemmel Rumca, İngilizce, Fransızca ve Türkçe bilen yüzlerce muktedir Rum avukatlarına karşı çıkarak, milletinin haklarını savunup koruyacak Türk avukatlarımız yok. Her ne kadar 1-2 tane avukatımız son dönemde adaya gelmişlerse de, yeterli değildir... İşte Türklerin sanatkarları: Şamışici, yoğurtçu, muhallebici, yemenici, şerbetçi, dondurmacı, sahlepeçi, çaycı, çörekçi, kahveci, nalbant, yorgancı, keçeci, börekçi, kahvaltıcı, tellak, hamamcı, hancı, uşak, yük arabacısı, hizmetçi, hamal, ırgat, çiftçi. Bir buçuk lira maaş alan kamu görevlilerinin hemen tümü Lefkoşa'da, biraz da Baf'ta bulunuyordu. Bazı kunduracılar, vasıfsız bahçeciler, beyler, paşalar, ağalar. Az sermayeli küçük bakkallar, eski tarz berberler, saat tamircileri. Milli kalkınma konularında Rumlar, genellikle birlik, işbirliği ve dayanışma içinde... Türklerde birbirini çekememe, kavga, özgürlük kavramını kötüye kullanarak, sürekli zevk ve safa içinde eğlenip gitme, günü birlik yaşama var. Türklerin %60'ı çocuklarını okutamaz. Bazıları İstanbul okullarında okutsa bile, büyük adam ve meslek sahibi olamıyorlar Rumlardan 200 yıl geriyiz."

Kavanin Meclisi üyeliğinde bulunmuş olan Mustafa Hami Bey, 26 Haziran 1911 tarihli (Sayı:1) Vatan gazetesinde başlayan "Sosyo-ekonomik dertlerimizden" başlıklı yazı dizisinde şu soruyu sorup, yanıt aramaktaydı: "Biz niçin zengin olamıyoruz? Kuşkusuz, zenginliğe giden yolları aramadığımızdan." Hami Bey ayrıca, kızlar için de ortaokulların açılmasını önermekteydi.

1911'de Osman Cemal Efendi tarafından bastırılan 46 sayfalık "İntibah" (Uyanış) adlı kitapçıkta, şunlar yer almaktaydı: "30 yıldan beridir maarif, evkaf meseleleri ile hırlaşıp, boğuşuyoruz. Hiçbir sonuca ulaşamıyoruz. Toplumun başındakiler, maksatlarına ulaşana kadar kendilerini vatanperver, milliyetperver gösteriyor. Sonra tembellik, işleri ağırından alma ve çıkar politikası izliyor.

Hıristiyanlar sanata, ticarete yönelirken, Müslümanlar memuriyete yöneliyor ve zevkü safaya para harcıyorlar."

10 Ocak 1920 tarihli Doğru Yol gazetesinde yazan Mehmet Remzi, "Kendine güveni olmayan kişi ve milletler, girişken, kararlı kişi ve milletlerin egemenliği altına girer" başlıklı bir makalesinde, Kıbrıslı Türklerin yalnız Lefkoşa'da bir tasarruf sandığı bulunduğunu belirterek, milli bir ticari bankanın kurulmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktaydı.

Doğru Yol gazetesi, 1. kuruluş yıldönümü münasebetiyle 13 Ağustos 1929 (Sayı:49) tarihli nüshasında yer alan bir makalede şunları yazmaktaydı: "Elli sene önce zengin idik, bugün fakir olduk. 50 yıl önceki eğitim düzeyi ile bugünkü durumumuz ölçülsün. Aradaki fark hissedilmeyecek kadar azdır."

Davul adlı mizah gazetesi, 1 Nisan 1923 tarihli (Sayı:39) nüshasında, Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumu ile ilgili olarak şu bilgileri vermekteydi: "Köylü borç içinde, gırtlığına kadar gömülmüştür. Malı mülkü bütün Aftos zenginlerine ipotek edilmiş de, bizim zenginlerimizin hâlâ köşe bucak saklanmaya bakıyorlar. Bütün köylerde eğitimsizlik egemen, tarım ilkel bir şekilde, ticaret hepten Rumlarda, sanat adına Türklerde hiç birşey yok. Demirci, pabuççu, marangoz, kısacası bütün sanat onlarda. Bizde ise kasap bir, yorgancı iki. Daha ne isteriz? Tek tük yetişmiş sanatkarlar Lefkoşa'da, dışarıya çıkmıyor... Adada Türk varlığının en çok hissedildiği yer Lefkoşa.Rum mahallesinde semaya yükselen binalar. Türk mahalleleri köstebek yuvası gibi çamurdan kulübeler. Şimdi sorarım: İleri mi, geri mi?"

Avukat Fadıl Niyazi, 25 Ocak 1924 tarihli (Sayı:3) Birlik gazetesinde yer alan "Kazanç Yolları" başlıklı makalesinde şunları yazmaktaydı: " Adada Müslüman hayatını gözden geçirirsek, görürüz ki, atalarımızın çiftlikleri, paraları, hazır kazançları artık tarihe kavuşmuştur. Onların bize yadigar bıraktıkları o büyük serveti, yarım yüzyıl içinde elimizden kaçırdık. Bugün yaşamak için dört elle çalışmak mecburiyetindeyiz. Adada bizim için hemen yalnız üç kazanç alanımız vardır: Çiftçilik, sanat, ticaret. Bunlar milli varlığımızın üç ayağını oluştururlar."

Haber gazetesi, 20 Ekim 1934 tarihli ilk sayısında şu değerlendirmeyi yapmıştı: "Aradan bu kadar seneler geç-

12 Halkbilimi

miş olduğu halde, henüz içine giremediğimiz bir saha varsa, o da kazanç sahasıdır... Bizim için terakki yolu, bu sahaya girdikten sonra açılabilir.”

Bir yıl sonra, Ses gazetesi de 3 Ekim 1935 tarihli nüshasında (Sayı:14) yer alan “Kendi Durumumuz” başlıklı başyazısında, yine ticaret ve sanatın önemini vurgularken, “adada Türk ulusunun tutunabilmesi için en çok ticaret ve sanayi alanlarında yer tutmak gerektiği”nin altını çizmekte ve şöyle yazmaktaydı. “Bu hakikat, en evvel bizim tarafımızdan bulunmuş ve meydana çıkarılmış bir şey değildir. Doktor Hafız Cemal senelerce evvel bu hakikat uğruna büyük fedakarlıklar yapmıştır. Ses’ten evvel çıkan Kıbrıs Türk gazeteleri, bilhassa Masum Millet’de bu yolda çok takdire değer yazılar yazmışlar, Türk tecim ve endüstrisinin ilerlemesine çalışmışlardır... Hükümetten, bir tecim, bir de sanat mektebinin açılmasını istemek, Türk önderlerinin büyük bir vazifesidir.”

Aynı gazete 14 Kasım 1935 tarihli nüshasında da Kıbrıs’ın sanayileşmesi konusunu işlerken, Rum ve Ermenilerin sanayi tesisleri kurmalarına ve Rum basınının sanayileşmeye verdiği öneme değinmekte; 5 Mart 1936 tarihli nüshasında da, “Kıbrıs Ticaret Odası’nın Yönetim Kurulunda bir tek Kıbrıslı Türkün bulunmaması acı bir mahrumiyettir” diye yazmaktaydı.

Ses gazetesi, 30 Temmuz 1936 tarihli nüshasında yer alan “Endüstrilerimiz” başlıklı başyazıda, “Türkiye’de birçok endüstri tesisinin bankalar tarafından kurulduğunu hatırlatarak, Kıbrıs’ta da ilk fabrikanın, ayrı bir şirket halinde Lefkoşa Türk Bankası tarafından açılması dileğinde bulunmaktaydı.

Söz gazetesi 5 Nisan 1938 tarihli nüshasında, Kavain Meclisi eski üyelerinden Necati Özkan’ın bir tütün fabrikası tesisi için gerekli izni aldığını ve Kıbrıs Vapur Şirketi Ltd’nin resmen tescil edildiğini duyururken, 10 Mayıs 1938 tarihli Söz’de ise, yine Necati Bey’e ait Marangoz ve Doğrama Fabrikası, Çini Mozaik Fabrikası, Kereste ve Hırdavat Mağazası’nın ilanı yer almaktaydı.

29 Haziran 1943 tarihli Halkın Sesi gazetesinde kaydedildiğine göre, adada bulunan 5 Rum tütün fabrikasında ayda 17.500 okka sigara üretilirken, Necati Özkan’ın fabrikasında 13 okka tütün işlenmekte ve 520 paket sigara üretilmekteydi.

Haftalık Yankı gazetesi, 24 Eylül 1945 tarihli nüsha-

sında yer alan “Kıbrıs’ta Türk varlığı sağlam temellere dayanmalıdır” başlıklı makalede şu şikayete yer veriyordu: “Büyük bir dirayetsizlik gösterdik, hazineler değerindeki milli serveti elden kaçırdık. Zaafa ve fakra düştük. Türk tüccarlarla dolu pazarları rakip unsura devrettik. Tek bir cümle ile ifade edelim, efendi iken, uşak ve bir hiç olduk. Çünkü zamanın emrettiği terakki hamlelerine ayaklarımızı uyduramadık... Teşkilatsızız. KATAK’ı oluşturduk, ama bazı kurucu arkadaşlar onu ağır eleştirilerle yıkmaya çalıştı.”

Rıza Burçak adlı bir yazar, 11 Ocak 1946 tarihli Söz gazetesinde yer alan “Geriliğimizin Sebepleri” başlıklı yazı dizisinde, idealsizlik ve memur zihniyetini bunun nedeni olarak göstererek, okuyucularına ticari hayata atılma gerektiğini tavsiye etmekteydi.

Masum Millet gazetesini çıkaran Avukat J.M. Rifat, Yeni Fikirler dergisinin Mayıs 1946 tarihli ilk sayısında yer alan “Çarşı İnkılap Müzesidir” başlıklı makalesinde şöyle demektedir: “Dr.Hafız Cemal Beyin 1904’de memlekette politeknik eğitim kurma çabası reddedildi... Memur ve muallim izdihamına ihtiyaç yoktur...”

Görüldüğü gibi 1900’lü yılların başından başlayarak Kıbrıs Türklerin en büyük sorunu, üretici hayattan kopuk, ekonomik yaşamın dışında, tüketici memurlar olarak kalmalarıdır.

M.Kemal Deniz, 6 Aralık 1946 tarihli Ateş gazetesinde şu satırları yazarken kendini çok mutlu hissetmekteydi: “Son günlerde Türk gençlerimiz arasında da ticarete karşı bir heves uyanmaktadır. Bugün liseyi bitiren epeyi arkadaşlarımız ticaret hayatına atılmışlar veya atılmağa çalışmaktadırlar. Bundan on sene evvel, memur olma zihniyeti hüküm sürmekte idi. Hatta birçok anneler çocuğunu beşikte sallarken “Çocuğum uyusun da büyüsün ve bir daireye katıp olsun” temennisinde bulunurlardı...Ticaretin en kazançlı bir yol olduğunu görüyoruz. İşte son günlerde kurulan üç Türk ticaret şirketi: Türk Sinema Şirketi, Atai Kardeşler, Halil Ali ve oğlu. Bu kıymıdayışın bizi ne kadar sevindirdiğini asla tahmin edemezsiniz.”

“Gürses” imzasını kullanan bir sütun yazarı da, 7 Eylül 1947 tarihli Ateş gazetesinde yer alan “İktisad alanında yükselmeye çalışmalıyız” başlıklı makalesinde, sinemalara, para düşmanı eğlence yerlerine ve kumara

yönelen akına bir son verilmesi çağrısında bulunmaktaydı.

Eczacı Timur Azmioğlu tarafından kaleme alınan ve 11, 12 ve 13 Haziran 1947 tarihli Hürsöz gazetelerinde dizi yazı halinde yayımlanan “Kıbrıs Türk İktisadiyatı, Sanat ve Ticaret Durumu” başlıklı yazılar, Halkın Sesi gazetesinin 29 Nisan 1948 tarihli nüshasında çıkan ve gazetenin düzenlediği yarışmada ikincilik ödülünü kazanan “Şimdiye kadar içtimai sahada neden geri kaldık?” konulu makale ve 1 Mayıs 1948 tarihli Kurun gazetesinde yer alan Lise 1. sınıf öğrencilerinin ayıtışma konusu “Memuriyet mi, serbest meslek mi?” diğer örnekler olarak verilebilir.

Yine 1948 yılında, grev yapan maden işçilerini desteklemek üzere yayımlanan ilk solcu Türk gazetesi olan Emekçi de 19 Mayıs 1948 tarihli ilk nüshasında, işçilerin örgütsüz olduğundan şikayet etmekte ve şöyle demektedir: “Kıbrıs Türkleri bugün arazisiz köylü ve çiftçi, şehir, kasaba maden ve liman işçilerinden ibaret bir küttedir. Ticaret ile iştilgal eyleyen veya fabrikatör takımından yekün bir tüccar sınıfına malik değildir.”

İrfan Hüseyin, 9 Temmuz 1948 tarihli Türk Sözü gazetesinde yer alan “İktisadi Davalarımız” başlıklı başyazısında şu serzenişte bulunmaktaydı: “Yahudiler ekonomiyi ele geçirirken, Araplar uyumaktaydı... Nerede bizim müteşebbis iş adamlarımız? Halen en muhteşem şekli ile kurulmakta olan Lidra Palas, bir Rum şirketi yerine Türk şirketi tarafından inşa edilse idi zarar mı ederdi? Bu kadar bol doktorumuz vardır, birleşip de bir hastahane açsalar, müşteri kıtlığına mı uğrarlar?”

Sonunda, Necati Özkan’a ait 15 Kasım 1950 tarihli İstiklal gazetesinde yer alan “İftihar edilecek Türk çarşısı” başlıklı bir makalede yer alan şu satırlar, Lefkoşa’daki Mecidiye Sokakta yer alan işyerlerini sayarken, bir Türk çarşısının oluşmakta olduğunu haber vermektedir: “Tamamile Türk çarşısı halini alan bu yolda (Mecidiye Sokakta) mobilyacılar, terziler, kunduracılar, eczahaneler, ithalatçılar, pastahaneler, döşemeciler, Türk Bankası, İstiklal gazetesi ve matbaası, TC Devlet Hava ve Demir Yolları, Güven Sigorta Acenteliği, kitapçı, ciltçi ve tuhafiyeci, taksi yazıhanesi, velesbitçi, berber, bakkal, Kardeş Ocağı, muhasebe ofisi sıralanmaktadır.”

Kıbrıslı Türkler artık kendilerine ait bir Türk çarşısından söz edebilmekteydiler.

“Bu bildiri, 20 Mayıs 2004 tarihinde Lefkoşa’da Kıbrıs Üniversitesi Türk Araştırmaları Bölümü tarafından düzenlenen “Orta Doğu Basımında bir konu olarak Ekonomi” başlıklı ve “Orta Doğu’da Basının Tarihi” üzerine düzenlenen uluslararası konferansların 6. toplantısında sunulmuştur.”

İnönü Köyünde Şehidalarla İlgili İnanışlar

Çağın ZORT*

KÖYDE YAŞAM

Geçmişteki yaşam biçimimizle bugünkü yaşam biçimimizi karşılaştırdığımız zaman aralarında pek çok farklılık olduğunu görmekteyiz. Bugün sahip olduğumuz pek eşya geçmişte yoktu. İnsanlar -tabir yerinde ise- ezilerek, binbir güçlkle yaşamlarını sürdürürlerdi. İnsanlar yaşamak için doğa ile sürekli savaşmak zorundaydılar. Erkekler gündüz ovada koyunla, kuzuyla, ekip biçmeyle uğraşmakta, kadınlar ise kendi veya başkalarının bahçelerinde ekip biçmeyle uğraşırlardı. Köylünün mali durumu elverişli olmadığı için çocuklarını genelde ilkokuldan -bazen ilkokul 2. veya 3. sınıftan- sonra okutmazlardı. Çocuklar da ailelerine günlük işlerde yardım ederlerdi.

Temel besin maddesi olan ekmek; avludaki taş fırınlarda, yemekler, yere yan yana konan iki taştan yapılan ocakta yakılan ateşlerin üzerinde pişirilirdi. Yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, yıkanmak için gerekli olan su mahalledeki çeşmelerden veya kuyulardan taşınırdı. Erkekler geceleri de çalışırlardı. Kimi çiftliklerde, mandıralarda uğraşmakta, kimisi yemek ve ekmek pişirmek için yakılacak odunları toplamak için ovaları gezerlerdi. Topladıkları odunları eşek sırtlarında veya katır arabalarıyla eve getirirlerdi. Eskiden ulaşım katırlarla yapılmaktaydı. Hasılı erkeklerin gündüzden sonra da işleri bitmiyordu. Kadınlar ise bütün işlerini gece yapmaya çalışırlardı. Haliyle çamaşırlar da diğer işler gibi gece yıkanır. Kadınlar gece kalkar, odunlarla çamaşır kazanının altını yakar ve suyu ısıtarak çamaşırlarını yıkarlardı. Yani hayat gündüz de gece de devam etmekteydi.

İNÖNÜ

İnönü; Gazimağusa'ya bağlı nüfusu 1250 civarında

olan bir köydür. Şu anda Köyde yaşayanların bir kısmı devlet dairelerinde, bir kısmı özel iş yerlerinde çalışmakta ve bir kısmı da tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. İlkokul öğrencilerinin büyük kısmı köyümüzdeki ilkokula bazıları ise şehirlerdeki ilkokullara devam etmektedirler. Ortaokul ve lise öğrencilerinin de büyük kısmı, -içerisinde ortaokulu da olan-Akdoğan Polatpaşa Lisesi'ne, bir kısmı da şehirlerdeki ortaokul ve liselere devam etmektedir. Üniversite çağına gelmiş öğrenciler de KKTC'deki ve Türkiye'deki üniversitelere öğrenim görmektedirler.

Köyümüzde belediye ve muhtarlık bulunmaktadır. Ayrıca sağlık ocağı, spor kulübü ve ilkokul da vardır. 30-40 yıl öncesi düşünülürse köylünün çoğu tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Geçimlerini bu şekilde sağlıyorlardı. Fakat o dönemdeki tarım ve hayvancılık da bugünkü gibi gelişmiş teknolojik aletlerle yapılmıyordu. İnsan gücü ön plandaydı. Hemen hemen her iş insan gücüyle yapılmaktaydı. Bu işler sadece erkek tarafından değil, kadın ve hatta çocuklarla birlikte yürütülürdü.

KÖYÜMÜZDEKİ ŞEHİDALAR VE ADAK YERLERİ

Şehidalar; geçmiş yıllarda, savaşlar sırasında şehit düşmüş insanlar olduğuna inanılır. İnsanlara zaman zaman görünen bu kişilerin, insanlar tarafından kendilerine yardımda bulduklarına inanılmaktadır. İnsanlar bu şehit düşen insanların(şehidaların) yattıkları yerleri ziyaret ederek adaklar adamaktadırlar. Geçmişte bir küçük kap içine konan kandil ile adak yapılırken, günümüzde mum yakılarak adak yapılıyor. İnsanlar dileklerinin gerçekleşmesi halinde tekrar gelip mum yakmaktadırlar. Bir

manada dileklerinin olmasından duydukları sevinçlerini ve duygularını dile getirmektedirler...

HASAN HÜSEYİN...

Bu yatır şu inanca dayanır:

İnönülü Feriha Bomboz'un kayınvalidesinin kayınvalidesi bir akşam (yıl aşağı yukarı 1950. Feriha Hanım yeni evlenmiş.) çamaşır yıkamak için kalkıp, avludaki ocakta su kaynatmış. O sırada ocak taşının üzerinde cübbeli bir adamın oturduğunu görmüş. Kadın o anda bir çığlık atmış ve çok korkmuş. Cübbeli adama bakmış.

Adam:

-Korkma kızım ben de senin gibi insanım, sizin gibi bir adamım. Ben Hasan Hüseyin'im demiş. Git Eşme-neoğlu 'na söyle o develeri üstüme bağlamasın. Bütün gece beni tepeliyorlar ve rahatsız ediyorlar, ben giderken yerimi belli edeceğim, ama sen sakın birine söyleme, size yararım dokunacak. Yeter ki beni pazartesi ve perşembe günleri aydınlatın demiş ve ardından kaybolmuş.

Kadın telaşla koşup eve gelmiş. Ama telaşlı olduğu her halinden belli oluyormuş. Bunu kocasına söylemeye korkmuş çünkü gördüğü şehida kendisine, birine söyleme diye tembih etmiş. Kocası:

-Ne bu telaş, ne oldu da bu kadar heyecanlısın diye sormuş.

Feriha Hanım'ın kayınvalidesi:

- Hiç bir şey yok, demiş.

Feriha Hanım'ın kayınvalidesinin kocası:

- Anladım demiş adam sen biriyle buluştuğunun için söyleyemiyorsun.

Feriha Bomboz'un kayınvalidesi başından geçenleri, çaresiz anlatmış. Adam dinlemiş ve seslenmemiş. Sabah kalktıkları zaman yerimi belli edeceğim dediği yerde bir kömür yığını bulmuşlar. Ondan sonra şehidayı (Hasan Hüseyin'i) başka hiç görmemişler.

Feriha Bomboz; bu olayı, kayınvalidesinin kayınvalidesinden öğrenmiştir. Şehidayı bir daha görüşmemişler demiştik ama, sadece yıl 1952'ye kadar.

Yine bize bu bilgileri veren Feriha Bomboz; bu olaydan iki yıl sonra (1952) anlattığı olayla bağlantılı tüğler ürpertici başka bir olay anlatıyor....

Yazda dışarıda yatardık diye söze başlıyor ve o olayı, o günü yaşayarak anlatıyor Feriha abla. Eşi Ahmet Bomboz (merhum) ; o zaman ettikleri ve ara sıra çaldırdıkları (o yıllarda ekilen mahsülleri gece çalıyorlarmış. Bir kez Ahmet Bomboz'un pamuklarını da çalmaya kalkmışlar. Ondan sonra Ahmet Bomboz, pamuk tarlasını sık sık gözetlemeye gidermiş) pamuklara bakmaya gitmiş. Feriha Hanım da dışarıda yatıyormuş. Ansızın şır şır diye bir ses duymuş. Bizim adam geldi galiba, demiş. Ben de epeyce dalmışım hiç duymadım. Derken Feriha Hanım kalkıp gözlerini açmış. Bir de bakmış ki ne görsün. Avlusundaki kuyunun başında boyu 2-2.5 m'yi bulan büyük bir gölge. Kadın bu gölgeyi görünce tabii ki hırsızdır diyerek çığlık atmaya başlamış. O büyük gölge, duvar boyunca gitmiş ve yukarıda bahsettiğimiz ve Feriha Hanım'ın kayınvalidesinin kayınvalidesi tarafından görülen Hasan Hüseyin'in yerimi belli ettim dediği ve bir kül yığını bıraktığı yerde kaybolmuş. Tabii çığılı duyup koşan komşuları ona, gördüğünün hırsız değil şehida olduğunu söylemişler. Acaba bu şehit, Feriha Bomboz'un komşuları tarafından daha önce görüldü mü? Sorusunu sorabiliriz ama soruyu sordüğümüzde da cevap bulamadık. Derken, Feriha Hanım bu şehiti aynı gece rüyasında da görmüş...

Hasan Hüseyin yatırını ile ilgili olaylar bunlarla bitiyor.

Feriha Bomboz, yaşadığı tüğler ürperten üçüncü hadiseyi anlatıyor. Feriha Hanım yine bu yaşananlardan sonra bir gece saat 2:00 sularında çamaşır yıkamak için uyanmış. Feriha Hanım avluya çıkıp suyu ısıtmış. Isınan suyu çamaşır teknesine dökmüş. (Kendisinin söylediğine göre) teknesinin başında büyük bir delik varmış. Tam suyu döküp de ayağa kalkarken o deliğe çok hızlı bir şekilde büyükçe ve kertenkeleyi andıran bir hayvan geçmiş ve "ben sana demedim mi gece çamaşır yıkamayasın, "gündüzler sizin geceler de bizim" demiş. Feriha Bomboz o anda eve girmiş ve sabah olana kadar çıkmamış. Çok korkmuş. O günden sonra Feriha Hanım onu (her ne iseydi) hiç görmemiş. Bu olaydan sonra Feriha Bomboz, şehidanın yerine küçük bir anıt yaptırmış. O gün bu gündür bu şehidaya köylüler gelip dua edip onu aydınlatırlar. Adağı olan gelip bir mum yakar ve dileğini diler.

Yaptığımız araştırmada Feriha Bomboz'un avlusunda bulunan şehida Hasan Hüseyin'e mum yakan bir kişiye rastladık: Feriha Hanım'ın komşusu Atiye (Acarca) Hanım, eşi Battal Acarca'nın (merhum) eskiden çalıştığı ancak bir müddet ayrıldığı işine tekrar dönmesi için (hayattayken) için bir adak adanmış ve eğer işine geri dönerse gidip Hasan Hüseyin'i aydınlatcağım (ona mum yakacağım) demiş. Atiye Hanım'ın söylediklerine göre adını zikrederek adamak gerekliymiş. Nitekim bir iki ay sonra eşi işine geri dönmüş. Dolayısıyla Atiye Hanım'ın dileği gerçekleşmiş. Atiye Hanım da abdest almış ve gidip Hasan Hüseyin'e mum yakmış.

DİĞER BİR SÖYLENCE

İnönü'de çok iyi bilinen bir diğer efsanevi olay yaklaşık 45-50 yıl önce yaşanmış. Bu olayı da olaya şahit olanlardan aktarıyoruz. (Namiye Havutcu, Fatma Gürselen).

Anlatılana gelince... Eskiden gaz ocağı yoktu. İnsanlar yemeklerini odunlarla yaktıkları ateşlerde pişirirlerdi. Dolayısıyla eskiden odun toplama işi de yaygındı ve odunlar geceleri toplanırdı. Bu iş yakacak toplamaya gitmek veya yakacağa gitmek diye tabir edilir. Yakacağa geceleri ay aydınken gidilirdi. İşte böyle bir gecede Fatma Gürselen ve iki çocuğu, Namiye Havutcu'nun evine gitmişler. Fatma Hanım'ın eşi Halil Gürselen (merhum), yakacak toplamak için ovaya gitmiş. O sırada Fatma Gürselen'in çocuklarıyla Namiye Havutcu'nun çocukları rahat durmuyorlarmış. Bağırıp çağırıyorlarmış.... Derken gecenin geç vakitleri olmuş... çocuklar yine gürültü ediyorlarmış... tam o sırada Fatma Gürselen rast gele pencereden bakıvermiş. Bir de ne görsün Baş (Osmanlı sarıkları gibi..) sarıklı bir adam. Uzun boylu, nur yüzlü, yapılı, ak sakallı, beyaz elbiseli, parmakları oldukça kalın ve her parmağında bin bir renkli mumlar olan bir zat. O anda Fatma Hanım çılgılık atmaya başlamış ve Namiye Hanım'a çağırarak "aman genaplaaa" diyerek ağlamaya başlamış. Namiye Hanım da o anda ne olduğunu bilmeden o çılgıktan dolayı dua okumaya başlamış aman şehidam seni rahatsız ettik.... türünden cümleler söylemiş. Ama o hiçbir şey söylemeye giderek uzaklaşmış, kaybolmuş... ondan sonra o gün bu gündür de görülmemiş...

Şu anda Aysel Ayter'in evinde bulunan ve Aysel Hanım'ın oğlu tarafından küçük bir anıtı yaptırılan bu yerde yatan şehidayı pekçok insan ziyaret edip mum yakmaktadır. Hastaysam iyi olayım, geleyim şahidayı yakayım denir. Olduktan sonra ben aydınlandım sen de aydınlan denir ve fatiha...duası işte ne biliniyorsa okunur.

Şehidanın bulunduğu yer ve ev 1978 yılına kadar – yani Aysel Ayter orayı satın alana kadar- Çatozlu Mehmet Bullici'ye aitmiş. Şehidanın bulunduğu yer de ağıl olarak kullanılmaktaymış. Aysel Ayter'in anlattıklarına göre eve Çatozlu Mehmet'in sahibi olduğu günlerde, şehidaya mum yakmak için gelen kadınlar yanlışlıkla ağılı da ateşe vermiş. Bullici (Çatozlu Mehmet) de şehidanın olduğu yeri yıkmış. Evi Aysel Ayter'e sattıktan sonra da, Aysel Ayter'in oğlu tarafından bu şehida anıtlaştırılmış.

HÜRREM DEDE...

Bir başka rivayet de yine köyümüzde Seniha Kiracıoğulları'nın (merhume) evinin önünde bulunan şehida ile ilgilidir. Şu anda Seniha Hanım'ın evinde kızı Şevkiye Şenay Kiracıoğulları oturuyor. Şevkiye Hanım'ın bize verdiği bilgiler şöyle:

Açıkkası ben de pek bir şey bilmiyorum. Büyüklerden duyduklarıma göre burada yatan Hürrem Dede diye bir kişiymiş. Eskiden savaş döneminde burada şehit düşmüş. Bu kişi ak sakallı, beyaz yüzlü bir kişiymiş. Bu şehidaya da köyden ve köy dışından insanlar gelip mum yakmaktadırlar.

SONUÇ: Günümüzde her ne kadar da bu gibi söylencelere inananlar azalmışsa da yine de bir dileği olan, başı darda olan kişiler çaresiz kaldıkları zaman kendilerine en yakın olan köylerdeki şehidalardan medet ummaktadırlar. Bu tip yerleri her kesimden insan ziyaret etmektedir.

HAVVA ALİ GÜLER'İN YAŞADIĞI OLAĞANÜSTÜ ANI:

Bu efsanevi anlatı Havva Ali Güler'in annesi Afet Yorgancı Mehmet(merhume) ve babası Ahmet Yorgancı Mehmet'in(merhum) evlendiği yıllara rastlar. Havva Güler, kendisinin doğduktan sonra öğrendiği bu olayı

şöyle anlatıyor:

Afet Hanım ve Ahmet Bey evlenmiş. Evlendikten sonra (Havva Hanım'ı doğurmadan önce) ilk çocuğunu doğurmuş. Çocuk 12 yıl yaşamış. 12 yaşındayken bir gün rahatsızlanarak aniden ölmüş. Günler geçmiş. Afet Hanım bu sefer (10 yıl sonra) Havva (Ali Güler'i) Hanım'a hamile kalmış. Takvimler 1930'u gösterdiğinde Havva Hanım doğmuş. Doğduktan bir müddet sonra Havva Hanım da rahatsızlanmış. Havva Hanım'ın rahatsızlanmasından dolayı bir korku almış onları. Acaba bu çocuk da diğer çocuğum gibi ölecek mi? Sorusu akıllarını kurcalamaya başlamış. Kendileri ve komşuları evlerinde bir uğursuzluk olduğuna kanaat getirmişler ve Köprü'ye taşınmışlar (taşınmadan önce İnönü'de ikamet etmekteydiler). Ahmet Bey Köprü'deki bir çiftlikte kâhya olarak çalışmaya başlamış. Aynı zamanda da bir köy kahvehanesini de çalıştırmış. Gündüz çiftlikle gece kahveyle uğraşmaktan eve gelmesi sabahı bulurmuş. Afet Hanım eşinin bu eve geç gelişlerine çok sinirleniyormuş. Ama bir şey demiyormuş.

Kaldıkları eve arılar yuva yapmış. Onlar da arılara ilaç sıkmışlar. Ta ki bu arılar gitsin dışarıda yatalım demişler ve yataklarını dışarıya çıkarmışlar. Birinci gece Afet Hanım kızını (Havva Ali Güler'i) alarak dışarıdaki yatağa yatmışlar. Gece yarısı olmuş fakat Ahmet Bey kahveden henüz gelmemiş. Afet Hanım yattıktan sonra sır sır diye bir ses duymuş. Kalkıp baktığında ne görsün. Beyaz elbiseli nur yüzlü bir kadın baş ucunda duruyor. Afet Hanım'a:

-Uyuyor musun?

Afet hanım cevap veriyor:

-Hayır.

aralarında şu konuşmalar geçiyor:

-çocuk nerede?

-işte burada.

-Çocuğu ver de biraz seveyim.

Nur yüzlü kadın kundaktaki bebeği almış, okşayıp sevmiş, öpmüş ve geri vermiş:

-Al çocuğunu yatır. Ama yatağınızı buradan kaldırın.

Burası bizim geçek yolumuzdur .

Demiş ve yürüyüp gitmiş, giderek kaybolmuş.

Ahmet Bey sabaha karşı eve gelmiş. Afet Hanım olanları anlatmış. Taşınmak istediğini söylemiş. Ahmet

Bey:

-sen, ben eve tez geleyim diye söylüyorsun. Dikkat et de keçileri de kaçırmayasın.

Demiş yani inanmamış.

Ertesi gece yine gece yarısı olduğu zaman bir gece önce yaşananlar yine yaşanmış. Gelen nur yüzlü kadın Afet Hanım'a yine yatağı oradan kaldırmasını söylemiş ve gitmiş. Ahmet Bey eve geldiği zaman Afet Hanım olanları anlatmış. Ama Ahmet Bey yine inanmamış. Bunun üzerine Afet Hanım:

-Görmek istiyorsan yarın akşam evde kal ve kendin şahit ol demiş. Ahmet Bey de kabul etmiş.

Üçüncü gece Afet Hanım, Ahmet Bey ve küçük kızı aynı yerde, dışarıdaki yatakta yatıyorlarmış. Gece yarısı olduğu zaman bu sefer üç nur yüzlü kadın gelmiş.

Afet Hanım'a:

-uyuyor musun?

Afet Hanım:

-Hayır uyumuyorum.

Kadınlar çocuğu alıp sevip okşadıktan sonra Ahmet Bey'in olduğu tarafa geçmişler. Ahmet Bey yatakta arka üstü yatıyormuş. O şekilde yatırken kadının biri Ahmet Bey'in ellerini çapraz olacak şekilde tutmuş ve Ahmet Bey'in göğsünün üzerine bastırmaya başlamış. Ahmet Bey öleceğini sanmış. Ahmet Bey'e:

-Kadın sana üç defa oldu bu yatağı kaldırmayı söylüyor ama sen ona inanmıyorsun, demiş.

Ama bu sırada bastırmaya devam ediyormuş. Ahmet Bey tam kendinden geçerken Ayetü'l-Kürsi'yi okumaya başlamış. Kadın Ahmet Bey'e:

-Ah kâfir beni yaktın, demiş ve Ahmet Bey'i bırakarak karanlıkta kaybolmuşlar.

Ahmet Bey de geri geleceklerini düşünerek yatağı kaldırmış ve onları bir kere daha görmemiş...

SONUÇ: Yaşananları anne ve babasından öğrenen Havva Ali Güler bu yaşananları bize anlatırken hâlâ gözleri yaşarmakta ve hüzünlülenmektedir.

KAYNAK KİŞİLER

Derleyen : Çağın ZORT

Derlenen: Havva Ali Güler

Derlenen Tarih: 2006

Doğum Tarihi ve Yeri: 1930 – İnönü

Mesleği: Ev Hanımı
Eğitimi: ilkokul.

Derleyen: Çağın ZORT
Derlenen Tarih: 2007
Derlenen Kişi: Aysel Meryem Ayter
Doğum Tarihi ve Yeri: 1944 Tatlısu
Meslek: Ev Hanımı
Eğitim: İlkokul

Derleyen: Çağın ZORT
Derlenen Tarih: 2007
Derlenen Kişi: Namiye Havutcu
Doğum Tarihi ve Yeri: 1925 İnönü-Sinde
Meslek: Ev Hanımı
Eğitim: İlkokul

Derleyen: Çağın ZORT
Derlenen Tarih: 2007
Derlenen Kişi: Feriha Bomboz
Doğum Tarihi ve Yeri: 28 Temmuz 1930 Vadili
Meslek: Ev Hanımı
Eğitim: İlkokul

Derleyen: Çağın ZORT
Derlenen Tarih: 2007
Derlenen Kişi: Atiye Acarca
Doğum Tarihi ve Yeri: 12 Şubat 1963 İnönü
Meslek: Ev Hanımı
Eğitim: İlkokul

Derleyen: Çağın ZORT
Derlenen Tarih: 2007
Derlenen Kişi: Fatma Gürselen
Doğum Tarihi ve Yeri: 30.04.1936 Çamlıca
Meslek: Ev Hanımı
Eğitim: İlkokul

Derleyen: Çağın ZORT
Derlenen Tarih: 2007
Derlenen Kişi: Şevkiye Şenay Kiracıoğulları
Doğum Tarihi ve Yeri: 09.05. 1958
Meslek: Hizmetli

DİPNOTLAR

1. Eşmeneoğlu: Orada yaşayan bir aile. Kadının yan komşusu. Bu adamın döveleri varmış. Anlatılanlara göre bu adam evinin yanındaki boş araziye bu develerini bağlamış. Ama ertesi gün hayvanın ön ayaklarından birisi kururmuş (tutulmuş). Adam da bunun sebebini merak edermiş. Meğerse develerin ayaklarını Hasan Hüseyin denilen ve orada yattığını söyleyen bir şehit (şehida) kurutuyormuş.
2. O dönemde de erkekler mutaassıpmış. O yüzden kadınlar kocalarından çok korkarlarmış.
3. Eskiden çamaşırlar avluda yıkanır.
4. “ben sana demedim mi” sözüyle daha önce bir uyarı verdim manası çıkmaktadır. Feriha ablaya sordum daha önce bu konuda bir uyarı veya bir tehdit ya da bir görüntü... Aldın mı? Diye. Ama kesinlikle böyle bir uyarı almadığını söylüyor. Tahminime göre Feriha Hanım’ın da cevabını bulmakta zorluk çektiği sorunun cevabı yatırken gördüğü gölgeydi. Çünkü daha önce de aynı yerden geçip kaybolmuştu. Bu “bu işten vazgeç. Bak sana görünüp ihtar ediyorum” anlamında bir ihtar olabilir.
5. Olayı anlatan Namiye ve Fatma Hanım’ın; o anı, gözleri dolu dolu, sanki yaşamış gibi anlatmaları bizleri de derinden etkilemiştir.
6. Genapla: Dayı veya amca karısı.
7. Burası bizim her gece geçtiğimiz yoldur. Her gece bu güzergâhı kullanırız anlamında.
8. Havva Ali Güler, benim ninemdir.

Yetmiş Dört Sonrası Genelde Kültür Ve Özde Karpaz

Özkan YIKICI*

SUMMARY

You will be reading the about the direct political and other various interferences on the social and political life of the Cypriot Turks after 1974. These interferences have culturally and socially affected in a great deal and changed the lifestyles of the Turkish Cypriots. In the article we have tried to investigate in detail how this cultural interaction came about in particular the Karpas Peninsula and in general all around North Cyprus. The subject also deals about the cultural changes in relation to the new conditions. The writer has tried to use a sociologic way prefereably rather than a politcal to inspect the matter.

Kuzey Kıbrıs'ın yetmiş dört sonrasında kazandığı kültürel kimliği incelenirken sadece kulaktan dolma bilgilere itibar edilmemesi gerektiği görüşümdedir. Gerçekçi bir sonuç için ciddi bir araştırma ve gözlem aşamasından geçilmesi şarttır.

Günümüzde yaygın olan gerçekleri gizleme ve menfaat elde etme çabaları ile en gerçek olguların bile gizlendiğine veya değiştirildiğine tanık olmaktadır. Dahası, bazen yapılan dost sohbetlerinde samimiyetle dile getirilen şikayetler ya da yakınmaların bile resmi kayıtlara geçirilmesi söz konusu olduğunda, söylediğini inkar etme, yalanlama alışkanlığı da ne yazık ki yaygınlaştı. Tüm bunlar herkesin de tahmin edebileceği gibi araştırmacıların işini zora sokmakta, edinilen her bilginin titizlikle incelenmesini zorunlu kılmaktadır.

Günümüz toplumunda söylemekten üzüntü duyduğum davranış modelleri de yukarıda bahsettiğim gerçekleri gizleme politikası yüzünden yaygınlaşmıştır. En basit ve güncel gelişmeler dahil olmak üzere birçok konu bilen için tehlikeli hale getirilerek açığa çıkarılması engellenmiştir. Bu nedenle insanlar sokakta yürürken gördükleri gerçekleri, işyerlerinde karşılaştıkları tutumları, tanık oldukları olayları yok saymak zorunda bırakılmışlardır.

Dahası da vardır: Uluslararası arenada hiçbir geçerliliği olmayan ifadeler de ortaya atarak bunların savunması yapılmakta ve ortaya gerçekçiliği olmayan, ithamlar üzerine kurulmuş bir siyaset çıkarılmaktadır. İşin acısı bu davranış bozukluklarını kültürümüze mal etmektedirler.

Bugün gündemimizi oluşturan her siyasi konunun sonuca bağlanması için izlenmesi gereken hukuki kurallar vardır. Oysa bizde sorunları kanuna göre çözmek değil,

kanunu sorunlara uydurmak modeli daha yaygındır. Bunun sonucunda toplumsal uçlar ve ayrıcalıklar ortaya çıkıyor. En acısı da bir süre sonra bunların uydurma olduğunu unutarak inançla savunmaya geçmemizdir.

Siyasal oluşum modeli, oluşturulan düşünce sistemi ve onunla şekillenen kültürel değerler ne yazık ki bu kurullarla işlendi. Doğruluğu herkesçe bilinen en basit olgular dahi yanlış, çıkarıcı anlayışa göre şekillenen kavram karmaşasına dönüştürüldü. Torpilin olmadığı yerde işlerin yürümeyeceği inancı kök saldı. Eskiden yüz kırtarıcı suç olarak bildiğimiz rüşvet, yolsuzluk vb. kavramlar da şahsi çıkarlar uğruna sıradanlaştı. Doğruyu söylemekten korkan insanların artmasıyla inkarcı ve “bana ne”ci düşünce yaygınlaştı. Artık öyle bir aşamaya geldik ki; sanki gözümüze bir sis perdesi örüldü. Bunları olağan görüyor, karşı durmuyoruz. Hele bu yolla kazananlar, gücüne güç katanlar çarkın dönmesi için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Mağdurlar ise uğradıkları haksızlıkları kaba kuvvet ve saldırgan bir üslupla ifade etme yoluna gitmektedirler. Böylece her geçen gün doğrulardan uzaklaşıyor. Bu çalışmanın temel konusu tüm bunları içine alan, yeniden sentezlenen kültürel yapıdır.

Konumuzun içinde özellikle yetmiş dört sonrası Kıbrıs'taki kültürel etkilenmeler, bunlara neden olan koşullar işlenecektir. Konu, sınırı çizilen çerçeve içerisinde her şeyin tam anlamıyla ortaya dökülmesi için yeterli değildir. Ancak siyasi yönden tanık olduğumuz çelişkilerin, oldukça çarpık olan bu yapının oluşmasına zemin yarattığını düşünmekteyim. Yetmiş dört Kıbrıs'ı, özellikle Kuzeyi için kültürel etki bakımından oldukça farklı faktörler taşıyordu. Kıbrıs coğrafyası, çizilen sınırla artık siyasal ve sosyal bakımdan resmen ikiye ayrılıyordu. Böylelikle adada iki ayrı yapı kendine yabancılaşarak geliyordu. Bu ister istemez iki toplum arasındaki farklılıkları da arttıracaktı. Kuzey, yetmiş dört sürecinden itibaren ayrı Türk kesimi olarak devam ederken, başka faktörler de konuya hissettirmeden girmeye başlayacak ve durumun oluşum sürecini oldukça etkileyecekti.

O dönemde, Türk toplumunda kültürel anlamda oluşan kurumsal yapı eksiklikleri vardı. Altmışlarda sürekli Türkiye eksensiz etkilenmeler de oluyordu. Burada siyasal faktörlerin rolü büyüktür. Ateşkesin olması, sınır ayırımı nedeniyle göçmenlerin varlığı ve yeni yaşam

alanlarına yerleştirilme çabaları dönemin koşullarını oluşturmaktaydı. Yine o dönemde kurumsal örgütlenmeler değil, teşkilat tipi yapıyla yönetsellik yaygındı. Siyasal olarak ise ayrı bölge örgütlenmesi ve gizlenmeyen “Türkiye ile bütünleşme” stratejileri ve ideolojisi söz konusuydu. Kültürel

olarak ne sivil açılımlı bir ortam, ne de demokratik yaşam biçimi vardı. Böyle bir ortamda kültürel gelişim olması beklenemezdi. Görüldüğü gibi yetmiş dört sonrasındaki kültürel yapı siyasi faktörlerle yoğrulmuştur. Bunda da siyasal hedeflerin rolü büyüktür. Ayrıca Rum mallarının paylaşımı da dönemin kültürüne farklı bir açılım kazandırmıştır. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

A:Ganimetçiler:

Oluşan zeminde, ganimet olgusu yeni bir kültürel yapıyı oluşturuyordu. Kapmalar, yağmalamalar, eşe dosta paylaşmalar o yıllarda yaygınlaşan davranış modelleridir. Sınırların çizilmesiyle adanın yüzde yetmiş yakın zenginlikleri de kuzeyde kalmıştı. Yani önümüzde paylaşılacak bir pasta oluştu. Bu pasta siyasal kanatların isteğine göre rüşvetlendirilip dağıtılmaya başlandı. Geleneksel kültürden ganimet kültürüne geçen Kuzey kesiminde bir anda bambaşka insan tipleri oluşmaya başladı. Kültürümüzün temel taşları yok edilerek, kırılan yapısal değerler yerine bireysellik, ganimetçilik anlayışı gelişti. İnsanlar, kolay yoldan kazanmanın tadına vararak bunun için zemin oluşturdu. Sonuçta da emeksiz kazanan elit kesimler ortaya çıktı. Kırılan otantik kültürün yerini ganimet kültürü olarak çarpık değerleriyle geliştirdi ve yeni bir sosyal yapıya dönüştü. Bu, kabul edilemez bir durumdur.

B:Nüfus ve Kültür:

Potansiyel nüfus, yetmiş dört sonrasında demografik yapı dengesini değiştirerek bambaşka bir kültür olma yoluna girdi. Siyasal hedefler doğrultusunda Türkiye'den taşınan nüfus kültürel bakımdan yeni oluşumlara gebe oldu. Gelenler, nihayetinde bambaşka bir coğrafyanın kültürünü de beraberinde getiriyordu. Böylelikle “adaya yabancı olan” bir nüfus yapısı oluştu. Bu insanlar, kendi kültürleriyle birlikte gelip yerleştiler. Dahası nüfus dengesini de leyhlerine

çevirdiler. Siyasi çıkarlar için yapılan bu işlemler adaya sonradan gelen aşırı nüfusun buraya uyum sağlamasına gerek bırakmayacak bir zemin hazırladı. Onlar kendi değerlerini koruyarak buradaki kültürü asimile ettiler.

Nitekim zamanla kendi bölgesel derneklerini dahi kurdular. Karadenizliler, Hataylılar, veya dernek olmasalar da Kürtler kimliklerini gayet normal kullanılır oldu.

Bununla ilişkili bir çok köy ve mahalleye de yerel isimler değil, Türkiye'deki isimler verildi. Kıbrıs'ta pek bilinmeyen başlık parası, imam nikahlı

veya çok eşli evlilik kültürüne burada da sıkça rastlanmaya başlandı. Böylelikle adanın kuzeyinde yerleşik Kıbrıslılardan ziyade taşınan nüfusun ağırlık kazandığı yeni bir kültür ve yaşam biçimi oluştu. Hele iç siyasetimizin TC çevrelerince idare edilmesi de ayrı bir olaydır.

C: Kaçakçılık:

Yetmiş dört sonrası oluşan popülasyonla birlikte kazanç yollarına kaçakçılık yerleşti. Kaçak valizcilik, sınır kaçakçılığı, daha sonra uyuşturucudan insan kaçakçılığına kadar varan illegal olaylar o derece sıklaştı ki hayatımızda doğal bir hal aldı.

D: Uluslararası etkiler:

Yetmiş Dört Harekatı sonrası adamızdaki alışılmış hayat tarzı altüst olurken, dünyada hem görsel kültür patlama yapıyor, hem de neoliberalizm başlıyordu. Özellikle insanları politikadan uzaklaştırmak için önemli hareketler başlatılıyordu. Bireyselleştirmeler, öğrencileri eğlenceye ve başka alanlara kaydırmalar, cinsel ilişkileri yaygınlaştırmalar, sosyal dokuları kırmak için ortaya atılan davranış modellerinden bazılarıdır. Her konuyu piyasalaştırarak, medyadan örgütlerden destek alarak kontrolü sağlama, bu anlayışın hedefi olmuştur. Zaten Kuzeyde ne bir sosyal doku vardı, ne de yeni oluşan kültür yapısının değerleri güçlüydü. Bu nedenle dünyadaki olaylardan bihaber bir gençlik yetişmeye başladı. Eğlence mekanları, uyuşturucu kullanımı, alkol satışları garip bir sokak üslubu kullanılarak geliştirilen ifade şekilleri neticesinde apolitik, tüketimci ama sorumsuz insan tipleri gelişti. İlişkilerde sosyal değerler daraldı. Ortak paydalar yok edildi. Garip olan, tüm bu olumsuz-

lukları çağdaşlık değeri olarak ortaya atmaları ve özgürlük simgesi yapmalarıdır. Bu çarpık durumlar, yozlaşan toplumumuzda gelişecek zemini kolayca buldu. Evrensel gelişmelerin kültürel etkisi derken de mutlaka önemli dinamikleri ifade etmek şarttır:

Yetmiş dört sonrasında dünyadaki teknolojik gelişmeler insan ilişkilerinde oldukça çarpıcı devinimler yarattı. Bilgisayarlar sayesinde açılan sanal ortamlar, insan ilişkilerindeki tabusal yıkımlar ve diyalog biçimleri oldukça sarsıcı sonuçlar da doğurdu. O kadar ki sanal ilişki sistemi de gelişti. Araştırmadan tutun da en kirli işe dek bu cihazdan faydalanılmaya başlandı. Bu da insanlar arasına mesafelerin girmesine yol açtı. Ayrıca hızlı teknoloji sayesinde müzikten televizyona, çeşitli sanat dallarına ve eğitime kadar çok yönlü kültürel yansımalar oldu.

Bizde otantik kültürel birikimin güçlü olmaması, sosyal ve kültürel yönden kurumsallaşamama, sosyal ve siyasal olarak hep dış dinamikli bir eksende olmamız sonucunda, yeni oluşan her dalgaya kolayca kapılma zemini kendini hissettirdi. İnsan ilişkilerinden tutun da sosyal değerlere kadar her şey sonradan gelenin tetiklenmesini sağladı.

E: Sosyal çarpıklık etkeni:

Yetmiş dört sonrası boşalan Rum yerlerine gerek güneyden gelen yerel kesim, gerekse giderek yerli nüfusu geçen Türkiye göçmenleri yerleştirildi. Bu insanlar kentler veya önemli köylere üretim olgusu düşünülmeden yerleştirildi. Bu arada kuzeydeki insanlar da oturdukları yerlerden bu kalan bölgelere yerleşmeye yöneldiler. Bir anlamda kapan kapana, yandaşa, güce göre yer vermeler aldı başını gitti. Bu tip yerleşim anlayışı sonuçta günümüzdeki kentleri ve köyleri yarattı. Karmakarışık ama içinde buldukları sosyal kültürden yoksun olan insan kalabalıkları bunun resmini kendileri yaşayarak çizdiler. Handikap olarak da en başta altyapı sorunu ve insanlar arası ilişkiler ortaya çıktı. Yaşanılan bu karmaşalar ise toplum veya daha dar sosyal nitelikli değerlerin giderek yok olmasını da beraberinde getirdi. Bu arada geleneksell dayanışma ve insani ilişkiler bazı çevrelerce aranır oldu. Bu hal, koşulların yarattığı sonuçların, tercihlerin ve plansızlıkların getirisiidir. Bunlar dışında siyasetteki uygulamalar da oldukça önemli faktör oldu. İç ve dış si-

yasetin bu konuda önemli katkısı vardır. Özellikle Türkiyeleştirme veya sosyal muhalefet olmaması, insanları kontrol etme argümanları ve bazı modelleri uygulama istemleri sonucu garip sosyal yapılar oluştu. Kaçak olgusu yaşamın dinamiği, kumar olgusu da onu besleyen kanal olunca işler daha bir karıştı. Toplumsal boşluk, demokratikleşme olmaması, düşünce eksiklikleri ve iç dinamik fakirlikleri yeni dönemdeki sosyal dokuyu bu olumsuzlukların çerçevesinde oluşturdu.

F:Tüketim Toplumu Yaratma Olgusu:

Önemli kültürel etkenlerden biri de yetmiş dört sonrası oluşan kültür ve sosyal dengenin gelişmemesidir. Ganimetçilik, kolay kazanma, yandaşa göre paylaşım ve daha nice olumsuz tercih, sonuçta giderek tüketen ama üretimden kopan bir

kültürü de yarattı. Dağıtarak bir gecede zengin yapma, kirli sermaye kuralıyla kâr elde etme argümanları, üretime değer verilmemesi giderek gelişti. Bu, tüketen ama üreten olmayan bir toplum yarattı. Böylesi kültür ise hep kullanma ve kullandırma duygularını oluşturdu. Üretmeyen yaratıcı da olamaz. Bu da verilenin doğruluğunu veya yanlışlığını fark etmeyen, yaşamı sorgulayamayan insanlar topluluğu yarattı. Kendi tüketici olup üretmeyenlerin oluşturduğu boşlukları da başkaları doldurur.

Yukarıda yetmiş dört sonrası kültürel etkileri olan bazı olgulardan söz ettim. Buna dahası eklenebilir. Burada özellikle siyasal tercihin belirleyici olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca sosyal değerlerin altüst olması, dıştan gelen nüfus ve yeni yerleşim şekli oldukça etkili oldu. Tabii sosyal örgütlenme olmaması, demokratik yapı eksikliği ve birikim oluşmaması da önemli paradoks oluşturdu. Yetmiş dörtle başlayan süreçte değişik dönemler yaşandı. Özellikle Kıbrıs'taki yetmiş dört kültürünü araştıranlar veya sosyal-siyasal incelemesini yapanlar şu farkı bilsinler:

Yetmiş dörtle başlayan gelişmeler Annan Planı sonrası yeni bir sıçrama yaptı. Bu öylesine bir sıçrama oldu ki, hem yeni paylaşım yapıldı, hem de kamuya ait ne varsa yok edilmeye çalışıldı. Annan Planı sonrası eski tutum devam ettirilirken, yeni anlayışlar da geliyordu. Örneğin kamu adına ne varsa -orman, deniz kıyısı gibi

kamu alanları- , kamu sisteminden eğitime, sağlıktan ulaşım -kamu hizmetleri- hızla yok edilme yoluna gidildi. Bu kamusal kültürün de yok edilme çabasıdır. Oldukça fazla nüfusun gelişi, kaçak insan ticareti gibi yeni olayların güçlenerek gelişmesi, yabancılardan; en başta da "İngiliz Yahudilerin" yerleşmesi, değişik isimler altında yabancı sermaye bağlantılı örgütlerin olması, yeni tüketim alanı olarak projelerle kazanma, bir çok alanın faaliyetlerinin yabancı kesimlere göre şekillendirilip parasallaştırılması yeni kültür sentezinin sonuçlarıdır.

Kaçakçılık kültürü zenginleşti, kamusal anlayış yerine, para kapma projeli argümanlı yapılar oluştu; cılız örgütler hükümetleşip uluslararası projeli paracılar oldu; sosyal dokular, kamusal anlayışlar tükendi. Garip paradokslu çok tabelalı örgütler arttı ama sosyal denge de aleyhimize döndü. Yetmiş dört sonrası gözlemleyip düşünmeye başlayınca, öncelikle bağımlı olma kültürünün değer kazandığı ve siyasi çıkarlar uğruna Türkiye'den gelenlerin kurumsal yapılarıdaki güçlerinin arttığı da anlaşılır. Buna bir de uluslararası hukuka aykırı bölge olma da eklenince, gayri nizami kurallar da etkileşip yaşam biçimi oluyor. Sanki dış fenomenler olmadan yaşanamaz düşüncesi maddiyata bağlanarak güçlendirildi. Vurgulamak istediğim bu bağımlılığın salt güvenlikle kalmadığıdır. Eskiden beri söylenegelen "Türkiyesiz yok olma" ifadesi yetmiş dört sonrası tutumlarla daha da derinleştirildi. Hayatta kalmak adına olumsuzluklar, yanlışlar ve bağımlılıklar, yani siyasi olarak ne gerekiyorsa oldu. Bu normal dışı işlerin olması adanın

kendine has konumundan dolayıdır. Çalışmak kılıfı, ucuz iş adıyla nüfus kaydırdı. Bir dönem yine bölge koşulları nedeniyle bavul ticaretine mekan oldu. Yasal olmayan bir çok yağma dağıtım yapıldı. Bunlarla yeni kazanç kapıları açıldı. İç kaynak kullanmaktan çok, dış kaynaklı düşünce oluşturuldu. İşler burada da durmadı: Dıştan gelecek öğrenciye dayalı ve içte kolayca ticari rant sağlayacak üniversiteler kuruldu. Dünyada ve Türkiye'de sorun olan kirli ne varsa buraya taşındı. Ada kumarhaneler, uyuşturucu trafiği ve insan ticareti araçlarının merkezi olma sürecine girdi. Zaman zaman bu işleri aklayan kuruluşlar da burada oluşturuldu. Tüm bunlar

ekonomik yönden kazandırıyor gibi görülse de,

esasta yeni bir bağımlılıktır ve şahsi fayda sağlamak düşüncesiyle geliştirilmiştir. Bu çarkın içine girenler artıkça potansiyel bir güç oldular ve artık bunlara karşı çıkanların oranı da nötürleşti. Annan Planı sonrası bu durum daha da vahimleşti. Nedeni bazı kamusal yerlerin de bu girdaba sokulmasıdır. Üstelik bazı sivil toplum örgütlerinin de maddi kaynak uğruna bu yelpazeye katılmasıdır.

Dikkat edin, Annan Planı sonrasında kamusal alanlara bağlı oluşturulan sivil örgütler daha çok öne çıkarılmıştır. Bunlar her kesime açılmıştır. Böylelikle daha yeni travmalar da oluşmaya başlamıştır. Şimdi düşünün: Bizim onca yeni nüfusa, onca öğrenciye ihtiyacımız var mı? Görüntüde yapılan yatırımlar genel yapıya uygun mu? Gayri nizami işlerin normal görülmesi gerekir mi? Bunlar birilerine kazandırdığı için siyasette ihtiyaç gibi sunuluyor. İşte bunca yanlış, nüfus değişimi nedeniyle bildik kültür kuralarımızı yeniden düzenledi. Yaşantımız, bizce yanlış, onlarca doğru olan bu düzende akıp gidiyor. Alışılan “bir yerlere bağımlı kalma kültürü” kökleşti. Daireye girerken, terfi alırken, borç dahi almak için, işin olsun diye, hizmetten yararlanmak için torpil, yani merkezdeki birinin yakını olmak şart oldu.

Konuşulması gereken diğer kuram da, her yönüyle bağımlı olup esastan yani özümüzden gittikçe uzaklaşmamızdır. Kurulan üniversitelerden ucuz iş gücüne, yatırım yapacak sermayeden, güvenlik adına arttırılan yabancı nüfusla yaratılan bir yapı yerleşti. Bu uyumsuz yapı kentlerde, sağlık ve eğitim hizmetlerinde, kısacası günlük yaşamın her alanında kendini hissettirmektedir. Kimilerine kazandırmakta, kimilerine de kaybettirmektedir. Fakat en can alıcı nokta toplumda insani yönümüzü ve değer yargılarımızı hiçe sayan kirli bir kültüre ulaşmamızdır.

YETMİŞ DÖRT SONRASI KARPAZ'DA KÜLTÜRLEŞME:

Karpaz, adanın doğusuna doğru incelemek uzanır ve yarımada özelliği göstererek dikkatleri üzerine çeker. Adanın genel yapısından farklı olarak, doğuya uzanan burun olup, giderek incilir. Karpaz'ın sadece coğrafi yönden değil, siyasi yönlerden de önemi büyüktür. Genel merkezlerden en uzak olan yer olması sonucunda da dik-

kat çekici sosyal - kültürel bazı farklılıklar gösterdi. Bölge, gerek coğrafi konumu, gerekse merkezi siyasetlerle oluşan ilişkiler sonucu kendine has kültürel olgular da yarattı. Ayrıca dini ve iklimsel faktörlerin yarattığı farklar da yörenin kültürel önemini ortaya çıkardı. Siyasilerin de Karpaz'a karşı üstlendiği roller ve ortaya koyduğu hedefler doğrultusunda bölgede çelişkiler içeren olgular da iç içe geçti.

Yetmiş dört öncesinde Karpaz'ın iki özelliği öne çıkıyordu. Birincisi dini açıdan kutsal adledilen yapılar, ikincisi de yaşayıştaki geleneksel tarz. Karpaz, giyimden müziğe kadar otantik kültürü yansıtıyordu. Yaşam biçimleri ve varolan dünya görüşleriyle “Karpaz İnsanı” betimlemesi de oldukça sık kullanılan bir ifade olmuştu. Kıbrıs'taki birçok yere göre otantik değerlerin en çok değişime uğradığı yer de yine Karpaz'dır. Bugün karşımızda gördüğümüz Ortodoks kiliselerinin buradaki varlığı, adanın en ucu olmasından dolayı uğradıklarını bildiğimiz korsanlara karşı savunma ve sığınma yerleri, giyimde “Karpaz donu” gibi elbise modelleri, yöre öyküleri, oyunları ve türkülerini yansıtan müzik yapıtları bölgesel karakteri yansıtan ve akla ilk gelen unsurlardır. Burada kültürel olarak örneklendirilebilecek bir çok eski bilgi ve olgu vardır. Yemekten düğün geleneklerine, dini yerlerden kalelere veya yetiştirilen ürünlerden oluşturulan yerleşim yerlerine dek Karpaz kültürü kendine has karakteristik unsurlar taşır. Karpaz'ı konuşuyorsanız ve yetmiş dört sonrasına da değinmek isterseniz, konuyu bir de siyasi noktadan ele almanız şarttır. Aksi takdirde hep bir eksik bulacaksınız. Kendimce gördüğüm birkaç can alıcı noktayı belirteyim.

Kıbrıs sorunuyla birlikte Karpaz'a can alıcı bazı roller verildi. Altmışlarda adanın parçalanması veya ilhaklar masalarda gizlice konuşulurken, ada Yunanistan'a bırakılmaya çalışılırken, Karpaz bölgesini Türkiye'ye üst olarak verme gibi planlar tartışıldı. İşte o zamanlardan beri Karpaz, stratejik konumu itibarıyla Türk çevrelerince önem kazandı.

Bölge üzerindeki ikinci siyasi hareket ise yetmiş dört sonrası oldu. Yapılan antlaşmalarda Karpaz, hep Türkiye'nin adanın kuzeyini denetlemesine olanak sağlayacak bir konumda tutuldu. Böyle bir durumda burada kalan Rumlara ayrı bir statü verileceği öngörüldü. Ancak

Karpaz yarımadası yetmiş dörtten sonra, bunlardan tamamen farklı bir oluşum sürecine girdi.

Kıbrıs'ta ve Karpaz'da yaşanan süreçler hakkında verdiğimiz bu ön bilgilerden sonra esas konumuza girebiliriz.

Yetmiş dört sonrası bir çok alanda olduğu gibi kültür araştırmalarında da paradokslar olmaktadır. Özellikle Türkiye'den gelen insanların taşıdıkları kültür veya buradaki etkileri hesaba katılmak istenmez. Fakat onca yaşananı da yok saymak doğru bir tutum değildir. Hala buraya getirilen Türkiyeli sayısının geldiği noktaya ve burada yarattığı etkiye rağmen, bir çok araştırmada olayları sadece bir kesime göre değerlendirme yolu seçilmiştir. Bu özellikle kültürel araştırmalarda objektif değerlendirmelere olanak tanımamaktadır. Gelen Türkiyeli göçmenlerin buraya taşıdığı kendi kültürel gerçekleri ve buradaki etki-tepki ilişkisi ortada dururken, bazı değerlendirmeler hala eski duruma göre yapılmak istenmektedir. Bu nedenle aileden tutun da başka bir çok değer etkisi, yaptığı dönüşüm hesaba katılmadan her şeyi olduğu yerde tutmak istemektedirler. Bu da çoğu zaman gerçekle yüzleşmeyi engelleme çabasıdır. Konumuz olan Karpaz belki de bunun en canlı örneklerinden biridir. Buraya oldukça fazla sayıda göç oldu. Öyle ki yerli nüfusun çoğu güneye giderken, buraya da o denli Türkiyeli göçmen yerleşmiştir. Bu durumun, bölgeye gelen "yeni yabancı nüfus olayı" olarak kavranması gerekir. Bölgeye, otantik tarihi yapısına yabancı olan insan kesimi yerleşti. Bu da kültür konuşulurken göz önünde tutulması gereken en yalın gerçektir. Gelen insanın kendi anlayışını taşıması kadar doğal bir durum olduğu gibi, geldiği yerin kültürünü sahiplenmesi veya yabancılaşma yaşamaması da doğaldır. Ancak burada rastlanan düşman görme ve kendini tek doğru olarak kabullenme hareketidir ki mutlaka dikkate alınmalıdır.

Yetmiş dört sonrası Karpaz kültürüne bakarken, ilk karşımıza çıkan yukarıda anlatmaya çalıştığımız gerçektir. Yani buraya Türkiye'nin değişik yörelerinden oldukça yoğun bir nüfusun gelip yerleşmesidir. Güneyden gelen nüfusun oranı oldukça azdır. Ayrıca buradaki Türkiyelilerin elçilik kurumuyla ilişkili olması başka önemli noktadır. Nitekim en başta elçilik, sorunların ve istençlerin adresi olarak hep karşımıza çıkmaktadır. Bu da başka

handikap yaratmaktadır. Türkiye'den gelen nüfus da çeşitlilik gösterdiği için onlar arasında da ortak bir kültür bağı yoktur. Karadenizliler, Kürtler veya başta Antep gibi şehirlerin insanlarını bunlara örnek verebiliriz. Bunların ortak değil, farklı kültürleri vardı. İçlerinden bazıları her yatırımını Türkiye'ye yönlendirirken, bazıları da burada kalıcı olma şansına oynuyordu. Yetmiş dört sonrası yaşanan böylesi bir karmaşadan sonra Karpaz'da kozmopolit bir kültür var oldu.

Karpaz, yerleşen yoğun nüfusu hem yağurmaya hem de reddetmeye olan eğilimleri bir arada yaşıyordu. Reddetme tavrı bir yanda Türkiyeleştirme, öte tarafta "Rum'a ayıptır" duruşu ile etkisini arttırdı. Bölge, geçmişle geleceği arasındaki tüm ilişkiyi katbetme yoluna giriyordu. Bu değişimlerin ilk olarak aile yapılarında kendini gösterdiğini görüyoruz. Daha önceleri uzaklardan baktığımız çok eşli aile biçimleri, başlık parası ile kız satma, imam nikahlı yaşama, burada yeni nüfusun getirdiği kültürdür. Bu farklara sanatta da rastlamaktayız. Müzikte artık kemençe, -daha yaygın olarak da-saz gibi enstrümanların kullanıldığını görüyoruz. Kullanılan dil farkı da dikkat çekici diğer durumdur. Karpaz'ın yetmiş dört sonrası değişimini anlamak için detaylara girmeden, ona uzaktan bakmak bile yeterlidir. Değişen nüfus yapısı başka ülkeden geldiği için ister istemez bulunduğu kültürü reddetme olayını yaratmaktadır. Haritada değiştirilen köy isimlerinde bu başkalaşımı görmek kolaydır. Eski Rum köyleri ağırlıklı olarak Türkiyeleşen isimlerle adlandırıldı. (Örneğin: Yeni Erenköy gibi.) Güneydeki bu köy ismine Kuzeyde "yeni" ismi konuldu. Güneyden gelen Kıbrıslı Türkler bu yörede oldukça azdır. Hatta "Yalusa" diye anılan köyde, antlaşmalar gereği Rumların kalmaları, fakat bunları göndermek için de Güneyden gelen Erenköylülerin bile buraya yerleştirildiği de o dönemde çokça konuşulan bir konuydu. Kısacası yetmiş dört sonrasındaki Karpaz, ada sorununun en önemli aynası oldu. Burada gelişmeyle değil, yeneden yaratılan nüfus yapısıyla bambaşka bir döneme doğru giriliyordu. Üstelik bir antlaşma durumunda geri dönme hakkı eski sahiplerine verilmesine rağmen bu gelişmeler yaratılıyordu. Bugün özellikle Rum köyleri artık eski isimleri unutulmuş yeni Türkçeleşmiş kimlikleriyle bilinmektedir. Buralara yerleşen Türkiyeli kesimlerin

eski isimleri dahi bilmedikleri de sıkça rastlanan bir olaydır. Hal böyleyken bambaşka bir Karpaz dönencesi oluyordu. Hele de gelen nüfusla yerel siyasetin ilişki kısıncacı da bu farklılaşmayı tetikliyordu.

Değişen ve altüst olan yapı en başta yağmacılara yaradı. Bilinçsizce hareket edenler o dönemde oldukça fazla tarihi eser kaçakçılığı da yaptı. Hatta bazı kilise ile ilgili ekon davaları uluslararası yargıya kadar taşındı. Bazı yerli yaşlıların bana anladıklarına göre, o dönemde oldukça fazla eski eser satıldı. Daha doğrusu yağmalandı. Bu da elbet doğaldı, çünkü burayı tanımayan, bilmeyen hatta konuya oldukça yabancı kesim geliyordu. Bunların buradaki kültürü bilmeleri mümkün olamazdı. Bunda sadece siyasi kesimlerin rolü vardı. Buna bir de gelenekselleşen, sürekli Kıbrıslılığı reddetme ve Türk ekşeninde Türkiyeleşme anlayışı da katılarak kültürel yağmaya ve yerelin kültür hazinesindeki birikiminin de

yok olması eklendi. Zamanla bambaşka bir Karpaz mozaigi oluşuyordu. Karpaz'da önceleri verme-alma üzerine kurulan rant kültürü, doksanlardaki tapu verme kararıyla satmalar ve almaların artmasıyla bozuldu. Daha önceleri "hava parası" kuralı ile alınan tapularla resmen havadan gelen mala konuldu. Bunu yutmaya hazır kesimler kendi aralarında bir döngü oluşturarak bu yapıyı tetikledi. Zamanla kamu yerleri

ve kültürel alanlar da bu açılımla yağmalanmaya başlandı. Böylelikle Karpaz da rant kültürü kısıncacında yol aldı. Mal satarak merkeze yakın iskan alımları kolay kazanma kültürünü geliştirdi. Hele ekonomik değerin az olduğu ve geri kalmış özellikleri olan yörede bu rant kültürü daha hızlı gelişti. Bu arada gelen yoğun nüfus kesimi burada işleyip kazandıklarını kendi ülkelerine yatırma sürecine girdi. Öte yandan Türkiye'deki bağları daha zayıf olanların -özellikle Güneydoğu kökenli vb.- burada yerleşik hayata geçme çabaları oldu. Bu da buraya gelme nedenlerinin, sağlanan imkanlar doğrultusundaki kaçınılmaz sonucudur.

Karpaz'da esas yağma "Annan Planı" sonrası oluşan ikinci ganimet dönemindeydir. Deyim yerindeyse "cin şişeden çıktı". Yabancı sermayeli kaynaklar, özellikle kamu alanlarındaki idarenin hızla ele geçirilmesi, orman alanlarından milli parka dek kendini açıkça hissettirdi. Bu geri kalmış bölge, adeta sermayenin gücüyle kuşatı-

lıp yağmalandı. İkinci ganimet dönemi, bir çeşit kaçakçılık olan insan ticaretini de bu bölgede adeta patlama noktasına getirdi. Denizden gelen ve güneye gönderilmesi planlanan insanların maceralarından anlatılan olur. Bu anlatılanlar, resmi makamlar karşısında nedense hep saklanmaya çalışılmaktadır. Birçok yerde lüks arabalı birileri olunca, ya devletten ya da elçilikten alınan kaynaktan veya kaçak ticaretlerden söz edilir. Bu da bölgede gelişen çarpık kültürün önemli değerlerinden biri oldu. Bu yöre genelde, "yönlendirilen insan" yapısını taşır. Özellikle seksen bir seçimlerinde sırf muhalefete oy verdikleri için adadan sürülen Türkiyeli örnekler hep kafalara yer etti.

Söylediklerimizi somutlayacak olursak ; Adaya gerçekleştirilen ilk göç dalgası Karpaz'a olmuştur. Nüfus akışı ile öncül olan Karpaz, ekonomik veya başka alanlarda diğer yörelerdeki gibi hızlı değişim gösteremedi. Bu durum bölgeyi hem fakir gibi göstermekte hem de iç göçe neden olmaktadır. Bu olumsuzluklar, yörenin daha da dikkat çekmesini sağladı. Karpaz, daha merkezci, daha müdahaleli alan oldu ve hizmet bakımından muhtaç konuma getirildi. Genelde Kuzey Kıbrıs özde ise Karpaz konusundaki kültürel oluşumu anlamak için, yukarıda anlatılanların daha iyi anlaşılması için, sosyolojik göç olayını açıklamak ihtiyaç haline geliyor. Çünkü yetmiş dört sonrası görülen göç olayı, bilinen ve sosyolojik olarak kafalara yerleşen kuramdan farklı bir boyutadır. Bunlar bilinmeden, göz önünde tutulmadan yukarıda anlatılan göç kuramı bildik göç olayıyla karıştırılabilir.

Özde Karpaz'da görülen yetmiş dört sonrası göç dalgasının oluşturduğu her türlü oluşum, kültürel değerlere de yansımaktadır. Gelen göç dalgası, otantik özellikleri koruma kaidelerini taşımadı. Bu nedenle göçmenlerle yerli kesimin ortak coğrafyada, ortak bir kültür yaratması söz konusu değildir. Göçmenler normalde ilgili ülkede sosyolojik yapıları etkileyecek sayıya ve boyuta ulaşmazlar. Onlar gittikleri yerlerde bir altyapı oluştururlar. Bizde ise göçmenler siyasal-sosyal koşullarla oldukça sorun yaşarlar. Ülke kültüründe alt kültür mozaigine oturup çarpıklıklar ve sosyal sorunlarla o ülkede uyumdan tutun da kendini korumaya dek geniş yelpazeli sorunlar yaşamaktadırlar. Kıbrıs'ın Kuzeyinde yetmiş dört sonrası olu-

şan göç dalgası bu nedenle bilinen sonuçları yaratmadı. Üstelik kuzeye gerçekleştirilen göç dalgası daha

çok siyasi amaçlı nüfus artışını öngörmektedir. Buraya gelenler ne göç dalgasının buraya yansımaları, ne de çeşitli sorunlarla buraya kaçan insanlar topluluğudur. Gelenler merkezi siyasetin genel hedefi çerçevesinde taşındı. Gelenlere mülk dağıtımına kadar varan cazip olanaklar sağlandı. Türkiye ile olan bağlar ise hep canlı tutuldu. Hatta gelenler göçmenlikten çıkarılarak yerleşim hakkı kazandı. Doksanlar sonrası ise "işçi" adıyla da ikinci göç dalgası da eklendi. Bunlar, altyapısı sağlam kesim gibi görülse de siyasi hedef aynıdır. Öte yandan baştan beri gelen nüfusun Türkiye'nin en geri bölgelerinden olması da buradaki çarpıklıkları yansıtmaya bakımdan önemlidir.

Bu hareketlerle Kıbrıs kültürü veya coğrafi kimliği yerine, hep Türk ve giderek Türkiyeleşme kuramı öne çıktı. Bunun en son göstergesi, Karpaz'daki milli park tartışmasında yıkılan, buradaki tarihi eser ve bölgedeki duyarsızlıktır. Olay karşısındaki bu tavır, bölge halkının öz kültürümüze karşı beslediği öfkenin duruşudur. Coğrafyanın aynı, yerleşik insanların oldukça farklı kültürde olması yanında, kalan yerli kesimin de kendi kültürel-sosyal oluşumlarının zayıf olması sonucunda adeta bambaşka bir değerler sistemi de gelişti. Bölgedeki bilinçsizlikle burası bir de askeri, stratejik, dini ve üst bölgesi gibi önemli olayların içine çekildi. Sadece Türkiyeli-Kıbrıslı değil, Karadenizli, Kürt gibi kavramlar da çok kolay telaffuz edilmeye başlandı.

Burada yaşayan halk için kendi üretim tüketen, kapalı, ilişkisi zayıf gelenekten uzak yaşayanlar ifadesini kullanmamız yanlış olmasa gerek. Oluşan ve evrenselleşen uluslararası değerlerin salt buraya yansımalarıyla, insanlardaki etkilenmeyle ortaya çıkan değerler sistemini de anlatmak yetmiyor. Çünkü kültürler arası etkileşim ne kadar gerçek ise, sürekli nüfus akışıyla bambaşka değerlere sahip toplulukların gelmesi sonucunda etkilerin alışılmışın dışında normlara uzanması da o kadar normaldir. Ayrıca ortak otantik değerlerin bütünleşmemesi değişik coğrafi gerçekler ve siyasi hedefler sonucu, buraya gelenlerle yerleşikler arasında değer karmaşası yaşanması olağandır. Kıbrıs kökenli müzikte keman ve ezgi tınısı başka ses verirken, Karadeniz kemençesi ve horonu bam-

başka olmak zorundadır.

Bölge, ileri aşamalar için de siyasi nedenlere alet edilerek, kültürü yeniden oluşturma, parçalama dönemleri yaşamaya adaydır. Bölgenin statik durumu, askeri üst olma ve eski sahiplerinin geri dönme aşaması nedeniyle bugün konuştuğumuz Karpaz'ın yarın aynı değerlerini de yeniden ele almak zorunda kalacağız. Çünkü onca göçler ve yerleşimlere karşın oluşan olgular ansızın yeni bir siyasi sıçrama sonucunda parçalanarak bambaşka dönemece girmek zorunluluğunu taşıyacaktır. Nasıl ki yetmiş dört öncesi kültür yapısı ile yetmiş dört sonrası kültür nüfus yapılarıyla altüst olduysa, ileride oluşacak siyasi değişimler veya nüfussal

kırımlar sonucu da yeni olgulardan söz etmek zorunda kalacağız.

Yaşadığımız kültürel değerler ortadadır. Ancak çarpık bir de görüntü vardır. Köylerin adı Tükçeleştirilirken kurulan ticari amaçlı işletmelerin (lokanta, otel gibi) de ismi yabancı olmaktadır. Bafra'daki otellerden tutun Karpaz'daki restoranlara dek bu kimliksel çarpıklık barizdir. Hatta yerel kesimde de böyle oluyor. Yalusa, Yeni Erenköy adını alırken, kurulan otellere Malibur veya Teresa adı verildi. Böylesi çarpıklıklar her ülkede rastlanan bir sorundur. Bu dahi sorgulanmıyor. Türkleşme ideolojisinin yaşandığı en uç noktalarda bile yabancı isimli kuruluşlar aynı yelpazede devam ediyor. Siyasetin ortak, etnik bütünsel çabasına karşın da ne yerel olgular daraltılabildi, ne de uluslararası etkilerle oluşan yabancılaşma değeri reddedilebildi. Başarılı olunan sadece adanın diğer tarafı denilen kesimin birikimlerinin yok edilerek yabancılaşmasıdır.

Bölgede yetmiş dört öncesi yaşayan yerel Türk nüfusu ise, sonradan gelişen süreçte, Karpaz'ın öz kültürüne sahip çıkamadığı gibi bu yeni dalgaya kendini

kaptırdı. Ancak bölgedeki geri kalmışlık sonucu da yerli köylüler başka alanlara göç etti. Eskiden Türklerin önemli yerleşim yerlerinden olan Kaleburnu nüfusu şimdi oldukça azalmıştır. Bu da madalyonun diğer yüzüdür. Tabii bu karmaşa ile birlikte insanların yaşamı devam ediyor.

Genelde Kuzey Kıbrıs üzerinde araştırma yapanlar Karpaz gerçeğinden uzak duramaz. Yetmiş dört öncesi ve sonrasındaki siyasi, nüfussal ve sosyal değişim ger-

çeği mutlaka göz önünde tutulmalıdır. Bundan uzak yapılan araştırmalar hep yanlış ve saptırılmış neticeler ortaya koyar. Karpaz'ın kültürünü incelerken, değişen nüfusun niteliklerini, siyasal hedefler sonucunda oluşan örgütlenmeyi, sosyal ilişki ağını göz ardı ederseniz çok yanılır, yanlış bilgi sunarsınız. Yetmiş dört sonrası değişen nüfus ve bunun siyasal anlamını sosyal gerçeklikten uzak, salt, oradaki bir isimle araştırma yapar ve bunu geçmişle birlikte ele almak isterseniz, ilk başvuracağınız insan kaynaklarından çarpıcı bulgulara ulaşırsınız. Otantik dönem veya geçişle ilgili bilgilerde, Karpaz'ın geçmiş yaşamını değil, Karadeniz'i, Güneydoğuyu bulursunuz. Müzikte "Karpazida"yı değil "Horon"u, Adıyaman'ı veya "Keman", "Laudo" yerine "Kemençe sazı"nı duyarsınız. Zaten yetmiş dört sonrası sunulan otantik kültürü reddetme düşüncesi Rum ile özdeşleştirip, Türkleştirme alternatifleriyle doldurulmaya çalışılmaktadır. Geçmişini yaşayan yerel nüfus oranı burada azdır. Bu gerçekler bizi her ne kadar siyasetten uzak durmaya itse de, en basit konuda karşımıza yine siyasal kısıkaçı çıkarıyor. Bu nedenle hep şunu vurguluyorum: Konuya eğilirken, siyasal etkiyi, değişen insan yapısını ve parçalanan sosyal yapıyı mutlaka ele almak gerekiyor. Ne yazık ki siyaset kısıkaçı ve gelen nüfusun buradaki durumu zaman zaman bazı konularla yüzleşmemizi oldukça zorlaştırıyor.

Konuyu toplarsak, Karpaz'ın yetmiş dört sonrasında yeniden oluşum sürecine girdiği görülüyor. İyi veya yanlış olsa da... Bu nedenle Karpaz'ın geçmişte varolan kültür yapısını incelerken, yabancı nüfusun oluşturduğu yaşam tarzının bambaşka olduğu ve aralarında benzerlik olmadığı görülür. Sonuçta da Karpaz yetmiş dört sonrasında eski birikimlerini kurumsallaştırarak uluslararası süreçte varlığını koruyamadı. Aynı coğrafya üzerinde farklı değerler bütünlüğüne sahip iki kültür bir arada durmaya çalışıyor. Karpaz, aynı toprak parçası ve tarihiyle dururken, yetmiş dört sonrasında insan yapısı aynı durmuyor. Değişen insan yapısı elbette kültürel anlamda da kendini hissettirmiştir.

Karpaz'da kalan yerli Türkler dışında buradan giden yoğun rum nüfusu da vardır. Eskiden Kıbrıslı Rum-Türk denirken, yetmiş dört sonrasında Rumların yerini Türkiye'nin değişik kesimlerinden gelen halk almıştır. Artık

değiştirilen yer isimlerinden yaşanan güncel olaylara dek çeşitli göstergeler kültür farkını ortaya koymaktadır. Karpaz üzerindeki siyasal belirsizlikler ise devam etmektedir. Bu nedenle bir zamanların Türk-Rum Karpaz'ı değişik dinli etnik yapıyla otantik döneme damgasını vururken, günümüzde gelinen Karpaz'da, Türkiyeli kesimlerin siyasal merkezli kontrolü etkili olmaktadır. Gerçek olan, yetmiş dört sonrasında bambaşka bir Karpaz ve Karpaz insanının varlığıdır. Karpaz, sadece orada yaşayan için değil, oradan yararlanmak isteyen nice kesimler için de önem taşıyan bölge olmaktadır ve örtülmeye de çalışılmaktadır.

Yetmiş dört öncesi ve sonrası Karpaz'ı, kültürel yönden inceleyen halkbilimciler şü iki olguyu yakalarlar: Yetmiş dört sonrası Karpaz'ı araştırırken, kültürü şekillendiren iki eğilim bulurlar. Birincisi, teknolojiyle şekillenen kültürel değerlerdir. En basiti evlerden yükselen televizyon uyduları, bilgisayarlar ve daha nice kültürel değerler üzerinde etki de yapacak cihazların hayata girişidir. Bu görsel araçlar insanların değer yargılarından yaşam standartlarına kadar etki etmiştir. Otantik değil görsel kültürlenme ile uluslararası açılımlar kazandırılmaya çalışılmıştır.

Karşımıza çıkan ikinci eğilim ise bambaşkadır. Özellikle yetmiş dört sonrası altüst olan sosyal ve siyasal olaylar bahsedilen durumun aynasıdır. Konuşulan dilden köy isimlerine, yükselen camilerden yeni adetlere dek bambaşka bir yapıyla da buluşulmaktadır.

Karpaz, ilerleyen zamanlarda girilecek siyasal süreçlere göre oluşacak değişimler doğrultusunda şüphesiz ki farklı insan manzaralarıyla karşımıza çıkacaktır. Değişmeyecek tek gerçek ise Karpaz'ın Kıbrıs'ın doğuya uzanan burnu olmasıdır.

1-Yüz Gasap da Güzelliktir

2-Köpek Ahmet

3-Armutçu'nun Dediği

Fatma KÜKRER*

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, zamanın birinde iki kızkardeş kocakarı yaşırmış. Kocakarıcıklar çıkan kismetlerini beğenmedikleri için hiç evlenememişler. İki beraber yaşayıp giderken, bir gün kralın oğlunun evlerinin civarında dolaştığını görmüşler.

Kocakarılardan küçüğü hemen koşmuş, oturağa gülsuyu doldurmuş. Kralın oğlu evlerinin önüne geldiğinde oturağı dışarı dökmüş. Oturaktaki¹ gülsuyu kralın oğlunun üzerine dökülmüş. Kocakarı başlamış bağırmaya.

-Gözün körölmüş, kralın oğlunun geçmesini bekleyemez miydin de döktün oturağı kralın oğluna, diye bağırılmış

Kralın oğlu üzerini koklamış. Çok güzel gülsuyu kokusu.

-Sidiği böyle kokarsa kendi bakalım ne kadar güzel bir kızdır, diye düşünmüş.

Hemen kocakarıların evine görücüler göndermiş. Görücüler kocakarıların evine gitmişler. Küçük kocakarı,

-Kızkardeşimi kralın oğluna veririm ama düğün olmadan kızkardeşimin yüzünü kimseye göstermem, demiş.

Görücüler çok ısrar edince,

-Yarın gelin size anahtar deliğinden serçe parmağını göstereyim, demiş.

Görücüler gidince bütün gece abasının serçe parmağını emmiş. Ertesi gün kralın oğlu ve görücüler kocakarıların evine gelmiş. Büyük kocakarının serçe parmağını anahtar deliğinden kralın oğluna göstermişler. Kralın oğlu bakmış güğül gibi yumuşacık pespembe bir parmak.

-Tamam. Bu kız alıyorum, parmağı da çok güzel demiş.

Kırk gün kırk gece düğün yapılmış, kocakarı gelin

olmuş. Düğünün son günü küçük kocakarı ablasının buruşuk derisini çekip çekip ipliklerle bağlamış. Gerdek gecesi gelmiş. Kralın oğlu gelinin yüzünü açmış bir de ne görsün her tarafında düğümler. Kolları, bacakları da öyle.

Bir düğümü gösterip

-Bu nedir? diye sormuş.

Kocakarı

-Mezdeki çıkışı.

-Bu?

-Karanfil çıkışı,

-Bu?

-Susam çıkışı, bu bahar çıkışı.. Kralın oğlu bu ne diye sordukça kocakarı bildiği bütün baharatları sölyemiş. Kralın oğlu dayanamamış. Kocakarıyı tuttuğu gibi bahçeye fırlatmış. Kocakarı bir ağaca asılı kalmış. Ordan periler geçiyormuş. Perilerin yanında hasta olan kızları da varmış. Periler kızın hastalığına çare bulamamışlar. Kızın iyileşmesi için gülmesi lazımmış. Periler ne yaptılarsa kız güldürmeyi başaramamışlar. Hasta kız ağaca asılı her tarafı düğümlü kocakarıyı görünce gülmeye başlamış. Kız güldükçe hastalığı iyileşmiş. Periler çok mutlu olmuşlar. Kocakarının yanına gitmişler.

-Dile bizden ne dilerse, kızımız sayende iyileşti demişler.? Kocakarı demiş ki,

-“Benim bir tane dileğim var. Beni ayın ondördü gibi güzel bir kız yapın. Görenler güzelliğime hayran olsun.” Periler kocakarının dileğini yerine getirmişler. Sabah olmuş. Kralın oğlu.

-“Akşam o kocakarıyı bahçeye attım. Ne oldu, ne yapar gideyim bakayım demiş. Ağacın yanına gelince bir de ne görsün güzeller güzeli bir kız ağacın altında oturuyor. Kralın oğlu;

KÖPEK AHMET

-Ah ben senin kıymetini bilemedim. Akşam gözlerim kör mü olduydu da güzelliğini göremedim. Beni affet demiş. Kızı almış odalarına dönmüşler. Tekrar eğlenceler yapılmış. Kralın oğlu da kız da çok mutlu uyumuşlar. Küçük kocakarı merak içindeymiş. Acaba abama ne oldu? Belki de kralın oğlu onu öldürdü, diye kendi kendini yermiş. Dayanamamış saraya gitmiş. Muhafızlara

-Kralın oğlu ile evlenen benim kızkardeşimdir. Onu görmeye geldim, demiş. Muhafızlar kocakarıyı çok güzel bir kızın odasına götürmüşler. Kocakarı gözlerine inanamamış. Yalnız kaldıklarında

-Aba ne oldu sana? Nasıl böyle güzel bir kız oldun? diye sormuş.

Kız da

-Sen beni saraya getirince, bir kasap buldum, bütün derimi yüzdürdüm. Derim yüzülünce böyle güzel bir kız oldum demiş. Kocakarı hemen fırlamış, bir kasap bulmuş. Kasaba

-Beni hemen yüz” demiş. Kasap

-Hiç olur mu hanım, dayanaman ölün, ben seni yüzemem” demiş. Kocakarı çok ısrar edince peki olur demek zorunda kalmış. Başlamış kocakarıyı yüzmeye, biraz yüzer kocakarıya sorarmış.

-Hanım çok ağrın? İstersen vazgeçeyim? Kocakarı

-Yüz kasap da güzelliğidir. Ben bağırısam da sen devam et dermiş. Kasap biraz daha yüzer gene sorarmış,

-Hanım artık durayım? Kocakarı

Yüz kasap da güzelliğidir, dermiş. Kasap biraz daha yüzmüş bakmış kocakarı dayanamayacak, ölecek.

-Vazgeçelim mi hanım?” demiş. Kocakarı “

- Yüz kasap da güzelliğidir, deye deye can vermiş. Kızkardeşine yaptığı iyiliğin karşılığında ondan kötülük görmüş. Ben da bıraktım da geldim.

1- Oturak: Eskiden insanların tuvalet ihtiyacı için kullanılan çinkodan yapılmış portatif kap.

Derleyen: Fatma Kükrer

Kaynak Kişi: Ayten Avni

Doğum Yeri: Kasaba – BAF

Doğum Tarihi: 1935

Masalı Öğrendiği Kişi: Melek Hasan,

Doğum Tarihi: 1914

Doğum Yeri: Aytototo – Lârnaka

Bir varmış bir yokmuş, innallahtan başka kimsecikler yokmuş . Köyün birinde bir kadın üç kızı ile beraber yaşarmış. Günlerden bir gün kapıları çalınmış, yaşlı bir kadın evlerine konuk olmuş. Kızlar kadına her türlü hürmeti göstermişler, kahveler , börekler ağırlamışlar kadın çok memnun kalmış. “Kızlar gitmeden sizin falımıza bakayım ister misiniz? Diye sormuş. Kızlar “bak teyzeciğim “ demişler. Büyük kıza “Aman kızım senin talihin çok güzel çıktı, padişahın oğlu ile evlenecen” ortanca kıza “Kızım senin talihinde çok güzel sen da vezirin oğlu ile evlenecen” demiş. Sıra en küçük kıza gelmiş , kadın “Ne deyim sana kızım senin kaderin Köpek Ahmet’dir” demiş.

Gün gelmiş falcının dediği çıkmış. Önce büyük kız padişahın oğlu ile sonrada ortanca kız vezirin oğlu ile evlenmişler.

Ablalarının evlediğini gören küçük kız “Aman anacığım falcının dedikleri bir bir çıktı. Ben nasıl evlenirim Köpek Ahmet’le bir çare bulalım anacığım der, ağlarmış.

Bir sabah annesi “ Hade kızım hazırlık yapalım, yola koyulalım buralardan uzaklara gidelim belki kaderin değişir” demiş. Fırını yakmışlar, peksetmeler pişirmişler. Peksetmeleri torbaya doldurmuşlar, ana kız yola koyulmuşlar. Gide gide bir su başına varmışlar. Suyun başına oturmuşlar, peksetmelerini ıslatıp yemeğe başlamışlar. Ansızın yakışıklı bir oğlan yanlarına gelmiş. Kıza ve annesine selam vermiş. “Ne böyle hanımlar buralarda ne ararsınız” diye sormuş.

“Ah oğlum ah ne sen sor ne ben söyleyim falcının biri kızıma kaderinin Köpek Ahmet olduğunu söyledi ben da aldım kızımı uzaklara götürüyüm da belki kaderi değişir” demiş. Oğlan, kıza bakmış “Teyzeciğim, gızını bana vermezmin?” diye sormuş. Kadın “Aman oğlum, kızımı Köpek Ahmet’e vereceğime, sana veririm” demiş. Kız ile vedalaşmış ve evine dönmüş.

Oğlan, kızla yürüye yürüye bir eve gelmişler. Oğlan “Burası bizim evimiz. Artık burda yaşayacağız” demiş. Kız bakmış; evde eşyalar tamam, mutfak yiyecek malzemeleriyle dolu, evi çok beğenmiş. Oğlan “Ben gidiyorum, biraz işim var. Sen ne isdersen pişir, kurtar. Beni bekleme”. Kız yemekler yapmış, oğlanı beklemeye başlamış, ama oğlan geri gelmemiş. Arada bir gün gelir,

30 Halkbilimi

kızla yemeğe oturmuş, ama çok az yemek yer, “Hade ben gidiyorum” diyerek ortadan kaybolmuş. Zaman geçtikçe kız şüphelenmeye başlamış. Günün birinde kız, oğlanın gizlice peşine takılmış. Oğlan evin dışında bir odaya girmiş; bir anda köpek olmuş, ölü kuş ve hayvanları iştahla yemeye başlamış. Kız, oğlanın Köpek Ahmet olduğunu, kaderinden kaçamayacağını anlamış. Niçin çok az yemek yediğini çözmuş. Çünkü Köpek Ahmet, sebze yemekleri, çorbalar, börekler değil; hayvan leşleriyle beslenmeyi severmiş. Gördükleri karşısında da çok korkmuş, korkudan titreyerek eve dönüp yatağına yatmış. Köpek Ahmet döndüğünde kız yatakta görünce “Noldun böyle?” diye sormuş. Kız korkusundan gördüklerini söyleyememiş, sadece “Hasdayım. Onun için yatırım” demiş. Köpek Ahmet kızın kendini gördüğünü anlamış. Ama emin olmak istemiş. Günler geçer, kız hala yataktan çıkmazmış. Köpek Ahmet bir gün eve geldiğinde “Hasdalığın çok uzun sürdü. İsdersan deyzene haber vereyim da gelsin baksın sana” demiş. Köpek Ahmet’in aslında niyeti, kızın kendini köpek haliyle görüp görmediğini öğrenmekti. Köpek Ahmet isdediği her kılığa girebilirdi. Kızın teyzesinin kılığına girip eve gelmiş. Kıza “Nasılsın gızım? Gocan sana iyi bakar?” diye sormuş. Kız teyzesine güvenememiş. “Gocam çok iyi, çok mutluyum” demiş. Hava kararmaya başlayınca “Hade gızım, ben artık evime gideyim” diyerek teyze kılığındaki Köpek Ahmet, kızın yanından ayrılmış.

Günler geçer, ama hala kız korkusundan yataktan çıkamazmış. Bir gün Köpek Ahmet yine kızın yanına gelmiş. Bakmış kız yatakta tir tir titrer, “İsdersan anneni getireyim. Böyle yalnız kalma” demiş. Bir süre sonra kızın annesinin kılığına girmiş. Kızın yanına giderken “Deyzesine söylemedi ama; annesine benim kim olduğumu söyler” diye düşünmüş. Kızın yatağına yaklaşınca “Noldu gızım sana böyle? Neçin sarardın soldun?” demiş. “Ah anacığım ah!” demiş kız. “Beni uzaklara kaçırmaya çalışdın ama, nereye gidersak gidelim, kaderim değişmedi. Kocam Köpek Ahmet’tir. Bir gün beni da yemesinden korkarım. Titremem korkumdandır” demiş. Hava kararmaya başlayınca “Hade gızım, kaderimizi değişemedik. Yapacak bişey yok. Ben evime gideyim” diyerek kalkmış. Kız “Nolur anacığım! Beni bırakma! Hiç olmazsa iki üç gün kal” dediye de, “Yok kızım, yok. Ben gideyim” diyerek kızın yanından ayrılmış.

Köpek Ahmet artık kızın gerçekte kim olduğunu öğrendiğinden emin olmuş. Kızın yanına gelerek “ Ben Köpek Ahmet’im. Ama hiç merak etme, sana hiçbirşey yapmayacağım” demiş. Kızı erkek kılığına koyup padişahın sarayına götürmüş, ve yanına bir de küçük köpecik vermiş.

Köpek Ahmet’in misafirine sarayda çok ihtimam gösterilmiş. Padişahın oğlu saraya gelen bu misafirle arkadaşlık etmeye başlamış. Bir süre sonra oğlan, padişah babasının yanına giderek “Baba, Köpek Ahmet’in getirdiği misafir erkek olamaz. Erkek olduğuna inanmam. Misafir kesinlikle kızdır” demiş. Padişah; “Aman oğlum hiç olur mu? Köpek Ahmet erkektir dediye, erkektir” demiş. Oğlan çok ısrar edince, “Tamam, oğlum” demiş padişah; “Misafiri al, Has Bahçe’ye çıkar. Güllere giderse kızdır. Karanfillere giderse erkektir. Dene bakalım”. Köpek Ahmet’in köpeciği konuşmaları dinleyip, kızın yanına koşmuş. “Padişahın oğlu senin kız olduğundan şüphelendi. Seni deneyecek, sakın güllerin yanına gitme” demiş. Bir süre sonra padişahın oğlu kıza bahçeyi gezelim diye teklifte bulunur. Bahçeye çıkarlar. Padişahın oğlu “Hade gel, gül toplayalım” der kıza. Köpecik tarafından tembihlenen kız “Napacayık gülleri? Bırak onları kızlar toplansın. Biz karanfillerin olduğu bölüme gidelim” der. Padişahın oğlu babasının yanına çıkar. Padişah sorar; “Noldu oğlum bahçede?”

Oğlan; “Baba, Köpek Ahmet’in misafiri karanfillere gitdi” der. Padişah; “Gördün mü oğlum? Ben sana erkektir dedim. İnanmadın. Aha karanfillere gitdi. Artık vazgeç bu sevdadan” der. Padişahın oğlu misafirin kız olduğundan emindir. İsrar etmeye devam eder. Padişah, oğluna “Bak oğlum, yarın panayırla başlayacak. Al misafiri panayıra götür. İncik-boncuk, kolyelere giderse kızdır. Çakıcılara, bıçacıklara giderse oğlandır” der. Köpecik yine konuşulanları dinler ve kıza haber verir. Ertesi gün padişahın oğluyula misafir panayıra giderler. Padişahın oğlu, “Gel, kolyelere boncuklara bakalım” der kıza. Kız; “Napacayık kolyeyi boncuğu? Kızlar baksın onlara. Biz çakıcılara bıçacıklara bakalım” der. Saraya döndüklerinde padişah oğluna sorar; “Noldu oğlum?”, oğlan “Misafir çakıcılara gitdi, baba” der. Padişah; “Gördün mü oğlum? Artık bu meraktan vazgeç. Misafir oğlandır.” der.

Padişahın oğlu derdinden ve merağından günden güne sararır solar. Yataklara düşer. Oğlunun halini gören

padişah, “Oğlum, Köpek Ahmet’in misafirinden çok daha değerlidir benim için. Bu misafir yok olmazsa, oğlum bu dertten kurtulamayacak” diye düşünür. Adamlarına büyük bir ateş yakılması için emir verir. Köpecik konuşulanları kıza haber verir. Kız, Köpek Ahmet’ten korktuğu için kız olduğunu söyleyemez. Ateşte yakılmayı beklemeye başlar. Padişahın adamları kızı ateşe atıyor-ken bir anda Köpek Ahmet orada belirir. “Nâpdınız misafirime? Emanetimi böyle mi koruyacaksınız?” diye bağırmaya başlar. Padişah; “Oğlum, misafirin kız olduğunu düşündü. Ona aşık oldu. Günden güne sararıp soldu. Oğlumu kaybediyorum. Başka çarem kalmadı. Ya misafirini al git, ya da onu yok edeceğim” der. O zaman Köpek Ahmet “Oğlum doğru bildi, padişah. Size getirdiğim misafir kızdır” der. Kızın başını açar. Padişahın oğluyla kız evlenirler. Kırk gün kırk gece düğün devam eder. Onlar erer muradına, biz çıkalım kerevetine. Ben da bıraktım da geldim.

Derleyen: Fatma Kükrer

Kaynak: Ayten Avni

Yaş: 74

Doğum Yeri: Baf

ARMUTÇU’NUN DEDIĞİ

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kasabanın birinde bir aile yaşarmış.

Yeni evlenen oğlan her gün sabah erkenden işine gider, gelin de kayınvalideyle evde kalarmış. Kayınvalidenin evde bir beşiği varmış, bu beşikte yatar ve gelin de onu sürekli sallarmış. Bir gün, kapılarının önünden armutçu geçiyormuş. Gelin armut almaya kapının önüne çıkmış. Armutçu gelinin sepetine armutları doldururken “ıııh ııııh ıııgh” diye inleme seslerini duymuş. “Kimdir gızım bu inileyen? Hasdanız mı var?” diye geline sormuş. Gelin; “Yok armutçu efendi. Hasdamız yokdur. Gayınvalidemi sürekli beşikte sallarım. Beşik durunca aha böyle iniler”. Armutçu “Gızım, evlendirin gendini da gurtulasınız” der. Akşam olur, kızın kocası eve döner. “Nâpdınız bugün?” diye sorar. Kayınvalide “Armutcunun dediğini de gelin” der. Ama gelin armutçunun dedi-

ğini söylemeye çekinir, utanır. Yemeğe otururlar. Kaynana “Armutcunun dediğini de gelin” diye tutturur. Oğlan, “Nedir ama bu armutcunun dediği” diye sorar. Gelin çekine çekine, “Bugün armut almaya çıktım kapının önüne. Ananın sesini duydu armutcu. Evlendirin gendini dedi.” der kocasına. Oğlan da “Tamam, anama münasip bir koca bulacağım” der. Ertesi gün kocakarı canlanır. Beşiği bozar. Ev işlerinde gelinine yardım eder. Bir kaç gün sonra gelin “Ana, bu akşam sana görücü gelecek” der. Kocakarı sevinçle hazırlanır. Kismetini beklemeye başlar. Akşamüstü bir adam gelir. Odanın kuytu bir köşesine oturur. Gelen misafir yüzünün bir bölümü de örter. Kocakarı “Yanıma gel! Yanıma! Yanıma gelirsen evin sağ köşesinde bir ballas¹ altın var; senin olsun!”

Gelen adam yerinden kıpırdamaz. Kocakarı “Yanıma gel! Yanıma! Evin sol köşesinde bir ballas altın var; yanıma gelirsen, senin olsun!” Misafir yine yerinden kıpırdamaz. Kocakarı “Yanıma gel! Yanıma! Yanıma gelirsen evin ortasında gocaman bir ballas altın var, hepsi senin olsun!” der. Oğlan o zaman dayanamaz. Yüzünü açar. “Ben senin oğlunum. Sıkıntı çektiğimizi görün. Bir tane altın bana vermedin. Elin adamına ballas ballas altın vereceydin, ha?” der kocakarıya. Kocakarı utancından, üzüntüsünde çatlar, oracıkda can verir. Oğlanla gelin, ömür boyu mutlu yaşarlar. Ben da bıraktım da geldim.

1-Ballas:Topraktan yapılmış su kabı. (Bazı bölgelerde bardak olarak da biliniyor.)

Derleyen: Fatma Kükrer

Kaynak: Ayten Avni

Yaş: 73

Doğum Yeri: Baf

1-Gocagarının Baklaları

2-Gacolu Elbise

3-Ali İle Veli

Engin ANIL*

Gocagarının Baklaları

Üşüdüm anam üşüdüm,
Dağdan elma düşürdüm
Elmacığımı kaptılar,
Beni yola saldılar,
Yolda bir arı buldum,
Arıyı kuşa verdim
Kuş bana kanat verdi
Kanatlandım uçmaya
Cennet kapısını açmaya
Bir vurdum açılmadı
Bir daha vurdum açıldı
Yazı yazan kızı var,
Yazı yazan oğlu var
Pakla gadar biti var,
Değirmen gadar götü var,
Havuz gadar boku var.

Gocagarının biri süpürürken bir pakla bulmuş. Paklayı napayım napayım demiş. Dönmüş dolaşmış bahçenin bir köşesine ekmiş. Gitmiş gelmiş hergün bakmış suvarmış baklayı. Bakmış bakla çiçek açtı. Baklalar oldu artık. Hırsızlar baklaları çalmasın diye a...ına “bak ben hamama gidiyorum yıkanayım. Sen baklalara göz kulak ol da çalmasınlar” demiş. O da gitti konu pakla ağacına Kervan geçermiş yoldan, görmüşler paklalar büyüdü, olunlaştı “gidin be kesin bu paklalardan da yeylim” demiş kervancıbaşı. Gitmişler kessinler paklaları o yandan gonuşmuş gocagarının a..ı “Paklam hamdır, bekleyen a..’dır, sahibi hamamdadır. Sakın kesmeyin paklaları.

Gacolu Elbise

Oğlu bir gün anasını goymuş kırmızı küpün içine yuvarlayarak götürür gendini. Gocagarı da çıplakmış ama. Gadının biri görmüş. “Nedir a oğlum yabdığın?” demiş. Oğlan “aha, anamı gezdiririm” demiş. “E, küpün içinde ne arar” demiş kadın. Oğlan da “napayım, elbisesi yok geysin onun için böyle gezdiririm onu” demiş. Kadın “vereyim bari benim giysilerden da geysin” demiş. Gocagarı başını küpten çıkarıp “gacosu¹ var mı ya hanım” demiş. Kadın “yok, gacosuzdur” deyince “gacosu olmayan elbiseyi napayım ben, hade oğlum gidelim” demiş.

Ali ile Veli

Kocakarı devamlı iniler ih, ah çekermiş. Oğlan annesine sorar. Anne, neyin var? N’esden? Kocakarı, birşeyim yok a oğlum. N’esteyim? Dermiş. Bir, üç beş en nihayet kocakır baklayı ağzından çıkarmış ve oğluna “ay oğlum, evlenmek isterim” demiş.

Oğlan “Kaçınıcı defa be anne?” diye sormuş. “Ne kaçınıcı defası ay oğlum” demiş kocakarı. Sonra başlamış saymaya. Ali ile Veli, iki de onun evvelisi, Ramazan’ın çoban, bir da rahmetlik buban. Çok mu görün ay oğlum?” demiş.

**Gaco: Elbisede işlenmiş süs*

İsim: (Kaynak kişinin isteği üzerine verilmemiştir. İsmi yanımızda mahfuzdur.

Alıntı...Alıntı...Alıntı...Alıntı...Alıntı...Alıntı...Alıntı...Alıntı...Alıntı...

Tremeşe Köyünde Kıbrıslı Türk Ve Kıbrıslı Rumların Düğünleri

Mehmet Ali Tremeşeli

“Ayios Spiridon’un Çanları” Kitabından alıntı

SUMMARY

The article is an extract from the book by Mehmet Ali Tremeşeli, “The Bells of Ayios Spiridon” published among the “Galeri Kültür” publications. The book tells the author’s life story and his struggle with the EOKA members in his village Tremeşe. This extracted part gives in detail the wedding traditions of the Cypriot Turks and Greeks in the same village in 1950’s.

Altaki metinde yer alan Tremeşe köyündeki Rum ile Türk Düğünleriyle ilgili iki bölüm, Mehmet Ali Tremeşeli’nin anılarını içeren Ayios Sipiridon’un Çanları adlı kitabından Galeri Kültür Yayınları’nın izniyle yayınlanmıştır. Bizleri bu konuda izinlendiren Remzi Halluma’ya teşekkür eder; başarılı yayın çalışmalarının devamını dileriz.

(TREMEŞE) RUM DÜĞÜNLERİ

1950’li yılları başında köydeki Türk ve Rumların arası oldukça iyiydi. Her sürü sahibi Türk’ün aynı meslekten bir Rum ile karşılıklı yardımlaştığı çok sıkça görülmekteydi. Örneğin, bayramlarda Türklerin sürülerini Rum meslektaşları alır, ovaya otlatmaya götürürdü ki Türkler de bayram namazına ve bayramlaşmaya gidebilirler. Paskalya yortularında ise bu kez görevi Türk çobanlar devralır ve Rumların sürülerini otlatırlardı. Ayrıca yaz mevsimi gelip de sürüler geceleri dağlarda kalmaya başlayınca Türk ve Rum çobanlar, sürüleri karıştırıp işi dönüşümlü olarak yürütürlerdi. Paskalya yortularında Rumlar, Türk dostlarına boyalı yumurta ve çörek, kafes ve pilavuna gönderirler; Türkler ise bayramlarda sadece çörek ve kafes yaparak bir sepet içerisinde Rum ailelerine hediye ederlerdi. Türkler ve Rumlar arasındaki bu

ilişkiler beni de etkilemiş, yumuşatmıştı ama yine de Ni-yazi olayını unutamıyordum. Buna rağmen hayatım Rum arkadaşlarımla çok tatlı bir şekilde geçiyordu. Futbola devam ediyor, her pazar mutlaka bir maç yapıyorduk. Yabancı köylere giderken kulüp tarafından kiralanan bir otobüse futbolcular, kulüp başkanları, seyirciler, hep birlikte biner ve hep bir ağızdan Rumca türküler söylerdik. Dönüşte eğer galibiyet alırsak bu türküler daha bir coşku ile söylenirdi. Böyle zamanlarda otobüs kahvenin önünde durur ve köylülerimiz bizi adeta birer savaş kahramanı gibi karşılardı. Rum köylüler bizlere konyak, şarap veya yorgunluk kahvesi ısmarlarlardı. Ancak mağ-lup dönersek türküler söylenmez ve bahsettiğim ikram-lardan hiçbiri de yapılmazdı. Yalnız bir kural hiç değişmezdi: Biz üç Türk, otobüs ücretimizi ödemek istediğimizde Rum kulüp arkadaşlarımız, kulüp idarecilerimizden biri veya bir taraftar, hemen elini cebine atıp bizim ücretimizi öder, ya da otobüs şoförüne “Türk arkadaşların ücreti bendendir.” derdi. Bize hiçbir zaman tek kuruş ödetmezlerdi. O zamanlar sporcular dahil herkes ücretini kendi cebinden verirdi. Her zaman Rum düğünlerine davet edilir, Rum arkadaşlarımızla birlikte gecenin geç saatlerine kadar yer içerdik.

Söz, Rum düğünlerine gelmişken bunlar hakkında biraz bilgi vermek istiyorum: Önce, biri gelinin, biri de damadın ailesinden olmak üzere iki güzel kız ellerinde gümüş gülümdanlarla köyün tüm Rum evlerini dolaşp sözlü olarak herkesi düğüne davet ederlerdi. Düğünler genellikle perşembe ikindi üzeri başlardı. Müzisyenler bir kemancı ve bir de lavtacıdan oluşurdu. Lavta, bizim ud diye bildiğimiz müzik aletinin bir benzeridir. Türkler, Rum düğünlerine daha farklı bir şekilde davet olunurlardı. Gelinin veya damadın babası iyi ilişkileri olan Türk

evlerine gelir, Türkleri düğüne şahsen davet ederdi. Bu davet şekli tüm Türkleri kapsamazdı. Az sayıda Türk bu şekilde davet edilirdi. Ender de olsa tüm Türk halkını kapsayan bir davet şekli de vardı ki düğün sahibi Rum, Türk kahvesine gelerek büyük beyaz bir mum yakardı. Böylece tüm Türkler düğüne davet edilmiş olurdu. Düğünler perşembe ikindi üzeri köy kahvesinde başlar, saat sekiz civarında da damat evine taşınırdı. Evin avlusuna masalar kurular, içki ve yemeklerle donatılırdı. Mezeler arsında leblebi, fıstık, ceviz içi, sucuk, kuru üzüm olurdu. İçkiler genellikle Hacı Pavlo konyağıydı. Arkasından fırın kebabı, fırında patates sunulurdu.

Fırın kebabı sırf domuz etinden yapılmışsa düğün sahiplerinden biri Türk misafirlerin masasına giderek “Size fırın kebabı ikram edemediğimiz için özür dileriz” derdi. Fırın kebabının arkasına birkaç çeşit daha yemek geldikten sonra son yemek olarak makarna ikram edilirdi. Yemek, içki ve eğlence sabahın erken saatlerine kadar sürerdi. Gecenin ilk saatlerinde sadece müzisyenlerin çalıp söylemesine rağmen sonraları herkes coşar ve tüm masalar hep bir ağızdan şarkılar, türküler okurlardı. Böyle olunca müzisyenler susar ve sadece müzik çalarlardı.

Genellikle, sadece bekar olan kızlar gruplar halinde kalkarak dans ederler, erkekler ise yerlerinde oturup el çırparak onlara eşlik ederlerdi. Kızların dansından sonra erkekler iki kişi olarak karşılıklı kalkarlar ve Kıbrıs havalarını oynarlardı. Bu oyunlardan bazılarının isimleri: Brotos, Defteros, Tritos (Birinci, İkinci, Üçüncü anlamlarına gelir) sonra Sirto yapılı ve düğündeki Türk gençleri için de Çiftetelli ve Arabi’ye çalınırdı. Eğlenceler böyle devam ederken sevgililer sık sık göz göze gelir, birbirlerini yakından görme şansını bulurlardı. Köyün seçkin delikanlıları oynarken onları şerefliendirmek için de müzisyenlerin önlerinde duran tabaklara bu gençlerin arkadaşları ve köylüler tarafından para atılırdı. Atılan paranın miktarı ne kadar çok ise oynayan gencin de saygınlığı o kadar fazla demektir. Tatlı düğün ailemleri böyle sürüp giderken eğlenceler cumartesi ve pazar geceleri doruğa ulaşırdı. Cuma gün akşamüzeri müzisyenler tüm Rum evlerini tek tek dolaşırlar, her evin kapısında çeşitli parçalar çalarlar, ev halkından birisi de dışarıya çıkıp onlara üç dört tane tavuk verirdi. Rum evlerinden verilen

tavuk ve hindilerle akşama bir ziyafet sofrası hazırlanırdı. Düğünün en can alıcı zamanı pazar günleri yaşanırdı. Akşam üzeri gelin, baba evinden gelinliğini giyip damat ile birlikte çıkardı. Arkasından, onları ellerinde beyaz mumlarla genç kızlar takip ederdi, onları da büyük kalabalık izlerdi. Yaya olarak hep birlikte son ayın için kiliseye gidilir, oradan da gelin evine yürünürdü. Yolda gelin ve damadın geçtiğini görenler de onları ya tüfek ya da tabancalarla havaya ateş açarak karşılarlardı. Eğlence gelin evinde de sürer, o gece gelin ve damat çok sayıda dansa kalkarlardı. Kutlamalar yine sabaha dek sürerdi. Pazartesi ise damadın evinde çok yakın akraba ve arkadaşlar toplanır, müzik eşliğinde yemekler yenilir, içkiler içilirdi. Gelin ve damadı rahatsız etmemek amacı ile eğlence en geç 11’de son bulurdu.

Gerek babamın saygınlığı, gerekse benim futbol takımında oynamam ve Rum arkadaşlarımla olan samimiyetimin dolayısıyla Rum düğünlerinde ben de bulundum. Anlattığım düğünlere defalarca şahit oldum. Bunların arasından dikkatimi en çok çeken şey ise, bu düğünlerin hiçbirinde de kavga çıkmayışı oldu. Herhangi bir sürüşme çıksa bile düğüne gölge düşmemesi için sineye çekilir ve düğünden sonra halledilirdi.

(TREMEŞE) TÜRK DÜĞÜNLERİ

Köydeki Türk düğünlerinin ikili bir yapısı vardı. İlki, yalnızca kadınlar arasında yapılan eğlencelerdi. İkincisine ise hem kadınlar, hem erkekler katılırdı.

Kadın eğlencelerinde müzisyenler üç kişiden oluşurdu. Müzisyen takımı, biri gözleri görmeyen erkek bir kemancı, tef çalan bir kadın ve darbukacı başka bir kadından oluşurdu. Genellikle bu iki kadın genelev emeklisiydi. Yaşlanan genelev kadınları darbukacı, tefçi olur, ya da genelevde temizlik işlerine bakarlardı. Keman çalan erkeğin de kör olması şarttı. Çünkü bu tip eğlencelere sadece kadınlar katılırlar ve çok rahat davranmak isterlerdi. Kadınlar genellikle profesyonel dansözlere taş çıkaracak şekilde karşılıklı göbek atarlardı. Çocukken bu düğünlere annem tarafından çok götürüldüm. Küçükken bir problem çıkmadı da yaşımız 12-13 olunca bazen beni içeriye almamaya başladılar. Bazı düğün sahipleri “Bunların içeride işi ne?” diyerek bizi kapının önünde bırakıyorlardı. “Kazık kadar adamlarsınız, siz başka yerlere”

diyerek savuşturduğumuz çok olmuştur. Düğün evinden kovulunca kahveye giderdik. Ancak bu defa da henüz çocuk olduğumuz, kahveye gelecek kadar adam olmadığımız söylenerek kahveden de kovulurduk. Bizi düğün evinden kovduran genellikle çalgınca göbek atan, bunu kocalarının duymasını istemeyen kadınlardı. Düğün evi genellikle gelinin evi olur, eğer gelinin evi çok küçük ise bir yakınının evi düğün evi olarak kullanılırdı. Cumartesi ikindi üzeri “Hamam Dönme” vardı. Düğün evinin avlusunda bir grup kadın daire oluşturacak şekilde toplanırlardı. Dairenin ortasına bir testi konulurdu. Biri gelinin, diğeri damadın ailesinden olan iki genç kız ellerinde büyük beyaz mumlarla testinin etrafında yedi kez dönerlerdi. Bu arada da çalgıcı kadınlardan bir tanesi testinin etrafında dans eder ve genç kızların yedinci turu tamamlamasına az kala testiye büyük bir güçle yere atarak kırardı. Böylece “Hamam Dönme” de son bulurdu. Düğün coşkusunun zirveye ulaştığı gece kına gecesiydi. Bu geceyi genç kızlar ve delikanlılar büyük bir sabırsızlıkla beklerlerdi. Çünkü onların birbirlerini yakından görebilecekleri tek fırsattı. Kına geceleri cumartesi gecesi yapılırdı. Saat 11 sıralarında kadınlar arasında bir kaynaşma başlar, erkekler gelecek diye hepsi kendine bir çekidüzen verirdi. Her 5-10 dakikada bir pencerelerden bakılır, erkeklerin geliyor olup olmadıkları kontrol edilirdi. Saat 12 geldiğinde ise köyde saygınlığı olan yaşını başını almış birkaç erkek, düğün evine gelir ve kına için hazır olup olmadığını sorarlardı. Kadınların hazırlığı tam değil ise olumlu cevabı bekler, hazırlık tamamlanınca da kahveye dönerek diğeri erkeklerle “Hadeyin be uşaklar, buyurun kınaya!” derlerdi. Kahve kapatılır, lüks lambasının eşliğinde kınaya gidilirdi. Erkekler gelince tüm kadınlar avluya çıkarak erkekleri karşıarlardı. Müzisyenlerle kadınların oluşturduğu sıranın birkaç metre önüne sandalye konulurdu. Kadınlar ayrı gruplarda, karşı karşıya oturtulurdu. Erkeklerin oynayabilmesi için bu iki grubun arasında 5-6 metrelik bir koridor bırakılırdı. Ancak bu koridor sürekli olarak daralırdı. Bir taraftan erkekler kadınlara daha yakın olmak için öne doğru yaklaşırken, diğeri taraftan da kadınlar aynı şekilde davranır ve ara sürekli olarak kapanırdı. Köyün saygın kişileri yüksek sesle halkı uyarak, “Arkadaşlar, lütfen geri çekilin, oynayanlara yer

açın, rahat oynasınlar!” diye bağırırlardı. Bu böyle sürer, aradaki mesafe bir açılır bir kapanırdı. Uyarıyı yapan saygın insanların esas amacı ise oynayanlara yer açmak değil, kadınlarla erkekleri birbirlerinden uzak tutmaktı. Uyarılar, ne erkeklerin ne de kadınların hoşuna giderdi. Ama, çaresiz, geleneklere uyma zorunluluğu ile de karşı çıkamazlar, söyleneni yaparlardı.

Kına gecelerinin klasik manzaralarından biri de bekar kızların daima en önde durmalarıydı. Önde yer bulamayan bekar kızlar ise diğeri kadınların da yardımcıları ile beş altı sandalyeyi birbirine dayar tutunarak sandalyelerin üzerine çıkıp ayakta dururlardı. Böylece, hem erkekler onları, hem de onlar erkekleri görebilirlerdi. Genellikle her düğünden sonra köyde nişanlananların sayısı artardı. Genç erkekler için kına geceleri bir anlamda bir tür “er meydanı” sayılırdı. Kendini göstermek, kızların dikkatini çekmek isteyen delikanlılar mutlaka oyun alanına çıkar, iki kişi olarak karşılıklı becerilerini sergilerlerdi. Bazı erkek karakterler ise can attıkları halde hiçbir zaman kendiliklerinden oyuna kalkmazlar, hep köyün orta yaşlı erkeklerinin onları çekerek kaldırmalarını beklerlerdi. Epneyi naz ettikten sonra oynamaya başlarlar, sanki genel istek üzerine bunu yapıyorlarmış gibi bir hava yaratırlardı. Bazen daha da ileriye giderek, kendilerini oyuna kaldıran erkeklerin çekiştirerek ceketlerini çıkarmasına kadar bu naz oyununu sürdürürlerdi. Zorla ceketlerinin çıkarılmasının esas sebebi ceketlerin altında, bellerinde olan bıçak veya tabancayı özellikle kadınlara, düğün halkına göstermekti. Ama asla işi bozuntuya vermezler, sanki kazara ortaya çıkmış gibi yaparlar ve bellerindeki tabanca veya bıçakla oyunlarını oynarlardı. Kızlar arsında en popüler erkekler ise bu silahla oynayanlardı. Çünkü kalkıp silahla oynamak, nişanlanmak için hazır olduğu anlamına gelirdi. Bazıları oynarken coşarak bellerindeki bıçağı çekerler, oyun alanının tam ortasına saparlardı. Oyun arkadaşı da cebinden bir mendil çıkararak, mendilin bir ucundan biri, öteki ucundan diğeri tutarak figürler yaparlar ve oynayanlardan biri sırt üstü dönerek yerdeki bıçağı ağzı ile alırdı. Belinde bıçak yerine tabanca olanlar da aşka geldikleri zaman bellerindeki tabancayı çekerek havaya birkaç el ateş ettikten sonra yine yerine sokarlardı. Bunlar artık gelenek haline gelmişti. Halk tarafından çok hoş karşılanır, eğlencenin

katmerlendiğinin bir göstergesi olarak algılandı. Zaman zaman düğünler için görevlendirilen bölge polisleri de olurdu. Silah atıldığı zamanlar bu görevli polisler düğün evinden ayrılarak olayı göremeyecekleri bir yere giderlerdi. Bu taşkınlıkları her zaman göz ardı ederler ve düğünde gördüklerini hemen unuturlardı. Kına gecelerinde kadın ve erkeklerin bir kaç saat karşı karşıya gelmelerinden sonra erkekler düğün evini terk eder, kadınlar ise vur patlasın çal oynasın kabilinden sabaha kadar eğlenceye devam ederlerdi.

O yıllarda çok köyde elektrik yoktu. Kına gecelerinde aydınlatma, kahvelerden taşınan lüks lambaları ile yapılırdı. Bu lambalar uzun boylu olan erkeklerin kafasının üstüne oturtulurdu ve adamlar bunları elleri ile tutarlardı. Lüks lambalarının başların üzerinde tutulması oldukça zordu. Buna rağmen bu iş için çok gönüllü çıkardı. Genç kızların dikkati bu genç adamlar üzerinde toplanırdı. Pazar günü öğleden sonra saat 2 ile 4 arasında kuşak kuşanırdı. Kuşak kuşanmak demek müzik eşliğinde gelin ile damadın göğsüne para veya birinci derecedeki akrabalar tarafından ziynet eşyası takılması demekti. Kuşanma işi bitene kadar müzik sadece Kozan Marşını çalar ve keskinlikle oyun oynanmazdı. Düğünün bu kesiti gelin ve annesinin en çok göz yaş döktüğü zamandı. Bu gelinin baba evindeki son saatleri anlamına gelmekteydi. Kuşak kuşanmadan sonra gelin, koca evine anne babanın göz yaşlan ile gönderilirdi. Silah atışları gelinin evden çıkmasına eşlik eder, damadın evinde gelin yine silah atışları ile karşılanırdı. Gelinin damat evine girmesi ile düğün noktalanırdı.

Kadın kadına düğün eğlenceleri gibi erkek erkeğe düğün eğlenceleri de cuma günleri akşam üzeri başlardı. İki tür çalgı vardı: Davul, zurna veya keman, darbuka ve ut. Düğün için bunlardan birisi tercih edilirdi. Halk arasında davul ve zurnadan oluşan gruba “kalın çalgı”, keman, darbuka ve uttan oluşan ekibe de da “ince çalgı” denirdi. Genellikle tercih kalın çalgılardan yanaydı. Erkek erkeğe düğün eğlencelerinde müzik hep kahvede çalınmaya başlardı. Bu düğünlerin, iki önemli özelliği vardı. Birincisi tüm civar köylerin erkeklerinin düğüne mutlaka davetli olması, ikincisi de gelen misafirlerin davul zurnanın çaldığı “Karşılama Havası” ile karşılanmasıydı. Misafirleri getiren otobüslerin köye 500 metre

kadar yaklaşması ile kornalar çalmaya başlardı. Düğün sahibi ile çalgıcıları uyarılırdı. Otobüs yavaşlatılır ve karşılama havasının çalmaya başlayıp başlamadığına bakılırdı. Eğer başlamışsa herkesin neşesi yerine gelir, havaya ateş açılır, kornaya basılırdı. Müzik ile karşılanmak, önemsenmenin bir göstergesiydi. Hatta müzisyenlerin otobüse doğru yürümeleri beklenirdi.

Mutlaka karşılanmaları gerekenler de vardı. Bunlar, civar köylerin kabadayıları, ünlü ve başarılı davar hırslıları, adam bıçaklamaktan hapse girenler özellikle karşılanmak isterlerdi. Bu kabadayılar genellikle düğüne otobüsle değil de kendi adamlarından oluşan beş altı kişilik gruplarla gelirlerdi. Düğün yerine yaklaştıklarında önden adamlarından birini gönderirler, geldiklerini, dolayısıyla, karşılanmayı beklediklerini bildirirlerdi. Adımlarını seyrekleştirirler ve “Karşılama Havası”nın çalmasını beklerlerdi. Eğer, “Karşılama Havası” çalınmazsa bu kez de havaya ateş açılırdı. Bununla, hem geldiklerini hem de sabırlarının tükenmiş olduğunu ilan ederlerdi. Bu uyarıyı alan düğün sahibi büyük bir telaş ile müzisyenleri önlerine katarak karşılama havasını çaldırır ve bu misafirleri ayakta karşılar, onlara eşlik ederdi. Daha önceden başkaları için ayrılmış olsa bile en iyi yerlere bunları oturturlardı. Böylece arzu edilen karşılama tamamlanmış olurdu. Eğer düğün sahibi bu sözü edilen kişileri karşılamakta kusur eder, onlara hafife alındıklarını düşündürürse düğün sahibine bunun bedelini çok ağır ödetirlerdi. Bu gibi hallerde düğün sahibi, çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalırdı: Sudan bir bahane bularak birileri ile atışır, düğünün tadını kaçırırlardı. Düğün sahibinin davarı varsa bir müddet sonra davarının bir kısmını çalarlardı. Eğer düğün sahibinin sürüsü yok ise bu kez de ağaçlarını bir gece içinde balta ile keserlerdi. Çevrede uyguladıkları yasadışı baskıcı yöntemlerden dolayı düğünlerde, gerek karşılama ve gerekse ikramlarda bu kişiler her zaman öncelikli ve imtiyazlıydılar. Halk da bunlara saygı duymasa bile öyle görünmek zorunda kalırdı.

Bu zümrenin sahte saygınlığı, 1955’te EOKA ve VOLKAN’ın kurulmaları ile son bulur.

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

Balos For All Cypriots

Tüm Kıbrıslılar İçin Balos - Halk Dansı

*Türkçeye Çevirenler: Engin ANIL,
Halil Saka*

Dr. Andreas Papandreou*

Kıbrıs Danslarında 5. Erkek ve Kadın Karşılama Balos olarak da adlandırılabilir.

The dances of Fifth Men's Kartzilamas and the Fifth Women's Kartzilamas (of Cyprus) may, also, be called Balos.

(Panais Kyprianou- left- Byron Georgiou – right, Larnaca, Cyprus 1965)

Balos'un Amacı

Balosun amacı duyguları ifade etmektir. (esas olarak hayatta ve aşta olan başarısızlıklarının yanında bir kadının bir erkeğe karşı çekiciliği) . Bu hem dans eden hem de şarkı söyleyen bir oyuncunun öncelikle sesi ile daha sonra da hareketiyle bunu göstermesidir.

Balos Purpose

The purpose of Balos is the exhibition of feelings (mainly failure generally in life and in love in particular and the attraction of a woman to a man) of the dancer-singer with the use, as a first priority, of vocal music and, as a second priority, movement.

Παλιος
Συριχλια

A handwritten musical score for the piece "Παλιος Συριχλια". The score is written on 12 staves. The first staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/8 time signature. The second staff is in bass clef with a key signature of one sharp (F#). The third staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/8 time signature. The fourth staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/8 time signature. The fifth staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The sixth staff is in bass clef with a key signature of one sharp (F#). The seventh staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The eighth staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The ninth staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The tenth staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The eleventh staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#). The twelfth staff is in bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/8 time signature. The score includes various musical notations such as notes, rests, beams, and slurs. There are also some handwritten annotations, including a circled '8' above the first staff and a circled '3' above the eighth staff. The word "Vio" is written at the bottom of the twelfth staff.

A handwritten musical score for a string ensemble. The score consists of 11 staves. The first two staves contain musical notation, while the remaining nine staves are empty. The notation includes treble clefs, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp, and a 4/4 time signature. The music is written in a style that suggests a string quartet or a similar ensemble. The notation includes various note values, rests, and dynamic markings. A 'Vlo' marking is present in the first staff, and a '3' marking is present in the second staff. The score is written in black ink on a white background.

Balos'un Tanımı

5. kadın ve erkek karşılaşmaları sözle ve hareketle aynı kişi tarafından sergilendiği zaman bu oyun balos olarak adlandırılabilir (Papandreou 2007).

BALOS'UN FORMLARI

Balos 7/8 ritminde dört karşılaşmanın suit olarak oynanmalarının dışında bağımsız olarak oynanan bir oyundur. Bu formuyla Balos Panayırlarda, kutlamalarda bir yarışma oyunu olarak da kendini göstermiştir. Daha önceleri Kıbrıs'ta, Hristiyanlığın henüz yayılmadığı dönemlerde "Aziz Afrodit" kutlamaları olarak adlandırılan şimdi ise "kataklysmo" kutlamaları olarak geçen günlerde oynanan bir oyundur. Bu oyunda oyuncular hem seslerini hem de hareketlerini beraber icra edebildiklerini gösterdikleri bir Kıbrıs oyunları programının bir parçası olmuştur.

Kadın ve Erkekler İçin Balos

Hem erkekler hem de kadınlar için bir Balos oyunu vardır. "Balos," genelde erkeklerin oynadığı bir oyunu işaret eder çünkü kastedilen kadın Balos'undan çok erkekler için olan bir Balos'tur. Averof'un 1978'de kadınlar için ayrı bir Balos ezgisi bulunduğunu belirtmesine karşın 1999 yılına kadar Kıbrıslı bir kadının bu müzikle şarkı söyleyip dans ettiği kaydedilmemişti.

Hem Kadın Hem De Erkekler İçin Balos

Hem kadın hem erkekler için Balos, kadın ve erkeklerin aynı anda ve beraber dansetmeleridir. Balos bu formda a) Kadın ve erkeklerin geleneksel olarak birarada dans etmemeleri nedeniyle b) aynı anda hem dans edecek hem de şarkı söyleyebilecek yeteneğe sahip olan kadın ve erkek bulunmasının zorluğundan dolayı Kıbrıs'ta dans edilmiyordu.

BALOS MÜZİĞİ

Balos müziği önemli ölçüde şarkı söylemeye dayanır. Melodisi "Amanes" olarak adlandırılan müzikten esinlenilerek veya doğaçlama olarak icra edilir, ve müzik sanatının oyundaki sunumudur.

Balos'ta Şarkı Söyleyip Dans Etmek

Daha önceden söylendiği gibi Balos'ta şarkı söyle-

Definition of Balos

The Fifth Men's Kartzilamas and the Fifth Women's Kartzilamas, when they are performed with the use of vocal music and movement, from the same person(s), may be called Balos (Papandreou, 2007).

FORM OF BALOS

Balos is danced in the 7/8 rhythm and, often, it was used as an independent dance, i.e. outside the regular suite of the four Kartzilamas. Through such a form, Balos was used in dance competitions in several "panygyria" and celebrations, during the Kataklysmos celebrations (formerly St. Aphrotide's celebrations, during the pre-christian times of Cyprus), wherever singers could, if they wanted or the social climate as appropriate, to present or project, mainly, their vocal skills, within a dance or Cypriot program.

Balos for Men or Women

There is a Balos for men and a Balos for women. Usually, the name of Balos refers to that one of men, because it was used much more than the Balos for women. Even though there is music for the women's Balos (Averoff, 1978), there is no evidence until the year 1999, that a Cypriot woman sang or danced the Balos for women.

Balos for Both Men and Women

Balos for Men and Women means the dance of Balos from both men (man) and women (woman) at the same time.

This form of Balos was not danced in Cyprus, because a) traditionally men and women were supposed to perform separately, and b) it was not easy to find a man and a woman who both were excellent singers and dancers.

BALOS MUSIC

Balos is based, to a considerable degree, on singing. The melody, based on the amanes type of music and / or improvised, is so designed as to project itself as the main means of artistic musical presentation.

mek oyundan daha önceliklidir. Bu nedenle bir oyuncunun (kadın veya erkek), Balos'ta şarkı söyleyebilmesi onu yüceltirken oynayamaması ona herhangi bir değer kaybettirmemektedir.

Şüphesiz ki Balos'ta bir oyuncunun mükemmelliği "Amanes" veya doğaçlama müziğini icra etmesine ek olarak avarajın üstünde ikinci karşılama ve sirto oyunları hareketlerini de başarıyla yapabilmesine dayanır. Takdire şayan Balos oyuncusu iyi bir ses yanında Kıbrıs Danslarını iyi icra eden bir oyuncudur.

Balos Müziğinin Yazım (Notaları)

Aşağıda (yan sayfada)Antonakis Yassemidhis'in (2001) el yazması notalarını görmekteyiz. Notaların bir diğer versiyonunu Averof'un (1978) kitabında bulabilirsiniz.

BALOS'TA ŞİİR

Balos'ta şiirin temaları dansın içerisinde yer alır ve sonları uyaklı, Kıbrıs Rumca'sında "çattisma" denilen iambic 15'heceli beyitler halinde söylenir.

Balos'un Sözlü Kısımlarının Konuları

Balos'un sözlü kısımları aşk acısını veya aşk sorunlarından dolayı doğan üzüntüleri anlatmaktadır. Balos'taki diğer konular hayatın anlamı, sağlık, yaşlanma, ölüm veya insanların genel olarak karşılaştıkları sorunlar olabilir.

BEYİTLER

Balos'ta konularına göre işlenmiş beyitlerden bazıları aşağıda verilmiştir.

Hayatın Anlamı

Ne kadar uzun yaşayacak olsam da ne anlamı var hayatın
Ölüpte toprağa karışacak olduktan sonra.

Hayatın Acıları

Annemin başışladığı can varken, ve yaşıyorken
Neden zevk almayım hayatta ölümden önce (Paul Georgiou, Kalo Horio, Limassol, 1983)

Şimdi derin bir ah çekse de,
Tabiat yine de çiçeklenip meyvelerini verecek

Singing and Dancing in Balos

As explained earlier, singing has a higher priority over movement in Balos. For this, even though the performance of Balos by a dancer upgrades him, a dancer's lack of skill in performing Balos does not downgrade him (her).

Of course, excellence in Balos performance is attributed to a singer who impresses with is vocal qualifications in performing amanes/ improvised type of music, but, at the same time, he must present his above average movement qualifications of the Syrtos or Second Kartzilamas type movements. Dancer distinction in Balos could be bestowed on someone, who is talented with excellent voice and movement skills in Cypriot dancing.

Balos Music Manuscript

In the greek version of this paper the unpublished manuscript of the Balos music as written by Antonakis Yassemidhis (2001) is presented. Other versions of the dance may be looked for in Averoff (1978).

POETRY IN BALOS

Poetry in Balos is related to topics presented in the local part of the dance and takes the form to rhyming iambic 15syllable couplets, called in Cypriot Greek "tsi-attista".

Topics of the Vocal Part of Balos

The theme of the vocal part of Balos expresses sorrow, which is usually coming from love sufferings and/or problems. Other themes, which might be introduced in Balos, deal with the meaning of life, health in reference to love, death, getting old, and, generally, human hardships.

COUPLETS

Some couplets which can be used in Balos, presented by theme, are the following:

The Meaning of Life

What should I do with my life even if as much life lies ahead of me Since there is death and the body would dissolve.

44 Halkbilimi

Gökyüzü kâğıt olup denizle birleşse de

Yetmeyecektir yine de acılarımı yazmaya (Mavrokordhatos, 2003, p.366)

Ölüme Davet

Ey yukardaki Tanrı, gönder Ölümü aşağı

Alsın şu yaralar içindeki vücudumu (Mavrokordhatos,2003, p. 366)

Aşk

Üzüm elde etmek için bağı budamak gerek,

Bakir bir kızı da öpmek ve sevmek gerek (Kallinikos, 1951, pp.101-107)

Geceleri dolaşan ya hırsızdır ya canı

Ya da gizli aşkını arayan divanı.

Aşk Acısı Çekme

Aman Allahım, nehirler kurudu, susuz kaldı kuşlar,
Göz yaşlarımı içip sususluğunu gideriyor onlar.

Senin yüzünden beş kat fırın altında yanmaktayım,
Yılan zehiri içtiğim halde halâ daha yaşamdayım.
(Kallinikos, 1951, pp101 -107)

Siyah Kuzey rüzgârı, siyah fırtına esti,

Yandı vücudum hiç tedavi edilmeyecek şekilde.

(George Ornitharis, Frenaros, Mağusa, (1912-1998)

Sakınmak

Ne kötü bir zamandı sana rast gelmek,

Bana ilk olarak konuşman ve aşka ermek. (George Ornitharis, Frenaros, Mağusa, (1912-1998)

Aman Allahım ne kötü gözlerimi açamamak,

Aman Allahım ne kötü yaralı yüreğimi rahatlatamamak. (Neofyotos Konstantinu, Letybu,1941 -)

Karda kavrulur, ateşte donarım,

Rüzgârda ıslanır, suda kururum. (Byron Georgiou, Prastio, Limassol, 1918 -)

Dayanamaz acıma çektiğim ezgilere,

Life's Sufferings

Why should I not sense joy, before I close for ever
my eyes A mother gave birth to me as well and I want to
live (Paul Georgiou, Kalo Horio, Limassol, 1983).

Sighing, like now, the wild trees would bloom
And they would turn fruitful.

In case the sky becomes paper and the sea ink
Won't be enough for me to write my sufferings
(Mavrokordhatos, 2003, p. 366).

Invitation to Death

God, who art in heaven, send Death down
To take my body which is full of injuries

Love

The vineyard needs pruning in order to produce
grapes
And the virgin needs flirting and kissing (Kallinikos,
1951, pp.101– 107).

Whoever walks at night must be stealing or killing
Or has a secret love looking for her (Zerva, 1983)

Love Suffering

Aman. the rivers dried up and the birds were thirsty
And they drank tears from my eyes and quenched
their thirst.

Because of you, five furnaces burn on me
I even drink snake poisons and can they not harm me
(Kallinikos, 1951, pp. 101 – 107).

Black North wind and black storm blew
And my body was burned and have no cure (George
Ornitharis, Frenaros, Famagusta, (1912 - 1998)

Refrain

Bad be the time we met

And you first spoke to me and we fell in love (George
Ornitharis, Frenaros, Famagusta, 1912 - 1998)

İç çektüğimde ağlar, ağladığımda tepki verir toprak,
(Gregoris Asshotis, Asha, 1933 -)

Günlere doymayan, geceleri uyumayan
Seni düşünmekten durmayan şu kalbime ne yapayım?
(Neofytos Konstantinu, Letybu, Pafos 1941 -)

Ölüm ve Aşk

Gözlerimi kapadığımda çektığım acıyı anlayabilmen için,
Söyleyeceğim sana dinlemen için (Chrystostomos Dimitriu, Kadhares, Pafos, 1911 – 1988)

Gidiyorum öteki dünyaya,
Tüm doktorlar haykırsa da istemiyoruz burda yaygara.

Ölümümün yalan olmasını isterdim
Göreylim kimler sever ve ağlardı benim için. (Artemu Gregory, Assha, 1900 -1957)

BALOS'TA HAREKET

Balos'ta solo şarkı söylemede çeşitlilik yaratma amacıyla kullanılan dans ikincil derecede önemlidir. Buna ek olarak sözel parçaya da hareket eklenmektedir. Balos'ta şarkıyı söyleme önemli olduğu halde hareket de önem taşımaktadır. Çünkü iyi bir Balos gösterisinde Kıbrıslı dansçıların özgünlük, beceri ve karakterlerinin dışavurumları gibi öğeler olmalıdır. (Papandreou. 1998)

Balos, içinde amanes tipi şarkı söyleme içermesi itibarıyla bir dans olarak adlandırılmasa da performansın bütününde zenginleştirici olarak dansın kullanılması nedeniyle dans olarak da adlandırılabilir.

Çoğu defa hareket Balos'un başlangıcında dansın başladığını sonunda da dansın bitmek üzere olduğunu bildirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu ne bir kanun ne de tercihi bir olaydır. Gerçekte dansın birinci bölümü hareketsiz orkestral bir giriştir. Dansın başlangıcında melodinin ilk kısmında tesbit edilen hareket şarkıyı söyleyecek olanın (dansçı olmasa da) veya dansçıların yerlerini ve pozisyonlarını alma hareketleridir.

Aman. I can't raise my eyes
Aman. To give comfort to my injured heart (Neofytos Konstantinu, Letybu, 1941 -).

I burn in the snow and I am cold in the fire
In the wind I get wet and I dry in the water (Byron Georgiu, Prastio, Limassol, 1918 -).

When I sigh the earth cries, when I cry the earth responds
Because it can't afford my sufferings and sorrows
(Gregoris Asshotis, Asha, 1933 -).

What should I do to my heart which thinks of you
Which is hungry for several days and doesn't sleep at night (Neofytos Konstantinu, Letybu, Pafos, b. 1941).

Death and Love

When I am going to die, I am going to ask for you
So that you feel the complaint with which I am going to close my eyes with (Chrystostomos Dimitriu, Kadhares, Pafos, 1911 - 1988;)

I am going to the underworld and all the doctors shout
We don't want there souls which who sigh a lot.

I wish when I died wasn't true
So that I could look at who loves and cries for me
(Artemu Gregory, Assha, 1900 - 1957).

MOVEMENT IN BALOS

Movement is secondary in Balos and it is used to form variety in difficult solo singing. In addition, through movement, the vocal parts are supplemented by movement. Even though, singing is important in Balos, still movement remains important, as an excellent Balos performance should include the characteristics of originality, creativity, and personal expression of the dancer/dancers in the Cypriot dialect (Papandreou, 1988).

Balos may not be called dance, because its basis is amanes type of singing, but calling Balos a dance is appropriate, because there is a clear and necessary option of

46 Halkbilimi

Balos'ta hareket etmenin bir diğerk amacı da a) Kıbrıs Rumca'sında iki mısralı yani beyitsel olan ve "çattizma" olarak adlandırılan atışma / atışmacanın bittiğini belirtmek, b) bir diğerk beyiti söylemeye hazırlanması için şarkıcıya zaman kazandırmaktır.

Balos'ta Temel Figürler

Bir açıdan, Balos'ta figürler tıpkı ikinci karşılamada olduğu gibidir. Yüzyüze ve ileri geri gidilip gelinerek oynanır. Ama Balos'un temposu sirto veya ikinci karşılama tempolarından daha düşüktür.

Balos'un Bölümleri

Balos aşağıda belirtildiği gibi 3 değişik bölümde oynanır. Bu bölümler yeni beyitlerle dans sona erene kadar tekrarlanır.

1- Kemanın girişi:

Keman laüddanın eşliğinde müziksel girişi yapar. Bu bölümde şarkıcılar (dansçılar) isterlerse mendille tutuşarak oynayabilirler

2- Şarkı:

Şarkıyı söyleyecek olan isterse orkestraya yaklaşıp başını hafifçe kaldırır, sağ avuç içini ağzına doğru tutar, (isterse – büyük bir ihtimalle oyuncunun mimiği- çn.) ve 15 heceli iki mısralı beyitini söyler. İkinci dansçı (şarkıcı) eğer varsa dans edilen alanda isterse yürür veyahut da bir kenara çekilip hareketsiz durup dinler.

3- Hareket:

Vokal bölüm biter bitmez nakarat kısmı denilen ve müziğin çalındığı yerde iki şarkıcı bir daire içerisinde sirto veya ikinci karşılama figürleriyle oynar. Bu bölümde beyiti söylemiş olan kişi, bir başkası veya müzisyenlerden biri ritim, tema, stil veya değişik bir perdeden başka bir beyit ekleyebilir. Eğer beyit müzisyen veya dıştan biri tarafından eklenmişse dansçılar dansa devam edebilir. Eğer beyiti son söyleyen bir beyit daha söylersa oyun arkadaşları oynamaya devam eder.

Balos'un Parçalarının Organizasyonu

Balos'un organizasyonu daha önceden belirtildiği gibi üç bölüm – orkestral giriş, şarkı ve dans- halindedir.

introducing movement, which can enlighten the whole performance.

Several times movement in Balos is used at the beginning, as a sign that the dance has already started, and at the end of the dance, as a sign that the dance is coming to its completion. This, however, is neither a rule nor a preference. In reality, most of the times, the first part of the dance is orchestral without movement. The only observed movement at the beginning of the dance, at the introductory part of the melody, is the taking of positions, mainly, from the singer and the dancer (s), in case the singer is not a dancer as well.

Another purpose of movement in Balos is a) to serve as a sign that the poetic couplet (tsiattisto in Cypriot Greek) has ended, and b) to serve as a break for the singer to get prepared for the next couplet.

Basic Step in Balos

From a movement point of view, Balos steps are identical to those from the Second Kartzilamas, which are performed face to face, front and back; in a slower tempo, of course, since the Balos tempo is usually slower than that of Kartzilamas as well as of Syrtos.

Balos Parts

The Balos presentation is, usually, based on the following three parts, which may be repeated, continuously, with new couplets each time, until the end of the dance.

1. Violin introduction:

The violin, accompanied by the lute, leads the orchestral introduction. During this introduction, singers may dance and use a handkerchief as well.

2. Song:

The singer – dancer may approach the orchestra, raise his head a little, place his right hand palm close to his mouth (optional), and sing a 15 syllable line couplet. The second dancer, in case there is one, may walk inside the dance floor or stand somewhere still.

3. Movement:

As soon as a vocal part is over, face to face dance between two dancers, in a circle using Second Kartzilamas

Bu üç parça çeşitli şekillerde organize edilebilir. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir.

1. Orkestral giriş, şarkı, dans
2. Orkestral giriş, dans, şarkı
3. Orkestral giriş, hareket
4. Orkestral giriş, şarkı
5. Şarkı, orkestral giriş, dans
6. Şarkı, dans, orkestral müzik
7. Şarkı, dans
8. Şarkı, orkestral müzik

SONUÇLAR

Balos, tüm Kıbrıslıların günümüze kadar gelen bir dansıdır.

Balos, suit olarak oynanan 1., 2., 3., ve 4. karşılaşmaların sonuna eklenecek karşılama türü bir danstır. İlk dört dansa hareketlere verilen önem bu dansa şarkıya verilmiştir. Dans ikincil plândadır ve bunda amaç beceri isteyen vokal performansla bir çeşitlilik katmaktır. Ayrıca, şarkının beceri isteyen solo bölümlerinde, oyuncuya dinlenme imkanı sağlamak için hareket şarkı söylemenin yerini alabilir.

Balos'un figürleri oyuncuların bir çember çizerek oynadıkları sirtolardan türetilmiş figürlerdir. Balos'ta müzik sirtoya göre daha yavaş bir tempoda çalındığından oyun da yavaş oynanmaktadır.

Balos'un sözlü kısımlarında işlenen konu genellikle aşk acısını anlatmaktadır. Diğer işlenen konular ise hayatın anlamı, ölüm, ve insanların acı çekmesidir.

or Syrtos steps in the orchestral part of the dance, called «refrain». At this part, the same singer or his partner or someone else and/ or the musician may present an additional couplet, which may, of course, be different from the previous one in terms of rhythm, pitch, style, and topic. In case the couplet is presented from the violinist or someone else, the two dancers may dance. In case the couplet is presented from the singer of the previous couplet, then his partner may dance by himself.

Organization of the Parts of Balos

Presenting Balos, as described earlier, is, usually, based on three parts – the orchestral introduction, song, and movement. These three parts could be organized in various ways. Some of these are the following:

Orchestral introduction, song, movement.

Orchestral introduction, movement, song.

Orchestral introduction, movement.

Orchestral introduction, song.

Song, orchestral music, movement.

Song, movement, orchestral music.

Song, movement.

Song, orchestral music.

CONCLUSIONS

Balos is a dance of all Cypriots and can be performed to day, as well.

Balos is a Kartzilamas type of dance, which can be added to the suite of the first four dances of Kartzilamas. The emphasis on movement given to the four first dances is transferred to vocal music. Movement has a secondary role and it is used in order to show variety in the hard singing skills required by the dancer –singer. In addition, movement may cover the vocal parts of difficult solo singing at the time a break is needed.

Movement steps in Balos originate from Syrtos which may be performed in a circle, like in Kartzilamas, in a more slow motion, since the music speed in Balos is slower than in Syrtos.

Topics used in the vocal part of the dance refer to sorrow, usually arising from love problems. Other topics include the meaning of life, death, and human suffering, in general.

KAYNAKÇA

- Averoff, George. Kıbrıs Dansları. ,Kıbrıs Araştırmaları cilt. 19 (1955), Lefkoşa, 1956, sf. 145-184.
- Averoff, George. Popüler Kıbrıs Dansları. Lefkoşa: Kıbrıs Araştırmaları Şirketi, 1978.
- Averoff, George. Kıbrıs Şarkıları ve Dansları, ikinci basım. Lefkoşa: Kıbrıs Bankası Kültür Merkezi, 2001.
- Averoff, George. Röportaj. Kaymaklı, Lefkoşa. 21 Şubat 1983.
- Artimatas, Dimitris. Röportaj. Paralimni, 12 Mayıs 1983. Lefkoşa, 14 Ocak 1983.
- Vassili, Christos. Röportaj. . Palimetoho, Lefkoşa, Şubat 1983.
- Georgiou, Byron. Love Couples (yayımlanmamış mektup), Trahoni, Limasol, 13 Haziran 1983.
- Georgiou, Byron. Röportaj. Trahoni, 11 Haziran 1983.
- Georgiou, Paul. Röportaj.. Kalo Horio, Limasol, 11 Haziran 1983.
- Yassemidhis Antonakis. Balos (yayımlanmamış metin) Strovolos, Lefkoşa, 2001.
- Dimitriou, Theofilos, Patroklos Dimitriou, and Chryssostomos Dimitriou. Röportaj. Kedhares, Baf, 14 Haziran 1983.
- Zevas, Christos [Kousiappis Lefteris]. Balos. Kıbrıs Folklorü, yıl 13, sayı 33, Lefkoşa, 1983, sf. 315.
- Kallinikos, Theodhulos. Kıbrıs Folklor müziği, Lefkoşa, 1951.
- Konstantinu Neofytos. Röportaj. Letybu, Baf, 12 Haziran 1983.
- Latsis Andreas. Röportaj. Aradhipu, 17 Mart 1983.
- Liontari Xenis. Röportaj. Lefkoşa, 6 Mayıs 1983.
- Mapuras Andreas. Röportaj. Aradhipu, Larnaka, 11 Nisan, 1983.
- Mavrokordhatos, George. Dhikomo, Dün ve Bugün. Lefkoşa, 2003.
- Ornitharis, George. Röportaj. Frenaros, Mağusa, 15 Mayıs 1983.
- Papandreou, Andreas. Kıbrıs Danslarına Giriş, Lefkoşa 1988.
- Papandreou, Andreas. Kıbrıs'tan Balos. Bu araştırma raporu 21. Dünya Dans Araştırmaları Konferansı'da sunulmuştur, Atina, Yunanistan, 5-9 Eylül 2007.
- Polikarpou Dimitris. Röportaj. Lefkoşa, 15 Nisan 1988.

BIBLIOGRAPHY/ REFERENCES

- Averoff, George. Cyprus dances. *Cyprus Studies*, vol. 19 (1955), Lefkossia, 1956, pp. 145-184.
- Averoff, George. Cyprus popular dances. Lefkossia: Cypriot Studies Company, 1978.
- Averoff, George. Songs and dances of Cyprus, second edition. Lefkossia: Bank of Cyprus Cultural Center, 2001.
- Averoff, George. Interview. Kaimakli, Lefkossia. 21 February 1983.
- Artimatas, Dimitris. *Interview*. Paralimni, 12 May 1983. Lefkossia, 14 January 1983.
- Vassili, Christos. *Interview*. . Palimetoho, Lefkossia, February 1983.
- Georgiou, Byron. Love couples (unpublished letter), Trahoni, Lemessos, 13 June 1983.
- Georgiou, Byron. *Interview*. Trahoni, 11 June 1983.
- Georgiou, Paul. *Interview*.. Kalo Horio, Lemessos, 11 June 1983.
- Yassemidhis Antonakis. *Balos (unpublished manuscript)*. Strovolos, Lefkossia, 2001.
- Dimitriou, Theofilos, Patroklos Dimitriou, and Chryssostomos Dimitriou. *Interview*. Kedhares, Pafos, 14 June 1983.
- Zevas, Christos [Kousiappis Lefteris]. Balos. Folkloric Cyprus, year 13, issue 33, Lefkossia, 1983, p. 315.
- Kallinikos, Theodhulos. Cyprus folk music, Lefkossia, 1951.
- Konstantinu Neofytos. *Interview*. Letybu, Pafos, 12 June 1983.
- Latsis Andreas. *Interview*. Aradhipu, 17 March 1983.
- Liontari Xenis. *Interview*. Lefkossia, 6 May 1983.
- Mapuras Andreas. *Interview*. Aradhipu, Larnaca, 11 April, 1983.
- Mavrokordhatos, George. Dhikomo, yesterday and today. Lefkossia, 2003.
- Ornitharis, George. *Interview*. Frenaros, Famagusta, 15 May 1983.
- Papandreou, Andreas. *Introduction to Cyprus dances*, Lefkossia 1988.
- Papandreou, Andreas. Balos from Cyprus. *Paper presented at the 21st world conference in dance research*, Athens, Greece, 5-9 Sept. 2007.
- Polikarpou Dimitris. *Interview*. Lefkossia, 15 April 1988.

Halk Dili Karşılaştırması Örneği

Karadeniz Bölgesi-Kıbrıs

Nesibe AKINTUĞ*

“Halk Dilini Koruyalım” başlıklı çalışmada amacım Kıbrıs ve Türkiye’nin her bölgesinde var olan Halk Dili araştırmalarını inceleyip, gerektiğinde kendi araştırmamı yapıp, Kıbrıs ve Türkiye’deki halk dili varyasyonlarını karşılaştırıp varsa olası ortaklıklarını tespit etmektir. “Halk Dilini Koruyalım” başlıklı çalışma çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, müthiş zaman ve finans gerektiren bir çalışmadır. Size sunacağım kısım, sadece küçük bir bölümüdür. Bu bölümde Halkbilim Araştırma Yöntemlerinden Coğrafya Yöntemi ve Halkbiliminde Alan Araştırması tekniklerinden Gözlem tekniği kullanılmıştır. Elde edilen halk dili verileri Karadeniz Bölgesi’nde, Amasya iline bağlı Gümüşhacıköy ilçesi ve yöresinde halk dilini korumak amacıyla Faruk Namlı tarafından yapılmış, **GÜMÜŞHACIKÖY ve yöresinde halk dili olarak kullanılan ve eski zamanlarda kullanılıp unutulmuş kelimeler**, isimli bir sözlük çalışması verileriyle karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak bahsedilen sözcüklerin Kıbrıs ağzında da, bazı kelimelerde küçük bir ses farkı ile, bazılarında ise tamamen aynı seslendirmeye aynı anlamlarda kullanıldığını tesbit ettim.

Aşağıda bu kelimelerin Kıbrıs ağzında da aynı anlamda kullanılanlarını gösteren çalışmayı bulacaksınız: Seslendirmesi tamamen aynı olmayan kelimeleri gösterirken şu örnek uygulanmıştır, ör; CİMİNLİK : Sinekten koruyan perde - **Kıbrıs ağzında:CİBİNLİK**. Seslendirme farkı olmayan sözcüklerde herhangi bir uygulama yapılmamıştır.

A
AHA :İşte
AMELE :İşçi
AMEL :İshal
AKRAN :Yaşıt

AVURT :Yanağın alt kısmı

B

BÖCÜK :Böcek

BÖĞÜR :Gövdenin yan tarafı

BİSOKUM :Çok küçük

BİŞİBABA :Yağda kızarmış hamur - **Kıbrıs ağzında:BİŞİ**

C

CİBİLLİYET :Soy Sop

CİMCİK :Sertçe sıkmak

CİMİNLİK :Sinekten koruyan perde - **Kıbrıs ağzında:CİBİNLİK**

COF-COFLU :Herhali ile çok süslü

Ç

ÇEMBER :Baş Örtüsü

ÇAPUT :Bez

ÇÖMELMEK :Eğilmek

D

DÜRME :Katlama

DEMİN :Az önce

DÖNGEL :Muşmula

İ

İSKEMLE :Sandalye

İLENGER :Bakır tabak - **Kıbrıs**

ağzında:LENGER:Kova

K

KASILMAK :Böbürlenmek

KENEF :Hela

M

MIK :Çivi - **Kıbrıs ağzında: MIH**

MISMIL :Çok iyi, sağlam

MEYMENETSİZ :Hayırsız

MIYMINTI :Uyuşuk, sevilmeyen kişi

50 Halkbilimi

MIZMIZ :Yavaş iş gören kişi

O

ONCAĞIZ :O kadarcık

ONCACIK :Azıcık

ÖTEGÜN :Evvvlsi gün - **Kıbrıs ağzında**:ÖTEĞEGÜN

POTİN :İskarpın, ayakkabı

PEŞKÜR :Havlu - **Kıbrıs ağzında**:PEŞKİR

S

SAKU :Ceket - **Kıbrıs ağzında**:SAKKO

SİNİ :Büyük tepsi

SİLME :Ağzına kadar

SOKUM :Lokma

Ş

ŞİPİDEK :Çabucak, hızlı - **Kıbrıs ağzında**:ŞİPPA-
DAK

ŞİKARİMİŞ :Çok önemli olmayan - **Kıbrıs
ağzında**:ŞİKARMIŞ

T

TAĞAR :Ağzı geniş su küpü - **Kıbrıs
ağzında**:TAHAR

TOSBAĞA :Kaplumbağa

TENTENE :Oya, dantel - **Kıbrıs ağzında**:TENTE

TOSTOPARLAK :Yusuvarlak

U

URBA :Elbise

Ü

ÜTMEK :Oyunda kazanmak - **Kıbrıs ağzında**: YÜT-
MEK

Y

YANE :Öyle yani

Z

ZIRNIK :Hiçbirşey

ZİBİDİ :Kıyafeti düzgün olmayan

ZEKLENMEK :Alaylı taklit etmek - **Kıbrıs ağzında**:
ZEFLENMEK, ZEVKLENMEK.

KAYNAKÇA

Goldstein, Kenneth S. **Sahada Folklor Deneme Me-
todları**, MİFAD Yayınları, Ankara-1977

<http://www.millifolklor.com>

<http://www.dilimiz.com/faruknamli>

XXV. Halkbili Sempozyumu

Açılış Konuşması

Ali NEBİH*

Sayın Bakan, değerli konuklar 25'inci Halkbilimi Sempozyumuna hoşgeldiniz.

Otuzuncu kuruluş yıldönümünü yaşadığımız bu yıl düzenlediğimiz sempozyumda çeşitli alanlardan sempozyumumuza katılan değerli konuşmacılarımızla ülkemizin 30 yılını değerlendirmeyi uygun gördük.

Bugün globalleşen dünyayla birlikte gelişen finans kapitalin tüm dünyadaki hakimiyeti ve tek bir pazar olgusu, ortak bir dünya kültürüne gidış olarak kendini hissettirmektedir.

Bu da tenk bir rengin dünyaya hakim olması demektir ,bir an için en sevdiğiniz rengi düşünün, bu renk en sevdiğiniz renk olsa bile tek bir renkle yaşayabilir-

miyiz. Tüm renklerin mavi, tüm renklerin yeşil veya kırmızı olduğu bir yerde hayatın güzelliklerini renklerin dokusunu yaşamak mümkün mü?

Amerika'da Amerika'lı, Türkiye'de Türkiye'li, Kıbrıs'ta Kıbrıs'lı olarak yaşamak, Dünyanın tüm renklerini hissetmek için kendi özgün kültürümüze, kendi kültürel kimliğimize sahip çıkmalıyız...

Kültürel kimliğimize sahip çıkmak amacıyla 30 yıl önce yola çıkan bir avuç idealist gencin çalışmaları ile başlayan HASDER macerası, okul bahçelerinde , sendika salonlarında yapılan çalışmalardan sonra 1986 yılında Ayluga Kilisesi'nin restore edilip kullanıma girmesiyle büyük bir devinim kazanmış ve bugün 250 faal üye, 55 kurucu üye, 25 Müttevelli Kurulu üyesi,

11 çalışanı , Kıbrıs Folklor Arşiv ve Kütüphanesi, Halk Sanatları Enstitüsü, Ayluga Sergi Salonu, Çalışma Salonları ile ilgili halkbilimi alanında en büyük kurum haline gelmiştir.

Bugün geldiğimiz noktada gerek kültür emperyalizminin ağır baskısı gerekse hızla bozulan nüfus yapımızdan dolayı yaşadığımız dejenerasyon ve asimilasyon sürecine karşı hep beraber, birlikte mücadelemizi sürdürmeliyiz.

İşte biz HASDER olarak 30 yıldır bu mücadele için varız ve bundan sonra da bu mücadeleye devam edeceğiz. Kıbrıs'ta, Kıbrıs'lı olarak yaşayabilmenin şartlarını yaratmaya çalışacağız.

Kuzey Kıbrıs Ekonomisi Nereden Nereye...

Ali EREL*

North Cyprus Economy, Where Are We Heading...

Due to the insistence of the recognition of a separate state, Turkish Cypriots have been under economic burden, besides political price. The result is; a very heavy dependence on Turkey.

The large and excessive government sectors together with the losses of the government controlled economic units are two of the reasons of the very high taxes imposed. Investment environment is not a welcoming one.

Because of the communal appraisal and the external pressures starting from 2001, contacts between the two communities on the island became possible from 2003.

Since 2004, Cyprus is an EU territory. North Cyprus economy to survive has no other way but to integrate with the southern part and the EU common market.

If the correct and timely measures will not be taken, the changes that already started will be bitter. Due to the construction boom in north Cyprus last few years the bitterness of the situation is not well felt yet.

This is exactly why; the authorities in the north are getting restless and using police force against the consumers shopping from the south.

*Ali Erel
6 Dec. 2007*

“Kıbrıs Türk Toplumunun ekonomik, sosyal, folklor, eğitim ve sendikal yaşam, politik kültür ve politik hareketler, yanında siyasal ve demografik olarak nereden nereye geldiğini ve geleceğe doğru yönü”

Giriş

Kuzey Kıbrıs ekonomisinin, nüfusu ve dar toprak alanı ile küçük ülke ekonomilerinin tipik özelliklerini taşıması gerekirdi. Normal şartlarda bu özellikler genellikle üretim kaynaklarının ve iç pazarın kısıtlı olması, ekonomik yapıda çeşitliliğin olmaması ve ekonomik ölçek kullanımının sınırlı olması şeklinde yansır. Bu durum, dikkat edilmezse dış ticarete bağımlılığı ve ekonominin dış şoklara karşı kırılğan olmasını getirir. Ada olması nedeniyle de dış pazarlara ulaşım dezavantajlı gerçekleşir. Siyasi engellerin olmadığı durumlarda, ekonomik aklın gereği olarak sıkıntılardan kurtulmanın yolu, hizmet sektörlerini geliştirmekten geçer.

Kıbrıs sorunun çözümsüzlüğü ve on yıllardır kuzey Kıbrıs'ta bağımsız ayrı bir devletin kabulü yönünde ısrar edilmekte olması neticesinde ortaya çıkan uluslararası dışlanmışlık, ekonomik ve politik soyutlanmışlık kuzey Kıbrıs'ta yatırım ve üretim riskini artırmaktadır. Tüm bunlar kuzey Kıbrıs'ın istikrarlı ekonomik gelişimi için bazı imkansızlıklar yaratmaktadır. Bu durum, ekonominin içine kapanık kalmasını getirmiş ve ekonomik aktiviteler açısından Türkiye'ye tam bağımlı bir yapı ortaya çıkarmıştır.

Bu ekonomik bağımlılığın; siyasi dürtülerle dizayn edilmiş bir netice mi, yoksa kötü ekonomi yönetimlerinin etkisi altında ekonomik akılla bağdaşmayan uygulamaların bir neticesi mi olduğu hep tartışılacaktır. Ancak bir gerçek vardır; kuzey Kıbrıs ekonomisi kendi ayakları üzerinde durmayı başaramamıştır. Yakın coğrafyadaki ekonomilerle rekabet etmeyi seçmek yerine birkaç yıl öncesine kadar tam kapalı bir ekonomi şeklinde tutulmuştur.

Ekonomik bağımlılığın önemli bir nedeni de, uygulanan siyasi politikalar gereği kuzey Kıbrıs'ta kullanılan resmi para biriminin Türk Lirası (TL/YTL) olmasında ısrar edilmesidir. Bu durum nedeniyle Türkiye'de meydana gelen siyasi ve ekonomik depremler eş zamanlı olarak kuzey Kıbrıs'ta daha ağılaşarak yaşanmıştır.

1974 yılından itibaren kuzey Kıbrıs'a gerek kamu maliyesi maksatları gerekse de fiziki ve sosyal altyapı ihtiyaçları için Türkiye teknik ve mali kaynak aktarımı sağlamıştır. Türkiye'den yapılan söz konusu mali kaynak aktarımları hibe veya krediler şeklinde yapılmakta ve kayıt altında tutulmaktadır. Bu bağlamda iki ülke arasında çok sayıda Ekonomik ve Mali alanlarda İşbirliği Protokolleri ve Antlaşmaları imzalanmıştır. Ancak, özellikle iki ülke arasındaki yasal mevzuat uyumsuzlukları neden gösterilerek ticari alanda, kuzey Kıbrıs'ın Türkiye pazarına erişiminde her zaman zorluklar yaşanmıştır.

Kuzey Kıbrıs'ta üretilen bazı ürünlerin Türkiye'ye girişi yıllarca engellenmiş, bu nedenle birçok üretim sektörü gelişmemiştir. Türkiye pazarına dönük üretim yapmak maksadı ile kurulan bazı tesisler kuruluş aşamalarında iflas etmiş veya kapanmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta üretilen alkollü içkiler ve beyaz eşya üretim yatırımları bunlara örnektir. Buna karşılık Türkiye ürünleri her zaman kuzey Kıbrıs'a engelsiz girebilmiştir. 1974 ten itibaren ticari ilişkiler, kuzey Kıbrıs aleyhine 4 milyar dolarlık bir açık yaratmıştır.

Türkiye gibi büyük ancak istikrarsız bir ekonomi ve çarpık gelişen ekonomik entegrasyon ile baş edemeyen

kuzey Kıbrıs ekonomisi sağlıklı gelişmemiştir. Ekonomik kuralların hiç bir dönemde ekonomik akıl ile şekillenmediği, yatırımın ve rekabetin korunmadığı, verimliliği düşük kırılmalı bir ekonomi ortaya çıkmıştır. Kamu yönetimi aşırı büyütülmüş ve hantaldır. Hormonlanmış kamu yönetimini beslemek ve devletin ekonomik aktör olmasından ortaya çıkan zararları karşılamak için hükümetler tarafından salınan vergiler çevre ekonomilere göre birkaç misli olmuştur. Ekonominin %60 ının kayıt dışında olması ve devletin özel yatırımcıyı kendine rakip görmesi nedeniyle yatırım iklimi gelişmemiş, ekonomik aktörler serbest piyasa kuralları ile tanışmamıştır.

Sanayi Holding, Cypruvex, Süt Ürünleri Kurumu, Tarım Ürünleri Kurumu, Hava Yolu Şirketi, Turizm İşletmeleri ve daha onlarca KİT'i kullanarak devlet tüm bu sektörlerde özel sektör girişimcisinin gelişimini engellemiştir. KİT'ler sadece özel sektörün gelişimini engellemiş, hükümetler tarafından "arपालık" olarak kullanıldıkları için demokratik yapıyı yıpratmış, bütçede açtığı kara delikler nedeniyle Türkiye'ye mali bağımlılığın artmasına neden olmuştur.

Bu arada; 1950li yılların sonlarından itibaren günümüze kadar yarım asırdır hala devam eden çağ dışı kampanyalar, baskı ve korkutma politikaları neticesinde Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında ekonomik işbirlikleri ve karşılıklı ticaret gelişmemiştir. Toplumsal başkaldırı ve uluslararası baskılar neticesinde 2003 yılından itibaren ada üzerindeki iki ekonominin Yeşil Hat üzerindeki teması ilk kez ve kısmen mümkün hale gelmiştir. Bu temas neticesinde ortaya çıkan durumda kuzey Kıbrıs ekonomisinin sağlıksız yapısı daha görünür hale almış ve bu şekli ile yaşatılabilmesinin artık mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır.

Taşıdığı ekonomik potansiyel etkileri bakımından şimdiki yapı kuzey Kıbrıs ekonomisi açısından artık sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Geldiğimiz aşamada sadece siyasi değil ekonomik açıdan da ciddi kararların verilmesi kaçınılmaz olmuştur. Kuzey Kıbrıs ekonomisi eninde sonunda tüm Kıbrıs adası üzerinde ve Avrupa Birliği ile ekonomik entegrasyona girecektir. Gerekli tedbirlerin alınmaması halinde yarım asırlık hataların

düzeltilmesi, kuzey Kıbrıs ekonomisinde rekabetin korunması, devletin ekonomiden çıkması, istikrarlı bir para birimine geçilmesi tahmin edilenden çok daha sancılı olacaktır. 2005 yılından itibaren bu ekonomik sancılar artarak gelmiş ancak henüz kısmen hissedilmektedir. Ancak; 2004 – 2006 arasında kuzey Kıbrıs'ta yaşanan inşaat patlaması nedeniyle acıların hissedilmesi topluma gecikmeli yansımıştır. Ya ekonomik aklın gereği yapılacaktır ya da kuzey Kıbrıs ekonomisinin güney ile yeni başlayan teması tekrardan koparılacaktır. Kuzey Kıbrıs pazarını yeniden kendi içine kapatma kararını verecek hükümetler için bu karar siyasi ihtihar etkisi yaratma potansiyeline sahiptir. Buna rağmen, Türkiye'nin AB vizyonu ve kuzey Kıbrıs'taki etkisi nedeniyle böyle bir kararın verilmesi de henüz tamamen olanak dışı değildir.

Diğer taraftan, kuzey Kıbrıs ekonomisinin verimliliğinin ve rekabet gücünün düşük olduğu gerçeği, güney Kıbrıs ile etkileşimin arttığı 2007 yılı sonlarında ortaya çıkmış gibi görünse de aslında Türkiye ile 1974 ten beri devam eden ilişkilerde bu sıkıntılar hep yaşanmıştır. Kuzey Kıbrıs'tan Türkiye'ye aktarılan ancak kayıt dışı olduğu için üzerinde konuşulmayan mali transferler, Türkiye'den gelen mali katkıların kat kat üzerindedir. Dış ticaret açığı, kullanılan YTL para birimi, Türkiye üzerinden sağlanan yolcu ve mal taşımacılığı, kuzey Kıbrıs'ta çalışanların ülkelerine gönderdiği gelirleri, sivilere satış yapan askeri kantinler, yasal veye gayri yasal yollardan Kıbrıs'ta ikamet eden Türkiyeli nüfusun aldığı eğitim ve sağlık hizmetleri vs. gibi yöntemlerle Türkiye'ye aktarılan mali kaynağa birkaç örnektir. Son yıllarda Türkiye'den sadece posta yolu ile kayıt dışı gelen malların toplamı, güney Kıbrıs'tan yapılan alışverişlerin toplamından az değildir. Askeri kantinlerin; işçilik, fon, gümrük vergisi, gelir vergisi ve KDV ödemedi sivil halka yapılan satışlar da neticede kuzey Kıbrıs ekonomisi içindeki ekonomik aktörleri haksız rekabet ile karşı karşıya bırakmakta, devlet bütçesinde açıklara neden olmaktadır.

Yarı açık şartlarda ekonomiyi yönetmenin kolay olmayacağını farkedenden siyasi irade polisiye tedbirlere başvurmaya başlamıştır. İzin vermesi halinde "Mandıra Ekonomisi" ne geri dönüş arzulanmaktadır. Pazar ekonomisinin terbiye edici etkisi arttıkça, yönetenler panik

içinde hareket etmeye başlamıştır.

Kuzey Kıbrıs ekonomisinin yıllar içinde Türkiye'den etkilenmesi.

İki ülke arasındaki ilişkilerin çift yönlü olduğu düşünüldüğünde, iki ekonomi arasında yaşanan kaynak akışının iki yönlü değerlendirmesini yapmak gerekir. Türkiye'den kuzey Kıbrıs'a gelen kaynak aktarımlarından farklı olarak kuzey Kıbrıs'tan Türkiye'ye aktarılan kaynaklar kayıt altına alınmamıştır. Bu nedenle ulaşılabilen bazı rakamlardan ve tahminlerden hareket etmek kaçınılmazdır.

Konuya bakış sadece mali kaynak hareketleri üzerinden olmamalıdır. 1974 yılından itibaren başlayan süreçte Türkiye kuzey Kıbrıs ekonomisini istediği yönde şekillendirmiştir. O güne kadar Kıbrıs Türk toplumunun sahip olduğu bir ekonomik yapıdan bahsetmek mümkün olmadığı için kuzey Kıbrıs'taki ekonomik faaliyetlere şekil vermek nisbeten kolay olmuştur. Kıbrıslı Rumların 1974 yılında geride bıraktığı "ganimet" üzerine kurulmuş olan bu ekonomi, nüfus / mal ve hizmet üretim tesisleri oranına göre dünyanın en şanslı ekonomilerinden biri olarak yola başlamıştır. Teknoloji, araç gereç ve ham madde depoları ile terkedilen yüzlerce üretim ve turizm tesisi 1990lı yıllara gelindiğinde dibe vurmuştur. 2000 li yılların başında, Türkiye'deki bankalar krizinin ve yaşanan hiper enflasyonun da etkisi ile kuzey Kıbrıs'ta sosyal patlama gerçekleşmiştir.

Kapalı ekonomi içinde döviz sıkıntısı çekilen yıllarda Türkiye kendi tüketicisinin ihtiyaçlarını kuzey Kıbrıs'tan sağlayacağı bir yapının oluşmasını sağlamıştı. Mukayeseli olarak daha liberal uygulamalara geçildiği yıllarda ise Türkiye'ye yolcu beraberli mal girişi (bavul ticareti) engellenmişti. Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarının ihtiyacı karşılayamadığı dönemde ise kuzey Kıbrıs'ta üniversitelerin büyümesi desteklenmiştir. Türkiye'de kapanan kumarhaneler de yine kuzey Kıbrıs'a taşınmıştır. KT Hava Yollarını kontrolü altında tutan Türkiye, hava taşımacılığının rekabete açıldığı 2000 li yıllarda bu hava yolunu devletçi anlayışa sahip KKTC Hükümetine satmış ve aynı dönemde kuzey Kıbrıs'a yapılan hava taşımacılığını da rekabete açmıştır. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

Avrupa Birliği'nin 1990 lı yılların ortalarından itiba-

ren Kıbrıs ve Türkiye bağlamında sürece dahil olması, Türkiye ile kuzey Kıbrıs arasındaki ekonomik ilişkileri de etkileme potansiyeli yaratmıştır. 2004 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin fiilen AB üyesi olması ve paralelinde Türkiye'nin de AB ile giriş müzakerelerine başlamış olması nedeniyle Kıbrıs sorunu Avrupalılaştırılmıştır. Kuzey Kıbrıs'taki ekonomi yönetimi henüz farkında olmasa bile, Avrupa Birliği artık kuzey Kıbrıs ekonomisini etkileme potansiyeline sahip esas güç haline gelmiştir. Kıbrıslı Türklerin Avrupa Vatandaşları haline gelmeleri de ayrıca Avrupa Birliğine sorumluluklar yüklemektedir. Kıbrıslı Türkler'in insan hakları, siyasi, sosyal ve ekonomik yaşam kaliteleri, henüz Kıbrıslı Türkler bunun farkına varıp haklarını talep etmiyor olsa bile, bu haklar Avrupa Birliği'nin güvencesi altındadır.

Dokuz diğer ülke ile birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyesi olduğu Giriş Antlaşması'nın ekindeki Protokol 10 ile AB müktesebatı kuzey Kıbrıs'ta askıya alınmıştır. Bu şartlarda Avrupa Komisyonu Kıbrıslı Türkler için bazı tüzükler hazırlamıştır. Yeşil Hat Tüzüğü ile kişilerin ada üzerinde serbest dolaşımı ve 135 Euro ya kadar ticari nitelik taşımayan malların Yeşil Hat'tı geçmesi kişilerle mümkün hale gelmiştir. Halk sağlığını ilgilendiren hayvansal ürünlerin geçişi yasaktır. Ayrıca, kuzey ve güney Kıbrıs'ta üretilen ticari nitelikli mallar da karşılıklı olarak diğer pazara ulaşabilmektedir.

Sınırlı olsa da söz konusu tüzükler ile kişilerin, malların, hizmetlerin ve kapitalin güney ve kuzey Kıbrıs arasında dolaşımının sağlanmış olması, kuzey Kıbrıs ekonomisinin serbest pazar ekonomisine dayalı faaliyetlerden etkilenmeye başladığının bir başlangıcıdır. 2003 yılında Kıbrıs'ta iki taraf arasında geçişlerin başlaması ve 2004 yılından itibaren Yeşil Hat ve daha sonra Mali Destek Tüzüklerinin uygulamaya girmesi ile artık kapalı ekonomilerde uygulanan; rekabeti korumayan, tüketici yönelimlerini dikkate almayan, devletin ekonomide aktör olma ısrarının devam ettiği ve çağ dışı korumacı yöntemlerle kuzey Kıbrıs ekonomisini yönetmek mümkün değildir. Tüketici bu tarz yaklaşımlara tepki göstermeye başlamıştır.

Yıllardır kuzey Kıbrıs'ta uygulanan İhale Yasası, AB'nin Mali Destek Tüzüğü uygulamaları ile neredeyse etkisiz kalacaktır. Bu tüzük altında açılan ihalelere tüm AB Gümrük Birliği Bölgesi'nde bulunan kişi ve kurum-

lar eşit şartlarda katılabilecektir. AB'nin kuzey Kıbrıs politikaları gereği günün sonunda uygulanması kaçınılmaz olan ada üzerindeki serbest ticaret uygulaması da yine AB'nin özgürlükleri ve rekabetçi uygulamaları çerçevesinde uygulanacaktır. Türkiye ve kuzey Kıbrıs'taki siyasetler bu konuda henüz hazır olmasalar ve bu nedenle çelişkili tavırlar içine giriyor olsalar da, Avrupa Birliği kuzey Kıbrıs ekonomik yapısını etkisi altına almaya başlamıştır ve bu sürecin durdurulması ve geriye döndürülmesi mümkün değildir. Türkiye'nin AB ilişkileri gereği de bu konuda olumsuz tavırlara olanak sağlamamaktadır.

2004 yılından itibaren yaşanan birkaç yıllık süreçte, Kıbrıslı Türkleri AB'ye ve Kıbrıslı Rumlara yakınlaştırmak, ada üzerinde ekonomik işbirlikleri ve ekonomik entegrasyon sürecini başlatmak ve bu yöntem ile ortaya çıkacak yeni zemin üzerinde Kıbrıs'ta siyasi çözümü zorlayacak olan esas anahtar faktörün AB olduğu farkına varılmıştır. Bir taraftan AB politikaları, karşı taraftan ise Kıbrıslı Türkleri AB değerlerinden uzak tutmak, güney Kıbrıs ile mümkün olduğunca az ekonomik ilişki içine girmesine olanak sağlamak ve bu yöntemle siyasi çözümü Türkiye'nin AB üyeliğine kadar geciktirmek isteyen iki dinamik birbiri ile çatışmaya başlamıştır. Avrupa Birliği tüzüklerinin uygulanmasında kuzey Kıbrıs'ı yönetenlerin ortaya koyduğu tavırlar işte bu çelişkinin dışı yansımasıdır.

Kıbrıs Türk Toplumunu olarak, siyasi ve ekonomik yaşamımız bakımından son yarım asırda nereden geldiğimizi biliyoruz da nereye gideceğimiz henüz belli değildir. Bu bir yaşam kavgası olacaktır. Toplumsal varlığın devamı için her bir Kıbrıslı Türke görevler düşmektedir.

Kıbrıslı Türklerin %75'i Mutlu!

Yaşar ERSOY

SUMMARY

There is a saying "the result we have today is a summary of what has been done up to now". What we have today is a community which has been forced to quit production, whose demographic structure has been changed and whose democracy is constantly meddled with. A regime in which the community is ruled by the rules of loot and theft, pluralism instead of democracy... An alienated community, foreign now to its own history, its identity and pushed to embrace nihilism. A community that started destroying its environment while it is being exterminated by others. A community that has come to accept a life in this order; or in fact, disorder. Without even questioning it... Then again, according to a 2007 public survey, this community is living happily!

Bir söz vardır “**Varılan sonuç o güne kadar yapılan işlerin özetidir.**” Şimdi izin verirseniz bu özete bir bakalım; yani yaşadıklarımıza şahitlik yapalım.

Bu toplum yıllar boyunca, aylar boyunca, karanlık geceler boyunca, sokaklarda, alanlarda akıttığı kanlar boyunca, korkular, baskılar boyunca, yenilerek, yenerek, kazanarak, kaybederek ulaştı bu günlere. Niçin? Yaşamı güzelleştirmek ve yüceltmek için; insanları mutlu, yöneticileri erdemli güzel bir ülke için; kanlı ve acılı bir geçmişten çıkıp gelen bu toplumu, bu kez isteyerek ve bilerek hiçlemek ve yok etmek için bir göbük bağımlılığının içine mahkum ederek zehirlemektedirler. Bu zehirlenme nedeniyle toplum dinamizmini, moral değerlerini, üretkenliğini yitirerek ücretli ve maaşlı tüketici kullar haline getirildi. Neden? İstedikleri gibi yönetebilmek için.

1974 sonrası toplumu, “**ganimet toplumu**”na dönüştürdüler, taşıma nüfus ile demografik yapısına müdahale ettiler, demokratik yapısı ise Ankara'nın militer, bürokratik ve politik müdahaleleriyle güdükleştirildi, iğdiş edildi. Politik kültür ve politik hareketler daha doğrusu demokrasi kültürü, yani yaşam biçimi – rüşvet, partizanlık, adam kayırmacılık, oy ticareti, rant kollama, politik dalavere ile yozlaşma, değersizleştirme sürecine sokuldu, hatta sonlandırıldı. Toplumun tüm değerleri altüst edilirken, yozlaşma giderek yaygınlaştı, kavram karmaşasına girildi; yaygınlık adına saygınlık ayaklar altına alındı, kargaları bile güldürecek siyasilerin ezberleri topluma ezberletti, sapla saman karıştırıldı, atla eşek yarıştırıldı, ahabap çavuş ilişkileriyle en belirgin

başarısızlıklara övgüler düzüldü, yalan yanlış bilgilerle kamuoyu yanıltıldı, suya sabuna dokunmamak ne kokar ne tüter olmamak kimilerine saygınlık kazandırdı, toplum adına iri iri iddialarla mangalda kül bırakılmadı, sorumluluktan kaçıldı, sorumsuzluğa alışıldı, adam kayırma ayak kaydırma olağan görüldü, dedikodu alıp başını gitti, ne oldum delisi kimi yöneticiler koltuğu psikolojik tatmin aracı gördü, vefasızlık, saygısızlık aldı yürüdü, sevgisizlik kol gezdi, bedel ödemedi hak talep edildi, köşe dönmeçilik, kolaycılık toplumun en geçer erdemleri(!) haline geldi. Ve en önemlisi bu toplum da verili olan ve ganimete, yalana dolana, sahteciliğe, seviyesizliğe, tüketime; demokrasiyle değil de kleptokrasi ve plütokrasiye dayalı olan bu düzeni daha doğrusu düzensizliği sorgulamadan kabul ederek yaşamayı sindirebilmiştir. Ve herşeyi Godot'un gelip çözmesini beklemeye koyulmuştur. Ve bu bekleyiş sonucu toplum bu kez tüm değerlerine, tarihine, coğrafyasına yabancılaşarak hiçlenme ve yok edilme sürecinin sonuna gelmiştir.

Değerli konuklar; **“Kör olmaktan daha kötüsü nedir”** diye sormuşlar. Cevap **“Kör olmamak ama yine de hiçbir şey görememek”** olmuş.

13 yıl önce Lefkoşa Belediye Tiyatrosu olarak “Bişey Yap Met” oyununu seyirciye sunduğumuz zaman Girne Caddesi ve Sarayönü Meydanı'nda da **“Yaşamak ve Var Olmak İçin Bişey Yap Ey Kıbrıslı Türk”** diye bir eylem yapıp bildiri dağıtmıştık.

Bildiri şöyledir:

Çok zor günler yaşıyoruz! Sıkıntılı günler. Değerlerin altüst olduğu, insanların intihar ettiği günler. Kültürel yozlaşmanın hızlandığı, kimlik bunalımının arttığı, erimenin çoğaldığı günler. Demografik yapının değiştirildiği, kendi ülkemizde yabancılaştığımız günler yaşıyoruz. Gençlerin işsiz kaldığı, göç ettiği, ailelerin dağıldığı günler yaşıyoruz.

Bilgi ve yeteneğin çöpe atıldığı, erdemli kişilere kara çalındığı, testiyi kıranla suyu dolduranın bir tutulduğu, adam kayırmacılığın, partizanlığın, beleşçiliğin yaşandığı günler.

Yangınların, müdahalelerin ve her türlü kirlenmenin yaşandığı, üretimin durduğu, yeni yararlı güzel bir şeyin yapılmadığı günler yaşıyoruz.

Duyarsız, tepkisiz günler...

Ve bu son günlerde birbirimize boş ve heyecansız gözlerle bakarak soruyoruz: NE OLDU BİZE?

Bu toprakları, bu toplumu sevdiğimizi söyleyip de çektiği acılarla yanmıyorsak; uğradığı haksızlıklara halâ göz yumuyor, türlü hesaplarla ses çıkarmıyorsak eğer; insanlıktan da, dürüstlükten de, yurtseverlikten de söz etmek hakkımız değildir elbet.

Derdiyle, umuduyla, umutsuzluğuyla, acısıyla bizim olan bu topraklarda; her birimiz, kendi payımıza düşen ödevleri yapmıyorsak, namuslu kavgalardan bahsetmek hakkımız olamaz.

Kendi kendimizin, kendi tarihimizin, günümüzün, dünümüzün ve geleceğimizin sahibi, koruyucusu, iyileştiricisi ve zenginleştiricisi olamazsak bu topraklarda yaşamaya ve var olmaya hakkımız da olamaz.

Bir toplum ancak yarattığı, ürettiği kültürle var olur. Kültür üretmeyen toplumlar erimeye ve yok olmaya mahkumdurlar.

Dünyanın hızla geliştiği ve değiştiği bir dönemde; iletişim ve bilgi çağını yaşadığımız ve 2000'li yıllara girmek üzere olduğumuz bir zamanda; kültür yaratan toplumlar ile kültür yaratamayan toplumlar arasındaki uçurum, gittikçe derinleşiyor. Çağdaş bir kültür yaratamayan ya da kültüre sahip çıkamayan toplumlar erimeye, yozlaşmaya, bütün değerlerini kaybetmeye yazgılıdır... İsterse o toplumun bireyleri dolar milyarderi olsunlar!

Kültür, insanın yaşam savaşında, duygu, akıl ve özgürce iradesini kullanarak oluşturduğu bir yaşam biçimi, bir düzendir.

Yaşam biçimimizin ve düzenimizin, ülkemizi ve bizleri getirdiği noktayı hep birlikte yaşıyor, görüyoruz.

Geldiğimiz noktadan ancak **“Bişey Yaparak”**, üreterek, yaratarak; yeni, güzel, yararlı bişey yaparak kurtulabiliriz.

Yurdunu seven insanların sorumluluğuyla **BİŞEY YAPMAK ZORUNDAYIZ!**

Bütün olumsuzluklara, kötü yönetime ve yöneticilere, çapsızlara, üretimsizliğe dur demek için **BİŞEY YAPMAK!**

Çok geç olmadan bu topraklarda yaşamak ve var olmak için **BİŞEY YAPALIM... BİŞEY YAP KIBRISLI TÜRK!**

Değerli dinleyenler, 13 yıl önce dağıttığımız bildiride ve sahnelediğimiz “**Bişey Yap Met**” oyununda vurguladığımız zor günler yaşamayı geride bıraktık. Şimdi yok oluş günleri yaşıyoruz. Hamlet sorunuyla karşı karşıyayız; “**VAR OLMAK YA DA OLMA-MAK**” sorun bu!

Değerli dostlar,

Yaşamak ve var olmak için doğru sorulara doğru cevaplar vermek gerekir.

- 1- Kıbrıslı Türkler hangi geçmişin sahibidirler?
- 2- Hangi günün hazırlığı içindedirler?
- 3- Hangi geleceğin iddiasını taşımaktadırlar?
- 4- Kimliğini hangi niteliklerde görmektedir?
- 5- Evrensel işlevini hangi rolde ele almaktadırlar?
- 6- Gelip geçtiğimiz bu dünyaya bırakmayı amaçladığı izi hangi doğrultuda görmektedir?
- 7- İnsanlık ailesine hangi mütevazı katkıyı getirmek istemektedir.

8- Ve bütün bu soruların yanıtını verdikten sonra bunların gerçekleşmesi için hangi mücadeleyi vermektedir?

İşte doğru sorulara doğru cevaplar veremediğimiz ve doğru mücadeleler ortaya koyamadığımız için ganimete, kleptokrasi ve plütokrasiye dayalı, verili olan bu düzeni daha doğrusu düzensizliği toplum olarak sesimizi çıkarmadan her dönemin politik oligarşisi ile “çıkırbirliği” mübadelesi anlaşması oluşturduk.

Demokrasi kültürüne dayalı değil de ganimete, kleptokrasiye ve plütokrasiye dayalı düzende aktörlerin değişmesine rağmen toplum ile politik oligarşi arasında oluşturulan “çıkırbirliği” mübadelesi anlaşmasında “veren memnun, alan memnun”... Herkes, her kesim belirli bir oranda ganimetten, kleptokrasi ve plütokrasi düzeninden nemalandı... Kimi %10, kimi %30, kimi %100, kimi %1500... böylece ganimet dağıtını, kleptokrasi ve plütokrasiden faydalanmaya imkan vereni seçmek toplumun gelenekselleşmiş seçim kültürünü oluşturdu. Bu oluşturulan “**seçim kültürüne**” Ankara’nın militer, siyasi ve bürokratik müdahalesi de eklenince kendine, tarihine, coğrafyasına, kültürüne yabancılaşan, eriyen ve yok olma sürecini hızla yaşayan toplum Hamlet’in sorunu ve akıbeti ile karşı karşıya kaldı.

Çok kötümser bir tablo çizdiğimi düşünenler ola-

bilir. Ama “**ahmakça bir iyimserlik yerine, farkındalıktan kaynaklanan kötümserliği**” yeğlerim. Böylece sorunun farkındalığını sağlayarak çözüm sınırlarını da genişletebilirdim inancındayım. Tabii ki dünyamızda yaşanan ve kapitalizmin zaferi olarak nitelendirilen globalizasyonun bu yaşadıklarımızı direk olarak biçimlendirdiğini de vurgulamak isterim. Shakespeare’nin deyişiyle “**Dünya zıvanadan çıkıyor**”. Gök kubbe delinmiştir, doğanın dengeleri bozulmuştur, küreselleşme uğruna küresel ısınma hayatı yok etme noktasına getirilmiştir. Sermayenin küreselleşmesi ile toplumların dirlik düzenliği kalmamış, toplumlar küreselleşme adına Amerikanlaştırıldı. Soğuk savaş dönemi sona ermiş küreselleşen elit zenginlerin kapitalist piyasa ekonomisiyle insan insan olmaktan, doğa doğa olmaktan, toplum toplum olmaktan, bilim bilim olmaktan, sanat sanat olmaktan çıktı. Her şey metalaştı. K. Marx’ın vurguladığı gibi “**Metalar dünyası büyüdükçe, insanlar dünyası küçülüyor.**”

Sermaye - meta – piyasa fetişizminin doruk noktasında yaşandığı bu postmodern çağda, insanı yok ederek yerine metaları ya da insanileştirmiş metalar konmaktadır. Ortak değer, toplumsal bilinç ve kolektif iradeye bağlanmaktan çıkmış kendi bencil doyumları peşinde at koşturan bireyler ile üretim ilişkilerinin ortadan kalktığı, onun yerine tüketim ilişkilerinin egemen olduğu yağmaya ve tüketime açık bir düzen geliştirilmiştir. İnsan ve toplumlar tarihsel ve toplumsal temellerden kopartılmış, nedensellik üzerine düşüncesi iğdiş edilmiş, geçmiş ve gelecek bağlantıları kesilmiştir. Böylece insan ve toplum bütün bu kavramlara ve değerlere yabancılaştırılmıştır. Bilinçleri global sermayenin istediği yönde yönlendirilerek bastırılmış, korkuları ve arzuları manipüle edilerek ve bir sansasyonlar düzeni olarak eğitimi ve gündelik yaşamı da kendine tabii kılmıştır. Kısaca global sermayenin felsefesi olan postmodernizm tarihsel, toplumsal, sınıfsal, kültürel kimlikleri parçalayarak, atomize ederek, elit zenginlerin global egemenliğini sağlamak ve sürü tüketim toplumları yaratmaktır.

Değerli konuklar global sermayenin felsefesi olan postmodernizm temel unsurları olan rastlantısallık, yapı bozumu, tutarsızlık, sansasyon, bulamaç, geyik, imaj, yüzeysellik, mutasyona uğramışlık, gelip geçicilik, kay-

ganlık, kaypaklık, reproduksiyon, iki yüzlülük, bin bir yüzlülük, yüzüzlük, şizofrenik ego, belirsizlik, çok kimlik, yığılmış kimlikler, parçalanma, kuralsızlaşma ile bir anlayış empoze etmektedir. Bu empoze edilen anlayışlarla medya medyamacılığı, televizyon dizileri, magazin programları, haberleri, reklamlar vs. şekillenmektedir. Yaşamı ve insanı bir biriyle ilgisiz ŞİMDİYE bağlantısız BURAYA indirgeyerek, parçaladığına ve şizofrenleştirildiğine tanık olmaktadır. Böyle bir dönemde gerek ülkemizde gerek dünyamızda yaşananlara karşın Kıbrıslı Türklerin %75'inin mutluluğu hem toplumsal psikolojiye hem bireysel psikolojiye yeni çalışma alanları yaratabileceği inancındayım.

1974 sonrası toplum kuzeyde toplandı, dinamizm yakaladı. KTFD, siyasi partiler, ekonomik yapı – toplumun iradesi derken 1981 seçim sonuçlarına müdahale, 1986 Özalist politikaların dayatılması sonucu düşürülen UBP – TKP hükümeti, 1990 seçimlerinde müdahale ve yaşanan meclis ve yerel seçim boykotu... 1995 – 1996 yılları DP – CTP hükümetine yapılan müdahale ve Özker Özgür'ün “**Davul benim boynumda, tokmak başkasının elinde**” açıklaması sonucu CTP'de yaşanan gelişmeler ve değişimler ve ardından CTP – DP hükümetinin devrilmesi ve UBP – DP hükümetinin kurdurulması. 2001 yılında UBP – TKP hükümetini düşürmek için Güvenlik Kuvvetleri Komutanı'nın “**Gaz Çıkarma**” operasyonunda Başbakan Yardımcısı Mustafa Akıncı'ya ve TKP'ye yönelik girişimleri ve sonuçta hükümetin düşürülerek UBP – DP hükümetinin kurulması, yaşanan bu süreçte futbolcu transferi gibi millet vekilleri transferleri, ekonomik iflaslar, mudiler, Annan Planı süreci, referandum, kapıların açılışı ve çözümden yana partilerin toplum önünde imzalayarak verdikleri garanti belgesine rağmen CTP – DP hükümetinin kurulması, sonra yine Ankara'dan esen rüzgarlarla bu roller değişerek aynı senaryonun farklı aktörler tarafından oynanışı, ÖRP'nin kuruluşu ve CTP – DP hükümetinin düşürülmesi yerine CTP – ÖRP hükümetinin kurdurulması, yine rüşvet iddiaları, millet vekili transferleri vs vs vs... Ama tüm bu yaşananlara karşın 2007'de KADEM'in yaptığı anket sonucunda toplumun %75'inin mutlu olduğu belirlendi. Zenon da “**En yüksek erdem mutlu yaşamaktır. Buna da bilgelikle varılır, bilgelikse doğaya uygun davran-**

makla gerçekleşir” diyor.

Zenon mu biliyor, yoksa biz mi biliyoruz... Biz mutluluğu bilgelikte ya da doğaya uygun yaşamakta değil, dağlarımızı vandalca delmekte, delerek taş ocaklarına dönüştürmekte, ağaçlarımızı keserek, yakarak, boş araziler yaratarak lüks villalar yapmakta; susuz ülkemizi havuzlu villalar hatta apartmanlarla doldurmakta, parsel parsel betonlaştırmakta, paraya endekli bir eğitimde, köşe dönmede, makamda, şöhrette, markada, tüketimde uygun görmekteyiz.

Değerli dinleyenler;

Eski ABD başkanı Rosevelt şöyle diyor: “**Politikada hiçbir şey tesadüfi değildir. Bir şey vuku buluyorsa, o hadisenin, bu şekilde zuhur edeceğinin önceden planlandığına emin olabilirsiniz**”. Yani her şey önceden hatta yıllar öncesinden planlanıyor. Ülkemizin bölünmesi, çatışmalar, acılar, çözüm planları, çözümsüzlükler, böl ve yönet, tavşana kaç taziye tut politikaları, görüşmeler, görüşmemeler... Hiçbir şey tesadüfi değilmiş.

Değerli dostlar;

Bu cennet ada nasıl bir ülke?

Bu ülkede başbakanın evine, şimdiki cumhurbaşkanının evine, gazetecilere, iş adamlarına faili meçhul bombalar atıldı. Bu ülkede faili meçhul cinayetlerin dosyaları polis karakolunun tozlu raflarına terkedildi. Bu ülkede seçim sandıkları kaçırıldı, kullanılmış oy pusulaları çöp bidonlarında bulundu... Bu ülkede kışlalarda seçim sandıklarıyla oynandı, gemilerle seçmenler taşındı, bir gece de yurttaş yapıldı... Bu ülkede hükümetleri halkın demokratik iradesi değil Ankara'da iş başında olanların tercihleri belirledi. Bu ülke mış gibi demokrasiden çıkmış meclisler ve hükümetlerle yönetilmeye çalışıldı. Bu ülke hesapsız yaşanan, hesapların sorulmadığı, sürekli ertelendiği, hatta yapanın çalanın yanına kar kaldığı bir iklim, yani akli olanın aklını yitirmeden yaşamaya çalıştığı ama yine de delirdiği bir coğrafya!

Herkese mutluluklar!

Siyasal Dönüşüm: Sarayönü'nden Ekran Önüne

Gürdal HÜDAOĞLU*

ABSTRACT

Politics has been undergoing through a change in the Turkish Cypriot community. This change has been the result of a larger transformational movement that has been affecting the whole of the social structure. Turkish Cypriots have been going through a change process that is re-designing the economical, social, cultural and political structure of the system. This process which has undermined the traditional structure of the social relations network is of a "modern" character. The commercial inclination that has anachronised the traditional political establishment in North Cyprus has become evident in the 1990s. During those years, political parties have begun using local as well as foreign agencies for election campaigns, employing political advertisements and image experts and focusing their attention to utilizing the media in the most effective manner. TV has become the primary medium for campaigns in a short period of time and public polls have risen in importance as a scientific guide in defining the boundaries of new politics. The public potential had never been completely wiped out from the living space during the traditional period in spite of chronic democratic problems present throughout history. The public had amassed a sizable political energy in villages and streets beginning from the end of the 19th century despite numerous obstacles present. This energy had served to keep the public in the centre of political arena even though it only surfaced in the form of small social leaks. The problem we are facing today is that veins facilitating the flow of this public energy into political arena have been all clogged up.

GİRİŞ

1974'ten sonra adanın kuzeyinde müstakil bir yaşam kuran Kıbrıslı Türkler, toplumsal dönüşüm halindedirler. Bu dönüşüm, geleneksel yaşam formlarının yenileriyle ikamesine neden olmaktadır. Ticaret ağırlıklı ekonomik aktiviteler yoluyla sağlanan servet birikimi, Kıbrıs Türk toplumunun modernleşmesine aralanan kapı durumundadır. Bu gelişme, senkronize yönelimlerle bütünlenmektedir. Sosyal ve siyasi alanlar, modernleşmeyi haber veren farklılaşmalarla yüklüdür. Kıbrıslı Türklerde siyaset, modernleşmenin tesiriyle, geleneğinden sert kopuşlar gerçekleştirmekte; Batı tipi liberal anlayışla yoğrulmakta; medyatikleşmekte ve bilimsel yöntemlere yaslanan teknik bir karaktere bürünmektedir.

Modernleşmenin muhayyel kökleri 19'uncu yüzyıl sonlarına uzanmaktadır. Küçük aydın öbekleri, Osmanlı sonrası dönemde yoğunlaşan milliyetçi Rum tazyiki karşısında, ticaretin gelişmesini ve eğitimin yaygınlaşmasını elzem sayan bir toplumsal tekamül muhayillesi geliştirmişlerdi. Böylece zihinsel alt yapısı oluşan modernleşmenin, güçlü bir pratik yönelim halini almasıysa, esas olarak 1974'ten sonra gerçekleşmiştir. Rumlar'dan yalıtılmış müstakil yeni yapı, 'ulusal' nitelikli pazar işlevi görmüş ve ticaret sınıfının semirip güçlenmesine yaramıştır. Türkiye'deki liberal ekonomi anlayışından mülhem serbest piyasacı açılımların tahkim ettiği tecimsel ortam, toplumsal altüst oluşlara kaynaklık etmiştir.

1878 sonrasında toplum içinde gerek Osmanlı'daki gelişmelerden etkilenen ve ideolojik izler taşıyan fikirseller ayrışmalar oluşmaya başlamış, gerekse Rum toplumu-

*Akademisyen (YDÜ), köşe yazarı.

nun ilerlettiği enosis mücadelesine yönelik tepkisellikten beslenen bir eylemlilik hali doğmuştu. Örgütlerin kurulduğu, hatta siyasi parti denemelerine girildiği bu dönemde çeşitli mitingler tertiplenmiş, kampanyalar düzenlenmiş ve böylece sokak, siyasi mücadele alanına dönüşmeye başlamıştı. Bu dönemde basına, şeffaf bağlılıkları doğrultusunda hareket eden, nahif politik dolayıcılık rolü düşüyordu. Bu, politik alanda başrolü yurttaşlara bırakan oldukça mütevazı bir roldü. Modernleşme temayülünün önüne katıp götürdükleri arasında geleneksel basın da bulunmaktadır. Piyasanın cazibesi, basında önemli karakter değişikliklerine yol açmıştır. Siyasal angajmanlı fikir gazeteciliği irtifa kaybederken, tecimsel kitle gazeteciliği yükselmiş; reklam ajansları ve iş dünyasıyla kurulan ilişkilerin gölgesi, içeriklerin üzerine düşmeye başlamıştır.

Yeni toplumsal ortam ve medya yapısı, politikayı, gelenekten moderne taşımaktadır. İdeolojilerin silkelendiği, merkezde kümelenmenin yoğunlaştığı ve profesyonel takdimlerin önem kazandığı yeni dönemde, medya, siyasetin temel mecrası haline gelmiştir. Siyasetin, medya tarafından topluma aktıtılan imge ve mesajlar dolayımıyla kurulan bir alana dönüşmesi; modern çağın liberal paradigmadan türeyen demokrasiye ilişkin sorunlarının Kuzey Kıbrıs'a intikaline yol açmaktadır:

1. MEDYA VE SİYASET

Medyanın siyasi işlevleri ve demokrasiye etkisi, Batı orijinli modernleşme nosyonunu içkinleştiren yerlerde genellikle optimist bir kavrayışla ele alınmaktadır. Batı modernizasyonunu evrensel hedef olarak kodlayan “kalkınmacı” kuramsal yaklaşımı “gelişme” gayretine harç yapan ülkelerde, medyanın muhayyel konumunu da sözü edilen bu yaklaşım belirlemektedir. Böylece medya, siyasi kamuya hayat veren; yurttaşlar topluluğunun mümtaz bir müttefiki olarak yüceltilmektedir. Bu nikbinlik, basının kamusal bilinçle hareket ettiğine, siyasi katılımın önünü açtığına, çoksesliliği yaşattığına ya da “dördüncü kuvvet” olduğuna ilişkin klasik liberal önkabullerin, toplumsal zihin dünyasına akmasına yol açmaktadır.

Liberal sistemin, kamusal bilinçle hareket eden özgür basın sayesinde demokratik nitelik kazandığı görüşü

bütünüyle temelsiz değildir. En azından “özgür basın” ütopyası, modernleşmenin ilk safhalarında siyasi demokrasi mücadelesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu ütopya, oy hakkına bile sahip olmayan alt katmanları, siyasi ve toplumsal olaylara karşı ilgili ve hareketli kılarak, aslında siyasetin tabana doğru genişlemesini sağlamıştır (Keane, 1999: 48). Basın özgürlüğü ilkesi, modern demokratik toplumun doğuş evresinde, bu toplumun kurucu ilkelerinden birisi olarak ortaya çıkmış ve Batılı ülkelerin demokratik mücadele geleneğinin önemli mevzilerinden birisi haline gelmiştir (Köker, E., 1998: 121-122). Fakat liberallerin “basın özgürlüğü” kavramsallaştırması, bugünkü koşullarda, farklı görüş ve düşüncelerin ortaya çıkmasına, yayılmasına ve yaşam alanlarını biçimlendirecek bir potansiyele dönüşmesine imkân sağlayacak kapsayıcılığa sahip olmaktan epey uzaktadır.

Politik alanın kurulmasında oynadığı tarihi role karşın, basının, bugün demokratik işlevini kusursuz olarak yerine getirdiğini iddia etmek mümkün değildir. Hatta kitle iletişiminin yaygınlaştığı ve yoğunlaştığı bu çağda, eşit demokratik katılım hakkına ulaşma şansında azalma söz konusudur (Meyer, 2004: 10). Sennett (1996: 352), modern medyanın toplumda olup bitenler üzerine insanların sahip olduğu bilgiyi sonsuza dek artırmasına karşın, onların bu bilgiyi politik bilgiye dönüştürmelerini sonsuza dek yasakladığını belirtmektedir. Sholle (1999: 296) ise, televizyonun, bireylerin kendi kültürlerini ve böylece toplumsal dünyanın karşı açıklamalarını üretme kapasitelerini azalttığını; demokratik seçim yanılısaması yarattığını ve siyasi olanı dışlayan, teknik ve kişisel dünyayla sınırlı bir oйдаşma tesis ettiğini belirterek, bütün bunların pratik sorunların kamusal tartışmadan dışlanmasına yani depolitizasyona yol açtığını vurgulamaktadır. Keza, kitle iletişim araçlarının gerçek dünyayı çarpıtarak yansıttığını düşünen Walter Lippmann, bu çarpık yansının insanların kafalarındaki görüntüleri oluşturmak yoluyla zihindeki dünya ile gerçek dünya arasında bir uçurum yarattığını kaydetmektedir. Lippmann'a göre kamuoyunun yapay “hayalet” dünyası, klasik demokrasi anlayışının temel unsuru olan “herşeyden haberdar olan birey” kavramını geçersizleştirmekte ve yurttaşların gerçek yaşama ideal

biçimde müdahalelerini engellemektedir (aktaran Mutlu, 1991: 78). Medyada kendine yer açmaya çalışan siyaset, kendi mantığından uzaklaşmaktadır. Çünkü medya, ödünsüz bir “şimdıcilik” mantığına sahiptir. Oysa siyasalın özü, sonuçları belirsiz süreçlerin telaşsız bir hızda akmasındadır. Fakat medyanın bu telaşsız hıza tahammülü yoktur ve “yeni olanı, yeni şeyi” öne çıkarma alışkanlığını siyasal konularda da sürdürme eğilimindedir. Bu yüzden siyasal süreçlerin medya tarafından kısıtlı olarak yansıtılması ya da hiç yansıtılmaması sonucu kaçınılmazlaşmaktadır (Meyer, 2004: 62).

Modern toplumlarda medya-siyaset ilişkisi, gerçekte, idealize edildiği gibi kusursuz değildir. Medya, yönetilenlerin yönetenler üzerinde kontrol ve denetim sağlamasına yarayacak şekilde çalışan ve böylece siyasal kamunun güçlenmesine katkı koyan bir aracı olmaktan uzaklaşmış görünmektedir. Yeni yönelim, siyaseti medyanın yörüngesindeki bir alan haline getirmektedir. Siyasetin medya merkezli olarak biçimlenmesi, yurttaşlar topluluğunun pasifizasyonu neticelenmektedir. Zira “medya, kendi meşruiyetini kurduğu ‘çoğulculuk ve iletişimsel zenginlik’ söylemiyle siyaseti ve kamusal alanı kuşatmış, büyük ölçüde ‘söz’e ve ‘görüntü’ye indirgenmiş yeni bir siyasal etkinlik kavrayışı getirmiş, siyasal katılmanın kamuoyu yoklamalarıyla sınırlı bir etkinliğe dönüşmesinde önemli bir rol oynamıştır.” (Doğanay, 2003: 33). Oysa demokrasiye ulaşmak için, siyasal liderliği tabana bağlayan iletişim hatlarında asgari bir simetriye, bilgi ve sav akışı için yeterince gelişmiş bir kamusal alana ve tartışma ya da konsensüse ulaşma çabalarını teşvik eden bir toplumsal iletişim ortamına ihtiyaç vardır (Meyer, 2004: 14). “Çünkü demokrasi ideal biçiminde, her şeyden önce toplumsal aktörlerin taleplerinin siyaset düzeyinde kabul edildiği veya reddedildiği, fakat her halükârda tartışıldığı (...), çoğulculuğun hakim olduğu bir sistem(dir.)” (Kentel, 1991). Kamusal iletişim hatları kopan ve medya alanına sıkışıp dolayımli hale gelen modern siyaset, demokrasiye hizmet edebilecek durumda değildir. Bu tarz siyaset, dar kapsamda tasarlanmıştır ve yurttaş katılımı olarak değil tüketici ya da gözlemci olarak kodlanmaktadır. Dolayısıyla bilgilendirme, araştırma,

tartışma, politika oluşturmaya katılma ve politik eylem aracılığıyla kendi programlarını ortaya koyma fırsatına sahip olmayan halkın yegane hakkı, başka yerlerde hazırlanan politikaları onaylamaktan ibarettir (Chomsky, 2002: 23). Öyleyse, “seçim mücadelesi kurumsal güvenceye kavuşturulmuş bir kamusal çerçevesinde, kanaatler arasında zaten yürütülmekte olan bir münakaşanın neticesi olarak oluşmaz artık.” (Habermas, 1997: 351).

Heller (1993), modern demokrasiyi tehlikeye düşüren üç kurumun varlığından söz etmektedir: Çokuluslu şirketler, askeri kuruluşlar ve gizli polis örgütleri. Bu üç kurumun ortak özelliği seçimle işbaşına gelen organların denetiminden kaçabilmeleri ve kuşatılmış demokrasi sorununa yol açmalarıdır. John Keane (1999: 101) de, “gizlilik, kurnazlık ve örgüt içinde zorunlu tek görüşlülüğe dayanan polis ve askeri aygıtların” demokratik devletlerin normal özellikleri arasında yer aldığını belirterek, bunların siyasal demokrasiye ve iletişim özgürlüğüne taban tabana zıt olduğunu tespit etmektedir. Ne var ki modern devletlerde demokrasiyi tahrip eden şey sadece, Heller ve Keane’in işaret ettiği seçim dışı kurumlar değildir. Seçimlerin kendisi de, siyasetin bilimsel bir mecra olarak düzenlenmesi ve medya merkezli profesyonel çalışmaya indirgenmesi sonucunda demokratik niteliğini kaybetmektedir. En gelişmiş demokrasi örneği olarak gösterilen ülkelerde, seçimler, eşitlikçi bir temsiliyet ortamı sağlamak yerine, toplumun geniş kesimlerini dışlayan bir mekanizmaya dönüşebilmektedir. ABD seçimlerinin çarpık bir şekilde seyrettiğini vurgulayan Chomsky (2000: 186), bu yüzden toplumun en alttaki beşte üçünün çıkarlarının siyasi sistemde temsil edilmediğini kaydetmektedir. Keza “süpermarket” gibi çalışan liberal demokratik sistemde, bol çeşit var gibi görünse de seçeneklerin tümü önceden hazırlanıp uygun olan yerlere yerleştirilmiş haldedir. Hazırlananın içinden seçim yapılması yüzünden, yaratıcılık ve belirleme özgürlüğü kısıtlıdır (Kozanoğlu, 1995: 22).

Modern toplumların, kamusal müzakere süreçlerini dışlayan, medya merkezli seyirlik siyasete sürüklenmesi, esas olarak pozitivist siyaset anlayışının bir sonucudur. Demokrasiyi yarış halindeki partilerin iktidar mücade-

lesi olarak yorumlayan pozitivist siyaset, sistemin sorgulanmasını imkânsızlaştıran bir bilim anlayışına yaslanmaktadır. Liberalizm, pozitif metotla çalışan ve insanın doğa üzerindeki egemenliğini pekiştirmesini sağlayan doğa bilimleri ile teknolojik ilerlemelere büyük önem atfetmektedir. Liberalizme göre rasyonel esaslara uygun bir yasama faaliyeti, insanı toplum içinde özgür kılarken, bilimsel ilerleme de insana doğa karşısında üstünlük ve özgürlük kazandırmaktadır. Dolayısıyla liberalizmle pozitivist bilim anlayışı arasında örtüşme söz konusudur. Nitekim liberalizm kendisini ampirizmle; tutuculuğu ise idealizmle eş saymaktadır (Köker, L., 1998). Mevcut sistemi bilimsellik adı altında yüceltip meşrulaştıran pozitivist siyaset anlayışı, bunu yaparken “olması gereken” ile “olan” arasında kesin bir ayrıma gider ve bilimin değer yargılarından arındırılması ilkesine yaslanır. Bu yaklaşım, kurulu sistemin sorgulanması ihtimalini devre dışında tutmaktadır (Köker, L., 1998). Oysa Batı demokrasisi, siyaseti yeniden tanımlamayı gerektiren ciddi ve sürgit bir krizin içindedir. Beck (1999), yalnızca kuralları uygulayan bugünkü siyaset anlayışının yerine, kuralları değiştiren yeni bir siyaset anlayışının konulması gerektiğini belirtmekte ve siyasetçi siyasetinin, toplumun siyasetiyle; iktidar siyasetininse biçimlendirici siyasetle yer değiştirmesi zaruretiine işaret etmektedir. Bu radikal reform anlayışını “siyasallığın icadı” diye formüle eden Beck, parlamenter demokrasiyi, hukuk devleti düzenini, insan haklarını ve bireyin özgürlüğünü Avrupalı modernliğin kazanımları arasında saymaktadır. Beck’in yeni siyaset kavrayışı, bu kazanımları değil ama bunların sanayi toplumunun kalıplarına hangi biçimde döküldüklerinin sorgulanmasını içermektedir. Baumann (2005: 246-247) da modern demokrasinin halihazırda iki tehditle karşı karşıya olduğunu kaydetmektedir. Tehditlerden ilki kamusalın “iyi addedilen şeyi” yasalaştırma ve yasalaştırılan şeyi uygulama konusundaki artan güçsüzlüğü, diğeri ise özel sorunları kamusal meseleler içinde yeniden biçimlendirme ve kamusal refahı özel projeler ve görevler içinde yeni bir biçime sokma pratiğindeki zayıflamadır.

Politikanın bilimselleşmesi eğilimi büyük ölçüde 20’nci yüzyılın ortalarına doğru belirmiştir. Politikacılar,

kamusal işlevlerini yerine getirirken, kesin bilimsel önerilere esas olarak II. Dünya Savaşı günlerinden itibaren yönelmişlerdir (Habermas, 2004: 79). Siyasal aktörlerin, belli amaçlarını benimsetmek amacıyla, çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanmaları anlamında siyasal iletişim, antik Yunan’a kadar götürülebilecek eski bir kavram olmakla birlikte (Aziz, 2003), akademik bir alan olarak, politikanın bilimselleşmesi sürecinde var edilmiştir (Köker, E., 1998: 21). 1950’li yıllarda sosyal bilimlerin tümünü etkisi altına alan pozitivist paradigmanın siyaset bilimi alanındaki yansımalarından birisi, demokrasinin özgürlük, eşitlik, katılma gibi değerlerden soyutlanarak bir tür hükümet oluşturma yöntemi diye tanımlanmasıdır (Köker, 2004: 30-31). Demokrasinin salt siyasal iktidarı belirleme metodu olarak görüldüğü bu dönemde, kamuoyunun bilimsel olarak tanımlanması amacıyla politika bilimi ile iletişim bilimi arasında köprü kurulmuş ve politik iletişimin temelleri atılmıştır (Köker, L., 1998: 22). Kalabalık ve medyalarla kamuoyunun nüfuzu altındaki 20’nci yüzyıl kitle toplumuyla, 18’inci yüzyılda ortaya çıkan oy kullanma ve söz hakkına dayalı demokrasi modeli arasında bir tür doku uyumsuzluğundan söz edilebilir. Siyasal iletişim, “siyasete katılan niceliklerin ve siyasal davranışın konusunu oluşturan sorunların sayısal artışıyla birlikte demokrasinin yaygınlaşması, ayrıca nabız yoklamaları ve medyalarla birlikte siyasal oyunun görünürlüğünün artışıyla ilişkili olan siyasetin yeni bir düzeyi” olarak tezahür etmiştir (Wolton, 1991).

Pozitivizm, profesyonel gazetecilik normalarını da belirlemiştir. Liberal demokratik ülkelerde, kitle iletişim araştırmalarının pozitivist yönseme içine girmesiyle birlikte gazetecilik okullarında hukuk ve iktisat alanlarında sıkışmış bir mesleki eğitim yaklaşımı gelişmiştir (Kejanlıoğlu, 2004: 68). Nasıl ki pozitivist bilim anlayışının araştırmacıdan beklentisi, değer yargılarından arınarak gözlenebilen gerçekliğin bilgisine ulaşmak idiyse, gazeteciden de beklenen siyasal yanlılığından arınıp, olayları habere dönüştürmek olmuştur (İnal, tarihsiz: 15-16). Endüstriyel koşullar uzmanlaşmış gazeteciliği; bu ise basında “tarafsızlık” nosyonunu doğurmuştur. Böylece basın kuruluşları, ekonomik amaçları için belirli politik güçlerini feda etmişlerdir

(McChesney, 2006: 24).

“Nesnel” ve “tarafsız” basın, siyasal iletişim çalışmaları için oldukça elverişli bir ortamdı. Politikayı, pazarlama stratejisine denk düşen bir uzmanlık alanı olarak kavrayan yeni siyaset anlayışı (Köker, E., 1998: 22), siyasal yanlılığı lanetleyen modern basından, profesyonel yaklaşımlarla yararlanmaya yönelmiştir. Bu çerçevede reklam ve halkla ilişkiler sektörü politik alana da kaymış; basın konferanslarının düzenlenmesi, basın bildirimlerinin hazırlanması ve politik kişiliklerin takdiminde uzmanlık bilgisi devreye girmiştir (Köker, E., 1998: 22-23). Halkla ilişkiler dünyasıyla haber dünyasının birbirine karıştığı 1960’lı yıllarda gazeteciler, 18’inci yüzyılın sonundan beri ellerinde tuttukları özgürce haber yayma tekeline kaybetmeye başlamışlardır. Aralarında hükümetlere ve partilere bağlı olarak çalışan halkla ilişkiler uzmanlarının da bulunduğu profesyonel kadroların etkisiyle, iletişim giderek “bir kurum tarafından yayımlanan ve bu kuruma övgüler düzen bir söylem” haline dönüşmeye yüz tutmuştur (Ramonet, 2000: 64-65).

Medya toplumlarında siyasetin doğasında, özellikle siyasetçilerin iletişimsel davranışında; parlamentolar ve partiler gibi önemli aktörlerin rolünde ve görelî ağırlığında; siyasal sürecin niteliğinde; sorun çözme stratejilerinin seçiminde ve bu politikaların başarı umutlarında gözlenebilen kaymalar yaşandığını belirten Meyer, medyanın demokrasiyi köklü bir dönüşüme uğrattığını kaydetmekte ve medya demokrasisini kendi kuralları, sınırlamaları, seçenekleri, kaynakları, nüfuz kanalları ve sınırları olan yeni bir siyasal rejim ya da oluşum olarak nitelendirmektedir (2004). Medya odaklı demokrasi, ister yeni bir rejim olarak görülsün, isterse kitle demokrasisinin yeni bir kertesini olarak anılsın, sonuç itibarıyla yeni bir toplum ve siyaset modelinin doğmasına yol açmakta ve siyasal alanı kolektif dayanışmanın alanı olmaktan çıkarıp, seçim kampanyalarıyla şekillenen basit bir izleneye dönüştürmektedir (Doğanay, 2003: 35-36).

Liberal çoğulcu paradigmanın geçerli olduğu ülkelerde siyaset; uzmanların, araştırmacıların ve reklamcılarının belirlediği stratejilere uygun olarak icra edilen medya odaklı, seyirlik bir etkinliğe dönüşmüştür.

Özellikle Batılı ülkelerde politika teknik bir uğraşı olarak yürütülmektedir. Fakat gösterilemiş ve medyaticleşmiş siyaset tarzı, modernleşme temayülü gösteren Batı dışı bölgelere doğru da yayılım göstermektedir.

2. KIBRISLI TÜRKLERDE SİYASET

Kıbrıslı Türklerde siyasallaşma, Osmanlı Tanzimat devrinde, halkın yönetsel mekanizmaya sınırlı katılımını mümkün kılan düzenlemelerle başlayıp, Büyük Britanya egemenliği döneminin yine sınırlı katılıma elverişli koşullarında ivme kazanan sürecin ürünüdür. Bu sürecin önemli bir bölümünde siyaset, ‘seçme’ ve ‘seçilme’ açısından seçkinlerin uğraşısı olagelmıştır. Fakat aynı süreç, avamı siyasal kamunun etkin bir parçası haline getiren boyutlara sahiptir. Özellikle geniş halk kesimlerinin aktif siyasallık sergiledikleri meydan gösterileri, sokağın siyasetle bağ kurmasını sağlamıştır. Zaman içinde özellikle seçme hakkının tabana yayılması, rıza peşindeki erk sahiplerini, köy ve şehir meydanlarına çekmiştir. Böylelikle yaşam alanları siyasetin merkezine yerleşmiştir. Kıbrıs Türk siyasi tarihinin hemen her döneminde, yurttaş siyaseten nahifletiren demokrasi dışı faktörler var olmuştur. Ama demokrasi sorunlarına karşın, sokak, siyasette edindiği merkezi konumu pek yitirmemiştir. Köy kahvehaneleri, lokaller ve meydanlar, gizli ya da açık baskı dönemlerinde bile, kâh örtük kâh sarîh şekilde siyasal müzakere ve mücadele mekânı olmayı sürdürmüştür.

Kahvehaneler, sokaklar ve meydanlar, 1974’ten sonra başlayan yeni toplumsal dönemde siyasetin merkezi olmaya devam etmiştir. Hatta buralardaki politik hareketlilik, siyasal rekabet nedeniyle daha da canlanmıştır. Fakat yeni koşullar, yeni toplumsal biçimlenmelere yol açıyordu. Ekonomik, sosyal ve kültürel farklılaşmaların yanısıra politikada da evrilme alametleri başgöstermişti. Bir bakıma siyaset de, diğer alanlar gibi tecimselleşme temayülünün ağına takılmıştı. Yine de tecimselliğin etkilerinin güçlü bir şekilde hissedilmesi için aradan biraz daha zamanın geçmesi gerekmiştir. 1990’lı yıllarla birlikte geleneksel siyasal anlayış ve yöntemleri anakronik hale getiren yeni bir ortam oluşmuştur. Bu ortam, tecimsel koşulların iyice kıvamını bulmuş olmasının sonucuydu.

1990'lı Yıllar: 1990'lı yıllarda tecimsel tazyik, geleneksel siyaseti güçlü bir şekilde sarsmıştır. 1990 sonrası farklı kılan en önemli gelişmelerden birisi, Kuzey Kıbrıs'ta tecimsel medyanın doğmasıdır. Önce işadami Asil Nadir'in basın alanına girmesi, arkasından özel radyo ve televizyonların kurulması, siyasal gazeteciliğin sonunu hazırlamıştır. Böylece siyasal mesajlarını halka ulaştırma telaşındaki politikacıların, medyayı kullanırken yeni stratejiler geliştirmeleri gerekmiştir. Öte yandan medyanın dolayımıldığı mesajların önemi eskisinden daha fazlaydı. Çünkü halkın kamusalılık duygusu da tecimsel kuşatma altına girmişti. "Tarafsızlık", medyanın yanısıra halkta da yükselen ideoloji durumundaydı.

Bu koşullarda partilerle politikacılar, imaj ve reklam konularında profesyonel yardım almaya yöneldiler. Siyasetin, imaj mühendislerinin ve uzman reklamcıların etkisi altına girmesine yol açan bu durum, sokağın siyasal niteliğini aşındırıp, medyayı politikanın yeni merkezi olarak inşa etmiştir. Bu arada kamuoyu eğilimlerini rakamsal değerlendirmelere tabi tutan anket çalışmaları 1990 sonrası siyasal yapısını belirleyen önemli bir işlev görmüştür.

1990 seçimlerinde, propaganda stratejileri bakımından ciddi paradigma değişiklikleri ortaya çıkmıştır. İlk bakışta sokak ağırlıklı bir kampanya süreci yaşandığı görülse de medyanın daha önce hiç olmadığı kadar etkili bir mecraya dönüştüğü gözden kaçmamalıdır. Öte yandan Kıbrıs Türk siyasal tarihinde bir ilk gerçekleşmiş ve seçim kampanyası için profesyonel şirketler devreye sokulmuştur. Türkiye'de Anavatan Partisi (ANAP) için yürüttüğü Amerikanvari kampanyalarla gündeme gelen İstanbul merkezli Cen Ajans, 1990 seçiminde UBP'nin kampanyasını üstlenmiştir. Bu, Kıbrıs'ta siyasetin değişimine işaret eden çok önemli bir gelişmeydi. Daha önce parti yönetimleri bünyesinde oluşturulan siyasetçi ağırlıklı kampanya ekiplerinin yerini, uzman siyasal iletişimcilerden oluşan profesyonel ekipler almaya başlamıştı.

Televizyon 1990'da artık yaygın olarak izlenen bir medya durumundaydı. Dolayısıyla etkisi artmıştı. Gerçi BRT'de propaganda konuşmaları için adaylara ve partilere belirli süreler ayrılması dışında yeni açılımlar

yoktu. Hâlâ daha adaylar ve liderler arasında açıkoturumlar gerçekleştirilmeyordu. Reklam filmi yayını da yoktu. Fakat televizyon konuşmalarındaki performanslar eskisinden daha çok ilgi çekiyordu. Artık gazetelerde liderlerin televizyonda bıraktıkları izlenimleri yorumlayan yazılara rastlanıyordu. Halkın Sesi'nde 10 Nisan günü yayınlanan "Yarışı başlattılar" başlıklı habere göre "Cumhurbaşkanı adaylarının televizyon konuşmalarını izleyen siyasi gözlemciler, Denktaş'ı 'kendinden emin'; Bozkurt'u 'inandırıcı gibi'; Durduran'ı ise 'Avrupalı havasında' bulmuşlardı."

1990 seçimlerinde televizyonun etkisi BRT'den çok TRT'nin yayınlarında hissedildi. CTP ile TKP'nin boykot gerekçesi olarak öne sürdükleri "Türkiye'nin müdahalesi"nden kastettikleri şey büyük ölçüde TRT televizyonunda yayınlanan bir açıkoturumdu. TRT'nin KKTC seçimlerine müdahale nitelikli yayınları Nisan ayı başlarında kurum içinde sorun olmaya başlamış; hatta bu yüzden 3 Haber Dairesi Başkan Yardımcısı görevlerinden alınmıştı. Fakat TRT'nin seçimlere yönelik yayınları bundan sonra da devam etti. CTP ve TKP yetkilileri, özellikle Türkiye kökenli seçmenler üzerinde baskı oluşturduğunu düşündükleri bu açıkoturumu boykot nedenlerinin başında sayıyorlardı.

İşadami Asil Nadir'e ait Kıbrıs Medya Grubu'nun 1990 seçimlerindeki etkisi de büyük olmuştur. Seçim atmosferine girildiğinde ülkedeki en etkili medya gücü Kıbrıs, Bozkurt ve Yeni Gün gazetelerinden oluşan bu gruptu. Özellikle Kıbrıs gazetesi ciddi tiraja sahipti. Gazetenin ortalama günlük satışı Nisan'da 9163, Mayıs'ta 8797 ve Haziran'da 9271 olarak gerçekleşmişti. Asil Nadir, dönemin iktidarıyla son derece iyi ilişkilere sahipti. Hükümet Nadir'e pek çok yatırım olanağı ve kolaylığı sağlıyordu. Buna tepki gösteren muhalefet, ülkenin "Nadirland"a dönüştürülmek istendiğini savunuyordu. Yaklaşık bir yıl önce "tarafsızlık" vurgusuyla yayına başlayan Kıbrıs gazetesi, 1990 devlet başkanlığı ve milletvekilliği seçiminde tek bir muhalefet etkinliğine yer vermedi. DMP'yle ilgili haberler vardı fakat bunların tümü, bu partiyi sert bir şekilde eleştiren haberlerdi. Sık sık DMP liderlerinin, Rum siyasilerle değişik zamanlarda yaptıkları görüşmelerin fotoğraflarını yayınlayan gazete genel olarak "ihanet" temasını

işliyordu. Kıbrıs'ta hemen her gün "Özgür'le Akıncı'dan yine hançer", "CTP'nin sinsi çalışması", "Rumlar'ın tek umudu Akıncı'nın başbakanlığı", "Rum Yunan umudu Bozkurt" ve "CTP: KKTC kökleşmemeli" türü başlıklara yer veriliyordu. Gazetenin muhalefete yönelik "ihamet" suçlaması ve seçmene verdiği "Rumlar'a karşı uyanık ol" mesajı Denктаş'ın kampanya konseptiyle bire bir örtüşüyordu. Denктаş'ın temel kampanya sloganı "22 Nisan: Karar Günü -Risk Büyük-" şeklindeydi. Kıbrıs'ta DMP'nin paralı ilânı da yoktu. Ayrıca gazetenin gelişmiş baskı tesisleri İsmail Bozkurt'la DMP'ye kapatılmıştı. Bu yüzden muhalefet afiş ve broşürlerini Türkiye'de bastırmak zorunda kalmıştı. İsmail Bozkurt, bu durumdan "Bir posterimizi bile basmadılar. İstanbul'da bastırmak zorunda kaldık" diyerek şikâyetçi olmuştu (Halkın Sesi, 20 Nisan 1990).

Kuzey Kıbrıs'ta siyaset yapma tarzındaki farklılaşma 1990'lı yılların ortalarına doğru kendini iyice belli etmeye başlamıştır. Modern yöntemlerin, yıllarca geleneksel usullerin geçerli olduğu siyasal alana akışı yoğunlaşmış durumdaydı. Profesyonelleşme, politikayı hızla sarmalıyordu.

Yeni arayışlar içinde olan partilerin başında CTP geliyordu. Türkiye'den gelen bir uzman ekibin CTP'nin ve parti Genel Başkanı Özker Özgür'ün imajıyla ilgili çalışmalar yaptığı konuşulmaya başlamıştı. CTP, yıllardır SSCB'ye yakın sosyalist bir parti olarak anılıyordu. Partinin sembol rengi kırmızıydı. Fakat parti artık kendini ideolojik revizyona tabi tutmak zorunda hissediyordu. Bir yandan SSCB'nin dağılması ve dünyada sosyalizmin büyük bir sarsıntı geçirmesi, öte yandan ülkenin içinden geçmekte olduğu ekonomik ve sosyal süreçler CTP'yi merkeze çekiyordu. Partinin geleneksel algısını yıkmaya yönelik ilk taktiksel adımı kırmızı renkle vedalaşmak oldu. Amblemdaki kırmızı zemin kaldırıldı. Partinin sembol rengi artık yeşildi. Parti Başkanı Özker Özgür "Dünya değişiyor. Haliyle CTP de dünya ve toplumla birlikte elbette değişecektir" demişti (Kıbrıs, 8 Aralık 1993).

1993, 1994 ve 1995 seçimlerindeki kampanya süreçleri, Kıbrıs Türk siyasetindeki profesyonelleşme eğilimini açığa çıkaran bir dizi yeniliğe sahne oldu. Bu çerçevede özellikle yedi yenilikten söz edilebilir:

1- İlk yenilik anketlerin başlamasıdır. 1993'te tarihte ilk kez bir seçim öncesinde kamuoyu araştırmaları yapılıyor ve bunlar gazetelerde yayımlanıyordu. Anketlerde hangi partinin yüzde kaç oy alacağı başta olmak üzere, liderlerin halk desteğinin ne kadar olduğu ya da seçmenin önemseydiği konuların nasıl sıralandığı gibi çeşitli soruların yanıtları aranılıyordu. Anket konusunda Asil Nadir'in medya grubuna bağlı COMAR Araştırma Şirketi başı çekiyordu. COMAR'ın yaptığı çalışmalar Kıbrıs gazetesinde yayımlanıyor ve böylece geniş kitlelere ulaşıyordu. Ayrıca Halkın Sesi gazetesi POLAR adlı şirketin yaptığı araştırmaları okuyucularına aktarıyordu. Başka anket kuruluşları da seçim için alandaydı. Bu arada sahte anketçiler türemişti. Merkezi İstanbul'da bulunan Sosyal İktisadi Araştırmalar (SİAR) şirketi adına anket yaptığını söyleyen bir grup ortaya çıkmıştı. SİAR Yönetim Kurulu Başkanı Bülent Tanla anketle hiçbir ilişkilerinin olmadığını açıklamak zorunda kalmıştı (Kıbrıs, 4 Aralık 1993).

2- Kampanya yöntemleri bakımından ortaya çıkan ikinci yenilik televizyonda açıkoturumların başlamasıdır. Gerçi televizyon seçim konuşmaları için 1985'ten beri kullanılıyordu. Fakat parti başkanları ilk kez 1994'te aynı stüdyoda buluşmuşlardı. BRT, yerel seçimler öncesinde "Belediyeler ve Yerel Yönetimler" konulu bir açıkoturum düzenlemişti. Banttan yayımlanan açıkoturuma sadece Meclis'te temsil edilen 4 partinin başkanı çağrılıydı. Öteki partiler kendilerinin dışarıda bırakılmış olmasını antidemokratik bularak protesto etmişlerse de sonuç değişmemiş ve Kıbrıs Türk siyasi tarihinin 10 Haziran 1994'teki ilk açıkoturumu 4 başkanın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

3- Kampanya mesajlarının eskisinden daha profesyonelce hazırlanması üçüncü yenilik olarak dikkat çekmektedir. 1993'ten itibaren partilerin afişlerine ve gazete ilanlarına uzman eli dokunmaya başlamıştır. Bazı partiler Kıbrıs'ta faaliyet gösteren reklam ajanslarıyla, bazı partilerse Türkiyeli ajanslarla çalışıyorlardı. Artık ilânlardaki mesajlar temel kampanya stratejisine uygun olarak düzenleniyordu. Hemen hemen her parti, bir ya da bir kaç slogan saptayarak yola çıkıyordu. Eskinin slogan karmaşasının yerini istikrarlı slogan takdimleri almıştı. Mesaj kurgulamadaki profesyonelleşme eğilimi,

slogan seçiminin yanısıra afiş ve ilânlardaki dizayn ve fotoğraflarla da kendini belli ediyordu. Geçmiş seçimlerde adaylarla parti başkanlarının vesikalık resimlerinin kullanılmasına alışılmıştı. Fakat 1993'ten itibaren bu alışkanlık bozulmaya başladı.

4- Kampanya dönemlerinde partilerin basın kullanma yöntemleri çeşitlenmiş; keza basının seçimleri yansıtma biçimi yeni boyutlar kazanmıştı. Bu, dördüncü yenilikti. Geçmişte paralı ilânlar, basın bildirileri ve basın toplantılarıyla gazetelerde kendilerine yer bulmaya çalışan siyasi partiler, yeni arayışlara yönelmişlerdi. Bu, parti gazeteciliği geleneğinin kırılmaya yüz tutması ve kitle basınının gelişmeye başlamasıyla bağlantılı bir arayıştı. Partiler için, kitle gazeteleri aracılığıyla geniş seçmen gruplarına ulaşma şansı doğmuştu. Bu şansı değerlendirmek için etkili haberlere konu olmak gerekiyordu. Özellikle Kıbrıs gazetesinin bu kez 1990'dakinden farklı olarak tarafsız sayılabilecek bir yayın politikası izlemesi partilerin iştahını kabartıyordu. Partilerin propaganda büroları, gazetelere kampanya konseptleriyle uyumlu haberler göndermeye başlamışlardı. Kıbrıs ve Halkın Sesi seçim dönemlerinde bir kaç sayfalarını seçim için ayırıyorlar ve bu sayfalarda ağırlıklı olarak partilerin gönderdiği haberlere yer veriyorlardı. Haber dilinde hazırlanan ilânlar da çoğalmıştı. Ayrıca gazetecilerle sıcak ilişkiler kurma amaçlı etkinliklerde artış vardı. Seçim zamanlarında arka arkaya basın kokteyli ve basın yemeği organizasyonları düzenleniyordu. Adaylarla parti başkanlarının gazeteleri ziyaret etmesi yaygınlaşmıştı. Gazetelerin seçim haberlerinin giderek hafifletmeye başladıkları dikkat çekiyordu. Ciddi haberlerle renkli haberler artık yan yanaydı. Kıbrıs gazetesi 1993 seçiminde tüm parti başkanlarıyla röportajlar yapmış ve tümünün "kimlik kartı"nı yayınlamıştı. Burada liderin doğum yeri, doğum tarihi, eğitimi, mesleği, medeni hali, en beğendiği politikacı, en beğendiği yazarlar, en çok ilgi duyduğu sanat dalları, en fazla hoşlandığı müzik türü, taraftarı olduğu futbol takımı, kullandığı arabanın markasıyla modeli, hobileri ve en sevdiği yemek gibi özel bilgiler yer alıyordu. Öte yandan Halkın Sesi, "Onları hiç böyle görmediniz: Onlar da çocuktuk" diyerek parti liderlerinin çocukluk fotoğrafını ön sayfadan yayınlamıştı.

5- Beşinci yenilik, tarihsel olarak siyasal alanın merkezinde yer alan sokağın daha önce hiç olmadığı kadar disipline edilmesidir. Buna aynı zamanda, siyasetin sokaktan medyaya taşınması sürecini görünür kılan bir dizi gelişme eşlik ediyordu. Partilerin sokaktaki propaganda faaliyetleri gerek yeni yasal düzenlemelerle gerekse kampanya ekiplerinin yönlendirmesiyle daha düzenli hale gelmişti. Önceki seçimlerde köyler ve kentler adeta afişlerle kaplanıyordu. Dileyen dilediği yere afiş yapıştırıp pankart asabiliyordu. Bu durum 1993 seçiminden itibaren değişti. YSK'nın girişimiyle partiler arasında bir centilmenlik anlaşması imzalandı. Buna göre, partiler YSK'nın belirlediği panolar dışına afiş asmama sözü verdiler. YSK, aynı yıl seyyar hoparlörleri de yasakladı. Fakat bu yasak sonraki seçimlerde hafifletildi ve partilerin belli başlı saatlerde anons yapmalarına müsaade edildi.

6- Partilerde, 1993 seçiminden itibaren sadece büyük kentlerde miting düzenleme eğilimi öne çıkmıştır. Köy mitinglerinde azalma yaşanırken kentlerdeki mitingler de biçim değiştirmeye başlamıştır. Mitingler adeta siyasal niteliklerini kaybediyorlardı. 1993'ten itibaren miting organizasyonlarında siyasal görünümü silikleştiren bir yönelim açığa çıkmıştır. Mitingler artık popüler sanatçıların sahne aldığı şölenlere dönüşmüştü. Bu durum, geleneksel kampanya yöntemlerinin terk edilmekte olduğunu gösteren yeniliklerden altıncısıdır. Siyasal mitinglerden 'şölen miting'lere geçiş, politik mesajlara atfedilen önemin aşınmaya yüz tuttuğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Siyasal bağları zayıflayan kitleler, beğendikleri sanatçıları izlemek üzere meydanlara toplanıyor ve bu şekilde sınırlı bir politik katılım sergilemiş oluyorlardı. Partilerse, politik çağrışımları olan "miting" sözcüğünü bile kullanmaktan imtina ediyorlardı. Halk artık "şölen"lere çağrılıyordu. Mitinglerin lansmanı liderler, adaylar ya da siyasal mesajlarla değil, sanatçılarla yapılıyordu. Miting ilânlarında politik amaçlı organizasyondan çok, eğlence amaçlı organizasyon vurgusu vardı. Şarkıcıların konser duyurusu gibi hazırlanan ilânların sayısı hiç de az değildi. 1993'ten itibaren kampanyalarda sahne alan ünlü şarkıcı sayısında büyük bir patlama yaşanmıştır.¹

7- 1993'te ortaya çıkan ve kampanya yöntemleri

bakımından söz edilmesi gereken son yenilik, seçmene ulaşma tekniklerindeki çeşitlenmedir. Bu çerçevede telefonlu propagandanın, helikopterli bildiri dağıtımından ve seçimlik kasetlerden bahsetmek mümkündür. Bazı partiler telefonlu propagandaya başvurarak, kampanyaya ilginç bir boyut getirmişlerdi. Bu çerçevede ya aboneler otomatik olarak aranıyor ve parti başkanının banda alınmış mesajı dinletiliyordu ya da dileyen vatandaşların arayacağı özel hatlar kuruluyordu. Öte yandan, partiler, seçim şarkılarından oluşan birer müzik kaseti çıkararak kampanyalarını renklendirmeye gayret ediyorlardı.

1998'de artık özel radyo ve televizyon yayınları da başlamıştı. Bu bakımdan medyanın seçimlere etkisi biraz daha artmış durumdaydı. Parti temsilcileri özel televizyon ve radyolardaki programlara konuk olarak görüşlerini aktarma şansına kavuşmuşlardı. Açıkoturumlar, yaygınlık kazanmıştı. BRT, "Üçüncü Boyut" programında 28 belediyenin başkan adaylarını sırayla tartıştıyordu. Kimisi binin, kimisi 2 binin altında seçmeni olan beldelerin adayları onbinlerce seyirci önünde projelerini anlatmak durumunda kalıyorlardı. Televizyon deneyimi olmayan adayların çoğu kendilerine ayrılan süreleri tamamlamayı başaramıyordu. Önündeki metni okurken zorlanan ve bu yüzden güç durumda kalan çok sayıda aday vardı.

Bu arada Türkiye'den yayın yapan ve KKTC'de de yaygın olarak izlenen bazı televizyon kanalları seçimlere ilişkin özel yayınlar gerçekleştirerek parti başkanlarını konuk ediyorlardı. Bu kanallarda sergilenecek performans seçmene etkili bir şekilde ulaşmaya çalışan liderler için büyük önem taşıyordu. Öte yandan 1998'de ilk kez seçimlere yönelik radyo ve televizyon reklamları yayınlanmıştır. Her parti reklam filminin izlenme oranını artırmak için gazeteler yoluyla yayın saatini önceden duyurmaya gayret ediyordu.

CTP, 1998'deki seçim kampanyalarını, rakiplerinden daha profesyonelce yürüttü. CTP Propaganda Sekreteri Feridun Önsav, uzmanlığa verdikleri önemi "bilime inanan bir parti olduğumuz için siyasal reklam tekniklerini kullanıyoruz" diyerek ifade etmişti. Önsav propaganda ekibini yurt dışından katılımlarla oluşturduklarını açıklamıştı (Kıbrıs, 23 Kasım 1998). CTP, 1998 seçimlerine yeni bir başkanın liderliğinde

giriyordu. Yeni başkan Mehmet Ali Talat'la birlikte CTP'nin siyasal iletişimde profesyonel tekniklere yönelik ilgisi daha da arttı. Talat başkan seçilir seçilmez, Türkiye'den 3 uzman getirtmişti. Uzmanlardan biri reklam metin yazarı, biri görsel yönetmen, diğeri yazar ve araştırmacıydı. Bu üçlü, Talat'ın kamuoyuna lansmanı için stratejiler geliştiriyor ve bunlara uygun mesajlar düzenliyorlardı. 1998 seçimleri, 1996 kurultayından sonraki ilk seçimlerdi. Yeni yönetimin profesyonelleşmeye verdiği önem 1998'de de etkili olmuş ve seçim kampanyası uzmanların ellerine teslim edilmişti. CTP kampanya ekibi, haber bildirilerine de el atmış durumdaydı. Klasik seçim bildirilerinin yerini kurgulanmış metinler almıştı.²

2000'li Yıllar: Kıbrıs Türk siyasetinde 2000'li yıllarda, profesyonel ve medya odaklı iletişim stratejileri iyice ön plana çıkmaya başladı. 2000'li yıllardan önce uzman yardımına ağırlıklı olarak seçim dönemlerinde başvurulurken, bu yeni dönemde politik oluşumlarla aktörlerin lansman kaygısı seçim dışı zamanlara taşıdı. Politikacıların imaj kurslarından geçirilmesi, beden dili eğitimi alması ve fiziki görünümünün uzman rötuşlarına tabi tutulması yaygınlık kazandı. Medyayı etkin şekilde kullanmak üzere stratejik çalışmalara hız verildi. Medya, yeni koşullarda en önemli siyasal mecra haline gelmişti. Özel radyo ve televizyonlar, siyasal yanlılıkları piyasacı saikten beslenen maliklerin elindeydi. Üstelik bu kanallar kendilerini her kesime seslenen "tarafsız" yayınlar yapmak zorunda hissediyorlardı. Öte yandan piyasacı gazetelerin hakimiyet kurduğu basın ortamında siyasal bağlılıkların terk edilmesi süreci yaşanıyor. Yani geleneksel olarak siyasal duruş sergileyen basın yerini; olabildiğince yansız görünmeye ya da yanlılığını gizil olarak yansıtmaya çalışan, merkezde kümelenmiş yayın kuruluşlarından müteşekkil "modern" medyaya terk etmek üzereydi.

2000 sonrasında ülkede önemli bir siyasal altüst yaşandı. Bu altüst sonrasında geleneksel iktidar güçten düştü. 2000'lerin başında cılız bir muhalefet görüntüsü veren CTP bir kaç yıl içinde birinci parti haline geldi. Kıbrıs sorunu konusundaki milliyetçi söylem büyük bir yenilgiye uğradı. Halk, Rumlar'la Türkler'in ortak de-

vlet çatısı altında birleşmesine onay verdi. Bu amaçla tarihin en kalabalık mitingleri gerçekleştirildi. Halk meydanlara döküldü. Bu durum, siyasetin meydandan medyaya kaydığı savıyla çelişiyor gibi dursa da gerçek böyle değildir. 2004'te gerçekleştirilen Annan Planı referandumunda “evet” ve “hayır” kampları arasındaki mücadele gerçekte medyada geçmiştir. Tarafların görüşleri gazete, televizyon ve radyolar kanalıyla topluma akıtılmıştır. Planın detayları medya dolayısıyla öğrenilmiştir. Mitinglerin başlama saatine dek sürdürülen radyo ve televizyon yayınlarıyla halk katılıma teşvik edilmiştir. Dolayısıyla büyük mitingleri, plan lehine yürütülen medyatik propagandadan ayrı düşünmemek gerekmektedir.

Annan Planı ilk gündeme geldiği zaman, plana yandaş ve karşıt kamplar hemen oluşmadı. Plan bol sayfalı ve epey teferruatlıydı. Çok sayıda karmaşık maddesi vardı. Meale muhtaç diplomatik hükümler içeriyordu. Bir tür teknik metindi. Orijinalinin sadece İngilizce dilinde kaleme alınmış olması işi daha da zorlaştırıyordu. Bazı maddeler Türkçeye çevrildikten sonra gerçek anlamlarından uzaklaşabiliyordu. Bu ortamda, Kıbrıs Türk siyasi tarihinde daha önce hiç olmadığı kadar uzman odaklı bir tartışma süreci doğdu. Radyo ve televizyonlarda emekli diplomatların, akademisyenlerin, hukukçuların, ekonomistlerin ve politikacıların katıldığı sayısız program yapıldı. Böylece yurttaşların çoğu hiç okumadıkları plan hakkında uzmanların medyada dolayımладыğı bilgiler ışığında kanaat geliştirmeye yöneldiler.

Bu süreçte, siyasetçi profili de değişmeye başladı. Partiler medyanın popüler hale getirdiği simalarla, medyatik lansmana elverişli kişilerin peşine düştüler. Yabancı dil bilmek, prestijli bir uzmanlık ünvanına ya da başarılı bir özel sektör geçmişine sahip olmak ve yeni teknolojilere uyumlu görünmek dikkat çekici avantajlar olarak öne çıkmaya başladı. Radyo ve televizyonlardaki performanslarıyla dikkat çeken yeni ve medyatik simalar, hemen akabinde siyasette de öne çıkmışlardır. Keza 2003'ten itibaren, seçmenle ilişkisini geleneksel çerçevede kuran adayların çoğu eskisi kadar destek sağlayamazken, medyada sivriyen adaylar dikkat çekici başarılar elde etmişlerdir.

Başta televizyon olmak üzere medyanın gücüne kani olan siyasal çevreler, 2004 heyecanı yatıştıktan sonra, medya odaklı iletişim stratejilerine daha da fazla önem vermeye başladılar. Partilerin, belediyelerin ve bakanlıkların profesyonel halkla ilişkilere yönelik ilgisi arttı. Bu amaçla, halkla ilişkiler birimleri kuruldu. Benzerleri ilk kez 1990'lı yıllarda bazı kent belediyelerinde oluşturulan bu birimler, makamlarla yurttaşlar arasındaki ilişkiyi medya dolayımı, kurgulanmış mesajlar aracılığıyla yeniden biçimlendirmeye başladı.

Kuruluşundan itibaren, siyasal duruşunu bir kaç kez köklü değişime uğratan CTP, bu yeni dönemde, siyasetteki nitelik dönüşümünü en iyi okuyan parti olduğunu gösteren önemli açılımlara girişti. Bu çerçevede ilk olarak partinin adı değişti. Tüzük değişikliğiyle “CTP” isminin yanına “Birleşik Güçler” ifadesi getirildi. Ayrıca parti logosunda değişiklik yapıldı. “Birleşik Güçler” vurgusu, CTP'nin ideoloji dışı kitlesel açılımının tezahürüydü. Partinin kapıları artık kendini daha önce hiç CTP'li hissetmemiş ya da siyasal duruşu hep CTP'den farklı olmuş kesimlere de açılmıştı. Parti bu şekilde, kendi siyasal geleneğiyle bağını iyice gevşettiğini ilân etmiş oluyordu. CTP bu yolla, siyasal aidiyetini dönemsel ikna süreçlerinde oluşturmaya yatkın tarafsız seçmen kitlesiyle arasına sağlam bir iletişim köprüsü inşa ediyordu. ‘İdeolojik arınma’ çabası, partinin seçim ilânlarından da kolaylıkla anlaşılabilirdi. “Sağ-sol cepheleşme değil, tüm toplumla birleşme” sloganı, kampanya boyunca sıklıkla kullanılmıştı.

2003 seçiminde, o güne kadar bir siyasal lidere tatbik edilmiş en profesyonel imaj mühendisliği uygulaması gerçekleşmiştir. CTP BG Genel Başkanı Mehmet Ali Talat, yurttaşın önüne yeni bir görünüş ve yeni bir tarzla çıkarılmıştır. Saçları kazıyan ve gözlükleri yenilenen Talat, cep bilgisayarına ya da dizüstü bilgisayarlarıyla eskisinden daha çok görünür olmuştu. Televizyonlardaki tartışma programlarına bilgisayarlarıyla katılan Talat bu yolla “çağdaş lider” izlenimi yaratmaya çalışıyordu. Kimi açikoturumlarda, özellikle UBP lideri Derviş Eroğlu'nun konuşması sırasında, bilgisayarlarıyla meşgul olmaya başlayan Talat böylelikle “çağdışı şeyler savunan eski tarz politikacılara karşı yenilikçi lider” görüntüsü vermeye gayret ediyordu. Annan Planı'nın

kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğunu ve Kıbrıslı Türkler'in daha fazla zaman kaybetmemesi gerektiğini ana kampanya teması olarak işleyen CTP BG'nin lideri Talat'ın açıklamalarında yine Eroğlu konuşurken zaman zaman dikkat çekecek şekilde saatine bakması da oldukça ilginç bir gizli mesaj yöntemi olarak öne çıkıyordu. Televizyonda başka taktikler daha uygulanıyordu. Annan Planı'nın müzakere süreci belli başlı kritik tarihlere endeksliydi. Kimi AB zirve toplantılarına kadar geçilmesi gereken eşikler vardı. Bu bakımdan her bir günün süreç bakımından önemi büyüktü. Bir açıklamada UBP lideri Derviş Eroğlu'nun konuşması sırasında Talat'ın cep bilgisayarı ekranını yakın plan görüntüye getiren yönetmen, CTP BG liderinin 2004 takvimini incelediğini izleyicilerin bilgisine getirmişti.

Talat'ın afiş ve ilân fotoğrafları da stratejik çalışmanın ürünüydü. Talat, partisi tarafından, Denktaş'ın yerine yeni toplum lideri olarak lanse edilmek isteniyordu. Fakat Talat'ın kişisel karizması Denktaş'la mukayese edilebilecek düzeyin çok altındaydı. Daha önce yapılan anketlerde Talat, genellikle karizma sıralamasında sonlarda yer alıyordu. 2003'teki imaj yönelimli reklam kampanyasında, Talat'a modern iletişim teknikleri yardımıyla yapay bir karizma oluşturulması hedeflenmişti. 2003 kampanyasının en dikkat çekici fotoğrafı, bu çabanın yansımasıydı. "Evet! Avrupa görüldü. Evet şimdi görüşelim. Evet Talat görüşmecisi" ifadesine yer verilen ilânda Talat, okuyucuya yukarıdan bakmasını sağlayacak şekilde alt açıdan çekilmiş fotoğrafıyla yansıtılmıştı. Mehmet Ali Talat'ın seçim bürosu tarafından haberlerde kullanılmak üzere gazetelere dağıtılan fotoğrafları da, yeni bir 'toplum lideri' yaratma stratejisiyle uyumlu oldukça profesyonel fotoğraflardı. Mehmet Ali Talat, daha sonra bir gazetenin kendisiyle yaptığı röportajda, yeni imajının bir çalışmanın ürünü olduğunu doğrulamıştır:

"2003 yılı içinde dış görünümünde değişmeler meydana geldiğini hatırlattık Talat'a... '2003 yılında imaj maker kavramıyla tanıştık. Bir anda saçlarınız kısaldı, büyük gözlükler yerine daha modern seçenekler tercih edildi ve sık takımlar giymeye başladınız. Bugün de bu imajla yaşamınızı sürdürüyorsunuz.' Talat o dönemde

yaşadıklarını dile getirirken, tarih içinde yolculuğa çıkmış gibiydi: 'Evet seçimler vardı. Bizim partinin reklam işleriyle ilgilenen firma benim de dış görünüşümde yeniliğe gitmemi tavsiye etti. Bizi seven insanlardı, öyle abartıldığı gibi imaj makerler falan getirtmedik. Saçlardan bahsediyorsunuz ama, saç vardı da biz mi uzatmadık.'" (Star Kıbrıs, 14 Mayıs 2007)

Afrika gazetesinin 24 Kasım 2007 günkü başyazısında, Talat'ın imaj çalışmasını yapan firmanın, CTP BG tarafından değil Türkiye'deki Net Holding'in sahibi Besim Tibuk tarafından ödendiği iddia edilmiştir.³

CTP BG dışındaki diğer partiler de kampanyalarında profesyonel destek alıyorlardı. Fakat hiçbirinin kampanyası CTP BG'ninki kadar imaj yönelimli ve çok boyutlu değildi. UBP, kampanyasını tamamen Annan Planı karşıtlığına yaslamıştı. "Sağduyuya oy ver" ana sloganıyla yola çıkan UBP, Annan Planı'nı savunan partilerin başa gelmesi halinde Kıbrıslı Türkler'in bütün tarihi kazanımlarını yitireceği temasını işliyordu. Gazete, radyo ve televizyon reklamlarıyla ağırlığını koymaya çalışan UBP, büyük kentlerde gerçekleştirdiği mitinglerde Özcan Deniz gibi popüler sanatçıları sahneye çıkarıyordu. Parti, özellikle kampanya müzikleri ve televizyon reklamları için Türkiye'den profesyonel hizmet satın alıyordu. Bu arada basında, UBP'ye kampanya boyunca kullanılmak üzere Türkiye'deki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) yönetimi ile Ankara Ticaret Odası Başkanı Sinan Aygün tarafından seçim otobüsü gönderildiği iddiaları yer almıştı (Kıbrıs, 20 Kasım 2003). UBP, seçim dönemine denk gelen bayram vesilesiyle, Derviş Eroğlu imzalı kuşe kağıda basılmış mektuplar bastırılmıştı. Mektupların sayısı seçmen sayısı ile eşitti. Öte yandan Eroğlu'nun banda alınmış seçim mesajı tüm telefon abonelerine otomatik olarak ulaştırılıyordu. Eroğlu'nun mesajı yaklaşık 1,5 dakika sürüyordu.

DP de Annan Planı karşısında olumsuz bir refleks sergilemişti. Gerçi DP yönetimi 2004'teki referandum döneminde uzun bir kararsızlık sürecinden sonra seçmenini serbest bırakma kararı almıştı fakat 2003'teki seçimlerde plana karşı kampanya yürütmüştü. "Gelecek biziz" sloganını üreten DP kampanya ekibi, Talat, Akıncı ve Erel'i Avrupa'daki bazı odakların maşası olmakla

itham ediyordu. DP'ye yakın kimi çevreler, partinin radyo ve televizyonu etkili bir şekilde kullanamamasından yakınıyordu. İsmet Kotak (2003), DP yönetiminin propagandasını şu sözlerle eleştirmişti:

“DP, bu kez gazete ilânları ile halka yaklaşmaya çaba harcamaktadır. Televizyon ve radyolardan bile uzak tavrı anlaşılmalı değildir. Seçim için çıkarılan gazetelerinde bile doğru dürüst parti propagandası yapmayı basında tarafsız görünerek kitle almaya çaba harcadıklarını sananlar olmalı.”

BDH ise en çok başkan Akıncı'nın televizyonlardaki tartışma programlarında sergilediği başarılı performansa güveniyordu. Ayrıca medyadaki reklamlar yoluyla mesajlarını aktarmaya çalışıyordu. BDH, miting düzenlemek yerine salon şöenleri tertiplemeyi tercih ediyordu.

Yeni kurulan ÇABP, “Yeni dinamikler, yeni vizyon, yeni parti” temasını işlemeye çalışıyordu. Parti yeni bir siyasal tarz yaratma peşindeydi. Parti başkanı Ali Erel'in kot pantolonlu ve tişörtlü seçim gezileri gazetelerde yer buluyordu. İşadamlarının partisi, Türkiye'den dönemin en popüler sanatçıları getirtmekte sıkıntı çekmemişti. Teoman ve Ebru Yaşar, ÇABP'nin “Çözümüne Evet Şöleni”nde sahne almışlardı.

Talat'ı karizmatik bir lider haline getirmeye yönelik imaj yönelimli çalışmalar 2005 seçiminde de sürmüştür. Bu çerçevede “Dönem Başladı. Hepimize Kutlu Olsun” başlıklı bir seçim broşürü hazırlandı. Broşürde Talat'ın özgeçmiş, herhangi bir siyasetçi olmadığı izlenimi yaratmaya dönük olarak alışılmışın dışında bir üslupla kaleme alındı. Özgeçmiş, baştan sona doğuştan lider özellikli, üstün meziyetlere sahip, sıradışı bir politikacıyı tasvir ediyordu. Özgeçmişte, Talat'ın daha küçük bir çocukken zekâsıyla öğretmenlerinin dikkatini çektiği belirtiliyor ve cumhurbaşkanı olacağını çocukken belli ettiği anlatılıyordu. Özgeçmişte yazıldığına göre “müzik dehası” oğlu ve “Almanya'dan mastırlı” kızı, Talat'ın tek kusurunun aşırı titizlik, mükemmeliyetçilik ve dakiklik olduğunu düşünüyorlardı. Eşi ise, “o kadar dürüst, art niyetsiz ve açıksozlü birisinin diğer politikacılarla nasıl başa çıktığını anlamakta güçlük çekiyordu.”

CTP BG, imaj odaklı kampanya çalışmalarını 2006 yerel seçiminde, en küçük beldelere kadar genişletti. Türkiye'den gelen 3 uzman, partinin tüm belediye

başkan adaylarına kılık kıyafet ve beden dili eğitimi verdi. Bu amaçla adaylar bir kaç kez yemekli toplantılarda bir araya getirildiler. Ayrıca her bölgeden adaylar daha küçük gruplar halinde eğitime tabi tutuldu. Bu eğitimlerde adaylara açık renkli takım elbise yerine siyah renkli ceket giymeleri telkin edildi. Ayrıca konuşmaları sırasında nelere dikkat etmeleri gerektiği öğretildi. Aynı uzman ekip, adayların fotoğraf çekimlerinde hazır bulundu ve onları yönlendirdi. Seçimi kazanarak Alayköy Belediye Başkanı olan Hulusi Manisoy, bu eğitim sürecinin, eski alışkanlıkları nedeniyle oldukça zorlu geçtiğini ifade etmektedir:

“Seçim hazırlıkları aşamasında önce CTP'nin eğitiminden geçtik. Konuşmadan giyime kadar kendimize çekidüzen verdik. İnsanın alışkanlıklarından vazgeçmesi zor.” (Yenidüzen, 30 Haziran 2006).

Bu arada Cumhurbaşkanlığı da, yurttışla iletişimini klasik usullerle kuran bir yer olmaktan çıkmıştı. Daha Talat'ın görevi teslim alma töreninde sarayın kamuoyuyla kuracağı iletişimin farklılaşacağı sinyalleri alınmıştı. Yeni Cumhurbaşkanı'nın ant içme töreni öncesinde özel kutlama programı düzenlendi. Bu amaçla Cumhuriyet Meydanı'ndan saraya kadar halkın ağırlanması için kokteyl masaları düzenlendi. Yollar çiçeklerle ve balonlarla donatılarak, yerlere mersin dalları serpildi. Sarayın önünde havai fişek gösterisi yapıldı. Bir müzik grubu tarafından şarkılar söylendi. Folklor gösterisi sunuldu. Pek çok televizyon tarafından canlı olarak yayımlanan kutlamalar, 101 pare top atışıyla sürdü. Talat, ant içtikten bir kaç gün sonra “Saray halka açılıyor” temalı bir mesaj pompalanmaya başlandı. “Sarayın halka açılması” denilirken ne kastedildiği pek belirgin değildi. Bu mesajı teyit edecek herhangi bir somut adımsa atılmamıştı. Fakat, günlerce medyada işlenerek mesajın zihinlerde yer etmesi hedeflenmişti. Talat'ın döneminde bir yenilik olarak “Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü” makamı ihdas edildi. Böylece sarayda haftalık mutat basın brifingleri dönemi başladı. Ayrıca saray bahçesine şık bir kürsü konularak açıklamaların buradan yapılması sağlandı. Talat, saraydaki vaktini nasıl geçirdiğine ilişkin çeşitli magazin içerikli röportajlar vermeye de başlamıştı. Bu röportajlarda bahçeyle özel olarak ilgilendiğini; limon

ağaçlarına kendi elleriyle aşı yaptığını ve sarayın odalarını öğrenmekte güçlük çektiğini anlatıyordu. Talat ayrıca gazetecilerle sabah kahvaltısında ya da öğle yemeğinde sık sık buluşmaya başlamıştı. Haberlerde ve köşe yazılarında Talat'ın sağlığına dikkat ettiği, sıkı bir diyet programı uyguladığı ve simiti çok sevdiğine dair özel bilgilere kolaylıkla rastlanabiliyordu. Talat kendisiyle yüzyüze görüşenlerde, beden dili taktikleri kullandığı intibası bırakmaktadır. Afrika gazetesi yazarlarının sarayda Talat'la gerçekleştirdiği buluşmaya katılan köşe yazarı Ümit İnataç (2005), Talat'la ilgili izlenimlerini yazarken şu saptamalarda bulunmuştur:

“(...)Masaya geçtik. Eline çatal bıçak almasına rağmen zaman zaman onları masaya bırakıp kulak memesini okşaması veya işaret parmağıyla burun dibini dudağına doğru sıyırması Hollywood starlarının sık sık başvurduğu iletişim yöntemidir. Ellerin baş-yüz alanında dolanması ikna yeteneğini güçlendiriyor...”

Talat döneminde, anketlere büyük önem verilmeye başlandı. Cumhurbaşkanlığınca kamuoyunun çeşitli konulardaki eğilimlerini öğrenme amaçlı bazı araştırmalar yaptırılmaktadır. Talat'ın politikalarıyla açıklamaları bu anket sonuçlarına göre dizayn edilmektedir.

Medyayı etkili kullanmanın ve başarılı propaganda yapmanın büyük faydasını gören CTP BG, 2006 yerel seçiminde Lefkoşa'da aynı silahla vurulmuştur. DP Lefkoşa adayı Cemal Bulutoğulları'nın medya odaklı kampanyası 200 bin sterlinlik bir bütçeye sahipti. Bulutoğulları, DP'nin adayı olmakla birlikte hiçbir partiye mensup değilmiş gibi hareket etmeyi yeğliyordu. Her fırsatta “Ben politikacı değilim” diyen Bulutoğulları, tarafsız ve iş bitirici bir işadamı görüntüsü vermeye çalışıyordu. Seçime az bir süre kala düzenlenen ‘Lefkoşa Halk Şöleni’, Bulutoğulları'nın siyasal mesajları önemsemeyip, dikkat çekici magazinel etkinliklerle taraftar toplamaya yöneldiğini ortaya koyacak türdendi. Şölen iki mankenlik ajansının ortaklaşa düzenlediği “Kırmızı defile” ile açılmış; çeşitli sanatçıların sahne almasıyla sürmüştü. Şölenin finalindeyse “Ponpon kızlar”ın gösterisi vardı. Cemal Bulutoğulları'nın kişisel imajı konusunda çalışmalar yapmak üzere, DP tarafından Türkiye'den iki uzman getirilmişti. Bunların görevi,

Bulutoğulları'nı giyim, beden dili ve hitabet konularında yönlendirmektir.

Kıbrıs Türk siyasetinin geleneksel niteliklerindeki çözülme bugün iyice belirginleşmiş durumdadır. Yurttaşlar, bir bakıma siyasal alanı boşaltmış ve evlerine çekilmişlerdir. Politik örgütlerle liderlerin siyasal faaliyetlerinde, medya, merkezi bir konum elde etmektedir. Tecimsel niteliği ağır basan yeni medyayı etkin şekilde kullanmak içinse profesyonel ekiplerin yardımına başvurulmaktadır. Siyasal iletişim uzmanlarının, politik alandaki yönlendiriciliği, seçim zamanlarının dışına taşmıştır. Artık partiler stratejik iletişim çalışmalarına girişmek için bir sonraki seçimin kapıya dayanmasını beklememektedirler. Neredeyse her partinin sürekli faal olan basın ve halkla ilişkiler büroları vardır. Ayrıca politik çevreler, ihtiyaç duydukça imaj ve iletişim eğitimleri organize etmektedirler.

Yurttaşların siyasal tarafsızlıklarını terk etmesi süreciyle koşut olarak partiler de ideolojilerini kaybetmektedirler. Partiler kendilerini uçlardan uzak ve merkeze yakın oldukları izlenimini yaratacak şekilde takdim etmeye özen göstermektedirler. Ayrıca dolaşıma soktukları görüşler, merkeze yığılmış tarafsız kitlenin kabul edebileceği biçimde dizayn edilmektedir. İdeolojik nahifleşmenin, CTP'nin “BG” formülüyle kazandığı görünürlük, bugün öteki partilerin tavırlarıyla iyice netleşmektedir:

Kendisini sosyal demokrat olarak tanımlayan TKP ile BDH 2007 yılında birleşti. Yeni partinin isminin ne olacağını belirlemek üzere bir grup çalışması yapıldı. İki partinin saptadığı kişilerden oluşan ve aralarında uzmanların da yer aldığı grup, çeşitli isim seçenekleri üzerinde müzakere yürüttü. Sonuçta “Sosyal Demokrat Parti” seçeneği ağır bastı. Fakat parti yönetimlerinin önüne konulan bu isim kabul görmedi. Sosyal Demokrat Parti adının reddedilmesinin temelde iki gerekçesi vardı: Birinci gerekçe, TKP geleneğinin bu isimden çıkarsanmayacağı endişesinden kaynaklanıyordu. İkinci gerekçeyse, bu denli açık ideolojik vurgu içeren bir ismin, sosyal demokrat olmayan kesimler için ürkütücü olacağı iddiasından besleniyordu. Neticede yeni partinin adı “Toplumcu Demokrasi Partisi” olarak ilân edildi.

2006'da kurulan ve CTP BG ile koalisyon

hükümetinde yer alan Özgürlük ve Reform Partisi (ÖRP), merkezde konuşlanan partilerden birisidir. Parti yönetimi her fırsatta “sağda ya da solda değil, merkezde yer aldıklarını” tekrarlamaktadırlar.

2007'nin Aralık ayında kurulan Halk İçin Siyaset Partisi (HİS) de ideolojileri lanetleyen bir söylemle yola çıkmıştır. HİS lideri Ahmet Yönlüer, özellikle muhalefet partilerini, “halktan kopuk, soyut fikirlere ve katı ideolojik yaklaşımlara dayalı siyaset yürütmekle” suçlamaktadır. HİS Basın Bürosu tarafından 30 Eylül 2007'de yayınlanan basın açıklamasında Yönlüer'in şu ifadeleri yer almaktadır:

“HİS Hareketi'nin ileri sürdüğü siyaset anlayışını biz ideolojik anlamda kabaca sağ-sol siyasi ayrımı temelinde tanımlamıyoruz. Zaten bütün dünyada son 15 yılda sağ-sol ideolojilerin içi boşaldı ve gittikçe birbirine yaklaştılar. Gelişmiş toplumlarda artık siyaset kabaca bir ideolojiye dayandırılarak yapılmıyor.”

Yönlüer, aynı açıklamada, Türkiye'de ‘dört eğilimi buluşturan’ Anavatan Partisi (ANAP)'nin kurucusu Turgut Özal'ı anmayı da ihmal etmemiştir.

Uluslararası Tarım Örgütü'nde yöneticilik yaparken Serdar Denктаş tarafından ülkesine davet edilen ve 2004'te CTP BG-DP koalisyonunda Tarım ve Orman Bakanı yapılan; daha sonra Mehmet Ali Talat tarafından Cumhurbaşkanı Müsteşarlığı'na getirilen Raşit Pertev, 2007'nin son aylarında parti kurmak üzere müsteşarlıktan istifa etti. Pertev, istifasından sonraki ilk basın toplantısında, kuracağı partinin “sağa da sola da hitap edeceğini” açıkladı. Böylece kendisini yelpazenin merkezine oturtan siyasal gruplara bir yenisi eklenmiş oldu.

Siyasal alanın meydandan medyaya kayması, politik gruplarla partilerin bütün adımlarını medyaya göre atmalarına yol açmaktadır. Eski Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş'ın, siyasal mesajlarını verme tarzındaki modernleşme, adeta Kıbrıs Türk siyasetindeki dönüşümü özetlemektedir. Geçmişte Sarayönü Meydanı'nda toplanan kalabalıklara seslenen Denктаş bugün artık ekran önünde konuşmaktadır. Denктаş, ART'de “Denктаş'ın Gündemi” adlı haftalık bir sohbet programı yapmaktadır. Bu program bir bakıma, geleneksel köy ve meydan sohbetlerinin modern versiyonu gibidir. Denктаş

mesaj vermek için başka yollara da başvurmaktadır. Türkiye'de büyük ilgi gören Kurtlar Vadisi adlı televizyon dizisinin bir bölümünde rol alan Denктаş, bunu halka mesaj verme kaygısının bir yansıması olarak nitelemiştir.

Yeni koşullarda gazete, radyo ve televizyonlarda kendilerine yer bulmak isteyen tüm politikacılar, medya patronlarıyla iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Örneğin, “Ahmet Yönlüer, Din İşleri Başkanlığı görevinden istifa etmesinden hemen sonra İşadamı Asil Nadir'le baş başa bir görüşme gerçekleştirmiştir.” (Halkın Sesi, 29 Ağustos 2007).

Lansman kaygısındaki politikacıların, medyayı kullanma stratejilerinin önemli bir ayağıymış köşe yazarlarıyla kurdukları “dostluk” ilişkileri oluşturmaktadır. Köşe yazarları, etkin politikacılarla kurdukları samimi ilişkileri yansıtarak, bir tür güç ve itibar gösterisi sergilemektedirler. Böylece politikacılar mesajlarını kolaylıkla akıtmalarını; gazetecilerse ayrıcalıklı konumlarını ilân etmelerini sağlayan bir ittifak oluşturmaktadırlar.

Medya-siyaset bağlantısının güçlendiği bu yeni dönemde, profesyonel iletişim çalışmaları ile imaj operasyonları oldukça yaygınlaşmıştır. İmaj politik alanında önem kazanmış durumdadır. Partiler ve liderler, mesajlarıyla görünümüne titizlik göstermeye başlamışlardır. Bu amaçla profesyonel uzman yardımı alan çok sayıda politikacı ve örgüt bulunmaktadır.

Başbakan Ferdi Sabit Soyer, 2007'nin Ekim ayında kendisiyle özdeşleşen bıyıklarını kestirdi. Soyer'in bıyıklarını kestirmesi kamuoyunda büyük ilgi uyandırdı. Soyer, ısrarlı sorular üzerine bıyıklarını berberinin yanlışlıkla kestiğini söylemişse de, bu açıklaması pek ikna edici bulunmadı. Soyer'in bıyıklarının yanlışlıkla değil planlanarak kesildiğini, 8 Ekim gecesi tüm televizyonlarda yayınlanan “Ulusa Sesleniş” konuşmasından çıkarsamak mümkündür. Soyer'in bu konuşması “değişim” temasıyla örülmüştü. TAK Ajansı tarafından haberleştirilen konuşmanın flaşı da “değişim zorunluluğu” ydu. Soyer'e yakın Yenidüzen gazetesiye, TAK'ın haberini Soyer'in bıyıksız fotoğrafı eşliğinde “Soyer: Değişimi gerçekleştireceğiz, değişim şarttır” başlığıyla yansıtmıştır. Böylelikle, Soyer'in dış

görünüşündeki değişimle toplumsal değişim arasında bir bağ oluşturulmaya çalışıldığı; ayrıca medyanın “bıyık-değişim” ilişkisini kurması için çaba harcadığı anlaşılmaktadır.

Bir başka “bıyık operasyonu” Ahmet Yönlüer’in lansmanında gerçekleştirilmiştir. Yönlüer, Din İşleri Dairesi Müdürü’ymen, din adamı görüntüsünü bütünleyen bıyıklara sahipti. Bu görevinden ayrılıp HİS Hareketi’ni kurar kurmaz bıyıklarını kestirdi ve toplumun önüne yeni görüntüsüyle çıktı. Yönlüer, bu şekilde, din eksenli bir parti kurduğu iddialarını zayıflatmayı ve her kesimden yurttaşın iltihakına elverişli “tarafsız” bir görünüm edinmeyi umuyordu. HİS Hareketi’nin bu türden iletişim hamlelerini yöneten bir birim oluşturduğu anlaşılmaktadır. Hüseyin Ekmekçi (2007), “HİS için siteler kurulduğundan, Yönlüer’e televizyon programları ayarlandığından ve köy gezileri organize edildiğinden” söz ederek, bütün bunları “ciddi bir şov” olarak nitelemektedir.

ÖRP de, “şov” ağırlıklı siyaset yürüten partiler arasında dikkat çekmektedir. Cenk Mutluyakalı (2007)’ya göre, “son derece profesyonel çalışan” ÖRP, bu iş için “acaip para harcamaktadır.” Partinin Kasım 2007’de yapılan 1. Olağan Kurultayı’ndaki şatafata işaret eden Mutluyakalı, kurultay davetiyesinin maliyetinin bile büyük bütçe gerektirdiğini kaydetmiştir. Mutluyakalı, ÖRP’nin profesyonel beyin takımı arasında bazı gazetecilerle ajansların isminin geçtiğini de kaydetmiştir. ÖRP Kurultayı’na Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD)’ni temsilen katılan Ozan Ceyhun (2007) ise, izlenimlerini şöyle aktarmıştır:

“ÖRP gerçekten çok profesyonel bir çalışma ile gerçekte hayatlarında değil bir kurultaya gitmek belki bir parti toplantısı bile görmemiş bir kitleyi seferber etmiştir. Türkiye’de olsa ‘kömür dağıttılar herhalde’ şüphesi uyandıracak bir kalabalık idi. Salonda bu iş için yüklü para aldığı belli olan sanırım Türkiyeli zayıf ve yarım sakallı ve de kravat takmamaya özen göstermiş bir görevli bazen herkese ıslık çalmalarını söyleyerek ve kendi de ıslık çalarak, bazen elinde fotoğraf makinesi önemli resimlerin çekildiğine emin olmak isteyerek aldığı paranın hakkını vermeye çalışmaktaydı. Politikacı bir babanın oğlu olmanın haricinde lise yıllarından beri

oldukça uzun süredir aktif politikada olan bir birey olarak tv ekranlarına ve gazetelere yansıyan sonucun, verilen paraya değerini tasdik edebilirim.”

ÖRP Genel Başkanı Turgay Avcı’nın Dışişleri Bakanı sıfatıyla gerçekleştirdiği bir yurt dışı gezisinde, Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’la karşılaştığı ve Erdoğan’ın Avcı’ya “Turgayım” diye seslendiği bilgisinin, basın bildirisi yoluyla tüm medyaya yayılması, ÖRP’nin, enformasyonu profesyonel olarak düzenleme stratejisinin göstergesidir. Bu arada ÖRP üst düzey yetkilileri, Kasım 2007’de Türkiye’den gelen bir uzman heyet tarafından, bir otelde imaj kampına alınmışlardır. Kamuoyundan gizli tutulan bu eğitimi, Türkiye’de 2007’de yapılan genel seçimde Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin Seçim Koordinasyon Merkezi Başkanı olan, aynı zamanda İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Danışmanı olarak görev yapan İsmail Hakkı Turunç ile Anka Danışma Grubu ortaklarından, “yaşam koçu” Mahir Ünal vermiştir.

Yeni ortamda, siyasetçiler medyatik şovlara çok daha yatkın görünmektedirler. Sıradışı görüntülerle medyada yer bulan siyasetçi sayısı her geçen gün artmaktadır. Buna ilişkin çok sayıda örnek sıralanabilir: Cumhurbaşkanı Talat’ı bir spor mağazasının açılışında objektifler önünde basket atışı yaparken; sarayın bahçesindeki limon ağacını budarken; dilek ağacına bez bağlarken; atletizm yarışında eşiyile birlikte koşarken ya da ‘sağlık için spor’ etkinliğinde bisiklet sürerken görmek mümkündür. Medya mensupları önünde ufak gösteriler yapan başka politikacılar da vardır. Maliye Bakanı Ahmet Uzun, Çin’den ithal edilen tasarruflu ampullerden birini yakarak Ercan Havaalanı’nda poz verirken, Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanı Salih Usar, gazetecilere açık bir maskeli baloya korsan kılığında katılmış ve baloda bir de konuşma yapmıştır.

SONUÇ

Siyasetin medyatikleşmesi, Kuzey Kıbrıs’ı, liberal demokrasilerde açığa çıkan karakteristik sorunlar için son derece davetkâr kılmaktadır. Siyasetin meydandan medyaya kaymasının yol açmakta olduğu belli başlı sorunlar şunlardır:

-Politik mesajlarla faaliyetler, muhtaciyet ilişkisi tesis

edilmiş medyanın içerim prensiplerine uygun olarak dizayn edilmekte ve özülle yabancılaşmaktadır. Sloganlar, semboller, imgeler ve imajlar, siyasal alanı kaplamaktadır.

-Yurttaşların, siyasetin eyleyeni olma niteliği tahrip olmaktadır. Kamusal birey, medyanın dolayımıldığı kurgusal politik mesajları tüketen pasif seyirci durumuna gerilemektedir. Kamusal alanların içi boşalmakta, yurttaşla politika arasındaki mesafe açılmaktadır.

-Medyada yeterli temsil imkânı bulamayan politik gruplar, hızla politik alanın dışına püskürtülmektedirler.

-Kamuoyu araştırmaları, kamusal bireyi, ait olduğu kamusal gövdeden kopartıp ayırmakta ve rakamsal göstergeden ibaret kılmaktadır. Böylece kamuoyu, eyleyenlerin değil sayıların tanımladığı bir şeye dönüşmektedir.

-Medyanın temsil stratejilerine uygun hareket etme kaygısı, müzakere süreçlerini besleyen siyasal söylem çeşitliliğini bozmakta; ideolojilerin merkezde toplaşmasına yol açmaktadır.

-Slogan ve lider odaklı lansman çalışmaları yüzünden siyasi partilerin programları, ideolojileri ve kadro nitelikleri önemini yitirmekte; seçmenlerin tercihleri, analitik olmaktan uzaklaşmaktadır.

-Politikacılar, medya üzerinden patronlar dünyasıyla bağ oluşturmaktadırlar. Etkili medya kuruluşlarının sahipleriyle iyi ilişkiler kurmak, politikacılar için yaşamsal önem kazanmakta; bu durum çıkar takaslarına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, pahalı iletişim kampanyaları için duyulan kaynak ihtiyacı, partileri sermaye çevrelerinin kapısına dayamaktadır. Bu yüzden toplumsal katmanların siyasal alandaki temsilietlerinde ciddi eşitsizlikler başgöstermektedir.

Yukarıdaki sorunların tümü, Kıbrıs Türk siyasi hayatını tehdit etmektedir. Bir kısmı kapsülde bekleyen, bir kısmı siyasal bünye tarafından halihazırda emilmekte olan bu sorunlar, Batı'da yıllardır deneyimlenen liberal temsil krizini Kuzey Kıbrıs'a çağırılmaktadır. Yine de böyle bir krizin önlenbilmesi için bütün olanaklar tamamen yitirilmiş değildir. Kuzey Kıbrıs için, medya-siyaset ilişkisini yeniden tanımlama ve politikayı kamusal faaliyet olarak kodlama imkânı yaratan üç avantajdan söz etmek mümkündür:

1)Medyatik siyasetin yol açtığı sorunlar, modern Batı dünyası için hiç de yeni sorunlar değildir. Kuzey Kıbrıs, modernleşme sürecini oldukça geç yaşamış bir yer olarak, bu türden bir politik yamulmanın yol açacağı tahribatı önceden gözleme şansına sahiptir. Bu sayede kriz daha da büyümeden sorunu erken teşhis etmek mümkündür. Üstelik yıllar süren deneyimlerden çıkarsanmış çözüm formülleri, Kuzey Kıbrıs için de kurtarıcı reçeteler durumundadır. Bu noktada liberal demokrasi modelinin gerçek bir demokrasiye evrilebilmesi için yürütülmekte olan demokrasiyi yeniden tanımlama çabalarına ve bu çabaların kaynaklık ettiği süreçlere ilgisiz kalmamak büyük önem kazanmaktadır.

2)Kuzey Kıbrıs'ta modernleşme ve piyasa hareketleri, sanayileşmiş Batı ülkelerindekine kıyasla, mütevazı ölçülerde yaşanmaktadır. Bu durum, serbest pazarcı zihinsel kabarmanın, kamusal dinamikler yardımıyla yatıştırılması için fırsatlar sunmaktadır. Piyasanın, yaşam alanlarını henüz dört koldan sarmalamamış olması da, politik alanın medyatik ve tecimsel istilası karşısında kamusal mevzilenme şansını yaşatmaktadır.

3)Siyasal gazetecilik geleneği, kötürümleşmesine karşın henüz son nefesini vermiş değildir. Bu geleneğin tortularına, yer yer medyanın yeni ve güçlü tecimsel yayınlarında dahi rastlamak mümkündür. Medyadaki siyasaldan tecimsele geçiş sürecinde, siyaseti önceleyen bu mirasla etkileşim, kamusal yayıncılık potansiyelini artırmaktadır. Bu sayede medya alanında, farklı kesimlerin kamusal müzakereye dahilini önemseme bilinciyle, politikanın gerçek anlamını gözetme duyarlılığının geliştirilebileceğine dair umut beslemek olasıdır.

KAYNAKLAR

Aziz, Aysel. 2003. **Siyasal İletişim**. Ankara: Nobel Yayın.

Bauman, Zygmunt. 2005. **Bireyselleşmiş Toplum**. (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Beck, Ulrich. 1999. **Siyasallığın İcadı**. (Çev. Nihat Ülner). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ceyhun, Ozan 2007. *Dost Acı Söyler*. **Star Kıbrıs**.

26 Kasım. s.11.

Chomsky, Noam. 2000. **Yeni Dünya Düzeninde Yalanlar ve Gerçekler.** (Çev. Selen Göbelez). İstanbul: Mavi Ada.

Chomsky, Noam. 2002. **Medya Gerçeği.** (Çev. Abdullah Yılmaz; Osman Akınhay). İstanbul: Everest Yayınları.

Doğanay, Ülkü. 2003. **Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek.** Ankara: İmge Kitabevi.

Ekmekçi, Hüseyin. 2007. *Yönlüer, Suçlamaları Çürütsene. Yenidüzen.* 29 Eylül. s.7.

Habermas, Jürgen. 1997. **Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü.** (Çev. Tanıl Bora; Mithat Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, Jürgen. 2004. **İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim.** (Çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Heller, Agnes. 1993. *Biçimsel Demokrasi Üzerine.* J. Keane (Der.), **Sivil Toplum ve Devlet, Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar.** (Çev. Erkan Akın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İnal, M. Ayşe. **Haberi Okumak.** İstanbul: Temuçin Yayınları.

İnatçı, Ümit. 2005. “*Talat’ı Okumak.*” **Afrika.** 3 Eylül. s.11

Keane, John. 1999. **Medya ve Demokrasi.** (Çev. Haluk Şahin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kejanlıoğlu, Beybin. 2004. **Türkiye’de Medyanın Dönüşümü.** Ankara: İmge Kitabevi.

Kentel, Ferhat. 1991. *Demokrasi, Kamuoyu ve Siyasal İletişime Dair.* **Birikim, Sayı 30.** s.39-44.

Kotak, İsmet. 2003. *Kervan Yolu.* **Halkın Sesi.** 19 Kasım. s.13.

Kozanoğlu, Can. 1995. *Demokrasinin Beşiği Süpermarket mi?.* **Cogito, Sayı 5.** s.21-24.

Köker, Eser. 1998. **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası.** Ankara: Vadi Yayınları.

Köker, Levent. 1998. **İki Farklı Siyaset.** Ankara: Vadi Yayınları.

Köker, Levent. 2004. **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi.** İstanbul: İletişim Yayınları.

McChesney, Robert W. 2006. **21. Yüzyılda İletişim Politikaları, Medyanın Sorunu.** (Çev. Çiğdem Çıdamlı;

Emel Coşkun; Erdoğan Usta). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Meyer, Thomas. 2004. **Medya Demokrasisi, Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir.** (Çev. Ahmet Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Mutlu, Erol. 1991. **Televizyonu Anlamak.** Ankara: Gündoğan Yayınları.

Mutluyakalı, Cenk. 2007. “*12 Yaşında Anne.*” **Yenidüzen,** 27 Kasım, s.5.

Ramonet, Ignacio. 2000. **Medyanın Zorbalığı.** (Çev. Aykut Derman). İstanbul: Om İletişim.

Sennett, Richard. 1996. **Kamusal İnsanın Çöküşü.** (Çev. Serpil Durak; Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sholle, David J. 1999. *Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye.* M. Küçük (Der.), **Medya İktidar İdeoloji.** Ankara: Ark Kitapları.

Wolton, Dominique. 1991. *Medya, Siyasal İletişimin Zayıf Halkası.* **Birikim, Sayı 30.**

Gazeteler

Halkın Sesi, Mart-Haziran 1990.

Halkın Sesi, Ağustos 2007.

Kıbrıs, Kasım-Aralık 1993.

Kıbrıs, Nisan 1995.

Kıbrıs, Haziran 1998.

Kıbrıs, Kasım-Aralık 1998.

Kıbrıs, Kasım-Aralık 2003.

Kıbrıs, Şubat-Nisan 2005.

Sabah, 19 Şubat 2005.

Star Kıbrıs, 14 Mayıs 2007.

Yenidüzen, 30 Haziran 2006.

¹ 1976’daki Halkçı Parti mitinglerinde Melike Demirağ sahneye çıkmıştı. Demirağ, döneminin popüler şarkıcıları arasında yer almakla beraber, politik yanıyla tanınan bir sanatçıydı. Yeni gelen sanatçılarınsa böyle bir özellikleri yoktu. Mitinglerde Harun Kolçak, Bendeniz, Fatih Erkoç, Gül Erda, Fatih Mühürdar, Bora Gencer, Aydın, Oya-Bora ikilisi, Jale, Osman Yağmurdereli, Yonca Evcimik, Soner Arıca, Of Aman Nalan ve Emel Müftüoğlu gibi politik mesaj verme kaygısı taşımayan piyasa şarkıcıları sahne alıyordu.

² Yeni tarz, özellikle Lefkoşa Belediye Başkanı Ahmet Uzun'a ilişkin haberlerde kolaylıkla fark ediliyordu. "Çevre Günü'nde evlerinin bahçesini düzenlediler" başlığıyla aktarılan haberde Ahmet Uzun'un çevreye verdiği önem, kendi bahçesine gösterdiği özenle açıklanmıştı. Haber, eşiyile birlikte bahçede çalışan Ahmet Uzun'u eğili vaziyette bir çiçeğe dokunurken yansıtan fotoğrafla desteklenmişti (Kıbrıs, 7 Haziran 1998). Uzun bir başka haberdeyse trompet çalarken yansıtılmıştı. "Kültür ve sanatta öncülük edeceğiz" başlıklı haberin fotoğrafında CTP adayı, ikisi gitar çalıp biri şarkı söyleyen üç gence trompetiyle eşlik ederken görülüyordu (Kıbrıs, 17 Haziran 1998).

³ Annan Planı referandumuyla başlayan ve siyasal altüst oluşlara sahne olan sürecin ABD ve ona yakın Soros Vakfı tarafından organize edildiğine ilişkin iddialar vardır. Özellikle Rauf Denктаş ve ona yakın çevreler tarafından dile getirilen bu iddiaya göre, Kuzey Kıbrıs'ta, eski Doğu Bloku ülkeleriyle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlaşan bazı devletlerde gerçekleştirilen ve her biri özel bir isimle anılan Amerikan destekli siyasal operasyonların bir benzeri tatbik edilmiştir. İddia sahipleri, Kuzey Kıbrıs'taki "Yasemin Devrimi" öncesinde pek çok muhalif partiyle örgütün ve bazı medya mensuplarının, finansal ve fikri olarak desteklendiklerini öne sürmektedirler. Bu çerçevede Kuzey Kıbrıs'ta Amerikan tarzı propaganda yöntemlerinin uygulanması için özel yardımlar yapıldığı ileri sürülmektedir. Soros Vakfı'nın Türkiye bacağına oluşturan Net Holding'in CTP BG ile kurduğu yakın ilişki bu iddianın kanıtı sayılmaktadır.

KTÖS ve Eğitim**Şener ELCİL***

Ülkemizde eğitim ve sendikal örgütlenme süreçleri Kıbrıs sorununa bağlı gelişme göstermişlerdir. Adamızda İngiliz Sömürge Yönetiminin baskıları ve yasaklarına rağmen sendikal örgütlenme milliyet ayrımı yapılmadan 1950’li yıllara kadar başarı ile yürütülmüştür. Kıbrıslı Türkler ve Rumların bu başarılı örgütlenmelerinin önüne geçebilmek için milliyetçilik bir ayrılık unsuru olarak emekçilerin önüne sürülmüştür. Buna bağlı olarak EOKA ve TMT örgütleri emeğin kardeşliğini savunan kesimlere karşı sürdürdüğü silahlı eylemleri ile emek örgütlerini milliyet temeline göre bölmüş ve ayrı ayrı örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Sendikal örgütlenme bu şekilde seyrederken öte yandan tarihsel olarak incelendiğinde iki toplumun eğitim sistemlerinin her zaman ayrı yapılandığını görürüz. Bu yapısal ayrılığın temelinde de yine din ayrılığı ve milliyetçilik vardır. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu zaman eğitim alanındaki bu ayrılık anayasa ile kayıt altına alınıp, kalıcılaştırılmıştır.

1963 yılı itibarı ile yaşanan toplumsal çatışmalar, mil-

liyetçilik ve ırkçılığın toplumları nereye sürüklediği konusunda ibret verici gelişmelerdir. Milliyetçilik ve ırkçılık propagandaları ile toplumların ayrılığının alt yapısını hazırlayanlar, silahlı çatışmaya ve kan dökülerek toplumların ayrılığını kalıcılaştırmayı başarmışlardır. Tüm bu süreçlere öğretmenler en büyük katkıyı koymuşlardır. Yaşanan ayrılıktan en çok etkilenen Kıbrıslı Türkler olmuştur. Adanın %1 alanında sıkışan Kıbrıslı Türkler ekonomik, sosyal ve siyasal olarak çok büyük zorluklarla karşı karşıya kaldılar. 1968 yılında dünyadaki gelişmeler adamızdaki durumu da etkilemiş ve toplumsal kurtuluş adına arayış içine giren öğretmenler sendikal örgütlenme ile gereken çıkışı yaptılar. Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası’nın kuruluşu ile birlikte baskı altında tutulan toplumun siyasi, sosyal ve ekonomik talepleri sendikamız tarafından seslendirilmeye başlanmıştır.

Toplumsal konuların seslendirilmesi örgütlenme ve örgütlü mücadeleyi geliştirerek, siyasi taleplerin ortaya çıkmasını getirmiştir. Toplumsal talepler arasında eğitim

*Öğretmen, sendikacı.

her zaman ilk sırayı almıştır. Bunun altında yatan sebep ise eğitimin toplumu şekillendirmesi gerçeğidir. Milliyetçi temelde gelişen eğitim sistemimiz tamamen toplumumuza yabancı bir içerikte, edilgen bireyler yetiştirmeye dayalı olarak gelişmiştir. Eğitim yasalarımız, müfredatlarımız, programlarımız, öğrenci merkezli olmaktan uzak, ezbere dayalı ve toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenmemiştir. Sistem sınavları bir amaç olarak belirlendiğinden, kişinin kendini geliştirmesi değil, sınavdan başarılı olması esastır. Önyargıları, ortadan kaldırmak, hoşgörü ve paylaşmayı öğrenmek yerine, ırkçı, milliyetçi söylemlerle milli sembol fetişizmi ders amaçlarında, araçlarında ve içeriklerinde bol bol yer almaktadır.

Eğitim, sosyal devlet olmanın gereği anayasa ve yasalarımızda yer almasına rağmen parasız olmaktan çıkarılmıştır. Özel okullar devlet eli ile teşvik edilmekte, kamusal eğitime ayrılan bütçe azaltılmaktadır. Bu gelişmeler devlet okullarının her geçen gün daha da kötü bir duruma gelmesine sebep olmaktadır. Bu gelişmelere paralel olarak ülkedeki nüfusun siyasi sebepler yüzünden bilinmemesi planlamayı engellemektedir. Kıbrıs sorununa bağlı bu olumsuzluk, ucuz işgücüne bağlı nüfus hareketliliğini getirerek eğitim ve sağlık alanlarında çok ciddi boyutlarda sorunlar yaratmaktadır. Eğitim altyapıları ve öğretmen planlaması yetersiz kalmaktadır. Tüm bu gelişmeler sendikalar tarafından dile getirilip, mücadelenin önemli alanlarını teşkil etmektedir.

KTÖS kurulduğu günden beri “Öğretmen sorunları ile toplum sorunları iç içedir” prensibini kendine temel bir amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda Kıbrıslı Türkler’in en temel hakkı olan kendi kendini yönetme hakkını her zaman ön plana çıkarmaktadır. Bu temel çıkış noktası aslında eğitim gibi önemli bir konuyu da içermesine rağmen, sendika siyasetle uğraşılıyor gibi politik saldırılara uğramaktayız. Sendikaları siyasetten ayırmak mümkün değildir. Aslında ülkemizde verilen siyasi mücadeleden rahatsız olan egemen çevreler bu şekilde bir tutum içine girerek tepkilerini ortaya koymaktadırlar.

KTÖS “Parasız, bilimsel ve demokratik” bir eğitimi savunmaktadır. Eğitim dili, dini, rengi, etnik orjini, geldiği ülkesi ve cinsel tercihleri ne olursa olsun insanlığın temel bir hakkıdır. Bu hak parasız olmalı ve herkesin bi-

limsel ve kaliteli eğitim alması sağlanmalıdır. Ülkemizdeki siyasal sorunun varlığını ortadan kaldırmak, buna bağlı olumsuz olarak gelişen tüm süreçleri olumluluğa döndürecektir.

Kuzey Kıbrıs'ta Nüfus Olgusu

Muharrem FAİZ*

A. Introduction

According to calculations, it is estimated that one out of each 35 persons bears the status of migrant during the beginning of 2002s. Without doubt, this situation should be handled together with more general phenomenon of homelessness/statelessness and with its reasons. The “sacred” limits, which were established to meet the needs of the capitalism in time are now facing corrosion again to meet the changing (intensifying) needs of the same system again, under these “new” conditions where the multinational corporations have become more effective and where the production continues on a more multinational band. Neoliberal globalization is not only an economic project but also has a political component. People’s movements, which’s background is formed by this general alteration has gained a density which has never been seen before. Workers, who at a time were freed from being properties of their masters, who were selling their work “freely” on the market, now increasingly have the chance to market their works beyond the national borders. Without doubt, this includes limitations and is subjected to certain (according to needs) limitations. However, the labour market under the new world conditions increasingly gains a characteristic that is affected not only by the internal dynamics but also by external dynamics. From now on not only the jobless people within the borders but the ones beyond the border (who come within the national borders or kept/are under

Giriş

Yapılan hesaplamalara göre 20002li yılların başında her 35 kişiden 1'nin göçmen statüsünde olduğu tahmin edilmektedir. Kuşkusuz bu durum günümüz koşullarında yaşanan daha genel bir yersizleşme/yurtsuzlaşma olgusu ve bunun nedenleriyle birlikte ele alınmalıdır. Çokuluslu şirketlerin daha etkin hale geldiği, üretimin giderek daha çokuluslu bir kayış üzerinde devam ettiği bu “yeni” koşullarda, zamanında kapitalizmin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere oluşturulan “kutsal” sınırlar; yine aynı sistemin değişen(yoğunlaşan¹) ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde aşınmaya uğramaktadır. Bu genel değişimin arkaplanını oluşturduğu insan hareketleri tarihte görülmemiş bir yoğunluk kazanmıştır. Zamanında efendisinin malı olmaktan kurtulmuş ve emeğini piyasada “özgürce” satan işçiler, bu sefer giderek artan biçimde ulusal sınırların dışında da emeğini pazarlama şansına sahip olmaktadır. Kuşkusuz bu sınırlamalar içermektedir ve belli (ihtiyaçlara göre) sınırlamalara tabidir. Ancak yeni dünya koşullarında emek piyasası salt iç dinamikler tarafından değil, giderek artan biçimde dış dinamikler tarafından da etkilenen bir özellik kazanmaktadır. Bundan böyle sadece sınırlar içindeki işsizler değil, ancak sınır dışındakiler (ulusal sınırlar içine gelenler ya da getirilme potansiyeli olarak tutulan/bulunan) de en düşük ücretlerle, en kötü koşullarda sömürülmek üzere önemli bir “yedek ordu” işlevi görmektedirler. Böylece

*Sosyolog, akademisyen.

the potential of being brought) of are also functioning as a “reserve army” to be exploited with the lowest wages. Thus all kinds of gains of the workers, their power of being organised and solidarity is being kept under continuous threat. Altering/intensifying needs of the capitalism has changed both places of production and labour market into infra-national state.

We are coming across with different practices in different countries in order to accommodate to altering conditions. It is seen that even in central capitalist countries (United States of America, the European Union, and Japan) there are significant differences whether with the conditions for migrants to enter a country or the rights they have in the country they have entered. That is why respectively,

- Conditions of entry to a country
- Conditions for temporary residence
- Conditions for permanent residence
- Family unifications
- Citizens’ rights
- Cultural/identity rights and problems of representation

CONCEPTS PERTAINING TO THESE AND THEIR CONTENTS: immigration policies, multiculturalism, rights of diversity etc concerning immigrated people are continuously point at issue. Human movements have gained such an importance for countries that, national policies are being established regarding the issue, and political parties are preparing plans for winning elections with their approach to the fact of immigration in their programmes. Beyond these, citizens and civil society organisations consistently keep it as the current issue, and discuss affects of immigration on various social processes.

B. The World, European Union and North Cyprus: Similarities and Differences

i. Periods: We could put the developments regarding the human movements in world and in the European Union countries in periods with 4 main intervals of date:

- 1940-1950: War and mass immigration act of 15

çalışanların her türlü kazanımı, örgütlenme ve dayanışma gücü sürekli bir tehdit altında tutulmaktadır. Kapitalizmin değişen/yoğunlaşan ihtiyaçları, hem üretim mekanlarını hem de emek piyasasını ulusötesi hale getirmiştir.

Değişen koşullara uyum sağlamak üzere değişik ülkelerde farklı uygulamalara rastlamaktayız. Merkezi kapitalist ülkelerde (Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ülkeleri, Japonya) dahi göçmenlerin gerek ülkelere giriş koşullarında, gerekse giriş yaptıkları ülkelerdeki sahip oldukları haklarda önemli farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Bu yüzden göç etmiş insanlara ilişkin olarak sırasıyla,

- Ülkeye giriş koşulları
- Geçici ikamet koşulları
- Daimi ikamet koşulları
- Aile birleşmeleri
- Vatandaşlık hakları
- Kültürel/kimlik hakları ve temsiliyet sorunları

BUNLARA İLİŞKİN KAVRAMLAR VE İÇERİKLERİ: göç politikaları, çokkültürlülük, farklılık hakları, vb. sürekli tartışma konusu olmaktadır. İnsan hareketleri ülkeler için öylesine büyük bir önem kazanmıştır ki, konuyla ilgili ulusal politikalar oluşturulmakta, siyasi partiler programlarında göç olgusuna yaklaşımları ile seçim kazanma hesapları yapmaktadırlar. Bunların ötesinde vatandaşlar ve sivil toplum örgütleri konuyu sürekli gündemde tutmakta, göçün çeşitli toplumsal süreçler üzerindeki etkilerini tartışmaktadırlar.

B. Dünya, Avrupa Birliği ve Kuzey Kıbrıs: Benzerlikler ve Farklılıklar

Dönemler: Dünya’da ve Avrupa Birliği ülkelerinde insan hareketleriyle ilgili gelişmeleri 4 ana tarih aralığı ile dönemleştirebiliriz:

- 1940-1950: Savaş ve bu savaştan dolayı yaşanan 15 milyonluk kitlesel göç dönemi
 - 1950-1970’lerin başı: Almanya, Fransa, İngiltere’ye bu ülkelerin işgücü ihtiyacını gidermek üzere alınan göçler. Bunlar daha çok ilgili ülkelerin sömürgelerinden getirilen işçilerdi. Örneğin Almanya’ya
-

million people caused by war.

- Beginning of 1950-1970s: immigrations to Germany, France and Britain, to meet these countries' need for work force. These were mainly workers brought from the colonies of the relevant countries. For example, the first generation Turks who had gone to Germany.

- 1974-1980: Cessation of receiving workers, family unifications. The worker intake comes to a stand still during this period. However, discussions that mark the period focus on legal arrangements and family unifications.

- 1980-2002: Defectors, asylum period. Local conflicts in Latin America, Balkans, Africa and Middle East and demands of people who had to leave these places for asylum occupies the period. Meanwhile, number of people who leave their countries for better living and working conditions under the title of asylum increases.

- Latter period: period of illegal entries. Problems sourcing from the enormous differences between standards of living created by the "new world order" among Southern and Northern countries in the beginning of 200s and wave of immigration created by people who wanted to run away from these problems are observed. People who set off by hiding in stuffy trucks for days, and by crowding into ships lacking all kinds of security measures etc, are trying to immigrate to countries, as a result of an intensive human trafficking, that they heard to have better living conditions. Currently it is estimated that there are 450-500 thousand illegal immigrants, who have succeeded in entering the country they intended to go. That is why the most discussed issue today is preventing illegal migration.

The most important issue to be specified at this point is that studies and practices on laws have no standards. Countries are trying to stabilize certain regulations based on various agreements – for example: human rights, minority rights etc. However, even in countries, with having "social responsibility" dimensions that belong to powerful formations beyond nations such as the European Union, needs of the multinational corporations and local capital set the conditions. There, a de facto state that appears with the effect of these two-way dynamics (protective rights and laws on one hand and absolute needs of the capital on the other) is the issue. This de

giden ilk kuşak Türkler gibi

- 1974-1980: İşçi alımının durması, aile birleşmeleri. Bu dönemde işçi alımı durma noktasına geliyor. Ancak döneme damgasını vuran tartışmalar, yasal düzenlemeler aile birleşmeleri üzerinde duruyor.

- 1980-2002: Sığınmacılar, iltica dönemi. Latin Amerika, Balkanlar, Afrika, Orta Doğu'da devam eden iç karışıklıklar ve buralardan ayrılma durumunda kalan insanların iltica talepleri dönemi meşgul ediyor. Bu arada iltica başlığı altında daha iyi çalışma ve yaşam koşulları için ülkesinden ayrılan insan sayısı da artıyor.

- Son dönem: Yasa dışı yollarla girişler dönemi. 2000'li yılların başında "yeni dünya düzeni"nin Güney ile Kuzey ülkeleri arasında meydana getirdiği muazzam yaşam standardı farklılığından kaynaklanan sorunlar ve bu sorunlardan kaçmak isteyen insanların oluşturduğu yoğun göç dalgası gözleniyor. Havasız kamyonlarda günlerce saklanarak, her türlü güvenlik önleminde mahrum gemilere salkım saçak doluşarak vb. yola çıkan insanlar, yoğun bir insan ticareti sonucunda daha iyi yaşam koşullarına sahip olduklarını duyduklara göç etmeye çalışmaktadırlar. Bugün için gideceği ülkeye girmeyi başaran 450-500 bin kaçak göçmen olduğu hesaplanmaktadır. Bu yüzden günümüzde en yoğun tartışılan konu kaçak göçün önlenmesidir.

Bu noktada belirtilmesi gereken en önemli konu, yasalar konusundaki çalışmalar ve uygulamaların bir standarda sahip olmadığıdır. Ülkeler çeşitli sözleşmeler temelinde ör. İnsan hakları, azınlık hakları vb. belli düzenlemelere istikrar kazandırma eğilimi göstermektedirler. Ancak örneğin Avrupa Birliği gibi "sosyal sorumluluk" boyutu güçlü ulusötesi oluşumlara ait ülkelerde dahi, birçok durumda çokuluslu şirketlerin ve yerel sermayenin ihtiyaçlarının koşullayıcı olmaktadır. İşte çift yönlü bu dinamiklerin (bir yanda koruyucu haklar ve yasalar, diğer yandan salt sermayenin ihtiyaçları) etkisi ile ortaya çıkan bir fiili durum söz konusudur. Bu fiili durum şöyle özetlenebilir. Bir kısım ülke ülkeye girişleri nisbeten kolay tutup vatandaşlık haklarını uzun bir döneme yayarken, diğer bir grup ülke ülkeye girişleri zor tutup girenleri kısa sürede vatandaşlık haklarından yararlandırmaktadır.

Farklı ülkelerinde günümüzdeki durum:

facto state can be summarised as this: while some countries keep entries into country relatively easy and spread the citizenship rights into a long period, another group of country keep entries into country hard and let the incoming benefit from the citizen rights in short term.

Current situation in different countries:

- De facto and de jure populations:

- ◆De facto populations encompass everyone on a certain date within certain borders. As for the definition of de jure population “usual residence”, it defines people who are permanently residing in that country and required duration for to be included into this category differs from 6 months to 1 year. Countries have different definitions regarding the issue.

- Increase of the perceived threat and pressure of the public opinion regarding the limitations.

- ◆Economic threat: immigration from Eastern European countries

- ◆Cultural threat: Muslims

- ◆During the crisis periods when not handled: RACISM

- Considering own conditions of each country regarding immigration related laws

- ◆Despite basic rules on “freedom of movement and settlement” imposing limitations even to member countries. For example: Bulgaria, Rumania.

- ◆Recommendation an initiative to prevent hidden emigrant (Recommendation 1211) (EU Parliament)

- ◆Increase of the duration regarding family unifications: increasing from 1 year to 2 or 3 years

- Tendencies regarding citizenship

- ◆Citizenship: INTEGRATION as soon as possible (Sweden, Canada) they are CONSIDERING INTEGRATION AS FACILITATIVE; citizenship at the end of the process: (Germany, Switzerland) IS SEEN AS THE “REWARD” OF A SUCCESSFUL INTEGRATION

- ◆Consanguinity: Countries that give emigrants (Sweden, Norway) are giving citizenship to children who are born out of the country

- ◆Land tie: Everyone born within the borders of a state. It is mainly preferred by communities that settle in the occupied lands of a country (Anglo-Saxon countries,

- De facto ve de jure nüfuslar:

- ◆De facto nüfus belli bir tarihte, belli sınırlar içindeki herkesi kapsamaktadır. De jure nüfus“daimi ikametgah” (usual residence) tanımı ise o ülkede sürekli kalmakta olanları anlatmakta olup, bu kategoriye girebilmek için gereken süre 6 aydan 1 yıla kadar değişmektedir. Bu konuda ülkeler farklı tanımlara sahiptir.

- Algılanan tehdidin yükselmesi ve sınırlamalar konusunda kamuoyu baskısı

- ◆Ekonomik tehdit: Doğu Avrupa ülkelerinden gelen göç

- ◆Kültürel tehdit: Müslümanlar

- ◆Ele alınmadığında kriz dönemlerinde: IRKÇILIK

- Göçle ilgili yasalarda her ülkenin kendi koşullarının önemli görülmesi

- ◆“Dolaşım ve yerleşim özgürlüğü” konusundaki temel hükümlere karşın, üye ülkelere bile sınırlama getirilmesi ör. Bulgaristan, Romanya

- ◆Gizli göçmenliği engelleyici girişim (Recommendation 1211) tavsiyesi (AB Paramentosu)

- ◆Aile birleşmeleri konusunda sürenin artırılması: 1’den 2-3 yıla çıkarılması

- Vatandaşlık konusundaki eğilimler

- ◆Vatandaşlık: En erken zamanda (İsveç, Kanada) ENTEGRASYON ENTEGRASYONU KOLAYLAŞTIRICI GÖRÜYORLASüreç sonunda vatandaşlık: (Almanya, İsviçre) BAŞARILI BİR ENTEGRASYONUN “ÖDÜLÜ” olarak görülüyor

- ◆Kan bağı: Dışarıya göç veren ülkeler (İsveç, Norveç) ve Almanya); ülke dışında doğan çocuklara vatandaşlık veriyorlar

- ◆Toprak bağı: bir devletin sınırları içinde doğan herkes. Daha çok bir ülkenin işgal edilen topraklarına yerleşen topluluklarca tercih ediliyor. (Anglosakson ülkeler, Latin Amerika)

- Bazı oranlar:

- ◆ABD: Göç politikası: %2-3’ü geçmeyecek biçimde (yılda 700,000)

- ◆Almanya: 2040’da göç edenlerin nüfus içindeki oranı %24 olacak

- ◆Birçok AB ülkesinde 9-14% arasında

Latin America)

● Some proportions:

◆USA: Migration policy: Configured for not exceeding 2-3% (700,000 annually)

◆Germany: rate of the immigrants among the population will be 24% in 2040

◆Between 9-14% in many EU countries

◆A GENERAL CONCLUSION/TENDENCY: those that have strict rules for entry/residing in country are giving citizenship earlier after they had given this right; those that are more flexible with entry/residing in country are giving conditioned and late citizenship.

North Cyprus

◆Methods of communicating with people who were brought to North Cyprus in masses starting from 1975 and informing them (pledges regarding the Greek Cypriot properties etc)

◆Method of settling (Collectively to certain villages)

◆Quality of the relations set with these people and the imposed mission

And the context of all these it propounds the insufficiency of taking the human movements practiced in the country as sole economic or demographic phenomenon. As the matter of fact, all human movements throughout the world have both economic and political dimensions in relation with these (non-economic forces). However, in order to put the basic differences of the human movement in North Cyprus both from many examples on the world and from South Cyprus (this is very important), it is required to propound the weight the non-economic force bears in comparison to economic force. Or in other words, we should look into how the **“economic force”** and **“non-economic forces”** are connected to each other and formed what kind of a formation.

When reviewed on the angle of the first criteria, unlike the 1975-76 period, currently people who come to north Cyprus are coming here on demands of the labour market in the North and through instructions of their relatives/friends who come/go/stay in North Cyprus and after certain phases, which I will try to explain are deciding to stay. This entire process shows similarities to

◆GENEL BİR SONUÇ/EĞİLİM: Ülkeye giriş/ikamet için çok sıkı kuralları olanlar, bu hakkı verdikten sonra daha erken vatandaşlık veriyorlar. Ülkeye giriş/ikamet konusunda daha esnek olanlar, çok daha geç ve koşullu vatandaşlık veriyorlar

Kuzey Kıbrıs

◆1975’den itibaren Kuzey Kıbrıs’a Türkiye’den toplu olarak getirilen insanlarla temas kurma biçimi ve bilgilendirilmeleri (Kıbrıs Rum mülkleri konusundaki vaatler vb.)

◆Yerleştirme biçimi (toplu olarak belli köylere)

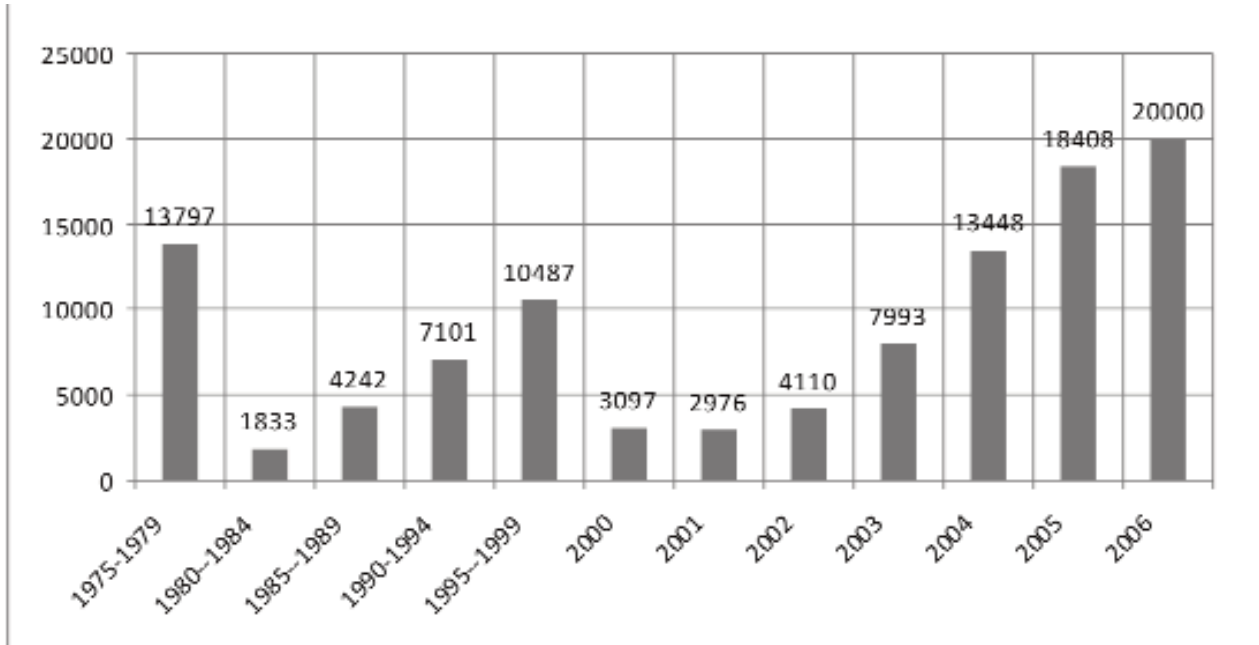
Bu insanlarla kurulan ilişkinin niteliği ve yüklenen misyon

Ve bütün bunların bağlamı ülkede yaşanan insan hareketlerinin salt bir ekonomik veya demografik olgu olarak ele alınmanın yetersizliğini ortaya koymaktadır. Aslında dünyadaki bütün insan hareketlerin hem ekonomik hem de bununla ilişkili olarak politik (ekonomi dışı zor) boyutları vardır. Ancak Kuzey Kıbrıs’taki insan hareketinin hem Dünya’daki birçok örnekten, hem de Güney Kıbrıs’tan olan özgün farklarını (ki bu çok önemlidir) ortaya koyabilmek için **“ekonomik zora”** göre **“ekonomi dışı zor”**’un taşıdığı ağırlığı ortaya koymak gerekmektedir. Veya bir başka deyişle “ekonomik zor” ile “ekonomi dışı zorun” birbirlerine nasıl eklenildiğine ve nasıl bir kombinasyon oluşturduğuna bakmak gerekmektedir.

Birinci kriter açısından bakıldığı zaman, 1975-76 döneminden farklı olarak günümüzde, Kuzey Kıbrıs’a gelen insanlar Kuzey’deki emek piyasasının talepleri ve gelip/giden/kalan akrabaların/arkadaşların bilgilendirmesi/tavsiyesi ile buraya gelmekte ve biraz sonra özetlemeye çalışacağım belli aşamalardan sonra kalmaya karar vermektedir. Bütün bu süreç Dünyada ve çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşanan dinamikler ile önemli benzerlikler göstermektedir. Ancak bu süreç başladığı andan itibaren ona eşlik eden “ekonomi dışı zor” öğeleri Kuzey Kıbrıs’ı diğer ülkelere farklı kılmaktadır. Bu öğelerin neler olduğuna bakalım:

Süreç kendiliğinden başlamakta, ancak başladıktan sonra Türkiye iktidar ağları (odak yerine ağ kelimesi tercih edilmiştir) tarafından sürvelansa/gözetime tabi tutulmaktadır. Akış yönü Kuzey Kıbrıs’a doğru

	TC giriş	TC ıkış		KKTC giriş	KKTC ıkış	
1974-2001	4924228	4833111	91117	2002729	2138112	-45383
2002	316193	310514	5679	133317	134083	-766
2003	340083	321447	18636	119682	119583	99
2004	434744	402578	32166	134886	135343	457
2005	488023	487440	583	152804	152347	457
2006	572633	570533	2100	175081	179915	-4834
2007	598529	555193	43336	184181	178906	5275
	7674433	7480816	193617	2992680	3038289	-45609

those dynamics experienced in World and in various European countries. However, elements of non-economic forces that accompany the process as soon as it starts, makes North Cyprus different than other countries. Let us look into what these elements are:

The process starts spontaneously but once it started it is subjected to surveillance/observation by the power networks of Turkey (network was preferred instead of centre). A practice that is not seen any of the member countries of the European Union, which have the most liberal regulations regarding the freedom of movement and settlement is being kept active in order to keep the number of people as high as possible when the direction of flow is towards the North Cyprus.

Entire regulations regarding permanent residence in the country and issues of citizenship are being evolved to ensure permanent settlement of Turkish origin people coming to North Cyprus and aim to legalise this. However, with the limited number of examples that do not match this both state organs, for example Security Forces (as the ultimate authority for sending people who did not depart during the legal duration) or police (unwillingness for finding and start legal procedures regarding the people whose locations and statues were determined by the Department of labour).

However, the relation between North Cyprus and the Republic of Turkey, which is not an innocent one, (because it has an expansionist effects), is intrinsic at the same time. The mentioned relation's state of being intrinsic sources from functioning as the fundamental dynamic of self-development of the capitalist class. In other words, the population "brought/forced to come" (this distinction has lost its importance) to North Cyprus to preserve, stiffen and reproduce the de facto state, has at the same time become the most important component of the accumulative structures of the North capital (capital accumulation crisis, expansion of the capital, minimising of the market problem, pillage of properties, land usage etc). In other words, front benches of the North Cyprus's capital are not solely a collaborator comprador class. At the same time, as a class, which's own opportunities of development has been blown up/paralysed by asymmetrical relations with Turkey, they had become organic actors of the process. Consequently, transfusion of

olduğunda gelen insanların sayısının elden geldiğince fazla olmasını sağlamak için, giriş koşullarıyla ilgili olarak, bugün dolaşım ve yerleşim özgürüğü konusunda en liberal düzenlemeye sahip olan Avrupa Birliği üyesi ülkelerin hiçbirinde görülmeyen bir uygulama devrede tutulmaktadır.

Ülkede daimi ikamet ve vatandaşlık konusundaki yapısal düzenlemelerin tümü Kuzey Kıbrıs'a gelen Türkiye kökenli insanların burada sürekli olarak kalmasını sağlayacak biçimde evrilmekte ve buna meşruluk kazandırmayı amaçlamaktadır. Ancak buna uygun olmayan sınırlı sayıdaki örnekte ise hem bir devlet aygıtları ör. Güvenlik Kuvvetleri (yasal olmayan sürede çıkış yapmayan insanların gönderilmesi konusundaki son kararı verme mercisi olarak) veya polis (Çalışma Dairesi tarafından yeri ve konumu belirlenip bildirilen kişileri bulup işlem yapma konusundaki isteksizlik)

Ancak Kuzey Kıbrıs ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki asimetric ve masum olmayan ilişki, (yayılmacı itkiye de sahip olduğundan), aynı zamanda "içseldir". İçsel olması sözü edilen ilişkinin, aynı zamanda buradaki sermaye sınıfının kendi gelişmesinin temel dinamiği olarak işlev görmesinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, Kuzey Kıbrıs'a de facto durumu korumak, pekiştirmek ve yeniden üretmek için "getirilen/gelmeye mecbur bırakılan" (bu ayrım önemini yitirmiştir) nüfus, aynı zamanda Kuzey sermayesinin birikim yapılarının (sermaye birikim bunalımı, sermayenin genişlemesi, pazar sorununun minimize edilmesi, mal/mülk talanı, arazi kullanımı vb.) en önemli bileşeni haline gelmiştir. Bir başka deyişle Kuzey Kıbrıs sermayesinin önde gelenleri salt işbirlikçi komprador bir sınıf değildir. Aynı zamanda kendi gelişme olanakları da berhava/paralize edilmiş bir sınıf olarak sürecin organik aktörleri haline gelmiştir. Dolayısı ile TC'nin Kıbrıs'taki tahakkümü için en önemli öğelerden biri olan, nüfus aktarımı, Kuzey Kıbrıs sermayesi için de elzemdir. Hem ekonomik olarak (ucuz emek + emek piyasasının yeniden düzenlenmesi + örgütlenme ve dayanışma olanaklarının berhava edilmesi + eğitim/sağlık/sosyal politikalar konusundaki taleplerinin nefesinin kesilmesi vb.); hem de birçok ekonomi dışı süreç için. Kuzey'de Kıbrıs Rum mallarının, topraklarının talanı ve gaspı, Karpaz topraklarının park

population, which is one of the most important elements for Turkey's domination in Cyprus, is a necessity for the capitalists of the North Cyprus. Both economically (cheap labour + rearrangement of the labour market+ blowing up the opportunities of organisation and solidarity+ cutting the airflow of demands on education/health/social policies) and for many non-economic procedures. Pillage and seizure of Greek Cypriot properties, lands in the North, and usage of the lands of Karpaz with intentions other than parks are examples for these.

As for the republic of Turkey, it oversees everything that is happening throughout this entire process and provides its EX POST CONFIRMATION. Claiming that flow of the population to the North of Cyprus sources solely from economic reasons without considering these structural characteristics and operations of non-economic forces, is being contented with the ear of an elephant. If interpretations on the issue are not sourcing from an innocent failure of being able to see the whole, then they are products of a finicky choosy understanding that does not consider the structural field. However, no matter what happens at the end, it equates to a stand that reproduces of the given.

Standpoint based on classes, struggle of ideology and hegemony

Understanding of evaluating the experienced process regarding the issue of population bears differences as in many other social facts. The understanding, which has been dominant for years, has kept the issue at a position of a taboo that should not be discussed at all. According to this understanding and Rauf Denktaş, who is one of the most sterilize representatives of this understanding, "Both whoever comes to and goes from this country are Turks", and starting this issue is a malevolent initiative and means serving the enemy. The assertion that was submitted between 1975 and the begging of 1980s as a version of this view, and that was in the famous Cuco report was this: "People who come to the North of Cyprus from Turkey are in fact Cypriots who have immigrated to Turkey before." It was observed that this lie, which did not have any concerns legitimacy, was put into circulation in a different appearance. The new under-

dışındaki amaçlar için kullanımı konusu buna verilebilecek örneklerdir.

Türkiye Cumhuriyeti ise bu süreçte bütün olup bitenleri gözetmekte ve EX POST ONAYINI sağlamaktadır. Bu önemli yapısal özellikleri dikkate almada Kıbrıs'ın kuzeyine akan nüfusun salt ekonomik nedenlerden kaynaklandığını iddia etmek, filin kulağıyla yetinmektir. Bu konudaki yorumlar masum bir bütünü görememekten kaynaklanmıyorsa, yapısal olanı dikkate almayan titiz bir seçmeci anlayışın ürünüdür. Ancak sonuçta ne olursa olsun verili olanı yeniden üreten bir duruşa denk gelmektedir.

Sınıfsal bakış açısı, İdeoloji ve hegemonya mücadelesi

Nüfus konusunda yaşanan süreci değerlendirme anlayışı, birçok diğer toplumsal olguda olduğu gibi farklılıklar taşımaktadır. Uzun yıllar egemen olan anlayış, konuyu hiç tartışılmaması gereken bir tabu konumunda tutmuştur. Bu anlayışa ve bu anlayışın en sterilize temsilcilerinden biri olan Rauf Denktaş'a göre bu ülkeye "gelen de, bu ülkeden ayrılan da Türktür". Ve bu konuyu tartışmaya açmak art niyetli bir girişim olup, sadece düşmana hizmet etmek anlamına gelmektedir. Bu görüşün bir versiyonu olarak 1975 ile 1980'li yılların başına kadar olan sürede öne sürülen ve ünlü Cuco² raporunda da yer alan iddia şuydu. "Türkiye'den Kıbrısın Kuzeyine gelen insanlar, daha önce Türkiye'ye göç etmiş eski Kıbrıslılardır". Hiçbir meşruluk kaygısı taşımadan ifade edilen bu yalanın, 1980'li yılların başından itibaren farklı bir kılıkla dolaşıma sokulduğu gözlenmiştir. Yeni anlayış, gelip yerleşen kişilerin Kuzey Kıbrıs'ta belli bir süre ikamet etmelerinden kaynaklanan hakları üzerinde durmaktadır. Gerçekten de Dünyanın diğer bölgelerinde de ikamet süresi göçmen konumundaki kişilerin hakları açısından önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bu konuya yapılan vurgu, 1990'lı yılların başından itibaren, Kuzey Kıbrıs'ta doğan Türkiye kökenli kişilerin hakları söylemi ile eklenmiştir. Bu noktada bu "yeni" haklar söyleminin ideolojik niteliği üzerinde durmanın yararı olacaktır. Çünkü herhangi bir hakka bulunduğu bağlamdan soyutlanarak kendinden memkul bir değer atfetmenin, nasıl amaçlananın tam tersine sonuçlar ürettiği özellikle 2000'li yıllarda deneyim ile vakidir. Nitekim

standing focuses on rights of those who had come and settled in North Cyprus sourcing of residing for a certain period in North Cyprus. Indeed, duration of residence of the people who are in the position of being migrants is considered as an important criterion regarding their rights at other regions of the world also. The emphasis on the issue has been merged with the expression of rights of the Turkey-origin people who were born in North Cyprus starting from the beginning of 1990s. At this point, it will be useful to focus on ideological quality of this expression of “new” rights, because it’s a fact that attributing any right with a self-claimed value produces just the contrary results of the targeted in 2000s. Likewise, another report regarding the people transfusion to the North, in the updated report of reporter Jakko Laakso, Cuco’s findings were justified and these were added: “naturalisation of the settlers encourages new arrivals and stiffens secret colonisation in the North.”

All kinds of rights are acquisitions based on accumulation and gained as the result of social struggles, and are positions that should not be allowed to degrade. However, this general acceptance should not make us to forget the historical attributions of each concept and finally of all kinds of expressions and that they should be handled within the social scope. As witnessed throughout the history, capitalism has the power of absorbing all kinds of concepts, social movements and rights. This absorption do not only include making ineffective but using for its own purposes at the same time. We are going through days where the revolutionary anthems of Rhodesia are used at the opening ceremonies of beauty contests, posters of Che are being used as the main element of the sports shoes, and Deniz Gezmiş has become a hero of a soap opera. Civil initiatives, which were not allowed to breathe in time, currently have been transformed into organic institutions that open the way for the neo-liberal ideology and its market, and that spreads its ideology. Republics split off from the cracked-up Soviet Union and civil society organisations in many African countries are functioning as social actors that open the way for the multi-national corporations, both ideologically and physical practices. Moreover, by being financed by these multi-national corporations and by their institutions beyond nations. Countries that has jet black reports re-

Kuzey’e yönelik insan akışıyla ilgili bir başka rapor 2 Mayıs 2003’de Raportör Jakko Laakso güncellenmiş raporunda Cuco’nun bulgularını doğrulamış ve şunları eklemiştir: “yerleşiklerin naturalizasyonu (vatandaşlık dahil) yeni gelişleri teşvik etmekte ve Kuzey’deki gizli kolonizasyonu pekiştirmektedir.”³

Her türlü demokratik hak toplumsal mücadelelere elde edilen, birikime dayalı bir kazanımdır. Ve geri götürülmesine izin verilmemesi gereken mevzilerdir. Ancak bu genel kabul her kavram, ve nihayet her türlü hak söyleminin tarihselliğini ve toplumsal bağlamında ele alınması gerektiğini bize unutturmamalıdır. Tarih içinde tanıklık edildiği üzere kapitalizm her türlü kavramı, toplumsal hareketi, hakkı mesetme gücüne sahiptir. Bu mesetme salt etkisiz kılma olarak değil, aynı zamanda kendi amaçları için kullanmayı da kapsamaktadır. Rodezya devrimci marşlarının güzellik yarışması açılış seromonisinde kullanıldığı, Che posterlerinin spor ayakkabı reklamındaki temel öge olarak kullanıldığı, Deniz Gezmiş’in pembe dizi kahramanı yapıldığı günleri yaşıyoruz. Zamanında nefes almasına izin verilmeyen sivil inisiyatifler, günümüzde neo-liberal ideolojinin ve piyasanın önünü açan, ideolojisini yayan organik kurumlara dönüşmüştür. Dağılan Sovyetler Biliği’nden kopan Cumhuriyetler, ve birçok Afrika ülkesi’nde sivil toplum örgütleri çokuluslu şirketlerin hem ideolojik, hem de maddi pratikler bağlamında önünü açan toplumsal aktörler olarak işlev görmektedir. Üstelik bu çokuluslu şirketler ve onların ulusötesi kurumları tarafından finanse edilerek. İnsan hakları konusunda kap-kara bir karneye sahip olan ülkeler, bugün büyük bir ikiyüzlülükle tam da bu insan hakları söylemi ile çokuluslu şirketlerin çıkarlarını korumak üzere ulus devlet perspektifini (ki bu merkezde ve özellikle periferide bir zamanlar yine kapitalizmin ihtiyaçlarına cevap veriyordu) ve bu perspektife ait otoriter/antidemokratik yönetimleri (ki askeria/faşist yönetimleri ve onların sürekli insan hakları ihlallerini içeriyor) tasfiyeye yönelmiştir, ve bunu hergün gerçekleştirmektedir.

Bu noktada kapitalizmin sözü edilen mesetme potansiyelinin mutlak, karşı konulamaz bir güce dayandığı söylenemez. Ama ona güç kazandıran temel dinamik günlük yaşamımız içindeki uygulama ve söylemlerimizin niteliğidir. Kavramları, hak söylemini

garding the human rights have currently headed towards dissolution the perspective of nation-state (it was again meeting the needs of the capitalism once within this focal and periphery) and the authoritarian/antidemocratic administrations (which include military/fascist administrations and their constant violation of human rights) with a great hypocrisy to protect the benefits of the multi-national corporations.

At this point, it cannot said that the capitalism's potential of absorbing is based on an irresistible absolute power. However, the basic dynamic that brings power in it is the quality of practice within our daily life and of our expressions. If we put the expression of right into action as a self-proclaimed fact, this leaves an effect that reproduces given structural capitalist elements at the end of the day. In other words, the most important element that feeds capitalism's power of absorbing is refraining from questioning, and gaining depth to meanings of concepts that as the system it intends to use/absorb within this framework.

When evaluated within this context, the most dangerous expression regarding the discussions on transfusion of population today are not only "the comers were actually the goers" or "both the comers and goers are Turks" but is a neo-liberal expression of "rights" which as if it voices human/immigrant problems. It is dangerous, because it has the same function with the expressions during the past period regarding the ideologically reproduction integration of given relations. However, they are both different versions of the same understanding of hegemony (nationalistic and neo-liberal). What is actually happening is putting another expression which is dominant through the world in place of another expression (financed at the same time), which undergoes a crisis of legitimacy.

What are the points this new expression highlights? "segregating the Turkey-origin people" "Discrimination against Turkey-origin people" etc. actually this is a fake sensitivity because it is the capitalist class that insults people who come to the North, discriminate them and exploit them at the extreme. However, the famous process of "evil acts, evil actors" works and workers who are set to work under the hardest conditions, and accommodated at places where even the animals cannot

kendinden menkul değeri olan bir olgu olarak devreye sokarsak, bu günün sonunda verili yapısal kapitalist öğeleri yeniden üreten bir etki bırakır. Bir başka deyişle kapitalizmin mesetme gücünü besleyen en önemli öğe sistem olarak kullanmaya/mesetmeye soyunduğu kavramları sorgulamaktan ve bu çerçevede anlamlarını derinleştirmekten vazgeçmektir.

Bu bağlamda değerlendirildiği zaman Kuzey Kıbrıs'a nüfus aktarımı konusundaki tartışmalarda en tehlikeli söylem "gelenler zaten gidenlerdi" ya da "gelen Türk giden Türk" söylemleri değil; güya insan/göçmen sorunlarını dile getiren neo-liberal bir "haklar" söylemidir. Tehlikelidir; çünkü verili ilişkiler bütünlüğünü ideolojik olarak yeniden üretme açısından geçmiş dönemdeki söylemlerle aynı işleve sahiptir. Ancak her ikisi de (milliyetçi ve neo-liberal) aynı hegomonik anlayışın farklı versiyonlarıdır. Olup biten, bugün için meşruluk krizi yaşayan bir söylemin yerine, dünyada egemen olan bir başka söylemin (aynı zamanda finanse de edilerek⁴) ikame edilmesidir.

Bu yeni söylemin öne çıkardığı noktalar nelerdir? "Türkiye kökenli insanlara karşı ırkçılık yapılıyor", "Türkiye kökenli insanlara karşı ayrımcılık yapılıyor" vb. Aslında bu duyarlılık sahte bir duyarlılıktır. Çünkü Kuzeye gelen insanları aşağılayan, ayrımcılığa tabi tutan onları en ağır biçimde sömüren sermaye sınıfıdır. Ancak ünlü "şeytanca işler, şeytan aktörler" süreci çalışmakta ve en ağır koşullarda çalıştırılıp, hayvanların rahat yatamayacağı yerlerde barındırılan, temizlik olanağı sağlanmayan işçiler (aslında büyük çoğunluğu köylüler) daha sonra "bunlar hayvan gibi yaşarlar, hayvan gibi kokarlar, bundan daha fazlasına layık değildirlir" denerek aşağılanmaktadır. Bir başka deyişle onların bu durumda yaşamasına neden olanlar, onların bu körtü durumunu yine onların "kişisel özellikleri" ile açıklamakta ve üzerlerindeki sorumluluğu "ırkçılık" ile çalışanların üzerine atmaktadırlar. Ayrımcılık, ırkçılık, aşağılama tutumunun kaynağı Kuzey Kıbrıs üst sınıflarından toplumun diğer kesimlerine bulaşmaktadır. Bu bulaşmadan zaman zaman Kıbrıs solunun da etkilendiği doğrudur. Nitekim, toplumun geniş katmanları izlenen nüfus politikası ve bu konudaki hegomonik söylemi açık etmek yerine, insanlar üzerine odaklanmakta, onların giyim şeklini, plajdaki davranışını

feel comfortable (actually most of them villagers but not workers) later are insulted as “these live like animals, smell like animals, they do not deserve more than this.” In other works, ones who are to blame for their living under such conditions again explain their bad situation with their “personal characteristics” and put their responsibility on workers with “racism”. The source of discrimination, racism and insulting manners of the upper classes of the society, contaminates the other sectors of the community. It is true that from time to time, the Cyprus left is also affected from this contamination. Eventually, instead of disclosing the population policy in practise and this hegemonic expression, large layers of the community focus on people and criticise their dressing styles, attitudes in beaches etc. and the tendency that allows liberal expression to rule is exactly this. A fake sensitivity which never sees the policy that is structural and do not come near to a categorised analyse rants from a secure (and without risk) position. There is neither any attempt for unionising the people who are spoken about nor concern for taking their problems to a public field. The targets are the oppositions who voice their discomfort regarding the followed population policies. Turning almost into a “thunderstruck egg” as Mehmet Yaşın the poet says, Turkish Cypriots who feel even more breathless each day are allegedly are to be saved of racism. The position is obvious and at the end of the day, it is reproduction of the dominating expression with different accessories.

Current situation

As it is obvious, a census that matches the international criteria and considers the needs of the country hasn't been made in North Cyprus. Thus the figures contradict with each other. For years, “projections” substituted censuses and both the people and the international community were mocked. While the official publication of the State Planning Department in 2006 showed the projection based population as 216,000, population was announced as 265,000 on April when the census was done. During the census where a serious deficiency the scope, also considerable mistakes were done with the definitions and difference between the de jure and the de facto population was shown as little as 9,000. according to a

vb. eleştirmektedir. Liberal söyleme at oynatma alanı bırakan eğilim ise tam da budur. Yapısal olan politikayı hiç görmeyen, sınıfsal bir analiz yanından geçmeyen bir sahte duyarlılık, emin (ve risksiz) bir konumdan atıp tutmaktadır. Ortada ne hakkında konuşulan insanları sendikalaştırma girişimi vardır, ne de onların sorunlarını kamusal alana taşıma kaygısı. Hedef varsa yoksa izlenen nüfus politikaları konusunda rahatsızlığını ifade eden muhalifler. Yaşadığı gelişmelerden dolayı Şair Mehmet Yaşın'ın dediği gibi adeta “yıldırım çarpmış yumurtaya” dönen, günlük ilişkilerinde kendini hergün daha nefessiz hisseden Kıbrıslı Türkler güya ırkçılıktan kurtarılacak. Konum belidir, ve günün sonunda hegomonik olan söylemin farklı aksesuarlarla yeniden üretimidir.

Mevcut durum

Bilindiği üzere Kuzey Kıbrıs'ta ne uluslararası ölçütlere uygun, ne de ülke ihtiyaçlarını dikkate alan bir nüfus sayımı yapılmamıştır. Dolayısı ile rakamlar birbirleriyle çelişmektedir. Yıllarca sayım yerine “projeksiyonlarla” idare edilmiş ve hem ülke insanları, hem de uluslararası camiyla adeta alay edilmiştir. 2006 yılının mart ayında Devlet Planlama Örgütü'nün resmi yayınında projeksiyona dayalı nüfus 216,000 olarak gösterilirken, sayımın yapıldığı Nisan ayında nüfus 256,000 olarak ilan edilmiştir. Kapsam açısından ciddi bir eksikliğin yaşandığı sayımda, tanımlarda da önemli yanlışlıklar yapılmış ve de jure nüfus ile de facto nüfus arasındaki fark sadece 9,000 olarak gösterilmiştir. Açıklanan rakamlar temelinde yapılan incelemede köken olarak Kıbrıslı (ancestral home) olanların sayısı 133,000 dolayında olup, vatandaş olan Türkiye kökenlilerin sayısı da 46,000'dir. Ancak bunların yanında 74,000 dolayında yine Türkiye kökenli bir nüfus bulunmaktadır. Sayıma alternatif bazı diğer kaynaklarda ise farklı rakamlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Kıbrıs'ın Kuzeyine giriş ve çıkış istatistikleri bu alternatif kaynaklardan biridir.

Tablo 1: Kuzey Kıbrıs'a TC ve KKTC giriş-çıkış istatistikleri

Giriş-çıkış istatistikleri nüfus hesaplamalarında bazı sapmalar içerse de; genel tabloyu gösterme açısından vazgeçilemez bir kaynaktır. Tablo 1'de de görüldüğü

study based on the revealed figures the number of originally Cypriots (ancestral home) is about 133,000 and number of Turkey-origin people who became citizens are 46,000. However, alongside this, there is again a Turkey-origin population of about 74,000. Different figures appear on some other sources which are alternative to the census. For example statistics on arrival and departure of citizens of the Republic of Turkey (RT) are one of these alternative sources.

Table 1: statistics of RT (Republic of Turkey) and TRNC arrivals and departures to and from North Cyprus

Although statistics on entry-departure contain some deflections with calculations on population, it is an indispensable source for showing the overall picture. As seen in the Table 1, after proofing of the entry-departure of Turkey-origin people, number of those remain in the North of Cyprus are 193,617. Without doubt, children who were born in North Cyprus should be included into this figure and the number of the deceased excluded. Also about 26,000 RT-origin students and officials should be excluded from this figure. However, at any case, the number of Turkey –origin population in North Cyprus is not 120,000 as it is the inference of the census in 2006, and is between 220,000 and 230,000.

When looked into fore when this figure was reached, it is seen that post-referendum period for United Nations' Annan Plan has a special place.

Table 2: number of those permanently resides in North Cyprus in accordance of their year of entry to the country.

As it seen from the Table 2, totally 59,849 people have come to North Cyprus after 2003 and started to reside permanently. When looked into the figures, (RT-origin officials and students should be excluded from this figure) it appears that the post-2003 period is a period that witnesses the most intensive transfusion of population after the period of 1975-1976.

When looked into entries and departures of TRNC citizens since 1974, a tendency regarding migration is observed. When about 3,500-4,000 RT origin people who are estimated to have gone to Britain and to other Euro-

üzere Türkiye kökenli kişilerin giriş-çıkış sağlaması yapıldıktan sonra Kıbrıs'ın Kuzeyinde kalan sayısı 193,617'dir. Kuşkusuz bu rakama Kuzey Kıbrıs'ta doğan çocukları eklenmeli ve ölenlerin sayısı çıkarılmalıdır. Yaklaşık 26,000 TC kökenli öğrenci ve görevli de bu rakamdan düşülmelidir. Ancak her halde Kuzey Kıbrıs'taki Türkiye kökenli nüfus 2006 yılında yapılan sayımdan çıkarsandığı gibi 120,000 dolayında değil; 220,000 ile 230,000 arasındadır.

Bu rakama ne zaman ulaşıldığına bakıldığı zaman, Birleşmiş Milletler Annan Planı Referandumu sonrasında özel bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Kuzey Kıbrıs'ta daimi ikamet edenlerin ülkeye geliş yılına göre sayıları

Tablo 2'den de görüleceği üzere 2003 yılından sonra toplam 59,849 kişi Kuzey Kıbrıs'a gelmiş ve daimi olarak ikamet etmeye başlamıştır. Rakamlara bakıldığı zaman (bu rakamdan TC kökenli görevli ve öğrenciler düşülmelidir) 2003 sonrasında 1975-76 döneminden sonra en yoğun nüfus akışına tanıklık eden dönem olduğu ortaya çıkmaktadır.

1974 yılından bu yana KKTC vatandaşlarının giriş ve çıkışlarına bakıldığı zaman ise dışa göç konusunda bir eğilim gözlenmektedir. KKTC vatandaşları arasında iltica talebi ile İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine gittiği tahmin edilen 3,500-4,000 dolayında TC kökenli insan ve çeşitli amaçlarla geçici olarak yurt dışında bulunan Kıbrıs kökenliler rakamdan düşüldüğü zaman yaklaşık 35,000 Kıbrıslıtürkün daimi olarak ülkeden ayrıldığı görülmektedir.

Ayrıntılar içinde kaybolmadan genel tabloya bakıldığı zaman son 30 yıllık dönemde Kıbrısın Kuzeyine yoğun bir TC'li nüfus akışı olduğu, ve Kıbrıslıtürklerin de belli dönemlerde yoğunlaşmak üzere dışa sürekli göç verdiği sonucu çıkarılabilir. Rakamlara bakıldığı zaman bunun Kıbrıs'ın Kuzeyinde "radikal bir demografik değişiklik" anlamına geldiği açıktır.

Not: Gelecek yazıda bidirinin demografik değişikliklerin Kıbrıslıtürkler üzerindeki etkisi ve bu konuda geliştirilebilecek stratejiler konusundaki kısmı

pean countries seeking asylum and Cyprus-origin people who are temporarily abroad due to various reasons are excluded from the figure, it is seen that approximately 35,000 Turkish Cypriots have left the country permanently.

When looked into overall picture without getting lost in details, an outcome could be reached that during the recent 30-year period, there has been an intensive flow of RT-origin population to the north of Cyprus and Turkish Cypriots are constantly migrating to other countries intensifying in certain periods. When looked into figures, it is obvious that this means that there is a “radical demographic change” in the North of Cyprus.

Note: the next article to be published will include affects of demographic changes on Turkish Cypriots and strategies that could be developed in relation with the issue.

Endnotes

- 1-Whether capitalism’s these new needs are long standing and gradually intensifying needs (continuity of needs) new needs aroused from the new production method (entirely new) is the point of issue, and does not bear much importance regarding our issue here.
- 2-At the end of meetings of Alfons Cuco, the Spanish parliamentarian, member of the Committee of Immigrants and Demography of the European Council in Cyprus in 1991 (including the authorities of the period) has written that the population in North Cyprus “was being changed radically” .
- 3-This report was accepted at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on June 24, 2003.
- 4-It is obvious that the ones who circulate this expression do not do this as a simple political choice. It is not a coincidence that ones who make comments on this direction have both positions and financial sources.

yayınlanacaktır.

Dipnotlar

¹ Kapitalizmin bu yeni ihtiyaçlarının eskiden bu yana var olan ve giderek yoğunlaşan ihtiyaçlar mı (ihtiyaçların devamlılığı); yoksa tamamen yeni üretim biçiminin doğduğu yeni ihtiyaçlar mı (tamamen yeni) olduğu tartışılan bir konu olup, konumuz açısından burada çok büyük bir önem taşımamaktadır.

² 1991 yılında Avrupa Konseyi Göç, Göçmenler ve Demografi Komitesi üyesi olan İspanyol parlamenter Alfons Cuco, Kıbrıs’ta da yaptığı görüşmeler sonucunda (dönemin yetkilileri dahil) Kuzey’deki nüfusun “radikal biçimde değiştirilmekte olduğunu” yazmıştır.

³ Bu rapor 24 Haziran 2003 tarihinde Avrupa Konseyi parlamenterler Assemblesinde kabul edilmiştir.

⁴ Bu söylemi dolaşıma sokanların, bunu basit bir siyasi tercih olarak yapmadıkları çok açıktır. Bu minvalde yorum yapanların hem mevki, hem de finansal kaynağa sahip olmaları rastlantı değildir.

Selçuk GARANTI*

AH LEYMOSUN

Kaynak: Kadri İbrahim Kadri
 Derleyen: Murat Karabulut (1988)
 Notaya Alan: Selçuk Garanti (02.11.2007)

Ah Leymo sun Ley mo sun sa na aş gol sun
 Sev di ğim cey la nim sa na ya di gâ rol sun
 Sev di ğim cey la nim sa na ya di gâ rol sun

Ah Leymosun Leymosun Saña aşgolsun
 Sevdiğim Ceylanım saña yadigâr olsun
 Hanaylar yabdırdım düşedemedim
 Ceylanı gendime anam eş edemedim

Bu dünyada a gençler güzel sevmeli
 Golunu goluña dakıb böyle gezmeli
 Hanaylar yabdırdım yüceden yüce
 Ceylanıma sarılmadım üş gün üş gece

Not 1: "Ah Leymosun" isimli bu havamız, Leymosun'da 12 Kasım 1894'te yaşanan Seylap (su baskını) Felaketinde hayatını kaybeden kişilerin ardından yakılmış bir ağıttır.

Not 2: "Hanaylar Yabdırdım Düşedemedim" isimli havamız da Seylap Felaketi için yakılmış bir ağıttır.

AH LEYMOSUN

Kaynak: Kadri İbrahim Kadirler
 Derleyen: Murat Karabulut (1988)
 Notaya Alan: Selçuk Garanti (03.11.2007)
 Düzenleyen: Selçuk Garanti (14.02.2008)

$\text{♩} = 110$

1.Keman

2.Keman

Çello

5

1.Kem

2.Kem

Çel

9

1.Kem

2.Kem

Çel

AhLeymo sun Ley mo sun Sa na aş gol sun
 Hanaýlar yab dir dım dö şe de me dım

13

1.Kem

2.Kem

Çel

Sev di ğim Cey la ni Cey gen la nım Sa na ya e di ğar ol sun
 Cey la ni gen di me a nam e şe de me dım

2

AH LEY MOSUN

17

1.Kem

2.Kem

Çel

Sev di ğim Cey la ni gen la nım Sa na ya di ğâr ol sun dim

Cey la ni gen di nım Sa na nam e şe de me sun dim

D.C. al Fine

**Ah Leymosun Leymosun Sana aşgolsun
Sevdiğim Ceylanım sana yadığâr olsun
Hanaylar yabdırdım düşedemedim
Ceylanı gendime anam eş edemedim**

**Bu dünyada a gençler güzel sevmeli
Golunu goluna dakıb böyle gezmeli
Hanaylar yabdırdım yüceden yüce
Ceylanıma sarılmadım üş gün üş gece**

ARABİYE ATIŞMASI

Kaynak: Salih Degene, Melek Degene
 Derleyen: Murat Karabulut (1988)
 Notaya Alan: Selçuk Garanti (09.12.2006)
 Düzenleyen: Selçuk Garanti (04.09.2007)

1) Tar lan te zeg de ğil mi Ba ğ rım e zig de ğil mi
 Se niñ i için ölür sam Ba ña va zig de ğil mi

2) O va lar da lâ le ler Al du be ni gâ y le ler
 Ölür sa ço ğ lar öl sün Öl me sin bir ta ne ler

5) Ha va bu lud lu bö yün Gö ğ nüm u mud lu bö yün
 Dü ğün der neg gu rul sun Mud lu o lu nuz bö yün

1) Tarlan tezeg değil mi
 Bağrım ezig değil mi
 Senin için ölürsam
 Baña yazığ değil mi

3) Garyolam dörd köşeli
 İçi pambug döşeli
 Eridim şeker gibin
 Ben sevdaña düşeli

2) Ovalarda laleler
 Aldı beni gâyleler
 Ölürsa çoğlar ölsün
 Ölmesin birtaneler

4) Çegmecemi çekemem
 Tülden göğneg biçemem
 Herkez ne dersa desin
 Ben yarimden geçemem

5) Hava buludlu böyün
 Göğnüm umudlu böyün
 Düğün derneg gurulsun
 Mudlu olunuz/olalım böyün

♩ = 74

Arabiye Atışması

Kaynak: Salih Degene, Melek Degene
 Derleyen: Murat Karabulut (1988)
 Notaya Alan: Selçuk Garanti (09.12.2006)
 Düzenleyen: Selçuk Garanti (06.01.2008)

1.Keman

2.Keman

Çello

7

1.Kem

2.Kem

Çe

13

1.Kem

2.Kem

Çe

1) Tarlantezeg de ğil mi Bağrim e zig de ğil mi
 Se niñ i çün ö lür sam Bâ na yazığ de ğil mi

19

1.Kem

2.Kem

Çe

2) Q valarda lâ le ler Al dı be ni gâ y le ler
 Ölürsaçog lar öl sün Ölmesinbir ta ne ler

25

1.Kem

2.Kem

Çe

2

Arabiye Atışması

31

1.Kem

2.Kem

Çe

37

1.Kem

2.Kem

Çe

43

1.Kem

2.Kem

Çe

49

1.Kem

2.Kem

Çe

SON

1) Tarlan tezeg değil mi
Bağrım ezig değil mi
Senin için ölürsam
Baña yazığ değil mi

3) Garyolam dörd köşeli
İçi pambug döşeli
Eridim şeker gibin
Ben sevdaña düşeli

2) Ovalarda laleler
Aldı beni gâyleler
Ölürsa çoğlar ölsün
Ölmesin birtaneler

4) Çegmecemi çekemem
Tül den göğneg biçemem
Herkez ne dersa desin
Ben yarimden geçemem

SON BÖLÜM

Hava buludlu böyün
Göğnüm umudlu böyün
Düğün derneg gurulsun
Mudlu olunuz/olalım böyün

Deneme...Deneme...Deneme...Deneme...Deneme...Deneme...Deneme...

Garutsalı Ahmet Efendi ve Yorgancı Dalevera Usta

Eren BAŞARAN*

Summary

Ahmet Efendi, The Phaeton Owner

In the 1950 years, during evenings , in Nicosia a splendiferous phaeton – a horse-drawn carriage- was passing from bus terminal towards north.The man who was sitting behind of the phaeton was “Ahmet Efendi The Phaeton Owner”. In Nicosia, in the north part of the road junction nearby the bus terminal, at the place which is stretched out as V shape, Ahmet Efendi had a terrific farm.

Mr. Dalevera, The Quilt Maker

In the old times, it was widespread to tell stories and folk tales.This tiny story I heard in the 1973 years. In very old time, the quilt-maker master Mr. Dalevera, was going to nearby villages of the Ağırdağ village in order make quilts and earn his living. This tiny story tells the quilt-maker master’s interfering to none of his business.

Aşağıdaki şiirsel öykücükler gerçek olaylardan kaleme alınmıştır.

“Garutsalı Ahmet Efendi” adı altında şiirsel öykümü ilk kez 21 Ocak 2001 tarihinde hazırladım ve bu başlık altında 23 Ocak 2001 tarihinde KIBRIS gazetesinde yayımlanmıştır. Buraya aldığım **“Garutsalı Ahmet Efendi ve Köpekleri”** adlı şiirsel öykü ise onun epeyce geliştirilmiş ve resimlendirilmiş , oldukça değişik bir versiyondur.

Diğer şiirsel öykü “Yorgancı Dalevera Usta” adlı şiirsel öykü , ilk kez “Yorgancı Durali Usta” adı altında 1 Nisan 2001 tarihinde kaleme alınmıştır ve 11 Nisan 2001 tarihinde KIBRIS gazetesinde yayımlanmıştır.Şimdiki buraya aldığım, evvelkinin epeyce değişik ve geliştirilmiş bir versiyonudur.

Eskiden Ağırdağ ve civarındaki köylerde , soğuk kış gecelerinde , gençlere anlatılagelen bu öykünün aslını çok yıllar önce, kayınvalidem Sn.Şaziye M. HAFI-ZOĞLU’ndan, muhtemelen 1973-1977 yılları arasında dinlemiştim.Kendisine haliyle müteşekkirim.

Daha sonra sözkonusu yorgancı ustanın adının “Durali” değil de “Dalevera” olduğunu öğrendim. “Durali” başka bir öyküye aitti.Anlatımı ile kaleme almam arasında epeyce zaman geçince, öykülerde geçen isimleri , kayıt tutmadığım için karıştırmışım.Bu yazı dolayısıyla, daha evvelki hatamı da düzeltilmiş oluyorum...

Bu yazının resimlemeleri tarafımdan yapılmıştır. “Garutsa” [1] resmi hariç, diğerleri kara-kalem kullanmaksızın, MS paint programında yapılmıştır. “Sele” [2] resmi , renkliden bilgisayarda siyahbeyaza dönüştürülmüş bir fotoğraftır.Eski günlerimizi canlandıran, bu iki öykücüğü beğeneceğinizi umuyorum.

GARUTSALI AHMET EFENDİ

1950 yıllarında Lefkoşa’da günümüzdeki otobüs ter-

minal kavşağının kuzeye bakan kısmında,

V harfi biçimindeki arazinin olduğu yerde apartman daireleri yoktu. Bugünkü gibi binalar da yoktu. Bunların yerinde alabildiğince aşağılara kuzeye kadar Ahmet Efendi'nin bahçesi uzanıyordu. Bu büyük bahçe içinde bir de havuz bulunuyordu. Bahçenin hudutlarında selvi ağaçları diziliydi. Bahçede bir sürü atlar gezinirdi. Bir sürü de köpek vardı. Konu komşu kendi aralarında ona "Garutsalı Ahmet Efendi" diyorlardı.

Oralarda 1950 yıllarında , Lefkoşa'da bugünkü otobüs terminal kavşağının kuzey batı kısımlarında sadece beş altı tane kerpiçten yapılmış tek haneli evler vardı. Maarif Kolejinin yakınlarında bir yeldeğirmeni de vardı ve oralarda kerpiç kesilirdi. Yeldeğirmenin günümüzde demir iskeletleri kısmen duruyor. O zamanlar kerpiçten ev yapılacağına , damına kamış koyarlar, kamışları bağlarlar, ve tavana döşenen kamışlar çamurla sıvanırdı. "Garutsalı Ahmet Efendi ve Köpekleri" adlı şiirsel öykü, onyaşlarında bir çocuğun izlenimlerini yansıtmaktadır. Aradan yarım asırdan fazla bir zaman geçmesine rağmen , unutulmayan anılardır.

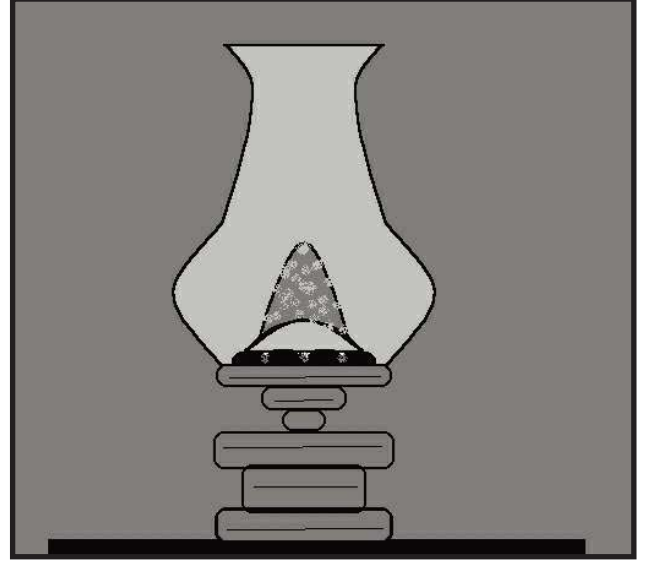
1. GARUTSALI AHMET EFENDİ ve KÖPEKLERİ

Ahmet Efendi'nin bahçesinde,
en uçlarda kuzey kısmında,
yanyana iki de kerpiç ev vardı.
Ahmet Efendi'nin,
bahçivanı vardı, seyisleri vardı.

Bu bahçenin batı kısmında,
Şimdiki Kolejin yanında
bir de yeldeğirmeni vardı :
Kırık dökük hani şimdi de duruyor ya,
Geçen yıllarda fırtınadan,
pervaneleri yere, yanbaşına düşmüş
ancak iskeleti sağlam duruyor...

Belki yarım asırdan da önceleri,
yeldeğirmeni yakınında sıvasız,
kerpiçten, hanaylı bir evde oturuyorlardı.
Evden on adım ileriye, kuzeye doğru
Bir tavşan kümesi yapmıştı babası,
Üst katta annesi , üç kardeşine

Geceleri masal anlatır,
Ninni de söylerdi anneleri :

CAM FANOZLU LAMBA RESMİ

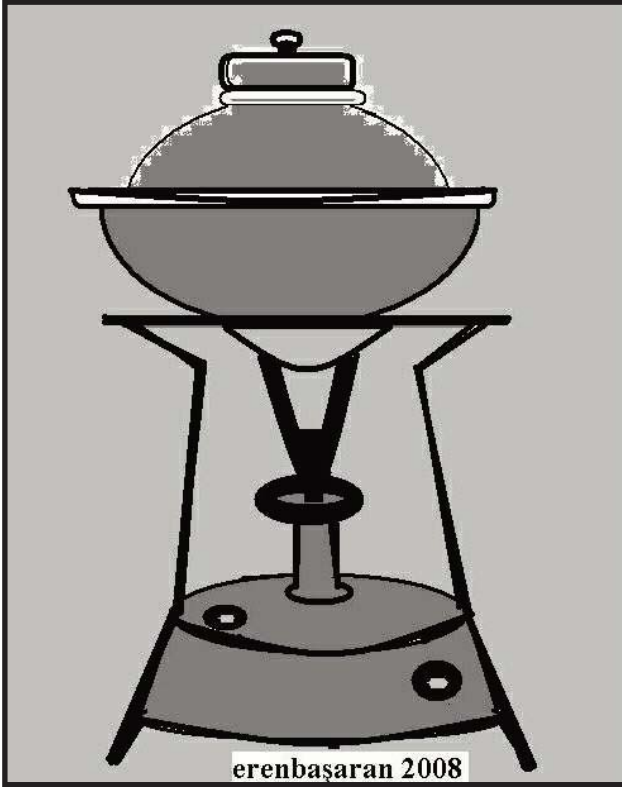
Uyusun da büyüsün ninni,
Tıpış tıpış yürüsün ninni.
Dan dini dan dini dasdana
Danalar girdi bostana,
Govcala bostancı danayı
Yemesin lahanayı...

Bu öykünün nakledeni,
on yaşlarında bir çocuktuk o zamanlar,
o zamanlar evlerinde elektrik de yoktu:
Bir teneke lambasuyu [3] bulunurdu evde,
Hem islim , hem de fanozlu lamba için.

Yemek pişirmek için islimi,
Geceleyin zifiri karanlık oldu mu,
aydınlatmak için evin içini ,
Fanozlu[4] lambayı yakarlardı,
Lambasuyulu fanozlu lambaları,
aydınlatırdı ortalığı geceleri...
Ancak henedense,
hafiften gaz kokardı geceleri,
Babası "Belki aydınlığın bedelidir." derdi

“Bu fanozlu lambanın kokusu”.

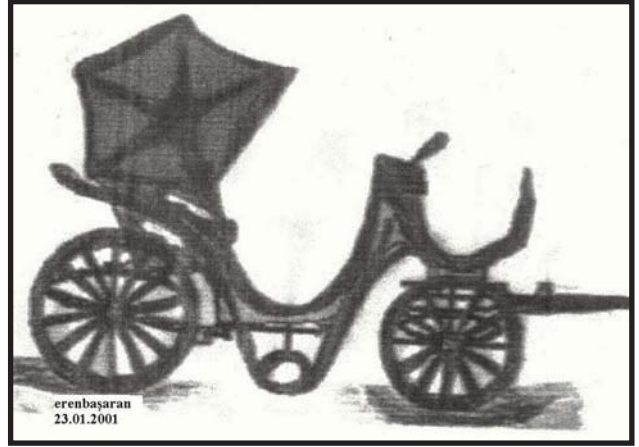
Geceleri masal anlatırdı,
Ninni de söylerdi anneleri,
Dan dini dan dini dasdana
Danalar girdi bostana,
Govcala [5] bostancı danayı
Yemesin lahanayı...
Uyusun da büyüsün ninni,
Tıpış tıpış yürüsün ninni.

LAMBASUYULU İSLİM RESMİ

Akşamları beş altıya doğru,
Geçerdi garutsasıyla toprak yoldan,
Ahmet Efendi gelirdi,
Atlarının çingirak şingirtisi duyulurdu uzaklardan,
Sürücüsü önde, kendisi arkada otururdu...
Şimdiki Terminal yerinden kavşağa doğru,

Oralarda ne ev vardı, ne de bina.
Ta uzaktan görülürdü geçerken Ahmet Efendi,
garutsanın arka koltuğunda,
ve önde garutsa sürücüsü
kırbacını şaklatırdı...

GARUTSA RESMİ

Akşamları beş altıya doğru
hiç şaşmazdı, hemen her akşam,
Garutsayla geçerdi Ahmet Efendi
Şimdiki terminal yerinden
kuzeye kavşağa doğru,
Gelişini duyan köpekleri,
Karşılama çıkardı Ahmet Efendi'yi.

Akşamın sessizliğinde ,
Derin izler bırakarak kulaklarda,
Koro halinde havlardı,
Ahmet Efendi'nin köpekleri...
Çoluk çocuk , duyan herkes anlardı,
Ahmet Efendi'nin geldiğini :
Garutsayla toprak yoldan geçtiğini.
Konu komşu fısıltıyla,
“Hali vakti yerindedir,
Garutsalı Ahmet Efendi'nin”
derdi...

Aradan yıllar geçti.
Zaman akıp gitti.

Beşaltı sene sonra birgün,
Küçük Kaymaklı'da iken,
Ahmet Efendi'nin öldüğünü duydu.

Yıllar sonra, ellerinde kuş lastiği,
çoluk çocuk Küçük Kaymaklı'dan
serçe avlamak için,
bahçeye doğru yol aldılar :
O bahçe ıssız ve sessiz duruyordu artık.
Kerpiçten boş ahırlar,
Bakımsız, yaban otlarıyla dolu bahçe,
Kırlangıçlar fir dönüyordu etrafta,
Ahırların içinde dışında,
Belli ki yuvaları vardı civarda.

Kuş yakalmak için,
Bahçeye gelirdi,
ta uzaklardan çocuklar.

Ahırların içinde atılı bir sürü evrak :
Sağlığında belki de,
Garutsalı Ahmet Efendi,
ne kadar da çok ehemmiyet verirdi,
bu pullu mühürlü ,imzalı evraklara:
Üzerlerinde pullar envai çeşit.
Uçuşuyordu etrafta kağıtlar,
Kıral taçlı, Osmanlı tuğralı pullar,
darmadağın olmuştu herşey ...
Osmanlıca, eski Türkçe yazılar üzerlerinde,
Garutsalı Ahmet Efendi'nin,
çok ehemmiyet verdiği bu evraklar :
Uçuşuyordu ahırda havalarda.
Bir ara Ahmet Efendi'yi düşündü,
Garutsalı Ahmet Efendi'yi düşündü,
Ahmet Efendi'nin ihtişamını düşündü :

**Akşamın sessizliğinde ,
Derin izler bırakarak kulaklarda,
Koro halinde havlardı,
Ahmet Efendi'nin köpekleri...
Çoluk çocuk , duyan herkes anlardı,
Ahmet Efendi'nin geldiğini :
Garutsayla toprak yoldan geçtiğini.**

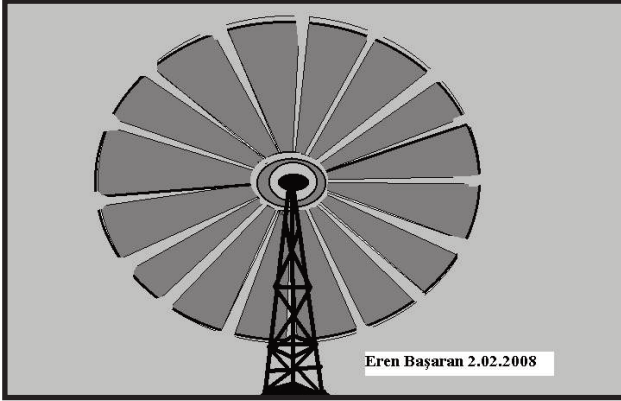
**Konu komşu fısıltıyla,
“Hali vakti yerindedir,
Garutsalı Ahmet Efendi'nin”
derdi...**

Ne bahçe kalmıştı yerinde,
Ne de bahçe olduğu belliydi artık,
Ne ahır kalmıştı, ne de köpekler,
Ne garutsa vardı artık,
Ne koşulu atlar.
Ne de azdırılınca saldıran,
gofalak [6] mı gofalak ,
köpekleri kalmıştı,
Herşeyin yerinde yellers esiyordu,
Ne seyisi kalmıştı, ne bahçıvanı,
ardından ne varsa yok olmuştu.
Ne binek atları kalmıştı,
Ne de onu karşılayan köpekleri .
Sanki herşey toz olmuştu...

Herşeyin yerinde yellers esiyordu,
Ne bahçe kalmıştı yerinde,
Ne de bahçe olduğu belliydi artık,
Ne ahır kalmıştı, ne de köpekler,
Ne garutsa vardı artık,
Ne koşulu atlar.

Zaman akıp geçti, herşeyi değiştirerek.
Sadece kırık dökük bir yeldeğirmeni
orada kalakaldı :
Onu söküp atamamışlar,
sebebi nedir bilinmez...

Oralarda bir zamanlar,
Yeldeğirmeninin güney batısında,
Çamurla samanı yoğurarak,
Kerpiç kesiyordu güneş yanığı insanlar,
Kare biçimli tahta kalıplarıyla,
Diziyordu kerpiçleri esmer tenli ustalar...

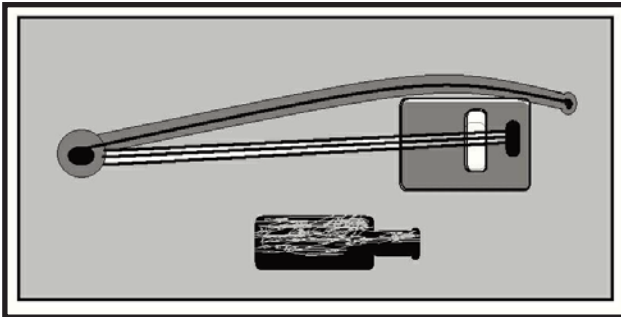

YELDEĞİRMENİ RESMİ

2.YORGANCI DALEVERA USTA

Çok eskiden, belki de bir asır önce,
Ağırdağ köyünde bir yorgancı ustası varmış,
Ona herkes Yorgancı Dalevera Usta dermiş,
Ev ev dolaşır, tamburuna tokmağını vura vura,
Yorgan yaparak geçimini sağlamış.

Köy köy dolaşmış, Girne bölgesinde,
Ağırdağ köyü civarlarında,
ve isteyen tazelere,başgöz olacak kızlara,
koca bekleyen dullara,yastık yorgan yaparmış,
tamburuna vura vura,
taka tuka taka tuka...

YORGANCI TAMBURU VE TOKMAĞI RESMİ

Bu minvalde günün birinde,
civarda bir köye gitmiş,

o köyde de bir eve çağırmişlar,
Bizim Yorgancı Dalevera Usta'yı,
buyur etmişler,mutfağın yanibaşına,
kilimi de döşemeye **yazmışlar**[7]
o da bağdaş kurup oturmuş,
başlamış hemen işçeğizine,
sol elinde tambur,
sağ elinde tokmak, vura vura
pamuk atıyormuş havaya,
taka tuka taka tuka...

Yorgancı Dalevera Usta,
sol elinde tambur,sağ elinde tokmak,
havaya pamukları atarak,
yastık yorgan yaparmış,
çeyizlerini hazırlarmış
isteyen tazelere,başgöz olacak kızlara,
koca bekleyen dullara,yastık yorgan yaparmış,
vurmuş tamburuna
taka tuka taka tuka...

Gittiği bu evde, evin üç kızı varmış,
büyüğü Huriye, ortancası Nuriye,
küçüğü de Duriye imiş.
Öğle yemeği için ,
çorba yapıyorlarmış mutfakta :
Önce Huriye gelmiş,
girmiş mutfağa,
bakmış tencerede pişen
çorbanın tadına
eksik bulmuş tuzunu,
birkaç kaşık tuz koymuş.

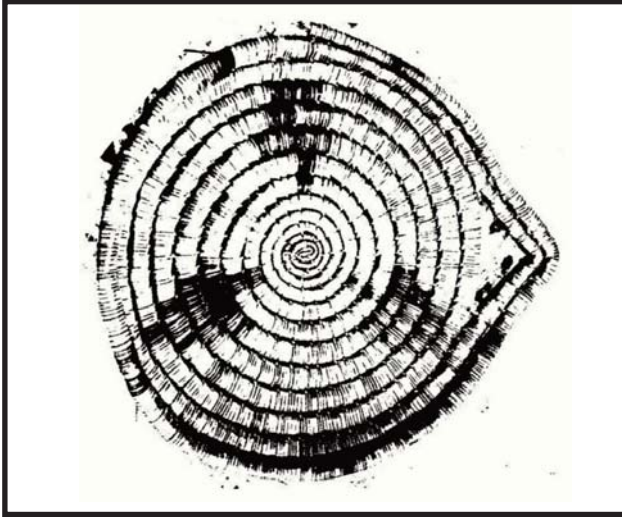
Ardından da Nuriye gelmiş,
bakmadan çorbanın tadına ,
nasıl olsa tuzu eksiktir,demiş,
o da birkaç kaşık koymuş
çorbanın tuzunu.

Huriye gitmiş,ardından da ,
Duriye gelmiş mutfağa,
Almış eline bir tahta kaşık,
nasıl olsa tuzu eksiktir,demiş
o da tuz koymuş çorbaya.

Çıkarmadan sesini sedasını,
yorgancı görüyormuş bu garabeti,
tokmağını da vuruyormuş,
kocaman tamburuna,
pamuklar da fırlıyormuş havaya,
taka tuka taka tuka...

Bir ara bakmış ki kimsecikler yok,
ne ortalıkta, ne mutfakta,
o da gitmiş girmiş mutfığa,
almış eline bir tahta kaşık,
tencerenin kapağını açmış,
bir kaşık tuz o da koymuş çorbaya.
ve tokmağının sesi duyuluyormuş,
sarkacın vuruşları gibi,ta uzaklardan,
taka tuka taka tuka...

Öğle olmuş,yemek vakti gelmiş,
Yazmışlar döşemeye kilimlerini,
ve en güzel *sestalarını* [8],
en renkli *selelerini*.

SELE FOTOĞRAFI

Herşey hazır olunca,
Yorgancı Dalevera Usta'yı da,
buyur etmişler sofraya.
Hepsi birden kaşık salmış,çanaklara çorbaya:

Büyük kız Nuriye : “Ayyy!” diye çığlık atmış,
“Bu çorba yenmez, çok tuzlu,

Bir kaşık tuz koymuştum çorbaya,
Nasıl oldu bu gariplik? Hayret doğrusu !”

Ortanca kız Huriye hemen :

“Abla!... Kusuruma bakmayın benim,” demiş.
“Bilmeden ben de koymuştum tuzunu.”

Küçük kız Duriye de :

“Ya ben de koymuştum.” demiş.

Kızların hepsi teker teker ,
saymışlar kendi kusurlarını.

Yorgacı Dalevera Usta da dayanamamış

“Bağışlayın kızlar beni siz.” demiş.

“Sizi teker teker tuz koyar görünce,

Ben de geri duramadım,atıldım öne siperimden :

Benim de tuzum biberim olsun dedim.

Değil mi ya! Özenle yaptığınız bu çorbada ,
Bir dolu kaşık tuz da ben koydum.”

[1] Garutsa (Kıbrıs ağzı) : Türkiye Türkçesinde “fayton” demektir.

[2] Sele : Ortasında çukurluk yoktur.Yukarıda resimde gösteriliyor.

[3] Lambasuyu (eskiden Kıbrıs ağzı) /gazyağı

[4] Fanozlu (Kıbrıs ağzı) / Fanuslu

[5] Govcala (Kıbrıs ağzı) / 1.Kovala 2.Kime istersen git, şikayet et, umurumda değildir.

[6] Gofalak (Kıbrıs ağzı) (Ağırdağ yöresi) azdırılınca kabadayılık taslayan (kişi)

[7] (Kıbrıs ağzı) yazmışlar / sermişler.Örnekler :
1.Kilim yazmak/kilim sermek 2.Çarşaf yazmak/çarşaf sermek
3.Çamaşır asmak/ çamaşır sermek . 4.Döşemeye yazmak/ döşemeye sermek.

[8] Sesta ; ortası çukurca olan sele demektir.

Kıbrıs'ta “Göz Dutması”na Dayalı İnanç ve Uygulamalar*

Tuncer BAĞIŞKAN**

Bu araştırmanın konusu, en eski çağlardan başlayarak Kıbrıs'ın yakın geçmişine, hatta günümüze kadar uzanan ve Kıbrıs genelinde “Göz Dutması” (“Gözü Duttu”) şeklinde telâffuz edilen göz, nazar ve hasede dayalı inanç ve uygulamaların irdelenmesidir. Bugüne kadar gerçekleştirilen araştırmalara dayalı bulgular ışığında, nazar ile nazardan korunmak, kötülüklerin uzaklaşmasını sağlamak ve bolluk bereketi artırmak amacıyla “tılsım” (Amulette), “muska”, “göz taşı” veya “nazar boncuğu” bulundurma (veya takınma) inancının evrensel bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.⁽¹⁾ Göz ile nazar inancı Yunanlılar tarafından “Matisma”, İngilizler tarafından “Evil Eye”, Fransızlar tarafından “Mauvais Oeil”, Almanlar tarafından “Böser Blick”, Araplar tarafından “Elayn” (Göz) ile “İsabet-i Ayn” (Göz değmesi), İranlılar tarafından “Bednezer” (Kötü Göz), Hintliler tarafından “Sihir”, Anadolu insanları tarafından “Nazar”, “Göz Değmesi”, “Göze Gelme”, “Pis Göz”, “Kötü Göz”, “Kem Göz”, “Göz”⁽²⁾ ve Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar tarafından ise yaygın olarak “Göz Dutması”⁽³⁾ ve nadiren “Nazar Değmesi” şeklinde telâffuz edilmektedir.

Kötü ruhların şerrine uğrayan veya başkalarında bulunmayan bir özellikten, nitelikten dolayı kışkırılan, imrenilen insan, hayvan ve hatta ağaçların bile kimi kişilerin nazarına uğrayarak zarar göreceklere yakın geçmişimizde inanıldığı gibi, şimdi bile inanılmaktadır. Bu nedenle ‘göz taşı’, nazarlık veya tılsımların, onları taşıyan kimseleri büyüye, hastalıklara, nazara (“Göz dutmasına”) ve diğer kötülöklere karşı koruyacağı ve kötülükleri uzaklaştırma gücüne sahip olduğu inancı yaygın olarak kabul görmektedir. Ancak İslamiyet'in bir şey takınmak suretiyle korunmayı kabul etmemesine karşın⁽⁴⁾ “nazar değmesi”ni kabul ettiği kaydedilmektedir.⁽⁵⁾ Yine de İslamiyet'in yasaklamasına karşın halk inançları çoğu batıl (boş) inançlara itibar ettiği gibi, İslamiyet'in ön-

görmediği nazar inançları uygulamalarına da itibar ettiği anlaşılmaktadır. Çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere geçen bu inançları benimsemesek de, bunların toplumuz içinde varlıklarını şu veya bu şekillerde sürdürmeye devam ettiği de bir gerçekliktir.

I. Antik Çağlarda Komşu Ülkelerdeki Nazar İnançları

Cam veya fayans gibi malzemeler ortaya çıkmadan önce, büyülerden, hastalıklardan, çarpılmadan ve diğer kötülöklere korunmak amacıyla çeşitli tılsım ve muskalar takınılmaktaydı. Bir kötülöğe, nazara veya hasede maruz kalan insanların mutlak surette çarpılacağına inanılırdı ki, bu inancın kökleri tarih önceki Mısır, Babil, Sumer, Akad ve Anadolu'ya uzanmaktadır.⁽⁶⁾

M.Ö 10200-8000 yılları arasına tarihlenen Anadolu Çayönü kazılarında bulunan taştan yapılmış küçük hayvan figürininin sırtında delik olması itibariyle bir muska (amulet) olarak kullanılmış olabileceği öne sürülmüştür.⁽⁷⁾ (Resim 1)

Resim 1- Anadolu'daki Çayönü kazısında bulunan muska amaçlı küçük hayvan figürini

Kuzey Mezopotamya’da M.Ö 6000 yılına tarihlenen Halaf kültüründe de muska inancı vardı.⁽⁸⁾ M.Ö II’inci bine tarihlenen Anadolu Hitit Kültüründe kötülüklerden korunmak için boyuna, muska yerine geçen küçük heykelticiklerden pendants asılırdı.⁽⁹⁾(Resim 2) Mısırdaki ön-

Resim 2- Pandantif olarak kullanılan Hitit kaynaklı heykelticik

celeri loğusaların, yeni doğan çocukların ve yatakların koruyucu tanrısı “Bes” idi. Daha sonra onun yerini, yine ona benzeyen “Ahâ” adı verilen tanrı almıştır. Bunların fayans, cam macunu ve camdan yapılmış küçük heykelticiklerinin üst başlarında birer halka bulunması itibariyle boyuna bir kordon aracılığıyla takıldıkları anlaşılmaktadır.

Yine Mısırdaki 30. Hanedan Dönemine (yani M.Ö 380-343) tarihlenen mezarlarda, genellikle mavi renkli fayansdan yapılmış muskalar bulunmuştur.(Resim 3) Bunlar arasında “Wedjat Gözü”(Resim 4), “Horus Gözü”, “Osiris Gözü”, “Skarabe” (Bok Böceği) ve hayvan başlı tanrı heykelticikleri yeniden doğuşu simgelerken, kem gözlerden korunmak amacıyla taşındıkları da kaydedilmektedir.⁽¹⁰⁾ Tılsım amacıyla önceleri heykelticikler boyuna asılırken, bunlara daha sonraları camdan

Resim 3- Mavi renkli malzemelerden yapılmış Mısır muskaları

Resim 4- Mısır kaynaklı “Wedjat Gözü” veya “Horus Gözü”

yapılmış nazar boncukları da eklenmiştir. Nazar boncuklarının görevi, nazarın kaynağı olan varlıktaki öldürücü veya hasta edici kötü gücü üzerine çekmek suretiyle onu taşıyan varlıkların korunmasını sağlamaktır.

Bağdat yakınında “Gulkishar” döneminden (M.Ö 1690-1696) tarihlenen bir tablette cam yapımı anlatılmaktadır.⁽¹¹⁾ Yine M.Ö VII. Yüzyıla ait Asurbanipal’ın (M.Ö 669-631) kitaplığından gelen belgelerde camın yapılışı anlatılırken, fırının uğurlu bir zamanda yapılması, fırına “Bereket Tanrıları”nın resimlerinin yerleştirilmesi, fırına temiz olmayanların yaklaşmaması, her gün yere kutsal şarap dökülmesi, fırına malzeme koymadan tanrılara kurban kesilmesi, buhur yakılması ve işçilerin arınmasının sağlanması kuralları dikkat çekmektedir.⁽¹²⁾

II. Kıbrıs Arkeolojisinde Nazar İnanıcı ve Nazar Boncukları

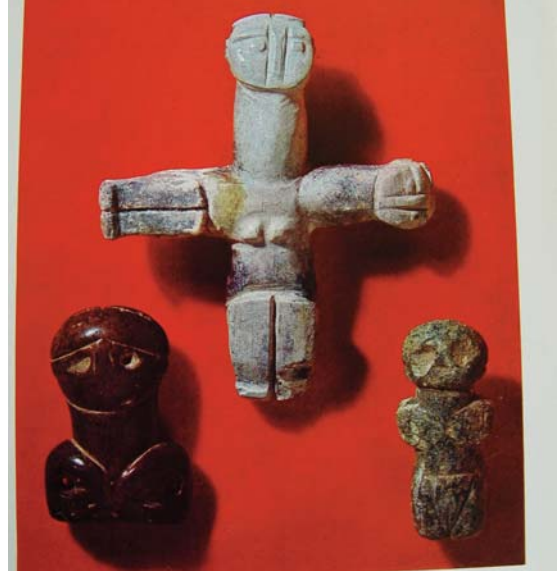
Kıbrıs'ta nazardan korunma inancının Neolitik döneme kadar uzandığı genellikle kabul görmektedir. Neolitik döneme tarihlenen Hirokitya kazılarında ölülerin boyunlarında bulunan ve Kıbrıs'ın jeolojik yapısında bulunmayan Cornelian ile steatit taşından ve iskelet dışından ("Dentalium Shells") yapılmış olan kolyelerin tılsım amacı taşıdıkları öne sürülmüş bulunmaktadır.⁽¹³⁾ (Resim 5)

Resim 5- Kemik ile diğer malzemelerden yapılmış tılsım amaçlı Hirokitya kolyesi

Kıbrıs'taki nazar inancının ilk kaynağı Mısır (Mısır Deltası'ndaki Naukratis Kolonisi) olarak gösterilirken, ikinci kaynağının ise Suriye olduğu üzerinde durulmaktadır. Nazar amacıyla kullanılan malzemelerin genellikle mavi renkli olmaları ise dikkat çekicidir. Kıbrıs'ta Kalkolitik döneme tarihlenen "Amulet" olarak bilinen idollerin de tılsım amacıyla kullanılmış olabileceği literatüre girmiştir. (Resim 6 – 7)

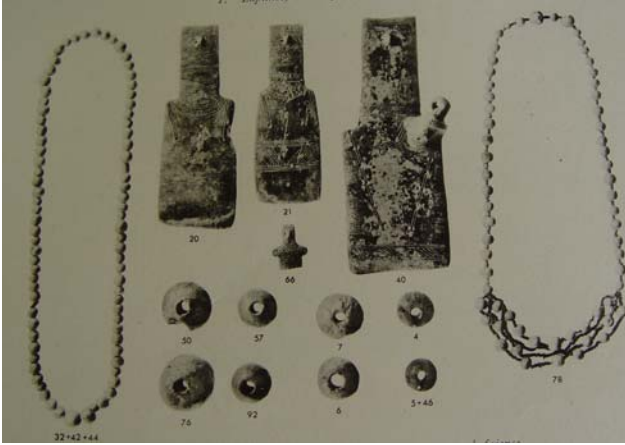
Kıbrıs'ta fayanstan yapılmış olan nazar boncukları ilk kez Geç Tunç Devrinde (M.Ö 1625-1050) ortaya çıkmış ve devir süresince devam etmiştir.⁽¹⁴⁾ Bu boncuklar ile tılsım amaçlı Amuletlerin Suriye-Filistin kaynaklı olup Mısır karakterinde yapıldıkları ve Fenikeli tacirler tarafından Suriye üzerinden Kıbrıs, Rodos, batı Yunanistan ve hatta Etrüsk'e kadar yayıldıkları kaydedilmektedir.⁽¹⁵⁾ Bunların Kıbrıs'ta yapılmış olma olasılığı bulunmakla birlikte, Astarte figürinleriyle birlikte bulunmuş olmaları nedeniyle Suriye üzerinden Kıbrıs'a getirilmeleri daha

Resim 6- Baf'ta bulunan Kalkolitik devre ait amulet

Resim 7- Kıbrıs'ta bulunan kalkolitik devre ait tılsım kuvvetli bir olasılık olarak görülmüştür.⁽¹⁶⁾ Kıbrıs'taki en erken Mısır örnekleri Cypro-Geomet-

Resim 8- Lapta'da bulunan Geometrik I devrine ait nazar boncuğu

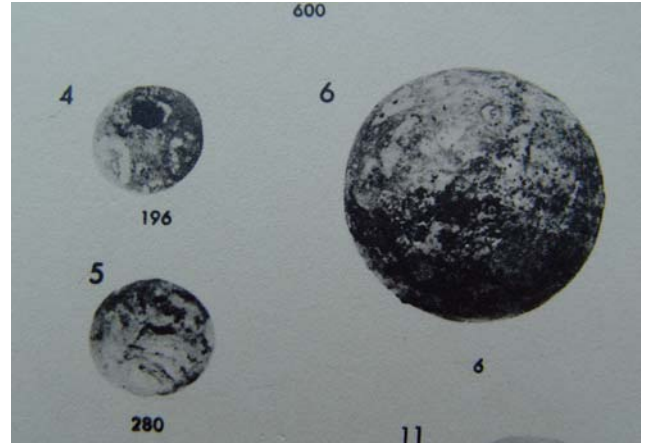
rik II dönemine ait olup., bunlar Arkaik dönemde büyük oranda artış göstermiştir.⁽¹⁷⁾ Bu boncukların kullanımına Geometrik devrin sonuna kadar (M.Ö 700) devam edilmiştir.

- Nitekim Lapta'da yapılan arkeolojik kazılardaki Geometrik I devrine ait bir mezardaki ilk gömüyle birlikte, Kıbrıs'ın jeolojik yapısında bulunmayan Steatit taşından yapılmış bir nazar boncuğu bulunmuştur. Üzerinde nazar boncuklarında olduğu gibi halka şeklinde bezemeler bulunmaktadır.⁽¹⁸⁾ (Resim 8 - 9)

- Kition'da gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda cam hamuru ile yapılmış, koyu glazürle sıvanmış ve üzerinde inkrustasyon tekniğiyle yapılmış göz motifleri bulunan nazar boncuğu ele geçmiştir.(Resim 10) Bu nazar bon-

Resim 9- Lapta'da bulunan Geometrik I devrine ait nazar boncuğu

Resim 10- Kition'da bulunan cam hamurundan yapılmış Arkaik II dönemin son safhasına tarihlenen nazar boncuğu

cuğu Arkaik II döneminin son safhasına tarihlendirilmiştir.⁽¹⁹⁾

- Marion'da gerçekleştirilen arkeolojik mezar kazılarında Arkaik II döneminden başlayarak Klasik I dönemine kadar tarihlenen (M.Ö 600-400) cam macunundan yapılmış mavi renkli yuvarlak nazar boncukları ele geçmiştir.⁽²⁰⁾ (Resim 11)

- Amatus'ta gerçekleştirilen arkeolojik mezar kazıla-

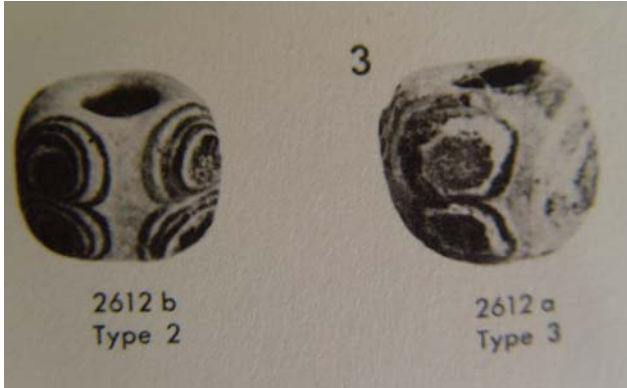
Resim 11- Marion'da bulunan mavi renkli cam macunundan yapılmış Arkaik-Klasik dönemlere tarihlenen nazar boncuğu

rında Arkaik II dönemin başı ile sonuna tarihlenen (M.Ö 600-475 – M.Ö VII-VI. yüzyıl) cam hamurundan yapılmış yeşil-beyaz renkli yuvarlak nazar boncukları ele geç-

miştir. Aynı mezarda Amulet (tılsım-muska) olarak kullanılan Mısır tanrısı BES heykelciği ile Scarabe mühürler de bulunmuştur. Scarabelerin ve tılsım amacıyla kullanılan malzemelerin Mısır Deltasındaki Naukratis'den ithal edildiği öne sürülmüş bulunmaktadır.⁽²¹⁾

- Ay.İrini'de gerçekleştirilen arkeolojik mezar kazılarında Arkaik II döneminin başına ait (M.Ö 600) skarabe olarak bilinen mühürler, Mısır tanrıları arasında bulunan Bes, Horus ve diğer Mısır tanrılarına ait tılsım (Amulet) amaçlı heykelcikler ve açık mavi steatit taşından yapılmış bir baş ile birlikte, "Horus Gözü" olarak adlandırılan çok renkli camdan yapılmış silindirik ve ortası delik nazar boncukları da bulunmuştur.⁽²²⁾ (Resim 12)

- İlk kez camdan yapılan gerçek anlamdaki nazar

Resim 12- Ay.İrini'de bulunan Arkaik devre tarihlenen nazar boncuğu

boncukları Arkaik dönemde ortaya çıkmış ve yaygın bir gelişme göstererek Kıbrıs'taki Klasik, Helenistik ve Roma Devirleri boyunca devam etmiştir.⁽²³⁾

III. Kıbrıs'ın Yakın Geçmişinde Nazar (Göz Dutması) İnanıcı

Kıbrıs'ın antik dönemlerinde olduğu gibi yakın geçmişimizde hatta günümüzde bile, çoğu hastalıkların göz ve hasetten kaynaklandığına inanılmaktadır.⁽²⁴⁾ Kıbrıs genelinde nazarın insanların ölümlerine neden olma, meyveli ağaçları kurutma, ağaçları kökünden sökme, kaleleri yıkma ve hatta dağları bile devirme gücüne sahip olduğuna inanılırdı.⁽²⁵⁾ Bazı kişilerin hayranlık veya kıskanç-

lık ("haset etmeleri") karşısında "gözlerinin tuttuğuna" ve uğrusuzluk getirdiklerine inanıldığından, bu kişilerin kendileri ile bakışlarından sakınılırdı. Özellikle çocukların göz ve nazara karşı savunmasız olduklarına inanıldığından, "Göz Dutması"na karşı bu gibi kişilerden korunmaları gerekirdi. Gözü tutan bir kişinin başka bir şahsı özelliklerinden dolayı övmesi halinde, övülen kişinin, gözü tutan kişiye "Gözün g.ötüne" veya "Gözünü olanın gözü g-tüne" demesi yaygın bir telâffuz şekliydi. Nazara uğrayan çocuklar önce ağlamaya başlarlar, yemeden içmeden kesilip hastalanırlar, zayıflarlar ve en sonunda da tedbir alınmazsa ölürlerd. Bu nedenle göz ve hasetten kaynaklanabilecek hastalıkları tespit edip hastalığa neden olan nazarın ortadan kaldırılması için değişik uygulamalar içine girilirdi. Ancak aynı kaynaktan çıkan ve aynı amaca yönelik olan uygulamalardaki varyasyon ile bölgesel farklılıkların aydınlatılabilmesi için konuların ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi gerektiğinden, göz ile hasetten kaynaklanan hastalıkları sağaltma uygulamaları aşağıdaki şekilde ele alınıp irdelenmiştir.

1. Nazar boncuğunun (Nazarlık) göz ile hasedi etkisizleştirme gücüne sahip olduğuna inanıldığından, Kıbrıs genelinde evlere, yetişkinler ile çocuklara, hayvanlara ve hatta eşyalara bile nazar boncuğu takılırdı, (K.K. 237)⁽²⁶⁾ takınılmaya da devam edilmektedir. (Resim 13-14) Ancak kişilerin "söz dutmasından" korunabilmeleri

Resim 13- Günümüz nazar boncukları

için tek bir nazar boncuğu takmaları gerekirdi. Bir kişinin iki ayrı nazar boncuğu takması halinde, iki nazar boncuğunun birbirlerini gözetleyecekleri ve bu nedenle

Resim 14 Günümüz nazar taşı

de takıldıkları kişileri koruma görevini yapamayacakları varsayıldı (K.K. 26). Bazı kişiler gözün 'nur' olduğuna inandıklarından, hastalıkların göz ve hasetten değil de nefesten kaynaklandığına inanırlardı (K.K. 275).

2. Çocukların beşiklerine altın bir para ile bir göztaşı birlikte konurdu.⁽²⁷⁾ Bazen ise, üzerinde Arapça yazılar bulunan Osmanlı gümüş paralarının (urubiyelerin) bir ucu delinip bir kancaya geçirildikten sonra çocukların beşiklerine veya yetişkinlerin elbiselerinin görünmeyen bir yerine kancalanırdı. Büyük ninem İstincolu Emmu Nazlı ninemden teyzeme bir hatıra olarak kalan böyle bir tılsım üzerindeki gümüş Osmanlı sikkelerden biri 1808 tarihini taşıırken, Urubiye olan diğerinin ise 1909 tarihini taşıdığı belirlenmiştir.(Resim 15) Osmanlı gümüş sikkelerinin üzerlerindeki eski Türkçe yazıların kurandakilere

Resim 15- Bir kancaya geçirilmiş durumda Osmanlı gümüş paraları

benzemesi nedeniyle bunların şeytanları uzaklaştırma ve göz ile hasedi bertaraf etme gücüne sahip olduğuna inanılırdı.⁽²⁸⁾ (Yine de Kıbrıs genelindeki bazı köylerin civarında bulunan Osmanlı döneminden öncesine ait antik mezarlarda ele geçen madeni sikkelerin de bu şekilde kullanıldıkları bilgilerinin edinildiği sempozyuma katılan halkbilim araştırmacımız sayın Oğuz Yorgancıoğlu tarafından şifahi olarak bilgimize getirildiğini de belirtelim)

3. Göz ile hasedin olumsuz etkilerini yok edebilmek için elbiseler (K.K. 232) veya iç çamaşırları⁽²⁹⁾ ters giyilirdi. Aynı uygulama, yapılması olası büyülerden korunmak için veya yağmur duasına çıkılacağında (K.K. 123) da yapılırdı. Elbiselerin ters giyilmesi halinde isteklerin gerçekleşeceğine de inanılmaktaydı (K.K. 26).

4. Evlerdeki odaların çıkış kapılarının üst başına baykuş ayağı asılırdı (K.K. 102).

5. Nazardan korunmak veya evlere uğur getirmesi amacıyla evlerin ve genellikle de iş yerlerinin giriş kapısının üst başına üzerine "Bismillahirrahmanirrahim" yazılı bir levha (Resim 16), at nalı (Galici) (K.K. 26, 128, 129) (Resim 17-19), nazar boncuğu (K.K. 237) (Resim

Resim 16- Bir giriş kapısının yanında "Bismillahirrahmanirrahim" yazılı levha

20), at nalı ile nazar boncuğu birlikte (Resim 21), koç başı iskeleti veya bir çift boynuz (K.K. 103) (Resim 22), bir şişe okunmuş su (K.K. 26, 220) ve içine yılan konmuş bir şişe asılırdı.⁽³⁰⁾ (Kıbrıslı Rumlar ile Ermeniler ise evlerinin sokak kapılarının üst başına bir haç koymaktadır) (Resim 23-24) Çocukların beşikleri veya yastıklarına, nazarlık ve/veya ortasında nazarlık (Göztaşı) bulunan bir

Resim 17- Bir evin giriş kapısının üst başına asılı at nalı (Lefkoşa)

Resim 20- Bir evin giriş kapısının üst başına asılı nazar taşı (Lefkoşa)

Resim 18- Bir evin giriş kapısının üst başına asılı at nalı (Lefkoşa)

Resim 21- Bir evin giriş kapısının üst başına asılı at nalı ile nazar taşı (Lefkoşa)

Resim 19- Bir evin giriş kapısının üst başına asılı at nalı (Lefkoşa)

Resim 22- Bir evin giriş kapısının üst başına asılan bir çift boynuz (Lefkoşa)

Resim 23- Bir Rum (veya Ermeni) evine ait sokak kapısının haç motifli tepe penceresi (Lefkoşa)

Resim 24- Bir Ermeni evine ait sokak kapısının haç motifli tepe penceresi (Lefkoşa)

nal asılması adettendi.⁽³¹⁾

6. Evlerin giriş kapılarının üst başına, olduğu şekliyle bir nal asılması Kıbrıs genelinde adettendir.⁽³²⁾ Ancak bazı kişilerin, üzerinde Kuran-ı Kerim'deki Haset Duası yazılı olan bir kağıdı nalın etrafına doladıkları ve bunun da etrafına bir kumaş sardıktan sonra nalın ortasına bir göz taşı (nazar boncuğu) koyup evlerinin giriş kapılarının üst başına astıkları bilgileri de edinilmektedir.⁽³³⁾

7. Yeni doğan çocukların nazardan ve kötü ruhlardan korunmaları amacıyla beşiklerine veya yastıklarının altına Kuran-ı Kerim, okunmuşlara yazdırılan muska veya makas konurdu. Bunlara kötü ruhların yanaşamayacağına inanılırdı (K.K.131).⁽³⁴⁾

8. Çocuklara güzel olduklarının söylenmesi halinde onları göz tutacağına ve/veya şeytanların onları beğenip

yanlarına alacaklarına inanılırdı. Bu nedenle çocuklara “ne güzel çocuk” diye hayranlık belirtileceğine, “ne çirkin çocuk” denilerek kötülenirlerdi. Böyle yapılması halinde şeytanların da o çocuğu beğenmediklerinden dolayı onu yanlarına almayacağına inanılırdı (K.K. 26).

9. Nazara uğrayan çocukların alınlarına kara yağ sürüldükten sonra içten dışa doğru iki başparmakla ovulurdu.⁽³⁵⁾

10. Hastaların sağaltılması öncesinde nefesi keskin okumuşlar tarafından Haset Duası okunup hastanın yüzüne üflenirdi (K.K. 26).

11. Çocukların yüzüne üç kez tükürüldükten sonra “41 kere maşallah” denirdi (K.K.26).

12. Bazen çocuğun bir tarafına yılan kemiği veya yedi delikli göz boncuğu denilen nazar boncuğu takılır, kundaklarının içine ise şap (İngilizcesi: Alum) bağlanırdı.⁽³⁶⁾

13. Tespih ağacından kesilen bir dal, ipliğe bağlanıp odanın duvarına asılırdı. Bazen bu dalın üzerine Nazar Duası da okunurdu. Eğer evin erkeğinin nazardan korunması istenirse, bu tespih dalından boncuk büyüklüğünde bir parça kesilip ortası delinir ve erkeğin dizinin altına, çangar çizmesine veya dağarcığına bir iplikle bağlanırdı (K.K. 280). (Bazı bölgelerde çangar çizmelerine deniz karavolli kabuğu ile değişik boncukların da asıldığı tespit edilmiştir) Kişilerin hastalıklarının “Tespihine uğramak” ve “Boncuğuna uğramak” şeklinde tanımlanması ise (K.K.265), tespih, boncuk ve nazar arasında bir ilişkinin olduğunun düşünülmesine neden olmaktadır (K.K. 265).

14. İğde meyvesinin çekirdeği ile iğde ağacının nazarı önleme gücüne sahip olduğuna inanılırdı. Bu nedenle iğde meyvesinin çekirdeğinin ortası iğne ile delinir ve içinden bir iplik geçirilerek boyuna kolye gibi asılırdı.⁽³⁷⁾ Yine çift öküzlerinin evin nimeti, bereketi ve tek gelir kaynağı olduğuna inanıldığından, onları göz ve nazardan korumak için boyunduruıkları iğde ağacından yapılırdı. Boyunduruğun iğde ağacı odunundan yapılması halinde, bu odunun hayvanları, gözü tutan kişilerin kötülüklerinden koruyacağı varsayılırdı (K.K. 26).

15. Evdim, Kandu ve Paramal'da göz ile hasede karşı nefesi güçlü bir hocaya Mandragora (Adam Otu) muskası yaptırılıp göğse asılması adettendi. Bir beze 41 tane besmele yazılıp içine bir parça mandragora otunun

(Mandragora Vernalis) kökü konur ve sıkıca sarılarak muska yapılırdı. Bu muskalar genellikle yeni evlenen gençlerin göğüslerine zifaf odasına girecekleri gece takılırdı. Muska takılmadan önce törene katılan tüm erkekler toplu halde camiye gidip namaz kılarlar ve namaz sonrasında ise toplu halde mumlarla, dua okunarak ve şarkı söylenerek düğün evine gelinirdi. Gelin ile güveyinin muhabbetli olmaları için onlara önce ‘güvercin palazı’ (yavru güvercin) yedirilirdi. Güveyi zifaf odasına gireceği sırada hoca dua okuyarak muskayı güveyinin göğsüne takardı. Güveyi daha sonra zifaf odasına girene kadar yetiştiren (ona erişebilenler) arkasına bir yumruk atardı (K.K. 3).

16. Sürekli hasta olup iyileşmeyen çocukların hastalıklarının nazardan kaynaklandığına inanan Aytottoro ve Evretulu Türk ile Rum kadınlar, hastalanan çocuklardaki nazarı yok etmek için değişik bir uygulama içine girerlerdi (K.K. 43, 193). Hasta olan çocuklar aileye kanı karışmamış (yani yabancı olan) iki kadına teslim edilirdi. Kadınlardan biri çocuğu alıp köyün mezarlığına götürür ve “bu çocuk iyileşecekse beş güne kadar iyileşsin, ölecekse beş güne kadar ölsün” diye niyet tutulduktan sonra, Salı günü ölen bir kişinin mezarı üzerinde üç defa cirilenirdi. Niyet tutulurken hastalar için konan süre 3, 5, 7, 40 veya bir ay olabilirdi. Hasta çocuğu mezarın üzerinde cirileyen kadın, onu mezarın üzerine bırakıp oradan ayrılırdı. Bir müddet sonra diğer kadın başka bir yoldan oraya gidip çocuğu alır ve mezarlığa geliş yolunun dışındaki başka bir yoldan evine götürürdü. Böyle yapılması halinde çocuğun niyette belirtilen sürede sağlığa kavuşacağına veya öleceğine inanılırdı. (Bu uygulamayı gerçekleştiren kaynak kişinin çocuğu beşinci günde ölmüştür) (K.K. 43)⁽³⁸⁾

17. Göz ve hasetten korunmak için Kıbrıs’taki en yaygın uygulama şekli, evlerin, evlerdeki yetişkinler ile çocukların, hayvanların ve çeşitli eşyaların, kişilerin ekonomik durumlarına bağlı olarak metalden veya genellikle de pişmiş topraktan yapılmış bir buhurdanlık (tütsülük) veya bir kevgir içinde yakılan zeytin yapraklarıyla dua okunarak (genellikle Kuleuzuler okunarak) tütsülenmesiydi.**(Resim 25)**⁽³⁹⁾ Nadiren de olsa Evretu köylülerinin okumuş hocalardan Hafız Mehmet Efendi’ye danıştıktan sonra, göz ve hasede karşı lazmarin (biberiye) bitkisinin kurutulmuş yapraklarından tütsü yapmanın zeytin

Resim 25-
Buhurdanlıkta
kurutulmuş zeytin
yapraklarıyla tütsü

yapraklarıyla tütsü yapmaktan daha etkin olduğuna inandıklarından tütsüleme lazmarin bitkisinin kurutulmuş yapraklarını kullandıkları (K.K. 193, 211, 228).⁽⁴⁰⁾ Hacca gidip gelen bazı okumuşların beraberlerinde getirdikleri amber kabuğu, öd ağacı ve kara buhurdan ölümlerin ruhuna tütsü yapıldığı kaydedilmektedir.) Yine de Kıbrıs genelinde yaygın olarak kurutulmuş zeytin yaprağıyla tütsü yapılması adettendi. Tütsü yapmanın değişik şekilleri vardı. Genellikle üzerlerine bir okumuş tarafından besmele çekilmeden dua okunan zeytin yapraklarıyla tütsü yapılırdı (K.K. 73, 177, 206, 211, 228, 232, 237, 239, 242, 275). Besmelenin kutsal olması nedeniyle ateşte yanmadığına inanıldığından, tütsü amaçlarıyla kullanılacak zeytin dallarına besmele çekilmeden dua okunurdu. Ancak yine de zeytin ağacının kendinden okunmuş olduğuna inanıldığından tütsü amacıyla kullanılacak zeytin yapraklarının üzerlerine dua okunmadan tütsü amaçlarıyla da kullanılması adettendi. (K.K. 26) Çobanlar davarlarını otlatmaya götüreceklerinde veya davarlarıyla otlaktan evlerine geri döndüklerinde, hanımları kapının eşliğinde durarak onları ve hayvanlarını buhurdanlık (tütsülük) veya bir kevgir içinde yaktıkları zeytin yapraklarıyla tütsülerlerdi (K.K. 177).

Tütsü amacıyla kullanılacak zeytin dallarının temini ile tütsü amacıyla kullanılması uygulamaları aşağıda sırayla belirtildiği şekilde yapılmaktaydı:

a- Tütsü amacıyla toplanacak zeytin dalları ile zeytin yaprakları:

- Zeytin ağaçlarının çiçek açma mevsimine denk düşen dönemde (K.K. 117, 228, 237);⁽⁴¹⁾

- Hiç dedikodu duymayan dört yol ağzındaki bir

zeytin ağacının kibleye bakan

tarafından (K.K. 211, 228) veya

- Zeytin ağacının kibleye bakan tarafından (K.K. 73, 153, 239, 275) bir dal öne eğilip üzerine üç Fatiha, üç İhlas ve üç Kuluvallahu Ehat Sureleri okunup üflendikten sonra besmeleyle kesilir.⁽⁴²⁾

b- Zeytin dalları ile yaprakları toplandıktan sonra :

- Dua dinlemeleri (kutsanmaları - avsnlanmaları) için kırk gün süreyle camilerde (K.K. 177, 228, 237) veya kilisedeki sunağın yanında bekletilirlerdi (K.K. 3, 94, 133, 138, 151, 177, 211, 228, 237);⁽⁴³⁾

- Evin Kible duvarına asılıp 40 gün süreyle bekletilir ve her gün üzerlerine bir dua okunur (K.K. 239);

- Besmele çekilmeden üzerlerine 1 veya 3 Kuluvallahu Duası okunup üflenir (K.K.73, 275) (Bismelenin kutsal olduğuna ve yanmayacağı inanıldığından okunacak dualar öncesinde besmele çekilmezdi);

- Toplanan zeytin dallarının üzerine “Haset Duası” okunup üflenir (K.K. 206)

c- Zeytin dalları ağaçtan kesilmeden önce üzerlerine yedi defa “Felek Suresi”(K.K. 211, 228) veya üç Fatiha, üç İhlas ve üç Kuluvallahu Ehat Sureleri okunur ve her dua okunduktan sonra üzerlerine üfürülürdü. Daha sonra dallar besmeleyle ağaçtan kesilirdi. (Bu dallar evin duvarına asılıp kuruduktan sonra tütsü amaçlarıyla kullanılırdı)

Zeytin dalları (veya zeytin yaprakları) toplandıktan sonra kurumaları için evde beklenir ve ondan sonra aşğıdaki şekillerde tütsü amacıyla kullanılırlardı:

- Buhurdanlık veya kevgirdeki kömürün üzerine 3 veya 7 yaprak konup tütsü yapılır (K.K. 228);

- Tütsü sadece üç yaprakla yapılır (K.K. 239);

- Tütsülüğe üç kömür konur ve üzerine de çeşitli duaların okunduğu bir sırada 3 veya 7 zeytin yaprağı atılır. O sırada, ya “Gözü olanın gözü çıksın”, ya “Gözü olanın gözü götüne”, ya da yaygın olarak şu sözler söylenir : “Ela gözlü, mavi gözlü, baldırı kıllı, seyrek dişli ve çatık kaşlılar. Bu zeytin yaprakları elimde nasıl dönerse, onların da gözleri böyle dönsün” denir (K.K. 211) (Mavi gözlü kişilerin gözlerinin çok tutuğuna inanılmasına karşın, bazı kadınlar, mavi gözlü çocuklarının olmasını isterlerdi. Bu nedenle hamile olduklarını uzun süre gizli tutarlardı. Hamile olduklarını uzun süre gizleyebilen kadınların mavi gözlü çocuk doğuracaklarına inanılırdı)

(K.K. 232);

- Zeytin yaprağı tütsüsünün güneş batmadan yapılması adettendir. Bu nedenle ilk olarak evin ahali sonra evin odaları ve en sonunda ise ahırlar tütsülenirdi;⁽⁴⁴⁾

- Çıktıkları geziden evlerine dönen insanların nazar ihtimaline karşı kendileri ile çocuklarını tütsülemeleri adettendi;⁽⁴⁵⁾

-Tütsü yapılırken bir tütsü kabı veya bir kevgirin içine yanmış kömür ve bunun da üzerine zeytin yaprakları konur. Kömür üzerine konan zeytin yapraklarından birinin çatlayıp bir yandan bir yana savrulması halinde o eve veya evdeki kişi veya varlıklara karşı gözü olan birinin bulunduğu yorumu yapılır. ⁽⁴⁶⁾ Kaç adet zeytin yaprağı çatlarsa, o kadar sayıda gözün bulunduğu varsayımında bulunulur. Bu gibi durumlarda yaygın olarak “gözü olanın gözü çıksın” şeklinde beddua edilmektedir. Daha sonra insanların tütsülenmeleri için tütsü kabı (veya kevgir) kişilere doğru uzatılır, onlar da ellerini dumana uzatıp sallamak suretiyle dumanı üzerlerine çekip tütsülendikten sonra, tütsü amacıyla kullanılan tütsü kabı kişilerin başlarının üzerinde üç tur yapacak şekilde dolaştırılır (K.K. 26).

d- Tütsü tamamlandıktan sonra geriye kalan kömürler ile küller, içinde su bulunan bir tasa döküldükten sonra:

- Tas içindeki sudan göz hasede uğrayanlara, üzerlerindeki göz ile hasetin uzaklaşması için serpiştirilir (K.K. 228);

- Tas içindeki su, göz ve hasetin evden uzaklaşması için, evin önünden geçen yola savrulur dökülür (K.K. 26);

- Evin önünden geçen yola sırtını veren kadınlar, taş içindeki su, kömür ve zeytin küllerini, önlerinden arkalarına doğru yola savurup dökerler (KK 26, 211, 228);

- Tas içindeki kül ve kömürler, evin avlusundaki ayak basmayan bir yere dökülür ve üzerleri toprakla örtülür. Bunun ise evdeki gözün de bu şekilde kaybolması (yok olması) anlamı taşıdığı varsayılmaktadır (K.K. 239);

- Kömür ile küller evin batıya bakan duvarının önüne veya genellikle bu duvarın önündeki bir suya dökülür. (Bu uygulama güneşin batıp kaybolduğu gibi, nazarın da güneş gibi yok olup kaybolması anlamı taşıdığı ifade edilmektedir) (K.K. 232).

e- Karpaz bögesindeki Aysimyo (Avtepe) köylüleri-

nin yaygın olarak kullandıkları çok ilginç bir tütsüleme şekli vardı. Öncelikle bir buhurdanlığın içerisine, evin bir köşesinden alınan bir miktar örümcek ağı, soğanın dış kabuğu, sarımsağın dış kabuğu ve bir miktar zeytin yaprağı konduktan sonra evin ahalisi ile evin her yanı tütsülenirdi. Tütsü yapılırken de şu sözler söylenirdi:

“Çatık gaşlının, seyrek dişlinin,

Mavi gözlünün,

Baldırı gullının,

Çocuk etmeyenin,

Gözü göğe, götü yere yapışa.

Elem tere fiş

Kem gözlere şiş.”

18. Göz ile hasede uğrayan hastaları sağaltmak için okumalara baş vurulması yaygın bir inanç şekliydi. Okumuş kişiler bir hoca veya bir hacı kadın olabileceği gibi, köyün kilise papazı da olabilirdi. Okumuşların yazdıkları muskalar ağıllara asılır, okunan sular ise ağıllara serpiştirilirdi (K.K. 193, 214). Yapılan muskalar bazen hayvanların yalıklarına (Gurna – Barna Bahna) da konurdu (K.K. 219). Yetişkinler ile çocuklara da muska yapılıp elbiselerinin görünmeyen bir yerine iliştirilmesi yaygın adetlerimiz arasında yer almaktadır. Okumuşların uygulamaları arasında bölgesel farklılıklar olmasına karşın, “okunmuş su” ile “muska yapma” uygulamaları itibariyle aralarında bir benzerlik vardır. Bölgesel farklılıklar gösteren uygulamalardan saptayabildiklerim şunlardır:

- Baf kazasına bağlı Evretu (Dereboyu) köyünün Türk ve Rumları, göz ve nazar nedeniyle hastalanan hayvanların sağlıklarına kavuşabileceği amacıyla köydeki Mehmet Hoca'ya giderlerdi. Hoca bir suyun içinde okuyup üfledikten sonra bu suyun hayvanlara içirilmesini öğütlerdi. Böyle yapılması halinde hayvanların sağlıklarına kavuştuğu iddia edilmektedir (K.K. 193);

- Dükkanları göz ile haset nedeniyle işlemeyen Ay.Varvaralı köylüler ile çevresindeki diğer köylüler, “Ayvarvaralı Hoca” olarak bilinen kişiye giderlerdi. Hoca, kendisine başvuran kişinin adını, yaşını ve anasının adını aldıktan sonra masanın üzerine iki büyük zar atardı. Gelen sayılara göre bir kitaba bakıp alınması gerekli önlemleri söylerdi;

- Bu amaçla kendine giden kişilere, dükkanlarına asmaları için su dolu küçük bir şişe okunmuş su, üzerle-

rinde taşımaları için bir muska ve dükkanlarının önüne serpmeleri için bir avuç buğday verirdi. Şişedeki suyun dükkanı göz ve hasetten koruyacağına, muskanın, taşıyanı koruyacağına ve dükkanın önüne serpilene buğdayların dükkanın karınca gibi işlemlerini sağlayacağına inanılırdı. (K.K. 220) Bazı kişiler ise dükkanlarının işlemesi için hocalara “karınca duası” yazdırıp bu duayı dükkanlarına asarlardı. (K.K. 103, 106);

- Okumuş kişiler aşağıdaki duayı bir kağıt üzerine yazarlar ve bu kağıdın evin görülebilecek yüksek bir yerine asılmasını öğütlerlerdi. Böyle yapılması halinde evin nazardan korunacağına inanılırdı. Yazılan dua şöyleydi : “Bismillahi O iruke min külli şeyin yuzike vamin küllü aynin ve hasidin allahü yeşfik” (Meali : Allahın adıyla; sana eziyet veren her tülü şeyden, nazardan ve hasetten Allah seni korusun) (K.K. 73, 221). Bazıları ise hocalara muska yaptırmak yerine sadece “Nazar Duası” veya “Haset Duası”nı okurlardı. (K.K. 73, 221);

- Göz ile haset nedeniyle hayvanları hasta olan çobanlar bir okumuşa baş vururlardı. Okumuşlar mürekkepli kalemle bir kağıda “Haset Duası” yazarlar, üç tane de muska yaparlardı. Üzerine haset duası yazılan kağıt bir bardaktaki suyun içine konur ve mürekkebin suya dağılmasından sonra ise bu su ağıllar ile evlere serpiştirilirdi. Yapılan üç muskadan biri sürünün sahibine, diğeri sürünün en yaşlı hayvanına asılır, üçüncü muska ise ağıla gömülürdü (K.K. 250);

- Hayvanları hasta olan Arapköylü çobanlar, “Ayazma Koymak” amacıyla köy papazını evlerine çağırırlardı. Bu papaz, bir elinde tuttuğu süslü leğenin içindeki suya okuyup üfledikten sonra diğer elindeki bir demet lazmarın dalını suyun içine batırırdı. Daha sonra bu dalın üzerindeki suyu ev ile ahırların her yanına ve evdeki insanlara serpiştirirdi (K.K. 184).⁽⁴⁷⁾ Böyle yapılması halinde evdeki nazar ile kötü ruhların o evden uzaklaşacağı varsayılırdı. (Rum papazların *goncoloz* denen Kalikatzaroi'yi ev ile köyden uzaklaştırmak için yılbaşından sonra gelen 5. gündeki lokmaların dama atıldığı günde aynı uygulamayı yaparlardı)⁽⁴⁸⁾

19. Kıbrıs genelinde ve özellikle de Baf kazasına bağlı bazı Türk ve Rum köylerinde “Amadi” olarak bilinen ve “Göz Suyu” anlamına gelen suların göz ile hasedi önleme gücüne sahip olduğuna inanılırdı (K.K. 190, 193, 205, 207, 214, 219, 256, 267). Kaynaklarında göz gibi

bir girdap oluşturmaları bu suların başlıca özelliği idi. Bugüne kadar saptayabildiğim bu sular ile bunlarla ilgili uygulamalar şöyledir:⁽⁴⁹⁾

- Milou ile Yiou köylerinin civarındaki (veya Milou köyü yanındaki) yerden kaynaklanan ve bir girdap oluşturduktan sonra içine atılan cisimleri denize doğru sürüklediği söylenen “Amadi”(Göz) suyu vardı. Çok tehlikeli bir yer oluşu nedeniyle kaynağın olduğu yere tek kişinin inebileceği şekilde bir duvar yapılmıştı. Ev ile hayvanları göz ile hasetten korumak amacıyla, gece olunca, hiç kimse görmeden su kaynağına gidilir, buradan bir kova su alınır, alınan su evlere, hayvanlara, eşyalara ve ekinlere serpiştirilir, ayrıca hayvanlara da içirilirdi. Böyle yapılması halinde kişilerin canlarıyla mallarının göz ve hasetten korunacağına inanılırdı (K.K. 190, 193, 214);

- Hirsofu (Altıncık) köyünün yanındaki yerden kaynaklanan “Amadi” suyu vardı. Hayvanların göz ve hasetten korunmaları için, gece olunca hiç kimse görmeden hayvanlar bu suyun kaynağına götürülürdü. Orada hayvanlara teker teker çanları takılır ve kuyruklarından kesilen bir tutam kıl suya atılırdı. Kaynaktan bir kova su alındıktan sonra, yine hiç kimse görmeden eve geri gelinir ve bu sudan hayvanlara serpiştirilirdi. Böyle yapılması halinde hayvanların göz ve hasetten etkilenmeyeceğine inanılırdı (K.K. 205, 207);

- İstinco (Tabanlı) köyündeki Ay. Haralambi Kilisesi'nin yanında bulunan “Halases” (veya Halassa) pınarından hiç kimse görmeden geceleri gidilip bir kova su alınırdı. Alınan su göz ve hasede karşı evlere, ağıllara ve kümeslere serpiştirilirdi (K.K. 256);

- Lukrunu (Olukönü) köyünün yanında “Neron Don Ammadyu” (Göz Suyu) olarak bilinen suyun göz ile hasede karşı kullanılması adetten olduğundan, hiç kimse görmeden geceleri bu suya gidilip su alınır ve bu su evlere, ağıllara serpiştirilirdi. Bu suyun yanında Rum köylülerinin “Grommi” adını verdikleri “Soğan Panayırı” yapıldığı da kaydedilmektedir (K.K. 267);

- Pitargu (Akkargı) ile Episkopi (Piskobu) arasında yumurta gibi koktuğu söylenen bir göz suyu vardı. Gece hiç kimse görmeden bu suya yaya olarak gidilip su alınır ve yine hiç kimse görmeden eve geri dönülürdü. Alınan su bir şişeye konup evin kapısının üst başına veya ağıllın kapısının üst başına asılırdı. Orak zamanı bu şişe, göz ve

hasede karşı ekinlerin (demetlerin) arasına konurdu (K.K. 219). Bugüne kadar yumurta gibi kokması nedeniyle kükürtlü oldukları anlaşılan bu gibi sular Kurtaka, Varsa, Monyat, Galobanayot, Pedula köyleri ile Ay. Anargirus Manastırında da saptanmış olmasına karşın, bunların çevresinde herhangi bir inanç veya uygulamanın var olup olmadığı şimdilik bilinmemektedir.

20. Kıbrıs genelinde “Korkuluk Çıkartma” ve “Hastalığın kaynağını belirleme” amacıyla hasta kişilerin adına bir hocadan icazet alan bir okumuş tarafından hasta adına “kurşununun Dökme”, “tuzunu dökme” ve “Tuz ile Kurşun Dökme” adıyla uygulamalara gidilirdi. Kıbrıs genelinde bu iş, okumuş hocalardan ziyade, bir veya birkaç hocadan icazet (izin) alan ve “Mulla” olarak bilinen okumuş kadınlar tarafından yapılırdı. Bu kadınlar hocalardan ders alırlar veya bildikleri yöntemleri hocaların huzurunda tatbiki olarak gerçekleştirirlerdi. Uygulamalar hocalar tarafından tatminkar bulunursa onlara kurşun veya tuz dökme izni verilirdi. Bir hocadan izin almayanların yapacakları uygulamaların geçersiz olduğu iddia edilmektedir.

Kurşun veya tuzun dökülmesiyle beliren yılan, köpek, araba, silah, göz ve diğer şekillere dayanılarak hastalığın kaynağı belirlenmekte, böylece hastalığa göre değişik sağıltma yöntemleri uygulanmaktaydı. Bu konuya ilişkin olarak Kıbrıs genelinde detayları da içeren çok değişik uygulamalar bulunması itibarıyla, bu konunun, uygulamalardaki bölgesel farklılıkları da içerecek şekilde ele alınıp irdelenmesi daha uygun görülmektedir.

21. Kurşun Dökme: Yakın geçmişimizde hastalıkların nedeninin öğrenilip hastanın sağlığına kavuşmasını sağlamak için kurşununun dökülmesi adettendir. Kıbrıs'ta genellikle korkuluk çıkartmak için hastanın adına bir okumuşa kurşun dökülürken, şeytanların şerrine veya göz-hasede uğrayanların adına da kurşun döküldüğü öğrenilmektedir. Kıbrıs'taki kurşun dökme uygulamaları Güney Anadolu'daki Türkmen oymaklarındakilerin bir benzeri olması itibarıyla hayli dikkat çekicidir.⁽⁵⁰⁾

Hastanın adına kurşunun dökülebilmesi için kurşunu dökcek okumuş kadın ile hastanın aç karnı (yemek yememiş) olması gerekirdi (KK. 215).

Kurşun dökmesi için baş vurulan okumuş kadın önce “Allah rızası için niyet ettim (Ayşe) oğlu (Tuncer'in) üs-

tündeki korkuluğunu çıkartmak (def etmek) için kurşununu dökmeye” diye niyette bulunur (K.K. 265, 273).

Hasta olan kişi okumuşun önündeki bir sandalyeye oturtulur ve başı kırmızı renkli bir yemini ile örtülür.(K.K. 145, 250, 249, 270, 273, 209, 265, 185) (Kırmızı renkli yemeninin anlamı, hastayı sarartan hastalığın uzaklaşması ve kırmızı renkli –sağlıklı- olması içinmiş) (K.K.185)

Daha sonra bir kalburun içine bir tas konur.(K.K. 265, 145, 250, 215) (Bazı bölgelerde kalbur kullanılmaz – K.K. 171, 270, 265, 145, 250, 215) Bu tase bölgesel farklılıklar içeren değişik malzemeler konur. Tasın su doldurup içine gümüş bir para (genellikle bir şilin) konması “Suyun gümüşlenmesi” şeklinde anılmaktadır. Bazı bölgelerde kalburun içine bir tas ve diğer yanlarına ise bir dilim ekmek ile bir soğan konur.(K.K. 265) Tasın içine konan ve bölgesel farklılıklar içeren malzemeler ise şöyledir :

- Su+1 turunc yaprağı+1 gümüş yüzük (K.K. 271, 221) veya 1 gümüş para (K.K.271);
- Su+1 veya 3 yeşil yaprak+1 gümüş para (K.K. 221, 270, 273, 209);
- Su+5 çeşit yaprak (zeytin, ekşi, portakal, turunc ve nar yaprağı)+1 gümüş para (K.K. 215);
- Su+7 adet kuru bakla+1 adet gümüş para (K.K. 265);
- Su+3 gül yaprağı+3 ekşi yaprağı+ 3 tutam tuz (K.K. 145, 250)

Yukarıdaki malzemeler tasın içine konduktan sonra okumuş kadın değişik dualar (Ayetül Kürsü, İhlas Suresi, Tebbet Yeda Suresi ve genellikle de Haset Duası) (K.K. 185) okuduktan ve bu malzemeleri de makasla karıştırdıktan(K.K.265) sonra hasta ile suya üfleyerek suyu av-sınlar.(K.K. 185,265)

Yukarıdaki işlemler yapılırken, bir yandan da av tüfeğine ait bir fişek açılarak içindeki kurşunlar bir kepçe veya cezveye konup mangalda yanan ateşte eritilir. (K.K. 265, 185, 273, 209, 215, 270, 221, 271)

Hastanın ilk kurşunu döküleceğinde kalburun içindeki tas alınıp (veya bu tas kalburla birlikte alınıp) (K.K. 221) hastanın önünde durulur ve İhlas Duası ile Fatıha Suresi okunduktan sonra (K.K. 270, 265) hastanın başının üstüne konan kalbur içindeki su dolu tase (veya sa-

dece baş üstüne konan tase) eritilen kurşun dökülür. (K.K. 270, 273, 209, 215) Dökülürken de üç defa “Al kesikliğini ver kuvvetini. Al sarılığını ver kırmızılığını denir. (K.K. 185)

Tas içindeki suya dökülünce sertleşen kurşun, okumuş kadın tarafından alınır ve neye benzediği incelenir. (K.K. 265, 273, 209, 185, 145, 250) Bu arada hastaya tas içindeki sudan üç yudum su içirilir, sonra bu suya okunduktan sonra hastanın elleri, ayakları, göğsü, alını ve yüzü bu suyla ovulur. (K.K. 265)

Kurşun yeniden kepçe içerisinde eritilir ve bu sefer de aynı işlem sırasıyla hastanın sağ omzunda, sol omzunda, yüreğinin üzerinde, sağ dizinde ve sol dizinde tekrarlanır. (K.K. 185, 273, 209) Son kurşun döküleceğinde eritilen kurşun tasın içindeki suya değil de yere dökülür. (K.K. 273, 209) Son olarak dökülen kurşun hangi şekli almışsa hatanın o şeyden korkup hastalandığına yorumlanır. (K.K. 273, 209, 265, 145, 250) Her kurşun döküldüğünde kurşunlar mutlak surette incelenir. Eğer dökülen kurşun pürüzsüz ise döküldükleri yerin hastalıklı olmadığına, eğer dökülen kurşun kararmış, üzerinde iğne şeklinde çıkıntılar varsa veya dağınık (üfelenmiş) ise, döküldükleri yerin hasta olduğuna yorumlanırdı. (K.K. 265, 185, 273, 209, 270, 221, 271) Eğer baş üzerinde dökülen kurşun delikli ise, hastanın başının ağrıdığına yorumlanırdı. (K.K. 265) Eğer tastaki suya bakla konmuş ise bu baklalar da incelenirdi. Eğer yan yana üç baklanın üzerinde boylu boyunca bir bakla görülürse, bu şekil ölülerin mezarlığa taşındıkları sala benzediğinden hastanın öleceğine yorumlanır (K.K. 265).

Bazı bölgelerde ilk kurşun hastanın ilkin sağ omzuna, sol omzuna ve en sonunda başına konurken her seferinde eritilen kurşun tase dökülür ve işlem sonrasında tasta üç kurşun kümesi oluşmuş olur (K.K. 265). Bazı bölgelerde ise baş üzerine kalburla birlikte konan tas içerisindeki suya kurşun dökme işlemi üç kez tekrarlanır (K.K. 145, 250, 221, 270, 271, 249).

Bazı bölgelerde birinci kurşun başa dökülüp kurşunlar incelendikten sonra aynı işlemler sağ ile sol omuzun üzerinde, yüreğin üzerinde ve dizlerin üzerinde tekrarlanır. (K.K. 185) Bazı bölgelerde ise eritilen ilk kurşunun bir kısmı hastanın başında, bir kısmı yürek üzerinde ve geriye kalan kurşun ise dizler üzerinde tekrarlanır ve su içinde oluşan üç kurşun kümesi ayrı ayrı incelenir. Bu

yöntemle yapılan işlemde son kurşun hastanın belinde gerçekleştirilir ve bu sefer eritilen kurşunun tamamı tasın içine veya yere dökülür (K.K. 265).

Son kurşun döküldükten sonra hastaya tasta alınan üç yudum su içirilir veya üç yudum su tasın içindeki turaç yaprağıyla içirilir (K.K. 271). Bazı bölgelerde her kurşun döküldükten sonra tasın içindeki sudan kurşun dökülen kişinin oynak yerlerine, ellerine, yüzüne, yüreğine, dizlerine ve ayaklarına sürülür (K.K. 265, 185, 271, 271, 249, 221).

Son kurşun dökülüp de hastaya üç yudum su içirildikten ve bu sudan oynak yerlerine sürüldükten sonra sıra bölgesel farklılıklar içeren başka işlemlerin yapılmasına gelir. Şöyle ki:

- Tasta su hastanın önünden arkasına doğru dökülür (K.K. 185);

- Hasta sokak kapısının eşiğine (K.K. 270) veya üç ya da dört yol ortasına götürülüp tas içindeki su hastanın önünden arkasına doğru savrulup dökülürken (K.K. 221, 271, 215) üç defa "Ver eyliğimi al hastalığımı, al hastalığımı ver eyliğimi" denir (K.K. 221, 271, 270);

- Eğer kalburun içine daha önce soğan konmuşsa, bu soğan hastaya verir ve soğanı alan hasta başında yemini olduğu halde hiç kimseye bakmadan koşarak evin kapısından yola çıkar ve gördüğü ilk kişiye üç kez "Al hastalığımı ver iyiliğimi" derdi. Sonra elindeki soğanı önünden arkasına doğru atınca koşarak eve girip okumuşun önüne otururdu. O sırada kalburun içinde bir ekmek dilimi varsa kendisine yedirilir (K.K. 265).

Son kurşun döküldükten sonra bu kurşunun tamamı (K.K. 271, 221, 249) veya bu kurşundan yedi topak (küme) (K.K. 265, 145, 250) alınır ve hastanın başına örtülen kırmızı yemeni içerisine sarıldıktan sonra hastanın yastığının altına konması için ailesine verilir. Bu kurşun hastanın yastığının altında üç gün bekletilir (K.K. 271, 221, 249, 265, 185, 209, 215). Üç günden sonra bu kurşun evin dışına (K.K. 209), evin batısındaki ayak basmayan bir yere (K.K. 265, 209, 271, 221, 249, 270, 215),⁽⁵¹⁾ veya dört yol ağzındaki ayak basmayan bir yere (K.K. 265, 271, 221, 249, 270) atılır. Çaput ile kurşunların hastalığı simgelediğine inanıldığından, bunların atılmasıyla hastalığın da evden çıkmış olacağı varsayılırdı. (K.K. 265, 221, 249, 270, 271) Atılan çaput ile kumaşı bulup alana hastalığın geçeceğine inanılırdı (K.K. 249).

Kurşunu dökülen hastanın sağlığına kavuşabilmesi için, kurşunu dökene mutlak surette para verilmesi gerekirdi. Para verilmemesi halinde hastanın sağlığına kavuşmayacağına ve hastanın ağırlık ile nüsübünün (yani hastalığının) kurşunu dökene geçeceğine inanılırdı. Bu nedenle tasın içine konan gümüş para kurşunu dökene bırakılırdı (K.K. 185, 265, 145, 250, 270).

22. Tuz Dökme: Hastalıklara neden olduğu varsayılan "korkuluk çıkarılması", ya da hastalıkların nedenlerinin teşhis edilmesi için en yakın bir okuma başvurulması adettendi. Örneğin; Hastalar Dizdar köyedeki "Sultan Aba" olarak bilinen beyaz çarşafli bir Türk kadına götürülürken (K.K. 247), Singrasi köyünün Türk ve Rum hastaları da köyün okumuşu olan bir Rum kadına götürülürlerdi.

Bu uygulamaların yapıldığı en uygun saat ise güneşin dunduğu (güneşin battığı) vakitti. (K.K. 268) Hastalanan çocukların annesi gün dulumundan önce köydeki 3 veya 7 evden hiç sormadan çalı, odun ve tuz alarak köyün okumuşuna giderlerdi.

Okumuş ilkin ocağı üç taş ile kibleye karşı kurulur (K.K. 204, 73, 184, 228). Bazı bölgelerde ocak okumuş kadın tarafından kurduğı gibi, bazı bölgelerde ise "başından tek nikah geçmiş" bir kadın tarafından kurulur. (K.K. 218, 204, 73, 184) Ocak kurulduktan sonra içine getirilen çalılar ile odunlar konur, onların da üzerine bir kara sac konur (K.K. 268).

Ocağa kara bir sac konduktan sonra içine bölgesel farklılıklar içeren aşağıdaki malzemeler konur :

- Sacın üç kenarına birer eşek (merkep) dışkısı konur (K.K. 247, 268, 231);

- Sacın üç kenarına birer eşek dışkısı, ortasına ise bir hayvan nalı kor (K.K.228);

- Okumuş dualar okurken sacın üç kenarına birer eşek dışkısı, sacın ortasına tuz ile hastanın başından kestiğı bir tutam saç kor (K.K. 247);

- Sacın üç kenarına birer eşek dışkısı, ortasına ise bir tas konur (K.K. 218);

- Sacın üç kenarına birer eşek dışkısı, ortasına 3 tutam tuz ve bir kenarına bir dilim ekmek konur (K.K. 73, 184, 204);

- Sacın iki kenarına birer eşek dışkısı, bir kenarına bir kömür ve bir kenarına bir dilim ekmek konur (K.K. 185);

- Sacın üç kenarına 3 adet eşek dışkısı, 3 topak tuz ve

3 dilim ekmek konur (K.K. 218).

Diğer taraftan sacın ortasına konan bir tasın içine su, tuz (veya makas – K.K. 218) ve gümüş bir para konur (K.K. 268, 228, 234, 231). Bu tas geçici olarak sacın ortasına konduğu gibi (K.K. 218), Kıbrıs genelinde okumuşun tası elinde tutması yaygın bir uygulama şeklindedir. Suyu gümüş paranın konması “Suyun gümüşlenmesi” şeklinde telaffuz edilirken, bunun hasta kişinin üzerindeki hastalığın da suya atılan gümüş para gibi soğuması şeklinde izah edilmektedir (K.K. 204, 73, 184).

Ocağa sac konduktan sonra ocaktaki çalı ile odunlar okumuş tarafından (K.K. 204, 173, 184), bazı bölgelerde ise başından tek evlilik geçmiş “bütün başlı bir kadın” tarafından (K.K. 218) yakılır. Ocak yakıldıktan sonra değişik bölgesel uygulamalar gerçekleştirilirdi. Şöyle ki:

- Okumuş kadın önde ve arkasında ise hasta olduğu halde tasın içindeki tuzlu sudan saca tuzlu su serpiştirdikten sonra saçtan dumanlar çıkmaya başladığı sırada okumuş önde ve arkasında ise hasta olduğu halde (Eğer hasta bir bebek ise okumuş onu kucağına alır) tasın etrafında üç kez dolanılır ve daha sonra hastadan sacı sağ ayağıyla üç kez atlaması istenir (K.K. 204, 73, 184, 268, 228, 234). (Bazı bölgelerde bu işlem yapılıp hasta ocağın üzerinden üç kez atladıktan sonra arkasına bakmadan sokak kapısına doğru koşarken okumuş kadın da tasın içindeki tuzlu suyu kızgın sacın içine döker. Suyun buharlaşmasıyla hastalığa neden olan şeyin şekli sacın üzerinde belirmiş olur - K.K. 268) Hasta sacı üç kez atlarken okumuş kadın elindeki tas içerisindeki tuzlu suyu hasta ile saca doğru serpiştirir. Bazı bölgelerde çocuk üç kez sacın etrafında döndürüldükten ve sacı üç kez atladıktan sonra tastaki tuzlu suyun tamamı kızgın sacın içine dökülür (K.K. 228, 234). Bazı bölgelerde bu işlemden sonra okumuş, tastaki sudan hastaya üç yudum su içirtir (K.K. 204, 73, 184). O sırada saca daha önce serpiştirilen veya dökülen tuzlu suyun yanması sonucu beliren şeklin, hastalığın nedeni olduğu varsayılır (K.K. 247, 204, 73, 184, 228, 234).

- Hasta sacın üzerinden sağ ayağı ile üç kez atlarken okumuş kadın elindeki tastaki tuzlu sudan kızgın saca ve hastanın yüzüne elindeki tastaki tuzlu sudan serpiştirir (K.K. 231). Bazı bölgelerde makas tuzlu suya batırıldıktan sonra makasla serpiştirme işlemi yapılır (K.K. 218). (Böylece sacdaki tuz ıslanıp yanınca hastalığa neden olan

şekil belirginleşmiş olur)

- Okumuş kadın bir elinde tas, diğer elinde makas olduğu halde “Niyet ettim bu çocuğun korkuluğunu çıkartmaya diye niyette bulunur (K.K. 204, 73, 184). Sonra da elindeki makası sırasıyla önce ocağın bir taşına ve sonra da tas üç kez değdirmek suretiyle üç defa Kulu-vallahu suresi okur ve tasa üfürür. Aynı işlemi ocağın diğer iki taşına da uygulayıp sacın üzeri ile hastanın yüzüne tastaki sudan serpiştirir (K.K. 204, 73, 184).

Hasta çocuk sacın üzerinde üç defa atladıktan sonra:

- Okumuş kadın çocuğa tastaki sudan üç yudum su içirir ve elini tastaki suya batırıldıktan sonra hastanın yüzünü ve ellerini suyla ovar (K.K. 204, 73, 184). Bu arada saca serpiştirilen suyun etkisiyle sacda dağılan tuzların aldığı şekil incelenir. Tuz ne şekli almışsa hastanın o şeyden korktuğu veya hastalığın o şeyden kaynaklandığı teşhisi konur (K.K. 204, 73, 184) ve sac içindeki bir dilim ekmeğin bir kısmı hastaya yedirilir (K.K. 204, 73, 184). Sonra okumuş kadın hastayı ve geriye kalan ekmek ile tası alarak kapının önüne çıkar ve yoldan kedi veya köpek geçerse ekmeği onlara atar ve elindeki tastaki suyu üç defa “Al korkuluğunu ve eyliğini” dedikten sonra hastanın önünden arkasına doğru sokağın içine döker (K.K. 204, 73, 184). Sonra da hasta arkasına hiç bakmadan koşarak eve girer. (K.K. 204, 73, 184) Böyle yapılıncı hastadaki korkuluğun çıkacağı veya hastalığın kaynağının teşhis edileceği varsayılır (K.K. 218).

Ender olarak bazı ailelerin göz tutan çocuklarının adına ateşe tuz attıkları, tuzun çatlamasıyla göz tutan çocuklarını ateşin üzerinde çevirdikleri ve böylece çocuk üzerinde olan gözlerin çatlayıp kör olacağına inanıldığı kaydedilmektedir.⁽⁵²⁾

23. Tuz ile Kurşun Dökme: Üç adet taş alınarak bir ocak kurulur, üzerine de ters olarak bir “Gara Sac” konur. Sacın üç kenarına birer adet merkep dışkı konur. Diğer yandan bir tas alınıp içine su, gümüş bir para ve tuz konur. Ocaktaki çalılar yakılınca korkuluğu çıkarılacak hasta çocuğu sol kucağına alan okumuş kadın sacın etrafında üç kez döner. Bu arada sol elinde tuttuğu kurşun tanelerini sacın üzerine atarken, sağ elinde tuttuğu tastaki suyu hastanın yüzüne serpiştirir. Üzerine su serpiştirilen hastanın irkilip silkinmesiyle hastadaki korkuluğun döküleceği varsayılır. Bu arada sacın ateşten

kızarmasıyla saca atılan kurşun da erimiş olur. Kurşunun aldığı şekle bakılarak hastanın nereden korktuğuna karar verilir. Bu işlem tamamlandıktan sonra tasın içine hastanın ailesi tarafından konan gümüş para uygulamayı yapan okumuşa kalır (K.K. 283).

IV. Son Söz

Son söz olarak sizlere, bazı kişilerin gözlerinin tutması nedeniyle insanlara verdikleri zararları konu alan eski bir olay ve halkbilimi araştırmacılarımızdan sayın Oğuz Yorgancıoğlu'nun derlemiş olduğu bir maniyi aktararak konumu sonlandırmış olayım.⁽⁵³⁾

Bir zamanlar Lefke'de "Vankadra" lakabıyla bilinen gözü çok tutan bir adam varmış. Kime göz korsa ona zarar vermiş. O sıralarda Mağusa'da birbirleriyle rekabet içinde olan iki hırdavat tüccarı varmış. Bu tüccarlardan birine ait malların belli bir günde Mağusa gümrüğüne gemiyle geleceğini diğeri öğrenmiş. Bu malların gelmesi halinde iflas edeceğini anlayan diğeri tüccar, gelen gemiye göz koyup batırması için geminin limana geleceği gün Lefkeli Vankadra'yı alıp Mağusa limanına götürmüştü. İkisi de denizin kenarına oturup geminin ufukta görünmesini beklemeye başlamışlar. Belli bir süre sonra geminin direğini ufukta gören tüccar, gemiye göz koyması için Vankadra'ya seslenmiş. Ancak Vankadra ufka baktığı halde gemiyi görememiş. Bakmış bakmış yine görememiş. Ancak aradan bir süre geçtikten sonra geminin farkına varınca, yanında oturan tüccara : "Vay be ne keskin gözün var" der demez, tüccar gözlerini avuçlarıyla kapatarak çığlıklar atmaya başlamış. Tüccarın iki gözü de hemen kör olmuş. Lefkeli Vankadra'ya mal edilen bu olayın bu gün bile hem Lefke'de, hem de Kıbrıs'ın çoğu yerlerinde bilindiği öğrenilmektedir.

Ve şimdi de göz-hasetle ilgili olarak sayın Oğuz Yorgancıoğlu'nun derlediği maniyi aktarıp bildirimizin sunumuna son verelim :

*"Çiçeğin gözü vardır
Eğrisi düzü vardır
Bize nazar değmesin
Herkesin gözü vardır"*

Beni sabırla dinlediğinizden dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

DİP NOTLAR

* Bu bildirin ilk şekli 20-21 Nisan 2006 tarihleri arasında Lefke Avrupa Üniversitesi ile Lefke Belediyesi işbirliğiyle gerçekleştirilen VII. Lefke Edebiyat Buluşması (Kuzey Kıbrıs Gelenek ve Göreneği) Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuş ve Yrd.Doç.Dr. Hasan Köksal tarafından bu amaçla yayınlanan sempozyum dergisinde yer almıştır. Daha sonraki çalışmalarla genişletilen bu araştırma şimdiki son şeklini almıştır.

** Arkeolog - Araştırmacı Yazar

- (1) Tılsım, Kıbrıslı Rumlar arasında "Filakto" adıyla bilmektedir
- (2) Yrd. Doç. Dr. Feriha Akpınarlı, "Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar", I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları no:1799, Ankara, 1966, s.158-164; Orhan Hançerlioğlu, İslâm İnançları Sözlüğü, Remzi Kitapevi(3.Basım), İstanbul, Şubat 2000, s.419
- (3) Rumlar göz tutmasına aynı şekilde "Epyasen don do amadi" derler. Kıbrıs Rum Ortodoks kilisesi de göz tutmasına inanmakta olup "Vaskania" adıyla anılmaktadır. N.G. Kyriazi, Kypriaki Barimia, Larnaka, 1940, s.270; G.X. Papaharallapou, Kipriaki ithi Ke Ethima, Levkosia-Kypros, 1965, s.63
- (4) Yrd.Doç.Dr. Feriha Akpınarlı, "Anadolu'da Nazar ve Nazarlıklar", I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları no:1799, Ankara, 1966, s.158-164
- (5) Orhan Hançerlioğlu,İslâm İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi (3.Basım), İstanbul, Şubat 2000, s.419
- (6) İsmet Zeki Eyuboğlu, Anadolu İnançları – Anadolu Mitolojisi, s.102
- (7) Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Anadolu ve Trakya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.45
- (8) Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi 9, Mezopotamya ve Eski Yakınoğu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 49,150
- (9) Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Anadolu ve Trakya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.149
- (10) Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Mısır, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.207; Orhan Hançerlioğlu, İslam İnançları Sözlüğü, s. 420

- (11) Prof. Önder Küçükerman, Göz Boncuğu, Türkiye Turing Otomobil Kurulu Yayını, İstanbul, 1987, s.18-19
- (12) Prof. Önder Küçükerman, Göz Boncuğu, Türkiye Turing Otomobil Kurulu Yayını, İstanbul, 1987, s.20-21
- (13) Vassos Karageorghis, *Archaeologia Mvndi*, Nagel Publishers, Geneva, 1968, Illustration.23; P. Dikaios, *A Guide to the Cyprus Museum*, Nicosia, 1961, s.8
- (14) E. Gjerstad and the others, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.IV, part.ID, Stockholm, 1948, s.596-598
- (15) E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, *The Cypro-Geometric, Cypro-Achaic and Cypro-Classical Periods*, Vol. IV.Part.2, Stockholm, 1948, s.411-412, 417-419
- (16) E. Gjerstad and the others, *The Swedish Cyprus Expedition*, Vol.IV, part.ID, Stockholm, 1948, s.596-598
- (17) E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, *The Cypro-Geometric, Cypro-Achaic and Cypro-Classical Periods*, Vol. IV.Part.2, Stockholm, 1948, s.417
- (18) E. Gjerstad and others, *The Swedish Cyprus Expedition*, *Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931*, Vol. I, Stockholm, 1934, s.259, Pl. LVII, Fig. 2/7
- (19) Gjerstad, E., and others, *The Swedish Cyprus Expedition*, *Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931*, Vol. III, Stockholm, 1937, Pl. XXXIX.4, no.196, s.35
- (20) Gjerstad, E., and others, *The Swedish Cyprus Expedition*, *Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931*, Vol. II, Stockholm, 1934, Pl. XIV.2, Marion Mezarı 9, No: 3; SCE Vol. II, Mezar:92, No: 24b, Pl. LXXXIV.2 ; SCE, Vol.II, Mezar: 26, No.11a, Pl. CLIX; SCE, Pl.CLIX.29.30
- (21) Gjerstad, E., and others, *The Swedish Cyprus Expedition*, *Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931*, Vol. II, Stockholm, 1934, Tomb.9, No:3, Pl.XIV; P. Dikaios, *A Guide to the Cyprus Museum*, Nicosia, 1961, s.47,113
- (22) Gjerstad, E., and others, *The Swedish Cyprus Expedition*, *Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931*, Vol. II, Stockholm, 1934, Pl. CCXLII, 2-3, No: 2612(b), 2612(a); P. Dikaios, *A Guide to the Cyprus Museum*, Nicosia, 1961, s.111-112
- (23) E. Gjerstad, *The Swedish Cyprus Expedition*, *The Cypro-Geometric, Cypro-Achaic and Cypro-Classical Periods*, Vol. IV.Part.2, Stockholm, 1948, s.411-412; Gjerstad, E., and others, *The Swedish Cyprus Expedition*, *Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931*, Vol. II, Stockholm, 1934, Pl. CLIX, 29-30; Gjerstad, E., and others, *The Swedish Cyprus Expedition*, *Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931*, Vol. II, Stockholm, 1934, pl. CCXLII, 1-3
- (24) Bazıları hastalıkların nefesten kaynaklandığını önermektedir.(K.K. 275)
- (25) N.G. Kyriazi, *Kypriaki Barimia*, Larnaka, 1940, s.270; Mustafa Gökçeoğlu, *Kıbrıs Türk Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1988, s.111
- (26) Demetrios Stylianou, "The Inner Life of Cyprus", *Romantic Cyprus*, 14th revised Edition, Nicosia Cyprus, 1972, s.231; Tuncer Bağışkan, "Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, *Halbilimi Dergisi*, Sayı : 88/3 (11), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Kasım 1988, s.23; İbrahim Davulcu, "İnsan Ömrünün Çeşitli Safhalarına ait Adet ve İnanışlarımız", *Halk Sanatları Derneği Sempozyumları*, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986, s.302
- (27) Oğuz M. Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Mağusa, Ağustos 2000, s.215
- (28) K.K. 26 ; Kıbrıslı Rumlar ise ön yüzlerinde Constantinopolis yazısı ve arka yüzlerinde ise haç motifi bulunan Bizans altın sikkelerini çocukların beşiklerine asarlardı. Sikke üzerindeki haçın kötülük ile göz ve haseti uzaklaştırma gücüne sahip olduğuna inanılırdı. G.X. Papaharallapus, *Kipriaka ithi Ke Ethima*, Levkosia-Kypros, 1965, s.63
- (29) Oğuz M. Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Mağusa, Ağustos 2000, s.215
- (30) Oğuz M. Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Mağusa, Ağustos 2000, s.215
- (31) K.K. 103 ; Oğuz M. Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Mağusa, Ağustos 2000, s.215
- (32) Pavlos Xiutas, *Kypriaki Laografia don Zoon*, Lefkosia, 2001, s.25
- (33) Melek Mustafa Diana, *Doğu Tarihi: 1932*, Yer: Lefkoşa
- (34) Kıbrıslı Rumlar, makasın haça benzemesi nedeniyle kötü ruh-
-

- ların makasa yaşanamayacağına inanırlar: G.X. Papaharallapou, Kipriaka ithi Ke Ethima, Levkosia-Kypros, 1965, s.63
- (35) Oğuz M. Yorgancıoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru, İkinci Baskı, Mağusa, Ağustos 2000, s.215
- (36) İbrahim Davulcu, “İnsan Ömrünün çeşitli Safhalarına ait adet ve inanışlarımız”, Halkbilim Sempozyumları 1-IV, s.203; Hüray Mear, Kıbrıs Türk toplumunda doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili adet ve inanışlar, KKTC. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları No.22, Ankara, 1992, s.49
- (37) K.K. 26 ; Kaynak kişim bu bilgiyi 80 yaşındaki Hamitköylü Hüseyin Çavuştan derlenmiştir ; İbrahim Davulcu, “İnsan Ömrünün Çeşitli Safhalarına ait Adet ve İnanışlarımız”, Halkbilim Sempozyumları 1-IV, İstanbul, 1986, s.302
- (38) Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/4 (12), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988, s.16
- (39) Hasane Ilgaz, Kıbrıs Notları, Kadın Gazetesi Yayını No.1, İstanbul, 1949, s.115
- (40) Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/4 (12), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988, s.216,217,218
- (41) Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/4 (12), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988, s.s.217 (Dip not: 410)
- (42) Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/4 (12), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988, s.s.217-218
- (43) Demetrios Stylianou, “The Inner Life of Cyprus”, Romantic Cyprus, 14th revised Edition, Nicosia Cyprus, 1972, s.231; Rupert Gunnis, Historic Cyprus, Kemal Rüstem and Bro. Edition, Nicosia-Cyprus, 1973, s.325, 418; Maria Paraskevopoulou, Reserches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus, Nicosia, 1982, s.19,49; Tuncer Bağışkan, Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm, s.217
- (44) Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/4 (12), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988, s.13; (Demetrios Stylianou, “The Inner Life of Cyprus”, Romantic Cyprus, 14th revised Edition, Nicosia Cyprus, 1972, s.221
- (45) Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/4 (12), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988, s.13; (Demetrios Stylianou, “The Inner Life of Cyprus”, Romantic Cyprus, 14th revised Edition, Nicosia Cyprus, 1972, s.221
- (46) Mustafa Gökçeoğlu, Tezler ve Sözler III, Lefkoşa, 1994, s.217-218
- (47) Demetrios Stylianou, “The Inner Life of Cyprus”, Romantic Cyprus, 14th revised Edition, Nicosia Cyprus, 1972, s.231; Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/4 (12), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988, s.13
- (48) Demetrios Stylianou, “The Inner Life of Cyprus”, Romantic Cyprus, 14th revised Edition, Nicosia Cyprus, 1972, s.231
- (49) Tuncer Bağışkan, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/4 (12), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Aralık 1988, s.12-13
- (50) Ali Rıza Yalman (Yalgın), Cenupta Türkmen Oymakları II, Kültür Bakanlığı Yayınları No.256, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi No:12, İstanbul, 1993, s.514-517
- (51) Ali Rıza Yalman (Yalgın), Cenupta Türkmen Oymakları II, Kültür Bakanlığı Yayınları No.256, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi No:12, İstanbul, 1993, s.516
- (52) İbrahim Davulcu, “İnsan Ömrünün çeşitli Safhalarına ait adet ve inanışlarımız”, Halkbilim Sempozyumları 1-IV, s.203; Bu uygulama aşağıdaki “Tuz Dökme” bahsinde detaylarıyla birlikte ele alınıp irdelenecektir.
- (53) Oğuz M. Yorgancıoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru, Genişletilmiş İkinci Baskı, Mağusa, Ağustos 2000, s.215
-

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak Kişi	Adı – Soyadı	Yaş	Doğum Yeri	Künye No.(D.Tarihi)
3	Nurettin Zekai Altan	49	Evdim	
26	Suna Şukri Hacıçorba	1945	Lefkoşa	
43	Zehra Tahsiner (Mevlitci)	78	Mağusa (Vefat Etti)	
73	Fatma M. Mülazim	1917	Hamid Mandrez (Ay. Yanni)	
94	Ahmet Hulusi Karamanoğlu	75	Anoyira (Taşlıca)	
102	Elmaziye Esat Ermanav	66	Aya - Dilekkaya (Vefat Etti)	
103	Şaziye Arif	75	Lefkoşa	
106	Naime Onbaşı	62	Sinde (İnönü)	
117	Fati Durmuş Arioğlu	60	Komikebir (Büyükkonuk)	
123	Özkan Akansel	42	Korovya (Kuruova)	
128	Bandelis Tavuşanis	80	Dipkarpaz (Rizokarpasso)(Vefat Etti)	
129	Aleksandra Arfa Hacıbanayi	40	Dipkarpaz (Rizokarpasso)	
131	Cafer Yüzüğülen	64	Ay. Andronikos (Yeşilköy)	
133	Nahide Özkasırğa	53	Koççina (Erenköy)	
138	Resmiye Ziya	60	Koççina (Erenköy)	
151	Osman Kerim Belet	55	Çatoz (Serdarlı)	
153	Kamer Belet	49	Çatoz (Serdarlı)	
177	Meryem Birol	67	Yorgoz (Tepebaşı)	
184	Ülfet Ali	82	Klepini (Arapköy)	
190	Ahmet Özerdem	61	Tera (Çakırlar)	
193	Cemaliye Hasan	75	Evretu (Dereboyu)	
205	Pembe Mahmut Beyit	46	Hirsofu (Altıncık)	
206	Cemaliye Mahmut Beyit	68	Hirsofu (Altıncık)	
207	Mahmut Beyit	72	Hisofu (Altıncık)	
211	Nezihe Cavit Ziya	62	Aynikola (Esentepe)	
214	Mustafa Batıbeniz	70	Arşimndrida	
219	Mehmet İsmail Yulaf	76	Yeroşibu	
220	Muslu Akgüney	55	Koloni (Yolüstü)	
221	Derviş Naim	78	Dimi (Timi)	
228	Ahmet Çelik	63	Platinisso (Balalan)	
232	Zehra Ekmekçi	40	Gonedra (Gönendere)	
235	Mehmet Muhtaroğlu	1910	Aloda (Atlılar)	
237	Hatice Azizoğlu	64	Vuda	
239	Dervişe Yusuf İskitsa	83	Aytottoro (Ayios Teodoros)	
242	Mülkiye Cemal	70	Kasaba - Baf	
249	Fatma Osman	58	Yukarı Arodez (Kalkanlı)	
250	Hüseyin Bayram Özmüezzın	78	Lapidyu (Bozalan)	
256	Fatma Direkoğlu	60	Vreçça	
265	Ayşe İbrahim Hammal	75	İskele (Tuzla)	
267	Seydali Keresteci	58	Antroligu (Gündoğdu)	

270	Zekiye Zihni	74	Lefke
271	Adile Alparslan	60	Baf
275	Arif Karabeniz	75	Kırmı (Vefat Etti)
280	Meftine Yolaş	55	Lefke
—	Melek Mustafa Diana	1932	Lefkoşa

Not : Kaynak kişilerin yaşları 1992 yılında (yani 14 yıl önce) kaydedildiği şekliyle bırakılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKPINARLI, Yard.Doç.Dr. Feriha, “Anadolu’da Nazar ve Nazarlıklar”, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları no:1799, Ankara, 1966
- Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi 9, Mezopotamya ve Eski Yakındoğu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996
- Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Anadolu ve Trakya, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Mısır, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986
- BAĞIŞKAN, Tuncer, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar, Halkbilimi Dergisi, Sayı : 88/3 (11), Has-Der Yayını, Lefkoşa-Kıbrıs, Kasım 1988
- BAĞIŞKAN, Tuncer, “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar”, Halkbilimi Sempozyumları II, K.K.T.C. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi No:43, Ankara, 1997
- BAĞIŞKAN, Tuncer, Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm, K.K.T.C Milli Eğitim, Kültür,Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları Kültür Dizisi no.36, Ankara, 1997
- DAVULCU, İbrahim, ”İnsan Ömrünün Çeşitli Safhalarına ait Adet ve İnanışlarımız”, Halk Sanatları Derneği Sempozyumları I, KKTC Turizm ve Kültür Banklığı Yayınları, İstanbul, 1986
- DİKAİOS, P., A Guide to the Cyprus Museum, Nicosia, 1961
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki, Anadolu İnançlar -Anadolu Mitolojisi, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1987
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, İslâm İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi (3.Basım), İstanbul, Şubat 2000
- GJERSTAD, E., and others, The Swedish Cyprus Expedition, Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931, Vol. I-II, Stockholm, 1934
- GJERSTAD, E., and others, The Swedish Cyprus Expedition, Finds and Results of the Excavation in Cyprus 1927-1931, Vol. III, Stockholm, 1937
- GJERSTA, E.& the others, The Swedish Cyprus Expedition, Vol.IV, part.ID, Stockholm, 1948
- GJERSTAD, E., The Swedish Cyprus Expedition, The Cypro-Geometric,Cypro-Archaic and Cypro-Classical Periods, Vol. IV.Part.2, Stockholm, 1948
- GÖKÇEOĞLU, Mustafa, Tezler ve Sözler III, Lefkoşa, 1994
- GUNNIS, Rupert, Historic Cyprus, Kemal Rüstem and Bro. Edition, Nicosia-Cyprus, 1973
- ILGAZ, Hasane, Kıbrıs Notları, Kadın Gazetesi Yayını No.1, İstanbul, 1949
- KARAGEORGHIS, Vassos, Archaeologia Mvndi, Nagel Publishers, Geneva, 1968
- KÜÇÜKERMEN, Prof. Önder, Göz Boncuğu, Türkiye Turing Otomobil Kurulu Yayını, İstanbul, 1987
-

- KYRİAZİ, B.G., Kypriaki Barimia, Larnaka, 1940 (Türkçe Anlamı : Kıbrıs Atasözleri)
- MEAR, Hüray, Kıbrıs Türk toplumunda doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili adet ve inanışlar, KKTC. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları No.22, Ankara, 1992
- PAPAHARALAMBUS, G.X., Kipriaka ithi Ke Ethima, Levkosia-Kypros, 1965 (Kitabın Türkçe anlamı: Kıbrıs'ın gelenek-görenekleri)
- PARASKEVOPOULOU, Maria, Reserches into the Traditions of the Popular Religious Feasts of Cyprus, Nicosia, 1982
- STYLİANO, Demetrios, "The Inner Life of Cyprus", Romantic Cyprus, 14th revised Edition, Nicosia Cyprus, 1972
- XIUTA, Pavlos, Kypriaki Laografia don Zoon, Lefkosia, Publication of Scientific Reserch Center, 2001 (Rumca yayın) (Türkçe anlamı : Bavlos Chudas, Kıbrıs Hayvan Folkloru, Bilimsel Araştırma Merkezi Yayını, Sayı: XXXVIII, Lefkoşa, 2001)
- YALMAN (YALGIN), Ali Riza, Cenupta Türkmen Oymakları II, Kültür Bakanlığı Yayınları No.256, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Başvuru Kitapları Dizisi No:12, İstanbul, 1993
- YORGANCIOĞLU, Oğuz M., Kıbrıs Türk Folkloru, Genişletilmiş İkinci Baskı, Mağusa, Ağustos.2000
-

Nicosia: From a rural society to a modern capital

Giorgos PSALTIS*

Nicosia: From a rural society to a modern capital

The town of Lefkosia or Nicosia as dates back to the Neolithic Era. Its strategic position almost in the middle of the island, between the two mountains in the valley of the river Pedieos and its unique climate, secured the town continuous growth and prosperity in comparison with the other towns of the island. It is not at all accidental that Nicosia has been the capital of Cyprus since the Byzantines times, despite its disadvantage of lack of contact with the coast and the consequent concern of the succeeding conquerors. The Venetians preferred Famagusta and the Ottomans preferred Larnaca as the capital, both of them coastal towns and important ports. It seems though that Nicosia was destined to remain the capital of the island, succeeding in sustaining balance even through its own division.

The Byzantines, who ruled the island for the longest period (330 AD – 1191), named Nicosia capital of Cyprus and fortified the town with a castle that determined the development of the urban tissue in its proximity. The castle stood in the current Paphos Gate area, half inside and half outside the future Venetian walls, at the south-east edge of the area in development. As the expert Danilo Demi explains in his typology study for the capital, this area was composed of big urban/rural estates (mainly religious poles) located in the urban structure that the Byzantines inherited from the Roman allotment system. The building typology of these estates must have been the Roman “domus”, or the so called rural courtyard-house, that through its evolution (expansions, additions and architectural elements i.e. “porticos” and “loggias”) established itself as the main architectural unit. The entrance to the “domus” was through the yard, via a doorway in the fence that separated the plot

from the street. The houses were initially one-storey constructions, located in the plot in a way that the house’s portico and courtyard faced south whatever the position of the plot was in relation to the street direction. This orientation criterion vanished almost completely in the 19th century when the available urban space diminished due to the increase of request for urban dwellings. During Byzantine times, the courtyard-house remained a one-storey construction but it extended its volume to occupy the entire privileged plot side, thus gaining a more urban character. In addition, the phenomenon of the insertion of the “taberna” (part of the building dedicated to commercial use) was observed in the side of the plot facing the street for direct access.

The evolution of the typology and of the urban tissue experienced radical influences with the arrival of the Lusignans, their feudal system and the import of the French Gothic style. Furthermore, the distinction of the urban from the rural areas was succeeded through the construction of defence walls. The estates within the walls started to gain a more urban character, for example by doubling their height, even though the procedure of “urbanisation” of the urban/rural estates lasted several centuries. The existing religious poles and the new feudal estates appeared to be fenced entities within the walled town with the main building situated in the middle of the estates/poles within its internal fence in order to distinct residential uses from the surrounding farming uses. Therefore, it appeared to be a miniature model of the wider urban structure. In these walled poles, the various ethnic groups that lived in the town were organised around the central building(s) and had access to the public road network through a route that led to a gate. The importance of trade gave a boost to the “taberna” phe-

nomenon that probably led to transforming the fences on the sides of the plots that faced the streets, into “tabernas”. In the empty spaces between the feudal estates and the Greek Orthodox poles, the Lusignan Kings ordered the construction of a series of public buildings and landscapes in gothic style for the needs of the administration and of the aristocratic class. The gothic style slowly penetrated the local architecture and managed to adapt to the local needs and typology to such an extent that one could hear speaking about the “Cypriot Arch”!

The rounded arch imported in Cyprus with the arrival of the Venetians in 1489 did not succeed in overriding the established gothic one, probably due to the short time of the Venetian rule. The Venetians restricted the “urban space” with the demolition of the Lusignan walls and the construction of the current Renaissance ones. This action resulted in the diversion of the river’s flow and the creation of an urban axis perpendicular to the previous north to south one used mainly by the Byzantines. The new “forma – urbis”, obtained by these actions, was more coherent to the Venetian Renaissance culture. The new axis was created to reinforce the routes leading to Famagusta, the most important port of the island for the control of trade with the Middle East. As a result, Nicosia did not experience radical changes in the internal urban tissue or the construction of many public buildings. However, the typology of the courtyard-house evolved by following examples already consolidated in the motherland.

The Ottomans arrived on the island while the Venetians were still constructing the new town walls, conquering the town in the summer of 1571. During the first years of the Ottoman period, Nicosia started to experience the first alterations of its urban landscape that transformed it into an oriental capital. The character of the town changed radically and remained more or less the same until the British rule in 1878. Nicosia saw some of its previous monuments changing use or style – a procedure already observed in the town’s urban tissue with the succession of conquerors - in order to host the new functions of the Ottoman culture and mentality. New public structures such as libraries, public baths, aqueducts and inns appeared in the urban tissue defining its development, while many existing Byzantine and Latin monu-

ments were turned into mosques with the addition of minarets adapting them to the religious beliefs of the new society. At the same time the recognition of the Orthodox Church by the Ottoman Authorities offered the chance for development of its intact existing religious poles, while the construction of new churches took place usually on the ruins of older ones. The religious poles served as the nucleus around which the various ethnic groups that composed the town’s population took place were organised. Their importance and influence resulted in the creation of the town’s quarters - “machalla” (quarter in Turkish) – and their denomination after the poles’ names. By the end of the Ottoman period there were twenty-five quarters (few of them mixed) in Nicosia.

The population in the town saw its number increasing rapidly due to two very important demographic changes: the first one was the permission of the natives to settle permanently into the walled town and the second one was the increase of workers brought from Turkey as a boosting for local production. The sudden need for residential units in the town caused the urban tissue to go through various phases of intense urbanisation in order to satisfy the increasing request. The procedure of “allotment fragmentation” that took place in the farming estates (described extensively by D. Demi in his typology study), occurred in the walled city in the same way. The complex urban mansions (deriving from the courtyard-houses) began to subdivide in smaller plots and autonomous entities. The road network was developed by opening new dead-end streets that would lead to the newly obtained plots. The network became even more complex. Its development followed more or less the same logic until the first decades of the 20th century when it mainly finalised its current labyrinth aspect. The streets were often not wider than 2-3 metres, width that was determined by the means of transport of those years: mules and chariots. The lack of social life during the Ottoman period deprived the streets from becoming, along with the few squares, the classic urban space for meetings and socialising. As a result, the streets were mainly left unpaved and the town often appeared to be sunk in the mud. During the last years though, more attention was given to the streets and the phenomenon of their denomination started to take place. The Austrian Archduke

Ludwig Salvator, during his visit in the town in 1873, mentioned in his trip narration that the names of the streets and the numbering appeared in white Turkish and Greek letters on a blue plate. The streets were often named after adjacent monuments or after the professions that they hosted i.e. the Goldsmiths' street or after their principal characteristic i.e. Arasta street – which in Turkish means street that hosts the same professions, even though it also gained the meaning of covered street.

Many of these names are used until today like Arasta Street. Due to its predominant commercial use, it was probably covered by the “tourades” – temporary shading structures that bore probably also the sign of the merchant. It used to be part of the medieval route that led from the west along the river to Santa Sophia (transformed in Selimie Mosque), the main cathedral of the town; on the same route, the Venetians later placed one of the three gates of the new town walls, the Paphos Gate. The creation of the walls and the modification of the river flow gave birth to a new west to east axis that divided the town in two almost equal sectors: one in the north and one in the south. This was the old river bed that was slowly occupied during the Ottoman rule and began to host more and more craftsmen and merchants. The intersection of this new axis with the existing north to south one – from Kerynia Gate to Ledras street – soon became the core of the town. During the last years of the Ottoman period the market area expanded along secondary streets. The rapid increase of merchants and craftsmen concentrating in this area transformed the centre of the town into a dense and continuous bazaar. Nicosia became famous for its huge oriental markets that attracted people not only from other places across the island, but also from the surrounding regions. The market became the heart of the town. It was the par excellence place for gathering, socialising and of course for satisfying ones needs. It was a true evidence of collaboration among the various ethnic groups. The craftsmen were organised according to their profession and they mainly located their shops along the same street. L. Salvator described the market of Nicosia as a typical oriental market: open, with rugs covering the streets. The shops were narrow and long and they were illuminated only through the door and rarely through a high window. He counted 23 different markets in the core of

the town but the most important was the Women's Market, which used to be held until the middle of the 20th century.

According to other travellers, one could identify emerging from the town's walls, a series of minarets and high palms that confirm the oriental aspect of the capital. Others stated that the Venetian element had almost vanished from the town and emphasised the astonishing difference in the construction materials, ornamental elements and volume of the buildings according to the financial situation and rank (summed up in social class) of the owner. The houses of the lower class were usually one-storey structures bearing a flat roof and were constructed in bricks of clay and straw. L. Salvator noticed that there were few stone houses, some of them decorated with gothic arches, whilst the majority were constructed in bricks with their foundations in stone to guarantee a higher level of security in case of an earthquake. What's more important though, from a social point of view, is his observation that in the mixed quarters the houses were simply covered with soil mixed with straws, a statement that suggests that co-existence resulted easier for the lower classes! The houses of the Turks were identified by the star alone or with a crescent whereas those of the Greeks by the cross.

Regarding new constructions, the orientation criterion for the construction mentioned previously, was abandoned and instead the criterion for maximising the surface of the building in contact with the street was adopted indicating a more urban approach. In this way, the courtyard-house would have its short side/façade placed along the road whatever the plot position and the road direction. The covered entrance corridor – “iliakos”: in Greek the space from where the light entered - that led directly to the yard, was used in the past as a distributional element but mainly as work space. As the typologies evolved and the town assumed a more urban aspect more constructions began to double their volume by building another floor along the street. This phenomenon was strictly connected to the social and economic power of the owner. The corridor ceased to be used as work space and kept only its distribution use. It would lead to the courtyard through a portico where an open staircase led to the upper floor. Sometimes the staircase would be pla-

ced in the courtyard along the portico but it had to guarantee direct access to the reception room of the floor. Receiving people revealed itself as a fundamental social activity for the bourgeoisie that started slowly to form during the Ottoman times. It was composed mainly by civil servants, church tax collectors, merchants and loaners. The main reception room was placed above the entrance "iliakos" and was used by women for working and meeting purposes. To increase light and to allow women - according to the Muslim culture - to be in contact with the street life without being seen, a sort of bow-window typical of the ottoman architecture was added to existing two-storey constructions as an extension of the representative living room. The "cumba" - as it is called in Turkish - was also used in new constructions to an extent that it managed to merge with the existing typology in such a blending mode that it became a typical element of local architecture. The use of the "cumba" continued until the first two decades of the 20th century.

In cases of high rank or wealthy owners, a building fusion of two adjacent "L" units could occur or a volume doubling of the building towards the yard. Regarding the same cases, sometimes a second - more private - reception room was found adjacent to the main living room. This second living room - the sofa room - was the room where only men could have their coffee and smoke sitting on very low sofas placed along its three sides. Edmond Duthoit, a French architect and archaeologist sent to the island in year 1865 described the Turkish ceremony of receiving guests:

On arrival at the Pasha we were made to sit or lie on the divan and they brought the tsibouk, long pipes 1.5 to 2.00 meters long. Here the pipe, its dimension, body of amber varying in thickness, have their significance and one kind of pipe is given to one type of person and not to another. One started with compliments and banalities... then a tray arrived covered with purple muslin embroidered with gilded stars and brought in by four officers. The coffee was followed at an interval by another tray and another cover and by another four officers. This tray contained quite large bowls full of lemonade and orangeade, it was the sorbet. Imagine four men dressed in various colours half in European manner, half in the Turkish, wearing pantaloons and without socks, bringing

in all in seriousness a tray holding what? Four cups of coffee as big as egg cups.

Edmond Duthoit was one of the numerous travellers, architects, archaeologists and nobles from Western Europe that visited the island during the last decades of the Ottoman rule to study the eastern regions and collect precious information and archaeological treasures. This was imposed by the spirit of the 19th century and its various Historical and Architectural Revivals but it was accelerated from the ongoing conflict between the forces of Western Europe to consolidate themselves in the ex regions of the declining Ottoman Empire.

The diplomacy of Great Britain proved itself to be the most efficient. In 1878, the island passes under the control of the British after the agreements signed between Turkey and Great Britain during the summer of the same year. The garden-city aspect of Nicosia, composed by rural-urban mansions continued to characterise the town until the end of the ottoman period when the town mainly forms its urban structure as the map of Kitchener (1881) clearly shows. At the beginning of the 20th century the capital will start facing the phenomenon of urbanism and will expand slowly outside the walls. The end of the British rule, will find Nicosia 'involved' in the procedure of merging with its surrounding villages - satellites into an urban continuum.

Nicosia appears to be one of the best representatives of urban multicultural transformation in the eastern Mediterranean; a perfect example of stratifications and layering of cultural elements, symbols and architectural styles that derived from the various conquerors. The fusion of the most characteristic and predominant elements gave birth to a linguistic expression that will later, during its contemporary history under the British Colonial rule, be further developed and identified as vernacular architecture.

Bibliography

Lefkosia Municipality. "Kypriaki zoi kai koinonia. Ligo prin tin anexartisis kai mehri to 1984", Dialaxis Laidou Panepistimiou, Lefkosia 1993.

Demi, Danilo. "The Walled City Of Nicosia - Typology Study", UNDP, Nicosia, 1997.

Keshishian, K. Kevork. “Lefkosia, I protevousa tis Kyprou allote kai tora”, Moufflon, Lefkosia 1989.

Maratheftis, F. S. “Location and development of the town of Leucosia (Nicosia) Cyprus”, Lefkosia Municipality, Lefkosia 1977.

Michaelides, M. Agni. “Chora i Palia Lefkosia”, Zavallis Press, Lefkosia 1977, (2nd ed. Theopress, Lefkosia 1985).

Salvator, Ludwig. “Levkosia, the capital of Cyprus, by Archduke Luis Salvator of Austria”, Kegan C. Paul and Co., London 1881, (3rd ed., Trigraph Ltd, 1983).

Severis, Rita and Bonato, Lucie. “Along the most beautiful path in the world – Edmond Duthoit and Cyprus”, Bank of Cyprus Group, Nicosia 1999.

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

Kıbrıs Türk Ve Rum Ağızlarında Söyleyiş Benzerlikleri (Spoken Similarities Between Turkish Cypriot and Greek Cypriot Dialects)

Mahmut İSLAMOĞLU* - Şevket ÖZNR**

Introduction

Since the beginning of humankind, verbal literature keeps alive society's and therefore people's roots, cultures and customs throughout generations via words.

The subject of idioms that we are going to deal, functions as a type of verbal literature.

Language is the most important existence of a society and without a language a society can easily disappear. Today, by the disappearance of a lot of world languages societies are also disappearing. How developed a language is related to the society's culture that created it. A language is as reach as its society's culture.

Throughout the ages, idioms were changed and put into a form and some words added and removed.

Turkish and Greek Cypriots lived together on this island for long years and affected each other on almost every subject. They developed common likings but at the same time protected their own values. Turkish Cypriots gave a lot of words to Greek Cypriot accent and Greek Cypriots gave a lot of words to Turkish Cypriot accent. Today it has been proved that there are 3500 Turkish words in Greek Cypriot accent.

In this way, Greek Cypriots and Turkish Cypriots gave each other a lot of idioms. In this aspect there are more than 1000 word patterns (idioms) and in this study we are going to dwell upon with 56 of them.

GİRİŞ

Sözlü yazın, başlangıçtan bugüne değin, toplumların, köklerini, ekinlerini, gelenek ve göreneklerini “söz” aracılığıyla, kuşaktan kuşağa aktararak yaşatmaktadır.

Dil bir toplumun en önemli varlığıdır, dili olmayan toplumlar, yok olmaya mahkumdurlar. Bugün günden güne yok olan, bir çok Dünya diliyle birlikte, o topluluğun ekini de yok olmaktadır.

Bir dilin gelişmişliği o dili yaratan toplumun ekiniyle ilgilidir. Ekin, yani maddi ve manevi üretimlerin toplamı ne derece zengin ise dili de o derece zengindir.

Bu bağlamda; bizim ele alacağımız deyimler konusu da, sözlü ekinin bir türü olarak bu işlevini yerine getirmektedir.

Deyimler, çağlar boyu değiştirilip yeniden biçimlendirilmişlerdir. Kuşaktan kuşağa, ağızdan ağıza aktarılırken az da olsa eklemeler ve çıkarmalar olmuştur.

Kıbrıslı Türkler ve Rumlar yıllar boyu bu ada üzerinde yaşamışlar birbirlerini her konuda etkilemişlerdir. Ortak beğeniler yaratırken, kendi toplumlarına özgü değerleri, gelenek-görenekleri koruyup, yaşatmışlardır. Bugün konuşma dili olan Kıbrıs Ağzı'nda Rumlar- Türklerle, Türkler-Rumlara ait birçok sözcüğü kullanmaktadır. Günümüzde Kıbrıs Rum Ağzında kullanılan sözcüklerden 3500 tanesinin Türkçe sözcükler olduğu kanıtlanmıştır. (Bak. İslamoğlu³, Öznur⁴, Yangullis⁵)

Bu bağlamda iki toplumun dili arasındaki etkileşim sadece sözcüklerle sınırlı kalmamış, aynı etkileşim kendini deyim ve deyişlerde de göstermiştir.

Biz bu yazımızda 1000'den fazla olan bu kalıp sözlerden 56 tanesi üzerinde duracağız.

Not: Rumcanın peltek d sesini İngilizcenin Th sesiyle vermek durumundayız.

II. BÖLÜM.

Deyimler ve kalıplaşmış söz dizinlerini oluşturan sözcükler bir araya geldiklerinde; sözcük düzeyinde ayrı ayrı sahip oldukları anlamlardan çok farklı anlamlara bürünebilirler. Kıbrıs deyimlerine baktığımız zaman Rumca ve Türkçe arasında çok büyük benzerlik bulunduğunu hatta bire bir örtüştüğünü görmekteyiz. Büyük bir ihtimalle bu sözlerin bir çoğu; Kıbrıs Rum Ağzına Türklerden geçmiştir. Kıbrıs adasında Türklerin ve Rumların birlikte yaşadığı karma köylerin sayıca çok olması; günlük yaşayışta, iş yerinde vb. birçok yerde kültür alışverişinde bulunan Kıbrıslıların dillerini de etkilemiş, bu etkilenme beraberinde pek çok deyim, sözcük ve söz dizinlerinin ortak kullanılmasını sağlamıştır.

Aşağıda örnek olarak verdiğimiz sözlerin birçoğu Rumlar tarafından çok beğenilip kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra şunu da önemle belirtmek gerekir; Rumcada kullanılan bir çok sövgü sözcüğü Türkçedir.

1-Αγκάλεσά σε στον Θεόν

Rumca Okunuşu: Angalesa se isdon Theon.

Anlamı: Seni Allaha dava ettim.

Açıklama:(για δικαστική υπόθεση που παραμένει ανοικτή)

Rumca Açıklaması: Sonuçlanmamış, açık kalan davalar için söylenir.

Örnek cümle: Αγκάλεσά σε στον Θεόν τζι η δίκη εννά μείνει έτσ' αννοιχητή.

Türkçesi: Seni Allaha dava ettim, böylece dava açık kalacaktır.

2-Αγκάλι', αγκαλιά (αγκαλιαστά)

Rumca Okunuşu: Angali, angalya (angalista)

Anlamı: Angali: kucak

Angalya: kucak'ın çoğul şeklidir.

Angalista: kucak kucağa, kucaklaşmış.

Örnek cümle: Τζοιμούνται αγκάλι' αγκαλιά.

Türkçesi: Kucak kucağa uyurlar.

3-Αδρωπος της οκκάς

Rumca Okunuşu: Athrobos dis okkas.

Anlamı: Okkalı adam (Ağırılığı olan)

Rumca Açıklaması: (επί αξιοσέβαστων ανθρώπων).

Türkçesi: Saygın kişiler için söylenir.

4-Ακόμα το στόμαν της μυρίζει γάλαν

Rumca Okunuşu: Agoma do isdomandis mirizi ğala

Anlamı: Ağzı daha süt kokar.

Rumca Açıklaması: για όσους δεν ενηλικιώθηκαν ακόμη και είναι άπειροι

Türkçesi: Reşit çağa ulaşmamışlar, deneyimleri eksik olan kişiler için söylenir.

Örnek Cümle: Γάλαν της μάνας της κόμα το στόμαν της μυρίζει.

Türkçesi: Ağzında hâlâ anasının süt kokusu vardır.

5- Αλλάξαμεν τταράφκια

Rumca Okunuşu: Allaksamen tarafgâ

Anlamı: Taraf değiştirdik.

Rumca Açıklaması: επί αλλαγής θέσεων, ιδεών και φιλοσοφίας της ζωής)

Türkçesi: Yer değişikliği, fikir ve yaşam felsefesi değişikliği için kullanılır.

Örnek cümle: Αμα γεράσουμεν ττζι, οι δκνο ττζι αλλάζουμεν τταράφκια.

Türkçesi: İkimiz de yaşlanıp da taraf değiştirdince.

6-Αννοίει καβκάν (=προκαλεί καβγά)

Rumca okunuşu:Anniyi gavgan

Anlamı:Kavga çıkarır.

Örnek cümleler: *Ενρήκεν άλλους δίχως νουν κι άλλον καβκάν αννοίζαν.* Βλ. φρ. *Αννοίει στους καβκάδες.*

a)Akılsızları buldu ve bir defa daha kavga çıkardılar.

b)Kavgaya açılır.(Kavga çıkarır)

7-Αντίναξα γιακκάν:

Rumca okunuşu:Andınaksa yakkan.

Anlamı:Yaka silkdim.

(για έντονη αποδοκιμασία κακής, πονηρής ή ψεύτικης συμπεριφοράς, ακαταστασίας, ακαθαρσίας σπιτιού κ.ά.)
Rumca açıklaması:Aşırı derecede kötü davranışlar, hilekârlık,yalancılık, tertipsizlik, ev kirliliği vb. Durumları kınamak amacıyla söylenir.

Örnek cümle: *Χίναεκλίκκιν που' σιε πάνω του τζεϊνος ο Κωστής... έπραξα τον τζι αντίναξα γιακκάν!*

O Kosti amma hiyanettir. Elinden yaka silkdim.

Burada yer alan "Hinaeklikkin" biçimindeki söz de Türkçeden geçme bir sözcüktür.

8-Αξίζει πασάν (επί καλοπέρασης): Rumca okunuşu:Aksizi paşan.(Güzel yaşam sürenler için söylenir)

Anlamı: Paşa değerindedir.

Örnek cümleler: *Με μιαν στολήν καθένας τους αξίζασιν πασάδες.* Πρβ. φρ. *Ζούμεν παυαλλίκκιν.*

a)Herbirinin sırtında bir üniforma vardı,paşalar gibiydiler.

b)Paşalık sürüyoruz.

9-Ασκοσσου [τουρκ.aşkolsun] (=μπράβο!).

Rumca okunuşu:Aşgossun. Türkçe olduğu belirtilmektedir. "Bravo" yani aferin biçiminde bir açıklama yer almaktadır.

10-Ατέ κετζ [τουρκ. geç] (=πέρασε).

Rumca okunuşu:Adı geçs. Bunun da Türkçe olduğu belirtilmektedir.

Türkçesi:Haydi geç.

11-Αφησεν βασιέττιν (για τελευταία επιθυμία):

Rumca okunuşu:Afisen vasiyettin.

Rumca açıklaması:Son arzu

Örnek cümle:*Εις το χωρκόν του να ταφεί άφησεν βασιέττιν.*

Türkçesi:Köyünde gömülmeyi vasiyet etti.

12-Βάλλει την κκελλέν του πάνω

Rumca okunuşu:Vallidin kellen du bano.

Anlamı:Üstüne başımı koyar.(yani başı üstüne bahse girer)

Rumca açıklaması: (για όσους υποστηρίζουν κάτι με σιγουριά).

Türkçesi:Bir şeyi kesin olarak savunma amacıyla söylenir.

Örnek cümle: Βλ. φρ. *Βάλλω την τζε-φαλήν / κκελλέν μου πάνω.*

Türkçesi:

a)Başımı koyarım.

b)Kellemi koyarım.

13-Βαρεί η οκκά του

Rumca okunuşu:Vari i okka du.

Anlamı:Okkası ağır basar.

Rumca Açıklaması: (για έκτακτο χατίρι σε φίλους).

Türkçesi:Dostlar için özel hatır.

14-Βαστά τους ο καϊλες

Rumca okunuşu:Vasta dus o gailles.

Anlamı:Onları gaile alır.

Rumca açıklaması: (επί αγωνίας, ενδιαφέροντος για κάποιον ή για κάτι)

Birisıyla veya bir şeyle ilgiden dolayı duyulan heyecan için söylenir.

Örnek cümleler: *Εβάσταν τους ο καϊλεςπως εννα ζωντάνεψει* Πρβ. φρ. *Επιασέν με ο καϊλες; / Εν μ' έπκιασεν ο καϊλες.*

134 Halkbilimi

- a)Canlanacak diye gaile çekiyorlardı.
- b)Gailesi beni tuttu.
- c)Gailesi beni tutmadı.

15-Βρίσκει αβάτταν

Rumca okunuşu: Vriski Avattan
Anlamı:Avanta bulur.

Rumca açıklaması: (για όσους βρίσκουν δωρεές)
Bedava bulanlar için kullanılır.

Örnek cümleler: *Βρίσκει αβάτταν ο Χαμπής τζαι κάμνει μας τα τούτα* Πρβ. φρ. *Τρώει τζαι πίννει αβάτταν /Πίννει αβάτταν.*

- a)Hambi avanta bulduğu için bize bunları yapar.
- b)Avanta yiyip içer.
- c)Avanta içer.

16- Βρίσκει τα χαζίρικα

Rumca okunuşu: Vriski da haziriga
Anlamı: Hazır bulur.

Rumca açıklaması: (για όσους τα βρίσκουν έτοιμα).
Hazır bulanlar için söylenir.

17-Βρίσκουν του αίπιν.

Rumca okunuşu: Vriskun du aibin
Anlamı: Ona ayıp(kusur)bulurlar.

Ο άνθρωπος ο γρήγορος δεν του βρίσκουν αίπιν.
Anlamı:Çabuk çalışan kişiye kusur bulmazlar.

Örnek cümle: Πρβ. φρ. *Έδει αίπιν.*
Açıklaması:Ayıbı vardır.

18-Για πατ για χат [τουρκ. Haddi-bat-mak]

Rumca okunuşu:Ya bat ya hat(Türkçe olduğu belirtiliyor)
Anlamı:Ya hat ya bat

Rumca açıklaması: (επί κέρδους ή ζημίας)
Türkçesi:Ya kâr ya zarar

19-Γιαλέλιν του Αράπη

Rumca okunuşu:Ya lellin du Arabi
Anlamı:Arabın yalellisi

Rumca Açıklaması: (για κάτι που δεν έχει τέλος).
Türkçesi:Sonuçlanmayan konularda söylenir.
20-Γιατί τζαι που λαλείς
Rumca okunuşu:Yadi ce bu lâlîs.
Anlamı:Kıbrıs Ağzıyla(Neçin da deñ)

Rumca açıklaması: (φρ. συνήθως εξακολουθητική για το υπόλοιπο της διήγησης).
Türkçesi:Genellikle konuşmanın devamı esnasında söylenir.
Türkiye Türkçesinde yoktur.Farklı olarak “Nerde kalmıştık”denir.

21-Γρόνια τζαι ζαμάνια

Rumca okunuşu:Hronya ce zamanya.
Anlamı:Seneler ve zamanlar.

Rumca açıklaması: (για πολύν καιρό).
Türkçesi:Uzun zaman için söylenir.

Not:Zaman sözcüğü Rumcaya Türkçeden geçmiştir.

22-Γυρεύκει τταναχάν / ττεναχάν:

Rumca okunuşu:Yirefği tanahan/tenahan
Anlamı:Tenha aramaktadır.

Rumca açıklaması: (για όσους γυρεύουν ευκαιρία)
Açıklaması:Fırsat kollayanlar için söylenir.

Rumcadan örnek cümleler: *Εγύρευκεν τον τταναχάν για να τους ισακκόσει / Γιατί γυρεύκουν ττεναχάν 'τσά... να σας κόψουν σόττον.* Πρβ. φρ. *Βρίσκω ττεναχάν / Ήβρεν τταναχάν.*

- a)Onları yakalamak için تنها zamanı kolluyordu.
- b)Sizi parasız pulsuz bırakmak için تنها zaman ararlar.
- c)Tenha bulurum.
- d)Tenha buldu.

23-Γυρεύκω αφορμήν καβκά:

Rumca okunuşu:Yirefgo aformin gavga.

Anlamı:Kavga çıkarmak için bahane arıyorum.

Rumca açıklaması: (για όσους δίνουν αφορμή για καβγάδες)

Türkçesi:Kavga çıkarmak için sebebiyet verenler üzerine söylenir.

Rumca örnek cümle: *Τι εγίωνη, φίλε, αφορμήν για τον καβκάν γυρεύκω.*

Ben mi ahbar, kavga çıkarmak için bahane arıyorum.

24-Δεν του πήρεν τεστούριν

Rumca okunuşu: Then du biren desduri.

Anlamı:Ona destur vermedi. Ona hiç fırsat tanımadı.

Rumca Açıklaması: (για όσους δε διευκολύνουν)

Türkçesi:Kolaylık göstermeyenler için kullanılır.

Rumca örnek cümle: *Ετράβησεν την κάμαν του, δεν του πήρεν τεστούριν.*

Kamasını çekti,ona destur vermedi.

25-Δια μας πα' στην κκελλέν

Rumca okunuşu:Thia mas basdin kellen.

Anlamı:Başımıza vurur.

Rumca açıklaması: (επί τιμωρίας, κυρίως από το Θεό)

Türkçesi:Genellikle Allah tarafından cezalandırılma bahis konusu olunca söylenir.

Rumca örnek cümle: *Δια μας πα' στην κεφαλήν, πέρκι σωφρονιστούμεν.*

Belki islâh oluruz diye başımıza vurur.

Örnek cümlede Türkçe kellen sözcüğü yerine Rumcanın kefali(yani baş) sözcüğü geçmekte. Bu arada Türkçeden geçen berki(belki)sözcüğü dikkat çeker.

26- Διώ πάσιν:

Rumca okunuşu:Thiyo Başin.

Anlamı:Baş veririm.(yani başa geçerim)

Rumca açıklama: (επί νίκης εναντίον κάποιου)

Türkçesi:Birilerine karşı zafer kazanıldığında söylenir.

Rumca örnek cümle: *Εσο' 'ν το ξέρεις, τζάνουμου, πως θα σας δώσω πάσιν.*

Sizi yeneceğimi biliyorsunuz canım.

Örnek cümlede Türkçeden baş sözcüğüne ilâveten canım sözcüğünün de yer alması çok ilginç.

27-Διώ τέρσιν

Rumca okunuşu:Thiyo dersin

Anlamı:Ders veririm.

Rumca açıklaması: (=κάνω μάθημα)

Türkçesi: Ders yaparım.

Rumca örnek cümleler: *Μήπως τζαι 'γίω 'μαι ατζαμής, διώ του κόσμου τέρσιν /Εννά 'ρω φέτι να σας δω και σας δώσω τέρσιν.*

a)Yoksa ben acemimiyim,dünyaya ders veririm.

b)Bu yıl gelip sizi görecek ve size ders vereceğim.

(Birinci örnek cümlede ders sözcüğüne ek olarak Türkçeden acemi sözcüğünün geçtiği de görülmekte)

28-Έβαλεν νιέττιν

Rumca okunuşu:Evalen niyettin

Anlamı:Niyet etti.

Rumca Açıklaması: (=έθεσε ως στόχο):

Türkçesi:Hedef olarak seçti

Örnek cümle: *Έβαλεν το νιέττιν του δια την Ιταλίαν*

Türkçesi:İtalya'ya gitmek için niyetlendi.(niyet etti)

29-Έβγαλ' μας σελαμέττιν:

Rumca okunuşu:Evğal'mas selâmettin.

Anlamı:Bizi selâmete çıkar.

Rumca açıklama: (=λυπήσου μας, λύτρωσε μας)

Türkçesi:Bize merhamet et,bizi kurtar

Örnek cümle: *Α! Παναγιά μου, έλεγα, κι έβγαλ' μας σελαμέττιν.*

Türkçesi:Ey Meryem anam, “bizi selâmete çıkar” diyordum.

Rumca duada dahi Türkçe sözcüklere yer verilmesi son

136 Halkbilimi

derece ilginç bir olay.

30-Εβκάλαν τελλάλην

Rumca okunuşu:Evkalan dellâlin.

Anlamı:Dellâlladılar.

Rumca açıklaması: (=ντελλάλισαν, διαλλάησαν)

Türkçesi: Dellâlladılar.

Örnek cümle: *Τζαι τζείνοι πιον σ' ούλην την γην τελλάλην έν' που βκάλαν.* Πρβ. φρ. *Εξεβήκαν σικουβέστρον.*

Türkçesi:Onlarsa artık tüm araziyi dellâla(Dellâlladılar) verdiler.İflas ettiler.

31-Εβκάλαν τον ττάρτιν

Rumca okunuşu:Evkalan don tartin.

Anlamı:Onu tart ettiler.

Rumca açıklaması: (=τον διέγραψαν).

Türkçesi:Onu sildiler.

32-Εβκαλεν νάμιν / άκουσμαν:

Rumca okunuşu:Evkalen namin.

Anlamı:Namı çıktı.(Nam çıkardı)

Rumca açıklaması: (=διαφημίστηκε, έχει φήμη)

Türkçesi:Ün yaptı,ünlendi.

Örnek cümleler: *Το δίτζιον για την πομονήν έβκαλεν μιάλον νάμιν.* Βλ. φρ. *Έβκην το νάμιν του / Έόει νάμιν.*

Türkçesi:

a)Adalet sabrıyla ün yapmıştır.

b)Namı çıkmıştır.

c)Namı vardır.

33-Εβκαλεν η γλώσσα μου μαλλιά:

Rumca okunuşu:Evgalen i ğlossa mi malya.

Anlamı:Dilimde tüğ bitti.

Rumca açıklaması: (=τον συμβούλεψα μακρηγορώντας)

Türkçesi:Ona uzun uzadıya öğüt verdim.

Örnek cümle: *Πε πε έβκαλεν η γλώσσα μου μαλλιά.*

*Τürkçesi:*Söyle söyle dilimde tüğ bitti.

34-Εβλέπασιν νεπέττιν

Rumca okunuşu:Evlebasin nebettin.

Anlamı:Nöbet beklerlerdi.

Rumca açıklaması: (=φρουρούσαν εκ περιτροπής)

Türkçesi:Korkarak nöbet bekliyorlardı.(Tutuyorlardı)

Örnek cümle: *Μήπως και φευγατίσουν τους, εβλέπασιν νεπέττιν*

*Anlamı:*Onları kaçırmamak için nöbet tutuyorlardı.

35-Εβλόμωσές μας με τα λαφαζαννίκια σου

Rumca okunuşu:Evlomosés maz me da lâfazannikia su.

Anlamı:Lâfazanlıklarınla başımızı ağrıttın.

Rumca açıklaması: (=μας ζάλισες με τις φλυαρίες σου).

Türkçesi:Gevezeliklerinle başımızı ağrıttın.

36-Εγίνηκα χαζίριν:

Rumca okunuşu:Eğinika hazirin

Anlamı:Hazır oldum.

Rumca açıklaması: (=ετοιμάστηκα)

Anlamı:Hazırlandım, hazır oldum.

Örnek cümle: *Μεν κόψεις την ιδέαν μου τζί εγίνηκα χαζίριν.*

*Türkçesi:*Fikrimi değiştirme, çünkü ben hazır oldum.

37-Εγίνηκεν τουτούκκιν:

Rumca okunuşu:Eğiniken dudukki

Anlamı:Dümbül düdük oldu

Rumca açıklaması. (=διαδόθηκε παντού)

Türkçesi:Her tarafa yayıldı.

Örnek cümle: *Πκιον εγίνηκεν τουτούκκιν τζί έσσω τζί έζω του γύρου.* Πρβ. φρ. *Εγίνην σεϊριν / Εκαμαν του σεϊριν.*

Türkçesi:

a)Artık her tarafta hem içeride hem dışarıda dümbül düdük(Kıbrıs'ta)oldu.

38-Εγινήκετε ρεζίλιν:

Rumca okunuşu: Eǧinigele rezilin.

Anlamı:Rezil oldunuz.

Rumca örnek cümle: *Τζι ίσια γινήκετε τ ζειαμαί ρεζίλιν, χόματα.**Türkçesi:*Doğrudan rezil, (rüsva) toprak oldunuz.**39-Εν του χαλά χατίριν**

Rumca okunuşu:En du halâ hattirin.

Anlamı:Hatırını kırmaz.

Rumca açıklama: (=δεν του χαλάει χατίρι):

Açıklaması:Hatırını kırmaz. Yine Türkçe hatır sözcüğü ile anlatmaya çalışması ilginç.

Örnek cümle: *Δεν χαλά το χατίριν της, έχει θεόν δικόν της.**Türkçesi:*Allah var, hatırını kırmaz.**40-Εν του ‘μεινεν χάλιν.**

Rumca okunuşu:En du minen hali.

Anlamı:Hali kalmadı.

Rumca açıklama: (=δεν πάει καλά η υγεία του)

Anlamı:Sağlığı iyiye gitmiyor.

41-Εν φελάς ππαράν

Rumca okunuşu:En felâs paran.

Anlamı:Para etmezsin.Değerin yoktur.(On paraya pahalısın)

Rumca açıklama: (=δεν αξίζεις τίποτε)

Anlamı:Hiç değerın yoktur.

Örnek cümle: *Εσούνη εφ φελάς ππαράν.**Türkçesi:*Sen hiç para etmezsin.Kıbrıs ağzıyla “on paraya pahalısın, anlamında”**42-Εν‘ άσσημον χαπάριν**

Rumca okunuşu:En aşşimon habarin.

Anlamı:Kötü haberdır.

Rumca açıklama: (επί κακής είδησης):

Anlamı:Kötü haber için söylenir

Rumca örnek cümle: *Τούτον εν‘ άσσημον χαπάριν.*

Türkçesi:Bu kötü bir haberdır.

43-Εν‘ αχάπαρος!

Rumca okunuşu:En ahabaros

Anlamı:Habersizdir.

Rumca açıklaması: (για όσους δεν έχουν ιδέα για κάτι).

Türkçesi:Herhangi bir konuda hiç bilgisi olmayanlar için söylenir.

44-Εν‘ γιαβάσης

Rumca okunuşu:En yavaşis.

Anlamı:Yavaştır.

Rumca açıklaması: (για αργούς, νωθρούς και βραδυκίνητους).

Türkçesi:Yavaş hareket edenler için söylenir.

45-Εν‘ γιασάκκιν

Rumca okunuşu:En yasakkin.

Anlamı:Yasaktır.

Rumca açıklama: (επί απαγορευμένων καταστάσεων ή πραγμάτων)

Anlamı:Yasaklama durumlarında kullanılır.

Örnek cümle: *Εν‘ γιασάκκιν να μασαιφοφορείς.**Türkçesi:*Bıçak taşıma yasaktır.**46-Εν‘ με το νάμιν**

Rumca okunuşu:En me do namin.

Anlamı:Namı vardır.

Rumca açıklama: (για πασίγνωστους).

Anlamı:Çok iyi bilinen kişiler veya şeyler için söylenir.

Örnek cümle: *Πρβ. φρ. Εβκαλεν νάμιν / Εβκην το νάμιν του.*

Anlamı:

a)Namı çıktı.

b)Namı çıkmıştır.

(Açıklamadaki sözcükler de yine Türkçeden geçmedir.)

47-Εν‘ κουρτισμένος του καβκά

Rumca okunuşu:En gurdizmenos du gavga

138 Halkbilimi

Anlamı:Kavga etmek için kurulmuştur.

Rumca açıklaması: (=είναι προδιατεθειμένος για καβγά):

Anlamı:Kavgaya önceden hazırlanmıştır., niyetlidir.

Örnek cümleler: *Τούτος έν' κουρτισμένος του καβκά.*

Πρβ. φρ. *Εκουρτίσαν καβκάν.*

Türkçesi:

a)Bu kavga çıkarmak için kurulmuştur.

b)Kavga çıkardılar.

48-Έν' νακκουρίν εξίικιν

Rumca okunuşu:Eu nakkuri eksikkin.

Anlamı:Azacık eksiktir.

Rumca açıklaması: (για λειψούς, ενν. στο μυαλό κ.ά.).

Anlamı:Eksik olan şeyler için özellikle akıl yönünden, söylenir.

49-Έπαιζεν τον πιλμέζην

Rumca okunuşu:Ebezen don bilmezim.

Anlamı:Bilmezlikten geliyordu.

Rumca açıklaması: (εψ ψευδοπαλικαράδων):

Anlamı:Yalancı kabadayılar için söylenir.

Örnek cümle: *Αλλ' όμως η κοτζάκαρη έπαιζεν τον πιλμέζην / Anlamı:Fakat kocakarı bilmezlikten geliyordu.*

50-Πετάσσει τα φέσια του.

Rumca okunuşu:Bedasi da feşadu.

Anlamı:Fesini de atar.(Rumcada fes çoğul olarak kullanılmıştır.)

Örnek cümle:(για όσους αρέσκονται σε κάτι)

Anlamı:Birşeyden çok hoşlananlar için söylenir.

Örnek cümle:Πρβ. φρ. *Σύρνει τα φέσια του.*

Anlamı:Fesini de atar.

51- Ακούω τα βερεσιέ

Rumca okunuşu: Aguo da veresiye

Anlamı: İş ola dinlerim anlamındadır.

Rumca açıklama:για όσους δε δίνουν πίστη ή αδιαφορούν σε όσα τους λέμε.

Anlamı:Kendilerine söylenenlere inanmayan veya farklı düşünenler için söylenir.

52- Άρτζεψεν ταμπουράν (ενν. η κοιλιά)

Rumca okunuşu: Arçepsen tambura. (karnın gurlaması)

Anlamı:Tambura gibi ötmeye başladı. (Yani açlıktan ötürü karnın gurlamaya başladığını anlatır.)

53-Ας μείνουσιν μαύρα που την κκελλέν σου

Rumca okunuşu: Azminusin mavra bu din kellessu

Anlamı: Kıbrıs Ağzında "Başından beytambal galsın" anlamındadır.

Rumca açıklaması:(επί παραίτησης από κάποιο έργο που ενδιαφέρει τρίτο πρόσωπο):

Anlamı:Üçüncü kişiyi ilgilendiren bir olayda kişinin cayması.

Rumca örnek cümle: *Τζαι τα χωράφκια ας μείνουσιν μαύρα που την κκελλέν σου.*

Anlamı:Tarlalar da başından beytambal galsın".

54-Βρομά παρούτιν. Πρβ. φρ. Μυρίζει παρούτιν.

Rumca okunuşu:Vroma barudin.

Anlamı: Barut kokar. Kıbrıs Ağzında "Barut tüter."

55-Γινάτιν του γαδάρου / καμήλου (επί πεισματάρηδων).

Rumca okunuşu: Yinadin du ğatharu/ gamilu.

Türkçesi: Eşek inadı/deve inadı.

56-Γεναίκα της οκκάς (επί σοβαρής και καλής νοικοκυράς)

Rumca okunuşu: Yenega tis okkas (ebi sovaris ge galis nigogiras)

Anlamı:Okkalı kadın. Yani dört dörtlük kadın anlamındadır.

Örnek cümle: *Ητουν γεναίκα της οκκάς, ο κόσμος το γνωρίζει.*

Okunuşu: İdun yenega dis okkas, o gozmos do ğnorizi.

Anlamı: Dört dörtlük kadını cümle alem biliyor.

**TOPRAĞINI İTEN ÇİÇEĞE
DAĞLARININ, TEPELERİNİN DUMANLI EĞİMİNE.**

Sonuç:

Sizlere sunmaya çalıştığımız deyimlerin hemen hemen hepsinde Türkçe sözcüklerin bulunması tesadüfi değildir. 400 yıla yakın bir süre adada varlığını sürdüren Osmanlı Egemenliğinin ada toplumlari üzerindeki etkisi yadsınamaz. Verdiğimiz örneklemelerden de anlaşılacağı üzere Kıbrıs Rum halkının dilinde; günümüzde hâlâ varlığını sürdüren deyim ve deyişlerin anlamlarının Türkçe ile birebir olması, bu deyim ve deyişlerde çok sayıda Türkçe sözcüğün kullanılması; Türk dilinin Rum dilini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu deyim ve deyişlerin Türk kültür öğeleri olduklarının daha iyi anlaşılabilmesi için Türkçe deyimler sözlüklerine bir göz atmak yeterli olacaktır.

Pek çok uygarlığın beşiği olan Akdeniz’de; Çeşitli kültürlerin harmanlandığı merkez durumundaki Kıbrıs Adası’nın kültürüne göz attığımızda, Türk kültür öğelerinin ne denli ağır bastığı net bir şekilde görülecektir. Deyimlerin pek çoğu bir öyküye, efsaneye ve kaynağa dayanır. Aynı havayı solumanın, aynı sevinç ve üzüntüleri paylaşmanın, aynı coğrafyada yol almanın getirdiği karşılıklı etkileşim sonucunda Türk ve Rum kültürlerinin birbirinden etkilenmesi oldukça tabiidir. Bu etkilenme dilsel anlamda kendini daha da yoğun bir şekilde göstermektedir. Şöyle ki; Kıbrıs Rum halkbilimi uzmanlarının literatüre kazandırdıkları yapıtlar incelendiğinde Türkçe’den Rumca’ya 3500 sözcüğün geçmiş olduğu ortaya çıkar. Halk anlatılarının pek çoğunda da Türk kültür öğelerine bolca rastlanmaktadır.(Bak.İslamoğlu-Öznur^{6 7 8}) Dilsel anlamdaki benzerlik mutfak kültüründe de kendini belirgin bir şekilde gösterir. Rum mutfak kültüründe çok sayıda Türk yemeğinin ve sözcüğünün bulunması hepimizi şaşırtacak niteliktedir. (Bak.İslamoğlu⁹)

Yazımı usta şair Edip Cansever’in dizeleriyle sonlandırmak istiyoruz.

**İNSAN YAŞADIĞI YERE BENZER
O YERİN SUYUNA, O YERİN TOPRAĞINA BENZER
SUYUNDA YÜZEN BALIĞA**

Kaynakça:

Γιαγκουλλη γ. Κωνσταντινου, Λεξικό κυπριακής φρασεολογίας, Έκδοση Κέντρου Ερευνών The Philips College, Λευκωσία 2005, σσ. 152.

Dipnotlar:

- ¹ Dr. Araştırmacı-Yazar. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
- ² Yakın Doğu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim görevlisi. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
- ³ İslamoğlu, Mahmut, Kıbrıs Rumcasında Türkçe Sözcükler, Sayfa 137-150. Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, 1994. Lefkoşa.
- ⁴ Öznur, Şevket, Kıbrıs Rum Halk Edebiyatı’nda Türk Kültürü İzleri, VI. Türk Kültürü Kongresi 21-26 Kasım 2005, Ankara.
- ⁵ Yangullis, Konstantinos, Türk Sözleri Kıbrısın Lehçede, Lefkoşa, 2003.
- ⁶ İslamoğlu, Mahmut-Öznur, Şevket, Kıbrıs Türk ve Rum Masallarının Ortak Benzerlikleri, 266-297, XI. KIBATEK-Yakın Doğu Üniversitesi Edebiyat Şöleni, 23-28 Ekim 2005, Lefkoşa YDÜ Kampusu.
- ⁷ İslamoğlu, Mahmut-Öznur, Şevket, XII. Çapuras’ın Ağıtları Işığında O Dönemin Sosyal Yaşamı. Lefke Avrupa Üniversitesi VII. Edebiyat Buluşması. 20-21 Nisan 2006.
- ⁸ İslamoğlu, Mahmut-Öznur, Şevket, Kıbrıs Türk ve Rum Halk Edebiyatlarında Fatma Hanım Ağıtlarının İncelenmesi. XII. KIBATEK Uluslararası Edebiyat Şöleni 2006, Azerbaycan.
- ⁹ İslamoğlu, Mahmut, I. Uluslararası Balkan Türkoloji Sempozyumu “Rum-Yunan Kültürlerinde Türk Kültür Etkileri” 3-6 Aralık 2002. Mostar (Bosna-Hersek)

XI. Çocuk ve Masal Sempozyumu

Hızır*

Bekir KARA*

* (Ölümsüzlüğüne ve kul bunalınca yardıma koşturğuna inanılan ulu kişi.)

Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Develer mandala oynardı
Eski harman içinde.

Bir zamanlar köyün birinde çok fakir, beş çocuklu bir aile yaşarmış. Babaları ne kadar uğraşırsa da, çalışabilecek bir iş bulamamış, beş çocuğunun karnını, doğadan topladığı yiyeceklerle doyurmaya çalışıyormuş. Baba ah vah ile çocuklarını doyurma uğraşında iken hastalanmış ve ölmüş. Beş çocukla yalnız kalan anne iş aramaya başlamış. İş için nereye başvurduysa, kabul görmemiş. Artık çocuklarını doyuramayacak kadar fakirleşen anne, cimriliği ile ünlü çok zengin bir ailenin konağında çalışmaya razı olmuş ve işe başlamış. Fakir kadının çalışmaya başladığı evin kadını cimri olduğu kadar kötü yürekliliği ile de ün salmıştı. Fakir kadın; üç gün, beş gün, on gün çalışmasına karşın, evin kadını, fakir kadına bir kuruş ücret bile vermeğe yanaşmamış. On beş gün, yirmi gün derken, beşinci aydan da gün almasına karşın, cimri kadın, bir kuruş bile vermeye yanaşmamış. Fakir kadın artık dayanamamış ve kadına dert yanmış, hakkı olan parayı istemiş. Evin kadını, “daha kaç gün çalıştın ki, para istiyorsun? Seni hâlâ sınamaktayım. Hem seni sürekli burada çalıştıracam kesin mi ki, benden para istiyorsun? Önce seni tanımalıyım, huyunu-suyunu öğrenmeliyim. Ama madem en büyük sorunun çocuklarının karnını doyurmaktır, yarın çocuklarını da al bize getir, öğle-akşam karnılarını doyurur, alır gidersen evine,” demiş. Fakir kadın, konağın zengin hanımının bu önerisine çok

şaşırmış. Fakat çok da sevinmiş çocuklarının karnını doyurma fırsatını yakaladığı için. Ertesi gün çocukları yanına katarak konağa götürmüş. Konağın hanımı kapıyı açar açmaz suratı asılmış. Hatta birden bire kıskançlığından çatlayacak hale gelmiş, çünkü fakir kadının çocukları onca fakirliğe karşın, kendi çocuklarından daha güzel, daha sağlıklı olduklarını fark etmiş.

Gün boyunca çocuklara bakıp durmuş ve her bakışında öfkesi bir o kadar daha kabarıyormuş. Nihayet bir fırsatını bulmuş; fakir çocukları annelerinden uzak bir odaya götürüp sorular sormaya başlamış:

“Size soracağım soruları isterim ki, doğru yanıtlayasınız çocuklar.”

Çocuklar hep bir ağızdan; “biz yalan söylemeyiz,” diye yanıt vermişler.

Kadın sahte bir gülücükle, bir süre tek tek çocukların yüzüne baktıktan sonra; “Anneniz sizi neyle besler ki, bu kadar güzel oldunuz?” diye sorar.

Çocuklar bir birlerine bakınmışlar. En büyük kardeş; “Biz çok fakiriz. Babamız da yok. Annem, gece eve geldiğinde önce hepimizi banyoya koyup yıkar, paklar, temiz giysiler giydirir, sonra eteğindeki unları silkeleyerek ekmek yapar. O ekmekle karnımızı doyurur uykuya yatarız. Fakirliği dert etmeyiz, ulaşamayacağımız hiçbir şeye özenip üzülmeyiz. Fakirliğimizi sorun yapmayız ve hep mutlu olmaya çalışırız,” demiş.

Cimri kadının, öfkesi ve kıskançlığını artık denetleyemez hale gelmiş.

“Ben çocuklarımın her istediğini yerine getiriyorum. Meyvelerin en olgununu, etlerin en semizini seçerek yediriyorum. En kaliteli kumaşlardan giysiler, ayakkabılar giydiriyorum. Yine de bu fakir çocuklar kadar güzel, sağlıklı değiller. Kiminin ayakları eğri, kiminin saçı seyrek,

kimin boyu kısa, kimisi ise çok sıksa... Üstelik yüzleri bir tuhaf. Kaşları gözlerine, gözleri suratlarına uymuyor. Madem öyle, bundan sonra yapacağımı ben bilirim,” diyerek öfkeyle baş sallayarak fırlamış odadan kaçmış. Düşünmüş düşünmüş iyilik yerine yine kötülüğü seçmiş ve ertesi gün, fakir kadına yeni bir önlük, bir etek diktirerek evine dönerken onları giymesini emretmiş.

Fakir kadın çok üzülmüş. Çocuklarını nasıl doyuracağını düşünmüş düşünmüş evine dönmüş. Tencereye birkaç dere taşı koyup, ateşi yakmış. Çocuklar sabırsızlıkla yemeğin pişmesini beklerken fakir kadın yüreği kan ağlayıp, için için ağlıyormuş ki; kapı çalınmış. Kadın “hayırdır” diyerek kapıyı açmış. Kapıda tanımadığı yaşlı bir adam duruyormuş.

“Buyur dede!” demiş kadın, “gir içeri.”

Yaşlı Adam yorgun ve bitkin bir haldeymiş. Eve bir göz atmış. Her taraf tertemizmiş ama, belli ki, geldiği evin insanları çok fakirmiş.

“Kusura bakmayın,” demiş yaşlı adam, “çok uzaktan geliyorum. Ekmeğim, suyum tükendi. Üç günden beri açım.”

Kadın boyun büküp, düşünceye dalmış. Ekmeği yemeği olsa hemen masa kurup yaşlı adamı doyuracağını düşünüyormuş ama, çaresiz boyun büküp öylece kalmış.

“Kusura bakma dede,” demiş, “karnını doyurmayı çok isterdim ama, maalesef evde yiyecek hiçbir şey yok.”

Yaşlı Adam gülümseyerek; “A kızım,” demiş, “iyice baktın mı mutfağına, ekmek dolabına?”

“Baktım dede,” demiş, “bu gece çocuklarımı bile doyuracak yiyecek bir şey bulamadım.”

“Çok acıktım be kızım, öyle cimri olma. İşte tencerede patates kaynıyor. Bir patates bana yeter,” demiş yaşlı Adam.

Kadın, Yaşlı Adamın kulağına eğilerek; “O kaynanlar dere taşıdır dede. Çocuklarımın uykuları gelinceye kadar onları avutmak için tencereye koydum,” demiş.

Adam yine gülümseyerek; “Bir kez daha bak mutfağına; belki bir şeyler bulursun, çünkü artık açlıktan düşüp bayılacağım,” demiş.

Kadın bildiği halde kalkıp tencerenin kapağını açıp baktı. Gözlerine inanamadı. Tencereye koyduğu taşlar

patatese dönüşmüş. Mutfağa koşarak ekmek dolabına bakmış. Dolap ekmek doluymuş. Şaşkıncı fakir kadın ama, yine de hemen masa kurmuş. Elini her uzattığı yerden yiyecek bir şeyler bulmuş ve masayı donatmış. Adam oturmuş yemeğini yemiş, karnını doyurmuş. Kadın ise şaşkınlığından dili tutulmuş, öylece kalmış Yaşlı adamın karşısında.

Adam; “Biliyorum ki, senin de, çocuklarının da karnı aç. Hadi uyandır çocuklarını karınlarını doyur, öyle yatır” demiş.

Kadın, aç uyuyan çocuklarını uyandırmış. Bir de bakmış ki, yaşlı adam ortada yokmuş. Yeniden bakmış, tenceresine ekmek dolabına. Gördüklerine inanamamış. Her yer yiyeceklerle doluymuş. Çocuklarının karnını doyurup uyuttuktan sonra, uzun bir süre yaşlı adamın kim olduğunu düşünmüş ama, tabii ki, kim olduğunu anlayamamış. Yaşlı kadın düşüncelerinden, şaşkınlığından sıyrıldıktan sonra çevresine bakınmış. Bir de bakmış ki, Yaşlı Adamın yemek yediği tabakta küçücük bir para kesesi varmış. Çevresine bakınarak para kesesini eline almış. Evirmiş çevirmiş ve hemen kapıyı açarak dışarıya çıkmış. “Yaşlı Adam... Yaşlı Adam” diye çağırması ama, hiçbir yanıt alamamış. Eve dönüp oturmuş. Yavaş yavaş keseyi açmış. Elini para kesesine daldırması ve bir avuç altın çıkarmış. Bir daha uzatmış elini, avucu altınla dolmuş. Bir daha daldırması, bir avuç altın daha çıkarmış. O günden sonra küçücük para torbasına elini her soktuğunda avucu altınla doluyormuş. İşte o günden sonra kadın, aynı temiz yüreğiyle çocukları ile çok mutlu bir yaşama kavuşmuş.

Ben de onları mutluluğuyla baş başa bırakıp geldim.

Masalların çocuklar üzerindeki etkisi:

Zamanımızın altmış/yetmiş yıl öncesine gidip, o gün ve geceleri yeniden yaşarsak sanırım Masalların değerini daha iyi anlayacağız ve ben sizi altmış/yetmiş yıl öncesine götürmek istiyorum.

Elli-altmış yıl önce, ülkemiz insanların çoğu köylerde yaşıyordu. Köylerde elektrik yoktu. Teknoloji şimdiki gibi bu kadar gelişmemiş ve günümüzdeki gibi yaygınlaşmamıştı. O günlerin geceleri, şimdiki geceler gibi kısa değildi, çünkü insanlar güneşin batması ile evine kapanır, gün ağardıktan sonra evinden çıkar işine

giderdi.

Elli yıl öncesinde aileler bugünkü gibi az nüfusa sahip değildi. Her ana, halk değişiyle “Allah’ın verdiği canı” doğurmayı görev bilir, her doğuracağı canın, evine kısmetiyle geleceğine inanırdı.

Uzun kış gecelerinde ocağın etrafına toplanan kalabalık aile fertleri; anne, baba, nene, dede ve evlatlar derken sayı, on beşi, bazen yirmiye bulurdu.

Evler genellikle tek odadan oluşurdu. Erken yatırılsalar, çocuklar gece yarısı uyanıp muziplikleri ile herkesi rahatsız edecekleri gün gibi aşıkardı. Şunu da belirtirim ki; çocuklar yüz yıl evvel neyse şimdi de öyledir. Özellikle bir araya gelen çocuklar, yerinde duramazlar, birbirleriyle didişirler, kavga ederler, muziplik yaparlar. Kısacası bir dakika bile rahat duramaz, oturamazlar. Kardeş de olsalar davranışları değişmez. Hatta daha da huy-suzlaştıklarını söylersem yalan olmaz. Durum böyle olunca, çocukları belli saate kadar uyumamasını sağlamak için, anneye, babaya veya dede ile nineye iş düşerdi. Daha çok nineler üstlenirdi bu görevi, çünkü Kıbrıs Türk Halkının Kültüründe; “gece kahveye çıkmayan Adamı adamdan sayılmazdı.” Sırası gelmişken kısaca kahve kültürümüzden de bahsetmeden geçemeyeceğim.

Altmış/seksen yıl önce, nüfusu ne olursa olsun her köyde mutlaka bir kahve vardı. Günümüzde de bu aynı şekilde devam ediyor. Kahve deyip geçmemek lâzım. Köylerdeki kahveler insan ilişkilerinin gelişmesine, her türlü sorunun konuşulmasına ve dostlukların devamını sağlamasına oldukça etkili bir ortam oluşturuyordu. Her akşam mutlaka bir konu üzerinde tartışma açılır ve tartışılan konu sorun ise tatlıya bağlanması sağlanırdı. Kahvede konuşulacak bir konu bulunmazsa, çocuklar gibi itişirler-kakışır bir birlerini dürtükleyerek gülüşüp eğlenirlerdi. Uzun kış gecelerinde konuşulacak önemli bir konu yoksa, bir birlerine erotik fıkralar anlatıp gülüşürlerdi veya Darb-ı mesel diye adlandırdıkları öğüt verici masallar anlatırlardı. Bu konu ayrı bir araştırma konusudur çünkü, eski kahveler her şeyin konuşulduğu tartışıldığı bir kültür evinden farksızdı.

Şimdi biz yine altmış/yetmiş yıl öncesindeki gecelere dönelim.

Yukarda da bahsettiğim gibi, kalabalık ortamda çocukların muzipliklerini, kavgalarını, didişmelerini önle-

mek için onların ilgisini çekecek tek çare, onlara masal anlatmaktır ve bu görevi de çoğu kez nineler üstlenirdi.

Şunu belirtmek isterim ki; her masal, her öykü ve her efsane çocukları doğru yönde etkilemez. Nasıl ki günümüzde; her dizi filim, sinema filmi, çizgi filim veya herhangi bir TV yayını çocuklara uygun değil, o günlerde de; masallarda, öykülerde, efsanelerde de aynıdır. Daha kestirmeden söylemek gerekirse; her masal, her öykü, her efsane çocukları doğru yönde etkilemez. O nedenle, çocuklara anlatılacak veya okutulacak masallar iyi seçilmeli. Korkutmayan, öğüt veren, doğru yönlendiren, ahlâk değerlerimize uygun olanlar seçilerek çocuklara okutulması veya anlatılması bana göre çok önemlidir.

Seksen yıl öncesinde, masal anlatan nineler çoğu kez bilmeden, bazen de bilerek, çocukları yanlış yönlendikleri de oluyordu. O günlerdeki ahlâk değer yargılarımızın tavizsiz uygulanmasını yeğleyen yaşlılar, anlattıkları masallar, özellikle cinsellik konusunda çocukların gelişimini kötü etkileyen konuları da işlediklerine tanık olanlardan biriyim.

Örneğin ninem bazı geceler anlattığı masalın arasına sekiz yaşına gelmiş kız çocukların, erkek çocuklarla oynamamasını öğütler, masallar arasına sıkıştırdığı olaylarla örnekler verirdi. Örnek vermem gerekirse; “Erkek çocuklarının penisi ile çok oynamasını, eğer oynarsa penisinin kopup düşeceğini söylerdi.”

Günümüzde iyi seçilmiş masallar, çocukların ufkunu genişletir. Geleceğine yönelik düşler kurmasını sağlar. Bazen kendini masal kahramanlarının yerine koyar veya yaptıklarını örnek seçer. Bu yönüyle bile masalların iyi seçilmesini ve toplumdaki kötü ile iyi karakterlerin sınırları kesin çizgilerle çizilmesi ve güncelleştirerek, ibret verici olaylarla örgüleştirilmesi gerekmektedir.

Kısacası seçilmiş iyi masallar çocukların gelişmesini sağlama açısından gerekli ve vazgeçilemeyecek kaynaklar olduğunu göz ardı edemeyiz. Teknolojik olara, insanoğlunun nereden nereye geldiğinin değerlendirmesini yapmakta yardımcı olur. Kısacası, her masal, her çocuk öyküsü, çocukları doğru yönlendirmez. Geleceğin yükleri çocuklara, geleceği düşleyecek bilgileri içeren ama, oluşamayacağını bildiğimiz bazı gelişmelerden ve konulardan uzak tutulması gerektiğini düşünüyorum.

XI. Çocuk ve Masal Sempozyumu

*Masal ve Çocuk Eğitimindeki Yeri***Oğuz M. YORGANCIOĞLU***

Yazı dilimizde masal, halk dilinde mesel olarak kullanılan bu sözcüğün anlattıkları, her iki sözcüğün anlattıklarından çok daha geniştir. Yalnız çocuklara değil, 1960 öncesi yetişkinlere de anlatılıyordu. Köylerde, yaz akşamları geniş avlularda veya köy meydanına toplanan kadınlar, bir taraftan iş yaparken, bir taraftan da masal anlatırlardı. Çocuklarıyla gelenler de bu masalları can kulağı ile dinlerlerdi. Masalın ahlâki amaçlarla söylendiği kuşku götürmez bir gerçektir. Günümüzde bile aynı amaçla söylendiği/ anlatıldığı apaçık ortadadır. Kaba kuvvete, hilekârlığa ve kötülüğe baş vuranların eninde sonunda ortaya çıktığı ve cezalandırıldığı, iyilik yapanların mükâfatlandığı **ana tema olarak işlenir**. Kişilerin sabırlı olmaları, acele etmemeleri, sonucun hemen değil, yavaş yavaş ve sonradan ortaya çıktığı vurgulanır.

Her şey önce **düşüncedir**, sonra söz olur. En sonunda da **eyleme dönüşür**, var olur. Masalın görevi budur. Çocuklara anlatılmasından gaye de budur. Ve masal, çocuk eğitiminde olağanüstü faydalıdır. Bu sebeple çocuklara, özellikle uykudan önce anlatılmalıdır. Neden uykudan önce ?

Çünkü çocuk beyni henüz yüklü değildir. Algılamaya açıktır. Ve çocuk o gün gördüklerini/ duyduklarını, yaşadıklarını rüyasında yeniden yaşar. Ve rüyasında kendini her olayın kahramanı olarak görür. Sorunlara çare üretir. Etrafın sevgisini kazanır ve ruhsal dinginliğe ulaşır. Zamanla kendini her şeyin ve herkesin üstünde görmeğe, onların düzeninden sorumlu hissetmeğe başlar. **Sorumluluk duygusu** öyle oluşur. Kimliği, yavaş yavaş ama sağlıklı gelişir.

Yaşı ilerledikçe ve kimliği geliştikçe düşünce ve duygularını çevresinde uygulamaya başlar. Yakın çevresi

onu yönlendirdikçe olgunlaşır ve gerçek kimliğini ortaya çıkarır. Bu sebeplerden dolayı her anne/baba çocuğuna en az haftada bir masal anlatılmalıdır. On yaşına kadar ise her gece bir masal anlatması daha faydalıdır. Çünkü masal çocuğun hayal gücünü artırır. Masal çocuğu sabırlı yapar. Masal çocuğu paylaşımcı ve adil yapar. Kötülük yapıp kırk katır ve kırk satır cezasından kaçınmasını sağlar. Ve nihayet masal, çocuğun sorunlara çare aramasını, onun yaratıcı olmasını sağlar. Ruh sağlığı yerinde, paylaşımcı ve adil insanlardan oluşan, bilgili ve hoşgörülü bir toplum huzur ve mutluluk içinde olur. Ki medeniyetlerin amacı da bundan başka bir şey değildir.

Masalların olağanüstü olaylarla süslü olmalarına gelince.. Galiba günümüzde bu iddia geçerliliğini yitirmiş veya yitiriyor gibidir. Niçin mi ? Çünkü masallarda anlatılan ve olağan üstü kabul ettiğimiz pek çok şey gerçekleşmiştir. Artık insan, yunus balığının karnında değil ama denizaltı aracının içinde deniz dibinde dolaşabilmektedir. Yeryüzünü uçan büyük kuştan değil, çok daha yükseklerden uzay araçlarından hatta uzay istasyonlarından seyredabilmektedir. Astronotlar, araştırmalarını dünya dışı bir ortamda yapabilmektedirler. Kişiler artık büyücü kürelerinde değil ama televizyon ekranlarında , telefon ekranlarında veya radar ekranlarında en gizli ve en uzak varlıkları gerçek boyut ve renkleriyle izlenebilmektedir, insanoğlu telefonla veya telsizle dünyanın herhangi bir yerindeki tanıdığına anında ulaşabilmekte ve sesini duyabilmektedir.

Görünmezlik de artık olağanüstülüğünü yitirmiştir. En gelişmiş radarların bile tesbit edemediği uçaklar yapılmakta ve silâh olarak kullanılmaktadır. Veya tam tersi, büyük ölçekli radyo teleskoplarla en küçük varlıklar görülebilmekte ve hastalıklar bu şekilde teşhis

ve tedavi edilmektedir.Uzaydaki uydular aracılığı ile yeryüzündeki her şeyi ve herkesi nerede olursa olsun görebilecek sistemler geliştirilmiştir.Deniz altındaki varlıklar bile böylece izlenmektedir.

Bir varlığın istediği an bir başka yere ulaşması da gerçekleşmiştir. Amerikalıların gerçekleştirdiği transporsasyon olayı bu konudaki en büyük kanıttır.

Özel uçaklara yerleştirilen özel sistemlerle yeryüzünü izlemek... Askeri, meteorolojik,ekonomik gözlemler yapmak. Bu gözlemler sayesinde düşman anında izlenmekte ve zayıf tarafından anında vurulmaktadır. Kasırgalar, tayfunlar anında gözlenmekte ve insanlar zamanında uyanılmakta,zararlar en aza indirgenmektedir.

Tıp alanındaki durum da daha geri değildir. Radyoteleskoplarla insanın her hücresi gözlenmekte, teşhis konmakta ve gereğince tedavi uygulanmaktadır. İnsanlar, belli ısı derecelerinde dondurulmakta ve canlı olarak saklanmaktadırlar. Hasta bedenler, bu yöntemle hastalıklarına çare bulununcaya kadar emniyet altına alınmaktadır.

Peki o zaman Ormandaki Ev, Süpürgeci Güzeli masallandaki **“uyuma anlatma”** niye olağanüstü kabul edilsin ? Neden bir kenara atılsın da ciddiye alınmasın ?

21. yüzyıla girdiğimiz bu günlerde insanlığın ulaştığı bilim ve teknoloji düzeyi, masal konusundaki kanılarımızı değiştirmemizi, en azından bu konuda yeniden düşünmemizi gerektiriyor. Ali Baba masalındaki **“Açıl Sisam Açıl”** şifresini olağanüstü buluyoruz da bir kumanda aletinin düğmesine basarak bir televizyonu devreye koymayı, bir kapıyı açmayı, yanına yaklaştığımız zaman fotosel sistemi ile çalışan bir kapının kendiliğinden açılmasını olağan görüyoruz. O zaman kendi yargılanımızdan şüphe etmemiz gerekmez mi ? Bunca örnekten sonra ben masal konusunda şöyle düşünüyorum.....

Boyutunu bilemediğimiz bir geçmişte, insanoğlu bugünkünden çok daha gelişmişti. Bilim, kültür ve teknoloji çok daha ileri seviyedeydi. Bugün bilemediğimiz sebeplerden insanlık büyük bir felâkete uğradı. Çok az insan kurtuldu. Kurtulanlar, o teknolojinin yarattığı aletleri kullanmasını biliyorlardı sadece. Nasıl yapıldıklarını bilmiyorlardı. Nasıl tamir edileceklerini de bilmiyorlardı. Sadece kullandılar.

Kırılan/bozulanları yerine koyamadılar. Bu sebeple zaman aşımı içinde o eserlerin sadece adları kaldı. Yeni nesiller yalnız isimlerini duydukları bu varlıkları/araçları, görmedikleri için, atalarının hayal ürünü olarak kabul ettiler. Yaşanmış ama kendilerinin şahit olamadığı o geçmiş yaşama **“Mesel”** deyip geçtiler.Ama nesiller boyu da akıllarından çıkaramadılar. Bu hatırlama, bir itici güç oldu. Zaman içinde o hedefe yöneldiler ve masallarda her anlatılanı tek tek yeniden yarattılar. Anlatılanlar, yapılır ve yaşanır oldu. Her şey yeniden gerçekleşti. Kısacası insanoğlu 20. yüzyılda,ölüleri diriltme dışında masalları gerçekleştirdi.

Bütün bu gelişmelere rağmen insanoğlu masaldan vazgeçemedi. Çünkü ona ihtiyacı var. Yalın gerçekler ona ağır geliyor. Peşinden sürükleneceği hayallere, çekici hedeflere ihtiyaç duyuyor. Belki de hiç vazgeçmeyecek. Biz de çocuklarımıza günümüze/çağımıza uygun masallar anlatmaya devam edeceğiz. Çünkü aradığımız iyiliğe ve adalete henüz ulaşamadık. O yüksek teknolojiyi henüz yakalayamadık....

Masallardaki iyilik teması...O ne zaman gerçekleşecek diye soranlar çıkabilir. Dünyanın henüz zulüm altında inlediği, kaba kuvvetin hakim olduğu ve adaletsizliğin kol gezdiği günümüzde bu soruyu sormak da en büyük haklan...

Onlara da cevabımız hazır. Pek yakında, diyoruz. Kesinlikle pek yakında... Çünkü dinlerin emrettiği budur. Bütün sosyal kurumların temel hedefi budur. Bazı Büyük devletlerin entrikalarına rağmen, **Birleşmiş Milletlerin temel amacı ve uğraşı budur...**

Uğrunda bunca çaba ve emek harcandığına göre **iyilik ve adalet** pek yakında insanlar arasında yerini alacak, insanlık kötülüklerden ebediyen kurtulacaktır. O zaman da masalların bizzat kendileri gerçekleşmiş olacaktır..

Kıbrıs Mutfağı ve Yemekleri İle İlgili Bir Ortaçağ Belgesi

Ahmet ERDENGİZ*

SUMMARY

Cypriot cuisine rich in taste and style remains essentially unresearched. Arabs, Byzantines, Lusignans, Venetians, Ottomans and finally the British all left their marks on the Cypriot way of cooking, preserving and even serving food. Recently, William Woys Weaver, Professor of Food Studies at Drexel University in Philadelphia published a medieval document titled "Le Jardin Regal du Pin" (2006), which provides valuable insight to the fruit production, cooking and consumption in 15th century Cyprus.

Bir ülkenin mutfağı sözkonusu coğrafyanın sosyal, kültürel, folklorik, ekonomik tarihinin bir aynasıdır. Tarih boyunca pekçok kültürün kesişme noktasında kalmış olan Kıbrıs'ın mutfağı da böylesine zengin bir görüntü yansıtmasına rağmen yeterince incelenmemiş hatta gerçek anlamda hiçbir sistematik araştırmaya tabi tutulmamıştır. Folklorik amaçlı olarak tespit edilen köy yemeklerinin beş-on hamur yemeği ile üç-beş turşunun Kıbrıs'ın mutfağını ve onun arkasında yatan sosyo-ekonomik tarihi açıklaması tabii ki mümkün değildir. Kıbrıs mutfağı ve bu mutfağı oluşturan yerel ve ithal bitki ile hayvani gıdalarla ilgili bilgiler pekçok Ortaçağ Lâtin, Arap ve Bizans kaynağında dağınık durumdadır.

Tarihi Kıbrıs mutfağı da diğer ülkelerde de olduğu gibi iki paralel ve oldukça farklı mutfaktan oluşmaktadır. Bir tarafta sosyo-ekonomik açıdan en üstte bulunan ve ülkenin yönetimine hakim olan asillerin mutfağı, diğer tarafta ise toprağa bağlı ve yarı köle statüsünde bulunan

kırsal kesim mutfağı. Bu farklı mutfakların kesiştiği pek söylenemez; çünkü kırsal kesimlerde yaşayan köylülerin ve şehirlerde yaşayan işçi ve hizmetlilerin asilzade mutfaklarını oluşturan gıdalara ulaşmaları çoğu zaman ekonomik açıdan mümkün değildir. Bugünün insanına inanılmaz gelse de bazı gıda türlerinin tüketim hakkı ise yasa ile belli sınıflara verilmiştir.

Bu iki paralel mutfak arasında geçiş ve kalıntıları bugüne kadar ulaşan üçüncü mutfağın doğuşu ise çoğu zaman toprak veya ticaret kökenli şehir burjuvazisinin ortaya çıkışı ile mümkün olabilmektedir. Gerek yerel gerekse Kıbrıs dışından gelenlerle oluşan bu burjuvazi kırsal kesim ve asilzade mutfağının çeşitli unsurlarını başarı ile birleştirmiştir. Bu üçüncü mutfağa bilahare, 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı saray mutfağından da katkılar olmuştur. Ancak 16. yüzyıla gelinceye kadar Kıbrıs mutfağı genel şeklini almıştı.

Bu mutfağın asillerle ilgili kısmı (haute cuisine) başta Fransa ve İtalya, daha doğru bir deyişle Venedik-Floransa olmak üzere Batı'dan ve Orta Doğu mutfağından özellikler taşımasına rağmen Batı'da "Vyaunds de Chypre" denecek bir ekol yaratmış ve bu genel isim altında pekçok Ortaçağ Avrupa yemek kitaplarında Kıbrıs kökenli yemek tarifleri yer almıştır.

Diğer yandan kırsal kesim ve genel halk mutfağı ekonominin de dayatması ile tipik bir Akdeniz mutfağına dönüşmüştür. Soslu, etli, baharatlı zengin sofralarının yemeklerinin ekonomik nedenlerden dolayı yer alamadığı bu ikinci mutfak daha çok bakliyata, yabani otlara, bazı kuru ve yaş meyvelere dayalı olarak gelişmiştir. Bu mutfağın Ortaçağlarda sebze, peynir türleri ve yağlar açısından pek zengin olduğu söylenemez.

Kıbrıs mutfağı veya daha doğru bir deyişle mutfakları Osmanlı İmparatorluğu'nun adaya hakim olması ile önemli değişikliklere uğramıştır. Bunun en önemli nedeni, kendisi de kompoze bir mutfak olan zengin Osmanlı mutfağının Kıbrıs'a ulaşmasının yanısıra adanın sosyal yapısındaki önemli değişimdir. Latin dönemi toplumsal yapısı ile onu oluşturan sınıflar ortadan kalkmış, kırsal kesimde yaşayan toprağa bağlı fakir halk özgürlüğüne kavuşarak ekonomik açıdan yeni imkânlarla sahip olmuştur. Bu ekonomik fırsatlar kırsal mutfağı zenginleştirmiş, diğer taraftan da şehir merkezlerine yerleştirilen Osmanlı esnaf ve zanaatkarlar ile yönetici sınıflar (ulema, askerler, bürokratlar v.s.) kendi getirdikleri mutfakla yerli burjuvaziye ait mutfağı harmanlayarak yeni, daha zengin ancak daha Doğulu bir mutfak yaratmışlardır.

Yazının başında da belirtildiği üzere Kıbrıs mutfağı ile ilgili bilgiler pek çok kaynaktan dağılmış durumda bulunmaktadır. Bunlar arasında dini metinler olduğu gibi hukuki külliyatlar da bulunmaktadır. Bu hukuki metinlerden biri Amerikalı Profesör William Woys Weaver tarafından incelenerek "Le Jardin Regal du Pin" adı altında yayımlanmıştır. Yazımızın bundan sonraki bölümü Weaver'in Kıbrıs mutfağı açısından önem arzeden bu araştırmasına dayanmakta olup ileride yayımlanmak üzere üstünde yaptığımız uzun soluklu araştırmanın bir bölümünün özetidir.

Weaver'in yayınladığı belge 1468 tarihli olup, Kıbrıslı Ermeni Sisli George'un (George Sisiou) işletmesinde bulunan bir bahçenin yine adamızda yaşamakta olan Suriye asıllı Hristiyan Arap Theodore Ibn Said'e devri ile ilgilidir. Bahçenin yeri tam olarak bilinmese de bazı örneklerinin Osmanlı Dönemi Lefkoşası'na kadar gelebildiği Lefkoşa meyve-sebze bahçelerinden biri olduğu şüphesizdir.

Belgede bahçe içerisinde bulunan ağaçların listesi de verilmektedir. Bu ağaçlar daha çok halkın mutfağına da girme olanağı bulunan meyvelerin ağaçlarıdır. Şeftali, muz ve limon gibi asilzade mutfaklarına giren ve özel kraliyet vergilerine tabi meyve ağaçları sözkonusu bahçede bulunmaktadır.

Yapılan araştırmalar Kıbrıs halk/köylü mutfağında pek çok meyve ve sebzenin pişirilmeden tüketildiğini göstermektedir. Diğer yandan asilzade mutfağında, Ba-

tı'da olduğu gibi, çiğ meyve-sebze tüketimi hemen yok gibidir. Batı'da gelişen yaygın bir inanca göre çiğ meyve-sebze tüketiminin vücut sağlığı açısından mahsurları vardır. Ayrıca asillerin "hayvanlar gibi yeşillik ve çiğ meyve yemesi" düşünülmemeyecek kadar kaba bir davranıştır. Örneğin Lâtin kaynakları Kıbrıslıların çiğ soğan tüketiminden alaycı bir tavırla bahseder.

Bahçedeki ağaçlar arasında iki kez bahsi geçen elma ağaçlarının cinsi hakkında bilgi verilmemiştir. Kıbrıs asilzade mutfağında elmanın farklı tüketim şekli vardır. Genellikle ekşi elma türleri et haşlamalarına katılmaktadır. Dolayısı ile bugünlerde fazlaca üretilmeyen ekşi elma Lüzinyan dönemi mutfağında adeta patates ve havuç görevi yapmaktadır. Ayrıca elma püreleri yapmakta, dilim veya pestil halinde kurutularak tüketilmektedir.

Kıbrıs'ta asillere ait feodal köylerde elma üretimine büyük önem verildiği bazı köylerin elma ismini taşımasından bellidir. Weaver, Leontios Makhaira'dan alıntıyla, Katomilla köyünün isminin Ekatomelies'den (100 Elma Ağacı) bozma olduğunu ifade etmektedir.

Belgede zikredilen bir diğer meyve ağacı da zerdalidir. Zerdalinin tüketimi ile ilgili bilgiler bu meyvenin de daha çok kurutularak veya pestil şeklinde yendiğini göstermektedir. Daha çok asilzade sofralarında görülen bu meyve, et, soğan ve şarap ile özel toprak kaplarda pişirilen bir yemeğe bolca miktarda katılıyordu.

Zerdali yemeklerinin ününün Kıbrıs dışına da taşıdığı 1350 tarihli bir Alman yemek kitabında da yeralmasından bellidir. Weaver bu meyve püresinin tarifini şöyle vermektedir: "Zerdalileri alınız, (herhalde çekirdekleri çıkartıldıktan sonra), koyulaştırılmış (yoğunlaştırılmış) badem sumadasında iyice pişiriniz. Üzerine şeker saçınız. Pürenizi sıcak veya soğuk olarak tüketebilirsiniz."

Bahçede bulunan bir diğer ağaç da Şam Güllü, Kıbrıs Türkleri arasında bilinen ismi ile kokulu güldür. Gül, Kıbrıs mutfağında önemli bir tüketime sahiptir. Öncelikle çiçek petallerinden reçeller yapılmaktadır. Bu reçeller daha çok tavuk kızartmaları ile birlikte yenmektedir. Diğer bir tüketim alanı da gülsuyu üretimidir. Hamamlarda ve kozmetik olarak tüketilmesinin yanısıra pek çok yemeğin vazgeçilmez katkı maddesidir. Özellikle ucuz türleri halk arasında mutfakta kullanılmaktadır. Weaver, köylü ve kent soylu Rumların

gülsuyu ile pişirdikleri bir Orta Çağ Kıbrıs yemeğini şöyle tarif etmektedir: “Küçük parçalara kesilmiş keçi veya domuz ciğeri (veya başka domuz sakatı) susam yağında iyice yumuşayınca kadar pişirilir, içine önceden kızartılmış et köftesi, bahar ve kimyon katılır. Yemek öğütülmüş nohut ve mezdeki katılarak yoğunlaştırılır ve üzerine gülsuyu konarak servis yapılır. Tadını ekşimsi yapabilmek için içerisine ekşi nar suyu da eklenebilir.”

Orta Doğu'nun ve Kıbrıs'ın da ekonomik açıdan zeytinden sonra en önemli ağacı sayılan incir de belgede yerini almaktadır. İncir, fakir-zengin her sınıf insanın günlük diyetinde yer alan önemli bir Ortaçağ yiyeceğidir. Fakirler taze ve kurutulmuş inciri ekmek ile yiyerek tüketirken, zengin mutfağında çeşitli incirli yemekler ve tatlılar yapılmaktadır. Bunlardan biri prasa ve incirin şarap ile özel toprak kaplarda pişirilmesidir. Badem ve anason ile karıştırılarak yapılan incir ezmesinin ise Bizans kaynaklı olduğu tahmin edilmektedir. Kuru incirlerin harup pekmezinde pirişirilmesi ile yapılan tatlı ise Lüzinyan asilzadelerinin sofralarını süslemektedir. Kıbrıs'tan çıkararak 1300'lü yıllarda Batı mutfaklarına kadar giren bir incir tatlısının tarifi ise şöyledir: “İncirleri, (herhalde kuru incir), alarak iyice eziniz, sonra safran ve baharat ekleyiniz. Bu karışımı ince hamur bezesi ile sararak, (sigara böreği gibi), yağda kızartınız. Üzerlerine sulandırılmış bal dökünüz. Sıcak veya soğuk yenebilir.”

Belgede sözü edilen bir diğer ağaç da asma ağacı, yani üzumdür. Çiğ ve kurutulmuş olarak tüketilmesinin yanısıra, sirke ve şarap yapımında da kullanılan üzümün, Kıbrıs mutfağında pekçok rolü vardır. Koruk üzümler pekçok et yemeğinde ekşi tadı vermek üzere kullanılmaktadır. Bugün artık yapılmayan ancak olgunlaşmış üzümlerin güneş altında küflenmesinden elde edilen üzüm ezmesi asil sofralarını süslemekte idi. Aynı şekilde ağzı iyice kapatılmış toprak testilerde küflenip erimeye bırakılan fermente edilmiş üzüm çökeleği de sofralarda yerini almaktaydı. Ayrıca asilzade sofralarını süsleyen bir tür aperatif tatlı şarap da üzüm ve incir karışımından elde edilmekteydi.

Bahçede bulunan bir diğer ağaç türü de şimdilerde artık pek bulunmayan gınnap (hünnap) ağacıdır. 6. yüzyılda Kıbrıs'a geldiği tahmin edilen bu ağacın meyvesi Lüzinyan dönemi yemek tariflerinde yer almaktadır. Taze ve kurutulmuş olarak tüketilmesinin yanısıra et yemek-

lerinde yaygın bir şekilde kullanılıyordu. Weaver'in verdiği bir tarife göre kuzu veya süt danasının eti küçük parçalara bölünerek taze gınnap ile iyice pişiriliyor, içerisine bir çeşit kokulu salyangoz da katmak suretiyle yemek yoğunlaştırılıyor ve sarı bir renk verebilmek için safran da katılarak servis yapılıyordu.

Dut ağaçları da bahçede önemli yer işgal etmekte idiler. İpekçiliğin yanısıra beyaz dut ağacının kerestesinin Kıbrıs'ta özellikle Orta Çağlarda sandalye yapımında kullanıldığı bilinmektedir. Beyaz dut meyvesi daha çok tavuk ve güvercin etleri ile pişirilmekte, kara dut ise taze ve kurutulmuş meyve olarak, asil mutfaklarında kırmızı et yemeklerinde, reçellerde ve aperatif şarap yapımında kullanılmaktadır. Ayrıca yaz aylarında Trodos Dağlarından kraliyet ailesi için getirilen karın üzerine dökülerek yendiği bilinen bir şerbetin yapımında da kara dut kullanıldığı bilinmektedir.

Weaver'in belgesinde zeytin ağaçlarından da bahsedilmektedir. Zeytinin salamura edilerek yenmesinin yanısıra yağ olarak yemeklerde kullanılması zannedildiği gibi Orta Çağ Kıbrıs'ında yaygın değildir; çünkü iyi kalite zeytin yağı çok pahalıdır ve ancak asilzade mutfaklarında yer alır. Buna mukabil en düşük kalite zeytin yağı ise daha çok fakirlerin aydınlatma aracı olarak yaygın bir şekilde kullandıkları kandillerde yakılır. Zengin veya fakir mutfaklarının Orta Çağ'da vazgeçilemez yağı, susam yağıdır.

Bahçedeki portakal (belki de turunç) ağaçları da daha çok taze yenen meyveleri için değil bu meyvelerden üretilen üsareler (meyve suları) ve pişirilmek üzere yararlanılan meyveleri için ekiliyordu. Özellikle turunç suyu Kıbrıs mutfağında limon suyu yerine kullanılıyor. Ayrıca şeker ile birlikte kaynatılarak ağda kıvamına getirilmek suretiyle tatlı gibi yenebiliyordu. Ayrıca domuz eti ile yapılan yemeklerde sirke niyetine de kullanılabilirdi. Elle yenilen yağlı yemeklerden sonra, turuncun, elleri temizlemek maksadı ile de kullanıldığı tahmin ediliyor. 15. yüzyılda Kıbrıs'ta yaygın şekilde üretilmeye başlanan şeker portakalının nasıl tüketildiğine dair elde bilgi bulunmamaktadır.

Weaver bahçedeki şeftali ağaçları ile ilgili olarak Kıbrıs Orta Çağ kaynaklarında fazlaca bilgi bulunmadığını ifade etmektedir. Kurutulmuş tüketildiği, bazı et yemeklerine katıldığı ve şarap ile marine edilecek

kızartmalardan sonra yendiği tahmin edilmektedir.

Bahçede ayrıca yemişleri yemek ve tatlılarda kullanılan fıstık çamı da yetiştirilmektedir. Özellikle saray mutfaklarının vazgeçilemez malzemelerinden olan çam fıstığı soslarda ve haşlamalarda bolca bir şekilde kullanılmaktadır.

Belgede atıfta bulunulan bir diğer meyve ağacı da eriktir. Cinsi belirtilmemiş olmasına rağmen büyük bir olasılıkla siyah erik (Mürdüm eriği) olma olasılığı yüksektir. Zengin veya fakir sofralarında nasıl tüketildiğine dair fazlaca bilgi yoktur. Kurutularak tüketilmesi büyük olasılıktır.

Orta Doğu'da önemli bir yeri olan nar ağacı da bahçede yer almaktadır. Kıbrıs narının hem ekşisinin hem de tatlısının beyaz/açık pembe olduğunu biliyoruz. Kırmızı renkli günümüzde adaya getirilmiştir. Nar ekşisi Kıbrıs yemeklerinin vazgeçilmez tatlandırıcısıdır. Ayrıca suyundan şurup yapılarak içilmektedir. Ekşi nar ise yıl boyunca saklanarak suyundan yararlanılmaktadır. Nar taneleri ise et yemeklerine katılarak pişirilmekte, kırsal kesimde ise tatlıların üzerine çığ olarak serpiştirilerek tüketilmektedir.

Bahçede ayrıca ceviz ağaçları da mevcuttur. Kurutularak yenen meyvesinin yanısıra bugün hala daha Kıbrıs'ta üretilen ceviz macunu yapımında kullanılan meyvesi için de ekilmekte idi. Orta Çağ Kıbrıs'ında şekerin yaygınlaşmasından önce bal veya hurma şurubu ve harup pekmezi ile de yapıldığı bilinmektedir. Önemli ve pahalı bir gıda maddesi olarak tüketilmesinin yanısıra, özellikle yağı ilaç yapımında da kullanılmakta idi.

Weaver incelemesinde Lüzinyan asilzadelerinin Batı tarzında yemeklerini yediklerini, misafirlerini masalarda ağırladıklarını ifade ediyor. Kıbrıslı asilzadelerin sofrada Batı'daki akrabalarının aksine elleri yerine iki dişli Bizans usulü çatal kullanmayı tercih ettikleri bilinmektedir. Başlangıç olarak büyük kızartmalarla başlayan yemekte, pek çok et yemeği küçük parçalara bölünmüş olarak misafirlere ikram ediliyordu. En son gelen tatlılar arasında tatlı soslarda pişirilmiş kızartılmış balıklar ve kuşlar dikkati çekiyordu. Bu kuşların ötücü kuşlar arasından seçilmesine özen gösteriliyordu.

Kıbrıslılar misafir ağırlamadıkları zaman Doğu usulünde alçak minder ve yer yastıklarına oturup yemek yemeyi tercih ediyorlardı. İlginç yanı en önemli yemek

olarak kabul edilen öğle yemeğinin adanın hemen her yanında aynı saatlerde yenmesi idi. Lâtin Kilisesi gün ortasını belirleyen vakitte çaldığı kilise çanları ile sadece asillerin değil köylü ve işçilerin de gün ortası yemeklerini yiyebilecekleri ve soluklanabilecekleri zamanı tüm halka duyuruyordu.

Kıbrıslı Ermeniler ile Kıbrıslı Türkler arasındaki sosyal ve kültürel ilişkiler

Ahmet AN*

SUMMARY

The paper starts with the history of the Armenian community in Cyprus. Their help to the Ottomans during the conquest of Nicosia in 1570, the Armenian monuments in Cyprus and the cultural contacts with the Turkish community during the British occupation and afterwards are dealt in the later parts.

The population of the Armenian Cypriots and its distribution on the island, their status after the Republic of Cyprus was declared, are the following topics. When it comes to the international relationships between the Armenian Cypriots and the Turkish Cypriots, many examples are given from the Turkish Cypriot newspapers, where the two communities cooperated in the fields of music, commerce, football and social life.

Among the cultural figures are music teacher of the Turkish Lycee Bedelion, historian Maksudian, who contributed historical articles in the Turkish Cypriot newspapers, the bookseller and writer Keshishian, the football players of the AYMA, such as Sarkis, Terzian and many others.

Bu makalede, 1570-1'de Osmanlıların Kıbrıs'ı fetihmesi ile 1960'lı yılların başına kadar olan dönemde Kıbrıs'taki Ermeni ve Türk toplumları arasındaki sosyal ve kültürel ilişkiler araştırılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kıbrıslı Ermeniler ile Kıbrıslı Türkler arasında çeşitli sosyal ve kültürel alanlarda var olan kaynaşma ve dostluğu göstermektir.

Tarihsel geçmiş

1571'de Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı ele geçirmesinden önce, adaya ait olmayan çeşitli kültürler, Kıbrıs'ı etkilemişti. Kıbrıs'ta, Venedik yönetiminin sonunda, 200,000 kadar bir nüfus bulunmakta olup, çoğunluk Rum Ortodoks Hıristiyanlarda idi.

Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası haline geldikten sonra, Anadolu'dan nüfus aktarması yapıldı ve daha sonra Kıbrıslı Türkler, adanın ikinci en büyük toplumu olarak ortaya çıktı. Kıbrıs'ta 6. yüzyıldan beri bir Ermeni azınlığı, 7. veya 8. yüzyıldan beri de bir Maronit azınlığı bulunmaktaydı.¹

Ada, Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası iken (395-1191), Roma İmparatoru II. Justin veya onun halefi Maurice Tiberius zamanında, 3,000 kadar Ermeni tutsak Kıbrıs'a getirildi. Bunlar, adadaki ilk Ermeni nüfusu oluşturdu. Kilikya'da oluşan Ermeni devleti de, 11. yüzyılda Kıbrıs'a bir saldırıda bulunmuştu.²

Isaak Komnenos'un 1184'de Antakya'dan Kıbrıs'a vali olarak atanması ve ardından onun, imparatorluk merkezine karşı düzenlediği isyan, Kıbrıs'ta tedhişin bir yöntem olarak kullanılmasına yol açtı. Üçüncü Haçlı Seferi sırasında, Komnenos'u yenerek adayı 1191 yılında ele geçiren Arslan Yürekli Richard, Fransız tarih kitap-

larında ‘Ermeniler’ diye anılan ve Komnenos’un ordusunda yer alan Kıbrıslı Ermenilere karşı savaşmıştı.³ Hatta Komnenos’un en yetenekli askerlerinden biri, bir Ermeni idi.⁴

Ermeniler, 13. yüzyılın başında Kıbrıslı Rumlarla birlikte, Kıbrıs nüfusunu oluşturanlar arasında yer almaktaydı. Adadaki Ermeni köylerinden biri olan Armenahor (Armenokhori), 1307’de Templar Şövalyelerinin yenilmesinden sonra, Hospitalier Şövalyelerinin eline geçti.⁵

Kıbrıs’taki Ermeni toplumu, Lüzinyan (1192-1489) ve Venedik (1489-1571) yönetimleri sırasında gelişti. Mağusa’daki Ermeni Kilisesi, 14. yüzyıldan, bir başka deyişle Lüzinyan döneminden kalmadır. O zamanki Ermeni piskoposu, Lefkoşa’da otururken, ikinci önde gelen piskopos da bir ara Mağusa’da oturmaktaydı. Küçük Ermenistan Kralı 6. Leo’nun 1393’de Paris’te ölmesi üzerine, erkek mirasçısı olmadığından, Kıbrıslı I. James, Kudüs ve Kıbrıs Krallığı yanında, Küçük Ermenistan Krallığı’nı da üstlenmek zorunda kalmıştı. Lüzinyan egemenleri bu durumu, adanın Venedikliler tarafından işgaline kadar korudu.⁶

Eski Ermeni köyleri olan Leymosun kazasındaki Armenahor, Baf kazasındaki Armenu, Mağusa kazasındaki Sparthariko ve Girne kazasındaki Kornekepos, zaman içinde Ermeni sakinlerini yitirdiler.

Osmanlı (1570-1878) ve Erken İngiliz (1878-1915) Dönemleri

Latinlerden hoşlanmayan Kıbrıslı Ermeniler, 1570 Eylül’ünde Lefkoşa’nın ve 1571 yazında Mağusa’nın Osmanlı Türkleri tarafından muhasarası sırasında Türklerle yardım etmişlerdi. 9 Eylül 1570’de Lefkoşa’nın fethi sırasında, Ermenilerin Baf Kapısı’nı açarak, askerlerin şehre girmesini sağladıkları kaydedilmiştir.⁷ Daha sonra Baf Kapısı’nın denetimi Kıbrıslı Ermenilere verilmişti.⁸

Baf Kapısı yanında bulunan, 14. yüzyılda inşa edilmiş ve Venedikliler tarafından kullanılmış olan Benedictine Manastırı da, kısa bir süre Osmanlılar tarafından tuz deposu olarak kullanıldı, ama daha sonra Padişah tarafından Kıbrıs Beylerbeyi Muzaffer Paşa’ya gönderilen 27 Nisan/25 Mayıs 1571 tarihli fermanla, bu hizmetlerine karşılık Ermenilere ödül olarak verildi. Lefkoşa’daki bu Ermeni manastırının 40’tan fazla odası ve estetik ola-

rak çok hoş kemerleri bulunmaktadır. Manastırın yanında, Melikyan ve Uzunyan ailelerinin adını taşıyan bir Ermeni İlkokulu vardır. Bu okulu, Melikyan ailesi 1921 yılında inşa ettirmiş, Uzunyan ailesi de 1938’de yeni sınıflar ekleyerek genişletmişti.⁹ Ne yazık ki, Ermenilere ait bütün bu binalar, bugün çok kötü durumda olup, toptan bir tamirata ihtiyaç duyulmaktadır.

1571 yılında çıkarılan bir fermanla, Lefkoşa’daki Baf Kapısı yanındaki Surp Asvadzadzin (Meryem Ana) Kilisesi’nde Ermeni Kıbrıslıların dini törenlere başlaması için izin verilirken, 1642 yılında çıkarılan bir başka fermanla da, Girne kazasındaki Surp Magar Ermeni Manastırı’nın vergiden muaf tutulması sağlanmıştı.¹⁰

1963 yılındaki toplumlararası karışıklıklara kadar, hem Kıbrıslı Ermeniler ve Kıbrıslı Türkler, hem de Kıbrıslı Latinler ile bazı zengin Kıbrıslı Rumlar, Arabahmet Mahallesi’nde birlikte yaşamaktaydılar. Baf Kapısı ile Sarayönü Meydanı arasında ve Viktorya Sokağı çevresinde yer alan bu bölge, Kıbrıslı Türkler tarafından Ermeni mahallesi diye de anılmaktadır. Lefkoşa’nın merkezindeki en iyi ikamet bölgesi olan bu mahallede, Osmanlı döneminde yüksek rütbeli Türk devlet memurları, Kadı ve Paşalar da yaşamaktaydı.

Ermeni Kilisesi’nin Kıbrıslı Ermeniler üzerinde belli bir etkisi vardır ve Ermeni adet ve geleneklerine göre yetişen birçok Kıbrıslı Ermeni, Ermeniceyi, ana dili olarak öğrenirken, Rumca ve İngilizce gibi diğer dilleri de iletişimlerinde kullanmaktadır.

1738’de adayı ziyaret Richard Pococke, Lefkoşa’da yaşamakta olan Ermenilerin sayısının çok az olduğunu ve bunların da çok yoksul olduklarını kaydetmişti. Pococke, Ermenilerin bir kilise, bir başpiskopos ve kırsal bölgede bir manastırlarının bulunduğunu yazmaktaydı.¹¹ Burada sözü edilen, Beşparmak dağları üzerindeki Alevkayası Orman İstasyonu’nun 1 mil batısında ve Kythrea (Değirmenlik)’dan 4 mil uzaklıkta bulunan Surp Magar Manastırı’dır. 10,000 dönümlük bir araziye sahip olan bu manastır, daha önce Mısırlı Kopitik Hıristiyanlara ait olup, takriben 1550 yılında Ermeni toplumuna verilmişti. Depremle yıkılan esas bina, 1811-14’te yeniden inşa edildi. İngiliz yönetimi sırasında, 1895’te Lefkoşa Ermeni Öksüzleri Fonu tarafından devralınarak, yaz kampı olarak kullanılmaya başlandı. Kıb-

rıslı Ermeniler, burada her yıl 1 Mayıs'ta, dinsel bir panayır düzenlemektedir.¹²

Osmanlı yönetimi 1811'de manastırın yanına, bir kilise inşa etmek için Ermenilere izin verince, Ermeniler de memnuniyetlerinin bir nişanesi olarak, kilisenin giriş yerindeki ön duvara yerleştirdikleri bir mermer zemin üzerine, o zamanki padişahın tuğrasını kazıyıp işlediler.¹³ Ne yazık ki Surp Magar Manastırı da, halen kötü bir durumdadır.

Kıbrıs'taki Osmanlı yönetiminin sonuna gelindiğinde, Kıbrıslı Ermeniler, Müslüman Kıbrıslılarla oldukça kaynaşmış durumdaydılar. Osmanlı döneminin sonuna doğru Kıbrıs'ı ziyaret etmiş olan Avusturyalı Archduke Louis Salvator, 1873'de yayımladığı izlenimlerinde, "Ermeniler, her yerde Türklerle kaynaşmışlar" diye yazmaktaydı.¹⁴ Çünkü Ermeniler, çok iyi Türkçe konuşabilmekte ve Osmanlı İmparatorluğu'nun neresinde yaşarlarsa yaşasınlar, Türk adetlerini benimsemiş ve sosyal, ticari ve kültürel yaşamda Türklerin yakın dostları ve ortakları haline gelmişlerdi.

İngilizler 1878'de Kıbrıs'ı işgal edip yönetimi devraldıkları zaman, adada 150 kadar Ermeni bulunmaktaydı, ama daha sonra, başka Ermeniler de Anadolu'dan Kıbrıs'a göç ettiler. İngiliz işgalinin ilk yıllarında, adada İngilizce konuşabilen herhangi bir Kıbrıslı Türk yetkili bulunmadığı için, Anadolu göçmeni Ermeniler, Türkçeyi çok iyi bildiklerinden Osmanlı belgelerinin okunması ve İngilizceye çevrilmesinde İngiliz yönetimine yardımcı oldular. Ruth Keşişyan şöyle yazmaktadır:

"Apisoghom Utücüyan adındaki bir Ermeni, Osmanlı devletine ait belgelerin resmi tercümesini yapmak ve yeni oluşmuş İngiliz yönetimi için Türkçe tercümanlık yapmak üzere Kıbrıs'taki İngiliz Valisi tarafından İstanbul'dan davet edildi. Onun oğlu olan Hrand Utücüyan da, ada 1914'de ilhak edilip, 1925'de tam bir İngiliz Taç Kolonisi olarak ilan edilinceye kadarki dönemde, bu tercümanlık görevini sürdürdü."¹⁵

Ermeniler, İngiliz döneminin başlarında, sayılarının az olmasına karşın, Kıbrıs toplumu içinde önde gelen kişilere sahiptiler. Kıbrıs'ta Türkçe dilinde basılan ilk gazeteyi, Aleksan Sarafyan adlı bir Ermeni çıkarmıştır. Sarafyan, Anadolu'dan kaçmak zorunda kalınca, önce

Mısır'a, oradan da, adada İngiliz işgalinin başlamasından sonra Kıbrıs'a geldi. 1880 yılında Larnaka'da sadece beş sayı yayımlanan "Ümit" adındaki bu gazete, uzun zamandan beri Osmanlıya ait olan Kıbrıs adasını sattığı için padişahı eleştirmektedir. Ümit gazetesinin Kıbrıs'ta yayımlanması, Abdülhamit'in protestosundan sonra yasaklandı.¹⁶ Sarafyan, daha sonra, 16 Haziran 1889'da, ikinci Türkçe gazete olarak Dik-el-Şark (Doğu'nun Horozu) adlı gazeteyi çıkarttı, ama o da kapatıldı.¹⁷

Kıbrıs'taki Ermeni nüfusu, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki soykırım ve onu izleyen etnik temizlik sırasında artmıştı. Osmanlı padişahı 2. Abdülhamit (1907-1908) ile Talat Paşa (1915-1918)'nin baskı dönemleri sırasında, birçok Ermeni Kıbrıs'a kaçınca, adadaki Ermenilerin sayısı 8,000'e ulaştı. 1925 yılına gelindiğinde, çoğu Amerika, Kanada ve Avrupa ülkelerine göç ettiler. 1921'de Kıbrıs'taki Ermenilerin sayısı 1,197 iken, bu sayı 1931'de 3,337'ye yükselmişti.¹⁸

Kıbrıslı Ermeniler ile Kıbrıslı Türkler arasındaki eğitim alanındaki işbirliği

İlk Kıbrıs Türk özel okulu olan Numune-i Terakki Mektebi, 1883 yılında Ermeniler ile Kıbrıslı Türklerin işbirliğinin bir ürünü olarak kuruldu. Kıbrıs'taki İngiliz işgalinin başlamasından dört yıl önce, Artin Keşişyan adında 18 yaşındaki bir Ermeni genci, Kayseri'den Lefkoşa'ya gelip, tarakçılık ve kürkçülük yapmak üzere bir dükkan kiraladı. Ayrıca çarşıdaki gece bekçisinin oğlu olan Hasan'ı da yanına alarak, bir yandan onun ilk ve orta okulda okumasına yardım ederken, öte yandan da boş zamanlarında ona tarakçılık sanatını öğretti. Daha sonra, Hasan'a Lefkoşa'da bir tarakçı dükkanı açarak, iyi bir kazanç kaynağı sağladı. Kürkçü Artin Ağa, bununla da kalmayıp Hasan'ın tarakçı dükkanında bazı önde gelen Kıbrıslı Türklerin çocuklarının eğitim görmesini sağladı. Ömerye Mektebi'ndeki görevinden istifa etmiş olan Lisani Efendi ile işbirliği yaparak, Kıbrıs'ta ilk modern özel Kıbrıs Türk okulunu kurdu. O zaman İstanbul'daki en büyük kitabevi olan Tefeyyüz Kütüphanesinin sahibi, Artin Ağa Keşişyan'ın amcası idi ve okulun kitaplarını da o sağladı. Okul, kısa sürede halk arasında yayıldı. Üçüncü bir oda eklenmesine rağmen yetersiz kalınca, boş bulunan Arabahmet Mektebine nakledildi. Birkaç yıl sonra da, şimdiki Barclays Bankasının bulunduğu yerdeki Tüccarbaşızade Hacı Derviş Efen-

di'nin kazinosuna aktarıldı. Numune-i Terakki Mektebi, nihayet 1888'de, Ayasofya Mektebi ile birleştirildi.¹⁹ Artin Ağa Keşişyan, evladı gibi sevdiği Hasan öldüğünde, onun cenaze masraflarını ödemiş ve annesine de ölünceye kadar her Cuma günü üç kuruş vermişti.²⁰ Daha da ilginç olan, gazeteci-matbaacı M.Akif'ten özetlediğimiz bu öykünün 1957'de Hürsöz gazetesinde yayımlanmış olmasıdır.

Ayrıca, ilk Kıbrıslı Türk kitabevinin kurulması da Artin Keşişyan'ın desteğiyle gerçekleşmiştir. Keşişyan Efendi'nin kendisi gibi tarakçı olan kayınbiraderi Nasıpyan Efendi, 1908'de İstanbul'da meşrutiyetin ilanından sonra, Kayseri'den gelip, Lefkoşa'ya yerleşti. Nasıpyan Efendi'nin o zaman Artin adlı oniki yaşında bir oğlu vardı ve Hüseyin Resmi Efendi'den Türkçe dersleri almaktaydı. Artin Nasıpyan Efendi, bir gün Hüseyin Resmi Efendi'ye kitapçılık yapmasını tavsiye ederek, Maarif Dairesi'nden de yeni ders yılının kitap listesini aldı. İstanbul'daki Tefeyyüz Kütüphanesinin sahibi olan amcasının oğlu Partih Efendi'den de kitaplar sağlandı. Hüseyin Resmi Efendi, kunduracı Sandıkçızade Mustafa Efendi ile birlikte paylaştığı bir dükkânı kiralayarak, "10 Temmuz Kütüphanesi"ni açtı. 1909'dan, Hüseyin Resmi Efendi'nin kronik akciğer hastalığından öldüğü 1913 yılının ortasına kadar bu binada faaliyet gösteren kütüphane, yine onu kuran Artin Keşişyan Efendi tarafından boşaltıldı. Bugün aynı yerde, Kemal Rüstem Kitabevi bulunmaktadır.²¹

İngiliz Döneminin Ortaları (1915-1948)

Melkonyan Enstitüsü, özel Ermeni okullarının yanında, ana eğitim kurumunu oluşturmaktaydı. Bu okul, Mısır'da doğmuş olan Krikor ve Garabed Melkonyan kardeşler tarafından, 1915 soykırımının ardından, 1924-26 yıllarında inşa edilmiş ve okula onların adı verilmişti. 54,000 Sterlin'e mal olmuş ve zamanında türünde en büyük kuruluş idi.²² Bugün kapanmıştır. Melkonyan Enstitüsü'nün bugün dünyaya yayılmış olan 2,000 mezunu arasında, Türkiye'nin tanınmış kültür adamlarından Pars Tuğlacı gibi önde gelen bazı kişiler de vardır. "Söz" adlı bir Kıbrıs Türk gazetesi 1937 yılında Melkonyan Enstitüsü ile ilgili şu övgü dolu satırları yazarak, takdirlerini belirtmişti:

Kıbrıs'ta çok eski zamandan beri Ermeni cemaati

vardır; fakat bu varlık, Melkonian Okulu yapıldıktan ve açıldıktan sonra daha canlı bir surette duyulmuştur. Yarım milyon (yanlış-A.An) İngiliz lirasını bu uğurda vakfeden Baron Melkonian, hiç şüphe yoktur ki cemaatine büyük iyilik yapmış ve adını ölmezler sırasına koymuştu."²³

1946 yılında yapılan Lefkoşa Belediye Meclisi seçimlerine 5,264 Kıbrıslı Rum, 1,460 Kıbrıslı Türk, 642 Kıbrıslı Ermeni, 94 Katolik, 20 İngiliz ve diğerleri olmak üzere toplam 7,480 seçmen katılmıştı.²⁴ Buna göre Kıbrıslı Ermeniler, yaklaşık %9'luk bir oran ile Lefkoşa'daki en büyük üçüncü toplumu oluşturmaktaydı.

Aynı yıl *Söz* gazetesinde yazan bir Ermeni okuyucu, şöyle demektedir:

"Daha yüz sene evveline kadar, Anadolu'daki Ermeniler ve Karamanlı Rumlar, Ermeniceyi ve Rumca'yı ne bilirler, ne de konuşurlardı. (...) Ermeniler ve Rumlar, Türk idiler, yalnız mezhepleri itibarile Hıristiyan olduklarından, bunlara Ermeni ve Rum denirdi. Biz bunu babalarımızdan böyle duyduk, analarımızdan böyle işittik... Erivan Cumhuriyeti'ne gitmek yanlıştır."²⁵

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'dan gelip Kıbrıs'a yerleşen bir Ermeni tarafından kaleme alındığı açık olan bu çok ilginç alıntı, -Anadolu'daki Rumlar gibi- Türkçe konuşmaktan, Ermenice konuşmaya geçen Anadolu Ermenilerinin kimlik yapısındaki kaymayı da göstermektedir. Modern zamanlar öncesinde, Akdeniz'deki Ermeniler, Rumlar ve Türkleri birbirinden ayıran, en başta onların dinleri idi. Burada ilginç olan husus, bu Ermeni okuyucunun, Ermenileri (ve Rumları) ilgilendiren bir konuyu, Türkçe olarak bir Türkçe gazetede dile getirmesiydi.

Her ne olursa olsun, Ermeni nüfusundaki artış, onların daha belirgin olarak spor ve sanatta olmak üzere, adanın sosyal ve kültürel yaşamına daha büyük oranda katılmaları sonucunu getirmiştir.

Futbol Kulüpleri

Kıbrıs'ta futbol her zaman ya sağ (milliyetçiler) veya sol (kosmopolitler) tarafından aşırı derecede politikleştirilmiştir. Lefkoşa Türk Lisesi'nin Futbol Kulübü, 1920'lerde aralarında Ermeni Eytam Mektebi ve Ermeni Esnaf Kulübü'nün de bulunduğu diğer okulların futbol

takımlarıyla maç yapmıştır.²⁶ Ermeni Spor Derneği (Kayzak), Mart 1931’de ilk Kıbrıs futbol Kulüplerinin toplantısı yapıldığı zaman, katılan yedi kulüpten biri idi. Diğer katılımcılar şunlardı: Lefkoşa Türk Spor Kulübü ve beş Kıbrıs Rum kulübü (AMOL, Pezoporikos, AEL, APOEL ve Trust).²⁷

Resmi olmayan ilk futbol şampiyonası, Kıbrıs Rum kulüpleri arasında yapıldı ve daha sonra Kıbrıs Türk ve Ermeni kulüpleri de buna katıldı. Ahmet Sami Topcan’ın anlattığına göre, bu resmi olmayan turnuvaların birinde, Ermeni takımı Kayzak’ın şampiyon olması üzerine, Kıbrıslı Rumlar bundan hoşnut olmamış ve çarşıdaki Ermeni tüccarları aleyhine bir çarşı ambargosu başlatmış; bunun sonucunda da, Ermeni Kayzak kulübü, futbol faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştı.²⁸

Bir grup Ermeni genci, 1934’de Ermeni Genç Erkekler Derneği (İngilizce İlk Harfleriyle AYMA=Armenian Young Men’s Association)’ni kurdu. Derneğin futbol takımı, 1947-48 futbol sezonunda Kıbrıs Futbol Federasyonu (KOP) üyeliğine kabul edildi. Kıbrıs Ulusal Ligi içinde, Ermeni ve Kıbrıs Türk takımları arasında karşılaşmalar yapılmaktaydı. Aşağıdaki dipnotta, 20 karşılaşma, gol sonuçlarıyla birlikte verilmektedir.²⁹ Bu karşılaşmalar, çok kıyasıya ve sportmence bir havada geçmekteydi.

Edebiyat, Tiyatro ve Müzik Alanlarındaki İşbirliği

Kıbrıslı Ermeniler ile Kıbrıslı Türkler, sporda olduğu gibi, kültürel alanda da işbirliği içindeydiler. Kıbrıslı Türkler, 1920’lerde çeşitli tiyatro oyunları sahnelemeye başladıkları zaman, bazı Ermeni ve Kıbrıslı Rum kadınlar da buna katıldılar. Kıbrıslı Türk kadınların, dinsel tutuculuk yüzünden sahneye çıkmalarına izin verilmemekteydi.³⁰ Emekli öğretmen Hasan Saffet Hocalar, Arna Hanım, Marika, kukla oyuncusu Afrotar, Viktor, İlhami’nin kumpanyasında çalışan Peruz Hanım ve diğerleri gibi bazı Ermeni sanatçıların varlığını hatırlamaktadır.³¹ Köşe yazarı Eşref Çetinel de, Peruz Hanım’ın, 1924’de Mağusa’da Kıbrıslı Türklerin sahneledikleri tiyatro oyunlarında rol alan tek kadın olduğunu babasından duyduğunu aktarmıştır.³²

Kıbrıslı Türklerle iyi ilişkiler içinde olan meşhur Kıbrıslı Ermenilerden biri de, Lefkoşa Türk Lisesi bandosunun müzik öğretmeni olan Bedelyan Efendi idi. H. Bedelyan, lisenin yıllık dergisinde yer alan “Bando” baş-

lıklı makalesinde bu deneyimi hakkında şu bilgileri vermektedir:

“1927 Kanunisani (Ocak) iptidasında vazifeye başlamak üzere Kıbrıs Türk Lisesi Bando Muallimliği’ne davet olundum. 1921’de başlayan bando azalarından ancak bir kişi vardı ve büsbütün yeniden teşkil edilmesi lazım geliyordu.

Bandoda bulunan talebenin duhuliyesinin yarısı bağışlanmış olduğundan teşkilatı yapmakta güçlük olmadı. Do-re-mi’den başladık ve gün be gün terakkisine çalışmaktan geri kalmadık.

1927-28 devresine başladığımızda bando talebesinden 8 talebe eksilmişti, yeniler tayin edildi ve devam ettik.

1928-29’da Müdür Mr.Henri bandoya ehemmiyet verdi ve bu sene zarfında fazla terakki ettik. 1929-30 senesinde yine aynı veçhile devam ettik. Lakin mezuniyet dolayısıyla bandodan 7-8 talebenin eksilmesine rağmen, bandomuzu yine devam ettirdik. Çünkü daha evvelden istidatlı bazı talebeye -muavin olmak için- öğrettirdim.

1930-31 Mr.Grand zamanında bandodan mada bir de orkestra (ince saz) teşkiline teşebbüs edildi. Bu senenin Mayıs 10’unda treni mahsusla mektep Mağusa’ya tenezzühe (geziye) gitti ve gündüz futbol oyununda ve gece de lise fakir talebesi menfaatine verilen müsamerede bandomuz da birçok parçalar çaldı.

1931-32 Canon Newham zamanında bandomuz terakkide idi. Mektep o sene Girne’ye senelik tenezzühünü yaptı ve bando da beraber idi. Orada deniz kıyısında birçok halk önünde bir hayli parçalar çaldık.

1932-33 Müdür İ.Hikmet Bey geldiğinde, bandomuzu teşkil eden efendilerin hemen bütünü de müptedi (yeni öğrenci) idi ve bir sene zarfında büyük bir terakki gösterdiler. Bir orkestra teşkil etmek için müdür beyle teşebbüste bulunduk ve lisemizin son müsamesinde lise tarihinde görülmedik 35 kişilik bir orkestra takımı icrayı ahenk etti. Musiki zevki gittikçe tevassu ediyordu.

1933-34’te bandomuzda yalnız 12 aza kalmıştı. Yine mektepten mezun olan ve Türkiye’ye tahsil için giden talebenin eksilmesi dolayısıyla yeniden tayin ettik ve işe başladık. Bu sene mektep Larnaka’ya tenezzühe girdiği esnada orada sahilin muhtelif mevkielelerinde bandomuz güzel musiki parçalarını terennüm ederek Larnaka halkı için güzel bir gün yaşattı.

Bu defa senelik müsameremizde bandomuzun çaldığı parçalar müsamereye teşrif edenler üzerinde iyi bir tesir bıraktığı gibi, bu meyanda mektebin sabık müdürü Mr.Canon Newham'dan alınan mektupta, bandomuzun şayanı takdir bir surette terakki etmiş olduğunu beyan etmiş ve tebriklerde bulunmuş olduğunu burada ilaveten zikrini münasip görüyorum.”³³

Bedelyan, Lefkoşa Türk Lisesi'nin bandosunu 25 yıldan fazla bir süre yönetti. Bu görevden alındığı zaman, 6 Mayıs 1949 tarihli *Halkın Sesi* gazetesinde bir makale yayımlayan köşe yazarı Hakkı Süha, bu olayı ağır bir şekilde eleştirdi. Bedelyan, daha sonra gençlere özel keman dersleri vererek, Kıbrıs Türk toplumu ile olan bağlarını sürdürdü ve öğrencileri bugün bile onu hâlâ sevgiyle anımsamaktadır.

Bir başka Kıbrıslı Ermeni müzisyen olan Keğam Celâlyan, kanunu ile çeşitli klasik Türk müziği gruplarında yer almış ve toplumlararası çatışmaların başladığı Aralık 1963'e kadar sanatını icra etmiştir. Celâlyan, Kıbrıs Radyo Yayın Korporasyonu'nun radyo ve televizyonunda, Zeki Taner ve Mustafa Kenan'ın toplulukları ile birçok program yapmış ve halk konserlerinde de büyük takdir toplamıştı.

İki toplumun müzik alanındaki işbirliğinin uzun ve başarılı bir geçmişi vardır. Örneğin *Söz* gazetesi, 1938 yılında şunları yazmıştır:

“Kıbrıs Filarmonik Kurumu'nun son konserinde Ermenice, Rumca ve Türkçe Kıbrıs halk türküleri çalındı... Konserde mevki alan Türk müzikseverleri cidden büyük başarılar göstermiş ve bu sahada Ermeni ve Rumlardan geri olmadığını isbat etmişlerdir.”³⁴

Bundan 15 yıl sonra, 24 Mart 1953'te *Hürsöz* gazetesi de şunları yazmıştır:

“Darülelhan, Mustafa Kenan başkanlığında konserler hazırlıyor. İlk konser 14 Nisan'da verilecek. Konsere iştirak edecekler arasında Kıbrıs'ın en yüksek piyano sanatkarlarından biri olan Miss K.Guebenlian ile Mağusa'dan viyolensel amatörü Dr.Kostas Petridis ve polis bandosundan birkaç kıymetli musikişinasın da bulunarak programı zenginleştireceği öğrenilmiştir.”

Hürsöz gazetesi 16 Nisan 1953 tarihli nüshasında,

Darülelhan Konserinin çok başarılı geçtiğini haber vererek şöyle yazmıştır:

“Klasik alafranga eserlerle bize üç saat kadar çok güzel dakikalar yaşatan Darülelhan'da 20 kadar musikişinas kardeşimiz yer almaktaydı.”³⁵

Kıbrıslı bir Ermeni olan avukat, şair ve tarihçi Nubar Maksutyán LL.B, Kıbrıs Türk edebiyat dergilerinden *Dünya*'da çeşitli makaleler yayımlamıştı. İlk makalesi derginin Mart 1946 tarihli 7. sayısında yayımlanan ve daha önce İngiliz dergisi “Great Britain and the East”de çıkmış bir yazısının Türkçe çevirisiydi: “Eski Kıbrıs'a Bir Bakış”. Haşmet M.Gürkan'ın belirttiğine göre, derginin yazı işleri müdürü olan Hüseyin Cahit, yazının kendi dergisinde de yayımlaması için Maksutyán'ın ısrarla rica ettiğini anlatmış ve Maksutyán, yazılarının *Dünya*'da çıkmaya başlaması üzerine, bir gece tüm *Dünya* yazarlarını Gamaor adlı Ermeninin meyhanesine davet ederek, onlara bir güzel ziyafet de çekmişti. Maksutyán'ın *Dünya*'daki makalelerini İngilizceden Türkçeye çevirenler, Ahmet Muzaffer Gürkan ile Nazif Süleyman idi.³⁶

Nubar Maksutyán'ın bazı tarih konulu makaleleri, 1954 yılında Kıbrıslı Türkler tarafından yaygın olarak okunan iki gazetede daha yayımlanmıştı. Bu makalelerin bir listesini aşağıdaki dipnotunda bulabilirsiniz.³⁷

Lefkoşa'nın sosyal ve ekonomik dokusuna Ermenilerin katkısı

Kıbrıslı Ermenilerin çoğu başarılı işadamlarıydı ve özellikle kuyumculuk, terzilik, fotoğrafçılık ve halı satışında öne çıkmışlardı. Kıbrıslı Türk yazar Hizber Hikmetağalar, “*Eski Lefkoşa'da Semtler ve Anılar*” adlı kitabında, 1950'lere kadar Kıbrıslı Türk, Rum, Ermeni ve Latinlerin yan yana yaşadıkları Tophane mahallesindeki bazı Ermeni ailelerden söz etmektedir:

“Mahallenin en uzun sokağı olan Tophane Mescidi (Graniku) Sokağının bir ucunda, geniş avlulu tek katlı kerpiç bir evde Sarkis Değirmenciyan adında bir arabacı ve ailesi yaşardı...Büyük kızı Mara Türkiye'de doğmuş ve buraya iki üç yaşında gelmişti. Alis ve Arman adındaki kızları ise halis “Tophaneli” idiler. Dahiliye mütehassısı Dr Tumanyan, oğlu Onnik makinist, kızı Luise de müzik öğretmeni idi. O sokaktan her geçişte, kulaklarımız tatlı piyano

nağmeleri ile dolardı. O zaman bizde henüz müzik öğretmeni olmadığından, dönemin tanınmış ve varlıklı bazı Türk ailelerinin kızları matmazel Luise'den piyano dersi alırdı...Mahalledeki Ermenilerden biri de Setrak Bijyan idi. Bijyan, ünlü Lidra caddesindeki mağazasında gömlek imalatı ve satışı yapardı. Oğlu Hamparsun bir süre babasıyla çalıştıktan sonra Londra'ya gitmiş ve orada iyi bir iş sahibi olmuştu. Mermerci Agop Yerganyan vardı. Eski Anadolu muhacirlerinden olan sabuncu Garabet Nalçacıyan Efendi, avluya kurduğu işyerinde çamaşır sodası ve yeşil sabun imal ederdi..."³⁸

Hikmetağalar, ayrıca bu mahallede yer alan Uzunyan Sokağı'nın adının, zamanında bu bölgede bulunan (Tophane Mahallesi'nin adı 1945'de Ay Andrea Mahallesi olarak değiştirilmiştir) Hacı Sofu'lara ait bir eski zaman bahçesini satın alan Artin Uzunyan oğlu tenekeci Dikran'a izafeten verildiğini belirtmektedir. Babası Artin ise, "vaktiyle Anadolu'dan göç ederek Kıbrıs'a gelen, gelirken de tenekeler dolusu sade yağlarının altında çil çil Osmanlı altınlarını kaçıran Ermenilerden birisi" imiş.³⁹ Dikran Uzunyan 1957'de öldüğü zaman, Kıbrıs Türk gazetesi *Hürsöz*'de çıkan bir yazıda, Uzunyan'ın Lefkoşa'ya Diyarbakır'dan geldiği ve bir tenekeci yanında çalıştıktan sonra, bisiklet tamiri ile uğraştığı yazılmıştı. 1907'de Bay Petridis ile çalışmaya başlamış ve yıllarca birlikte ticaret yapmışlardı.⁴⁰ Uzunyan, bu ortaklıktan ayrıldıktan sonra, Sultanyan adlı bir başka Ermeni ile bir şirket kurmuş ve yıllarca Kıbrıslı Türkler, buradan Raleigh marka bisikletlerini ve Philips marka ilk radyolarını almışlardı.

Kıbrıslı Türklerle bağlantıları olan ve birçok Kıbrıslı Türk müşterileri olan daha başka Kıbrıslı Ermeni iş adamları da vardı. Örneğin Lefkoşa'da suni gübre ithal eden Ornik Zekeryan, kumaş satan beş dükkanı bulunan Artin Bohçalıyan, lokum ve diğer yemişleri ithal eden şekerçi Ornik, Krikor ve Nersesyan adlı Ermeniler. Bir Kıbrıslı Ermeni olan Krikor Efendi'ye göre, Kıbrıs'a ayakkabıyı ilk olarak Ermeniler getirmiştir. Bundan önce Kıbrıslılar "çarık" ve "çangar" giymekteydiler. Ermeniler ayrıca giydikleri pantolon ile, çakşır (vraka) denen bol pantolon giymekte olan Kıbrıslıları etkilemişlerdi.⁴¹

1954 yılında, Belig Paşa Sokağı'nda oturan Ermeni

bir bayan olan Nazik Garabaşyan, Kufi H.Okay ve Ni-yazi Reşat adlı Kıbrıslı Türklerin sahibi bulunduğu Şoför Okulu'na yeni bir isim bulma yarışmasına katılarak, "OKAY" adını önermiş ve bedava bir öğrenci sürüş kursu kazanmıştı.⁴²

Bir başka Kıbrıslı Ermeni olan Vartan Malyan, bir zamanlar Arabahmet Mahallesinde yaşamakta olan ailelerin bir listesini bize vermektedir: Dış doktorları Dr.Sarıyan ve Dr. Muradyan, fotoğrafçılar Zartaryan, Avedisyan ve Yervant, bakkal papaz Hovanes, dülgerler Vartan, Deliferyan ve Vaharjak, bezirgan Artin Bohçalıyan ve daha bir çokları. Malyan Efendi, Kıbrıslı Türklerin de dükkanlarının bulunduğu Arasta Sokaktaki Ermeniler arasında şu isimleri anımsamaktadır: Deliferyan, Bedelyan, Daduryan, Kostanyan, Kazancıyan ve Çiçekçıyan.⁴³

Ben de çocukluk günlerimden, şu Ermeni adlarını anımsamaktayım: Dayımın işvereni, sabuncu Gabriyel Kasparıyan, çıraklık döneminden sonra anneme 1932'de terzilik diplomasını veren terzi Madame Şinorik, annemin tanıdığı Arasta'daki kumaş tüccarı Onnik ve Karnik kardeşler, 1960'lı yılların başında ev sahibimiz de olan ve annemin berberi Peruz Hanım, babamın özel günlerde beni götürdüğü ve kebab ve lahmacun yediğimiz Parsek Amca, sevdiğimiz renkli meşrubatı üreten Bambakyan ve diğerleri.

Birçok Kıbrıslı Ermeni, adlarını uluslararası planda da duyurdular. Örneğin müzik öğretmeni Vahan Bedelyan'ın öğrencileri Manuk Parıkyan, Levon Çilingiryan ve Hartun Bedelian; piyano öğretmeni Sirvart Çilingiryan; kardiyooloji uzmanı Dr Vatçe Kalbiyan; yazar Ohannes Şöhmelyan; BM'de yüksek görevlerde bulunmuş olan Benon Sevon; Larnaka'dan tanınmış gömlek imalatçısı Stefan Harutunyan; ressam Vartan Taşçıyan; ilk baskısı 1946'da yapılmış olan "Herkes için Romantik Kıbrıs Rehberi" adlı kitabın yazarı ve halen kızı Ruth Keşişyan tarafından işletilen Muflon Kitabevi'nin kurucusu Kevork K. Keşişyan; araba yarışçısı Vahe Terziyan; "Cyprus Weekly" gazetesinde hizmet veren gazeteci çift Georges ve Lana der Partogh, "Financial Mirror" gazetesinin yazı işleri müdürü olan oğulları Masis. Tanınmış bir başka Ermeni ise, İstanbul'da iki kitabımın basımında yardımcı olan arkadaşım yayıncı Masis Kürkçügil'dir".⁴⁴

Kıbrıslı Ermeniler ile Kıbrıslı Türkler arasındaki sos-

yal ve ekonomik ilişkilerle ilgili bu ayrıntılı bilgiler, iki toplumun Lefkoşa’da birbiriyle kaynaşmış yaşamını ortaya koymaktadır. Ermeni veya Türk Kıbrıslıların kültürel mirasının ayrı değil, birbiriyle iç içe olduğunu kanıtlamaktadır. Sadece günlük yaşamlarında maddi açıdan birbirlerine dayanmakla kalmayıp, ayrıca sosyal ve kültürel açıdan da birbirlerine destek olmuşlardır.

Tedhiş, toplumlar arası ilişkileri bozuyor

Söz gazetesi Haziran 1937’de, İngilizce yayımlanan “Embros” adlı gazetede çıkan ve Baron R. Takvoryan tarafından kaleme alınmış olan “Kıbrıs ulusal ruhu” başlıklı bir tartışma yazısını aktarmıştı. Kıbrıslı Ermeni yazar Takvoryan, makalesinde Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin sosyal ve ticari durumlarını karşılaştırmakta, daha sonra da son zamanlarda hareketlenen Kıbrıs’ın “ulusal ruhu”na değinerek şu eleştirileri yapmaktaydı: Adada sadece Rumlar ve Türkler bulunmamaktadır, Ermeniler ve İngilizler de vardır. Kıbrıslı Rumlar arasında artan milliyetçiliği de eleştiren Takvoryan Efendi, Kıbrıs’a özerklik verilmesi taleplerine karşı çıkmaktaydı.⁴⁵

Kıbrıs Rum yer altı örgütü EOKA’nın Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlamak için tedhiş mücadelesine başlamasından bir yıldan az bir süre önce, 4 ile 9 Mayıs 1954 tarihleri arasında Kıbrıs karma futbol takımı İsrail’i ziyaret etmişti. Kıbrıs karmasında on Kıbrıslı Rum, beş Kıbrıslı Türk (Çetinkaya’dan Erol, Erdoğan ve Defterali, AEL’den Kamuran ve Sevim) ve bir Kıbrıslı Ermeni (AYMA’dan Sarkis der Avedisyan) yer almaktaydı.⁴⁶

Daha sonra Çetinkaya, 27 Şubat 1955’de AYMA ile bir futbol karşılaşması yaptı.⁴⁷ Bu, iki futbol kulübü arasındaki son karşılaşma olacaktı. Çetinkaya futbolcuları, 3 Nisan 1955’de, Pezoporikos futbol takımı ile oynamak üzere GSP Stadyumuna gittiği zaman, içeriye alınmadılar. Özcan Özcanhan’a göre, Kıbrıs Türk takımına, stadyumun Rum Ortodoks Kilisesine ait olduğu ve Pezoporikos’un da Çetinkaya ile maç yapamayacağı söylendi. Kıbrıslı Türk futbolculara, “Siz İngilizlerin yanında saf tutarak, EOKA mücadelesine zarar verdiniz” dendi.⁴⁸ Çetinkaya olayı, KOP nezdinde protesto etti, ama sonradan Kıbrıs Türk takımlarıyla futbol karşılaşması yapılmaması kararı alındı. Bunun üzerine Kıbrıs Türk futbol kulüpleri, Ekim 1955’de kendi futbol fede-

rasyonlarını kurdular ve spordaki toplumlararası işbirliği sona ermiş oldu.

Kıbrıslı Ermenilerin çoğu, iyi bir yaşam düzeyine sahipti ve 1963’den önce, Kıbrıs Türk toplumundan daha fazla vergi ödemektedirler. Kıbrıslı Türkler, 1958’de Lefkoşa’nın Türk kesimindeki mahallelerde ayrı bir belediye oluşturdukları zaman, Kıbrıslı Ermeni işadamları meslek vergilerini bu makama vermeyi tercih ettiler.⁴⁹ Ama 1963’deki toplumlararası çatışmalardan sonra, Ermeniler, ya Rumların ajanı olmakla suçlandılar, ya da Kıbrıs Türk yeraltı örgütü TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) tarafından Kıbrıs Türk mahallelerinden ayrılmaları için tehdit edilmeleri üzerine, Lefkoşa’nın Rum kesiminde yaşamayı tercih ettiler.

Toplumlararası tedhiş, Kıbrıslı Ermenilerin sayısının azalmasına da yol açtı. Dr.R. Takvoryan, 1947’de Ermenilerin nüfusunun 4,000’den fazla olduğunu tahmin etmekteydi.⁵⁰ Ama Vartan Malyan, EOKA mücadelesi başladıktan sonra, birçok Ermeni ailesinin İngiltere ve Amerika’ya göç ettiklerini belirtmektedir.⁵¹ 1960’da Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildiği zaman, Lefkoşa’da 2,500, Larnaka’da 800, Mağusa’da 250 ve geriye kalan az sayı da kırsal bölgelerde olmak üzere, adada 3,628 Ermeni yaşamaktaydı.

1970’lerde Lübnan ve İran’dan ve daha sonra da, Ermeni Sovyet Cumhuriyeti’nin çökmesi ardından, daha önce 1963’te toplumlararası çatışmalardan sonra göç etmiş olan bazı Ermeni aileler Kıbrıs’a geldiler.⁵²

Yakın geçmişte, Çetinkaya futbol kulübü, emekli futbolcular için bir gece düzenlediğinde, anı plaketi alan 4 Rum ve 19 Türk Kıbrıslı yanında, 2 de Ermeni Kıbrıslı vardı (Sarkis Bedikyan ve Rober Kostanyan).⁵³

Kıbrıslı Ermenilerin sayısı halen 2,500 kadar olup, Bayan Susan Pattie’nin deyişiyle, “sadece 1963 ve 1974’deki tedhiş olaylarının getirdiği güvensizlik değil, ayrıca ülke dışında iş olanakları aramanın getirdiği yeni hareketlilik ve başka toplumlardan evlilikler ve asimilasyon korkuları ile kimliklerini korumaya çabalamaktadırlar.”⁵⁴

(Bu çalışma, ilk defa, 24 ve 25 Kasım 2007 tarihlerinde Kıbrıs Avrupa Üniversitesi tarafından düzenlenen “Kıbrıs’ın Azınlıkları: Geçmiş, Şimdi ve Gelecek” başlıklı konferansta İngilizce olarak sunulmuştur.)

Dipnotlar

- ¹ A. An, *Kıbrıs Kültürü Üzerine Yazılar*, Lefkoşa 1999, s.14-15; G. Hill, *A History of Cyprus*, 4 cilt. (Cambridge, 1940-1952), Cilt 1, s. 281 ve 305, Cilt. 2, s. 2-3; Andrekos Varnava, 'The Maronite Community of Cyprus: Past, Present and Future', *Al-Mashriq: A Quarterly Journal of Middle East Studies*, I, 2, Eylül 2002, s.45-70.
- ² Hill, Cilt.1, s. 281.
- ³ Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, London 1947, s.175
- ⁴ Cyprus Mail, 5 Kasım 1985.
- ⁵ Hill, Cilt.2, s. 2.
- ⁶ Gunnis, *Historic Cyprus*, s. 101.
- ⁷ Papken I., *Hai Kibros* (Antelias-Beirut, 1936), s. 27, 87: aktaran Hill, Cilt.2, s. 3.
- ⁸ Papouran, *Kipros Gueghzi*, 1903, s. .63, 68: aktaran Hill, Cilt. 2, s. 3.
- ⁹ Ruth Keshishian, 'Armenian Community of Cyprus: 6th Century AD to the Present Day', *Cyprus Today*, Ocak- Nisan 2002, s. 32.
- ¹⁰ *ibid.*, s. 28.
- ¹¹ C.D.Cobham, *Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus* (Cambridge, 1908), s. 260 ve 269.
- ¹² R.Takvorian, 'The Armenian Community', *The Island of Cyprus-An Illustrated Guide and Handbook*, compiled and edited by L.&H. Mangoian (Bristol, 1947), s. 19-21; G. Grivaud, 'Les minorities orientales à Chypre', *Chypre et la Méditerranée orientale*, eds. Y. Ioannou, F. Metral and M. Yon (Lyon, 2000), s. 49.
- ¹³ A. C.Gazioglu, *The Turks in Cyprus* (London, 1990), s. 264.
- ¹⁴ L. Salvador, *Lefkosia: The Capital of Cyprus*, yeni baskı. (London, 1983), s. 18.
- ¹⁵ Ruth Keshishian, 'Armenian Community of Cyprus', s. 30.
- ¹⁶ CO67/9, 82, Salisbury to Biddulph, 19 February 1879; CO67/9, 115, Salisbury to Biddulph, 9 March 1879; *Ibid.*, 128, Salisbury to Biddulph, 17 March 1879; CO67/14, immediate, FO to Post Master General, 4. February 1880; *Ibid.*, Post Office, to FO, 3 March 1880; CO67/20/15727, 345, Biddulph to Kimberley, 25 August 1881; *Ibid.*, Kimberley to Biddulph, September 1881; Gazioglu, *The Turks in Cyprus*, s. 267.
- ¹⁷ A. Cl. Sophocleous and P. Papademetris, *Mass Media in Cyprus*, Nicosia 1991, s.21, 'Sahibi bir Türk olan ilk Kıbrıs Türk gazetesi, 11 Temmuz 1889'da Lefkoşa'da yayımlandı. *Sadet* adlı haftalık bu gazeteyi Kasabalı Mehmet Emin Efendi çıkarmaktaydı. Küçük boyutlarda olup (30x7 inç), ömrü kısa sürdü. Sadece 16 sayı çıktıktan sonra, 14 Kasım 1889'da yayımını durdurdu. (*ibid.*)
- ¹⁸ Annual Report on the Social and Economic Progress of the People of Cyprus, London 1931, s.5-6.
- ¹⁹ *Hürsöz*, 27 Ocak 1957: aktaran A. An, *Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler*, Cilt:1 (1782-1899), A. An (Ankara, 2002), s.138-139.
- ²⁰ *Hürsöz*, 13 Ocak 1957.
- ²¹ *Hürsöz*, 3 Şubat 1957: aktaran A. An, *Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler*, Cilt:1 (1782-1899), A. An (Ankara, 2002), s. 494-495.
- ²² Takvorian, 'The Armenian Community'.
- ²³ *Söz*, 12 Haziran 1937 (No.: 1052).
- ²⁴ *Söz*, 27 Ocak 1946 (No.:2754)
- ²⁵ *Söz*, 3 Şubat 1946 (No.:2760)
- ²⁶ *Kıbrıs Erkek Lisesi Mecmuası 1933-1934 Yılığ*, s.79-80
- ²⁷ Kıbrıs Devlet Arşivi, SA/1/630/1931
- ²⁸ *Halkın Sesi*, 6 Temmuz 1989
- ²⁹ A. An, *İlk Kıbrıs Türk Futbol Takımları ve Çetinkaya'nın Tarihi (1902-1963)*, Lefkoşa 2007. * 7 Mart 1948- Lefkoşa Türk Spor Kulübü (LTSK) ve AYMA Lefkoşa'da karşılaştı, Sonuç: 0-0
- * 9 Mayıs 1948- Lefkoşa'da Paok lig maçında, LTSK "B", AYMA "B" takımını 7-5 yendi.
- * 9 Ocak 1949- Lefkoşa'da oynayan LTSK ve AYMA, 2-2 berabere kaldı. "B" takımlarında LTSK, AYMA'ya 5-1 yenildi. Ekim 1949'da, the LTSK Çetinkaya ile birleşerek, Çetinkaya Türk Spor Kulübü (ÇTSK) adına aldı ve KOP üyeliğini sürdürdü. Şimdi daha güçlü hale gelmişti.
- * 23 Ekim 1949- ÇTSK, Olimpiyakos ve AYMA karmasını 2-1 yendi.
- * 3 Aralık 1949- ÇTSK, Kıbrıs ligindeki beşinci maçında AYMA'yı 3-1 yendi.
- * 2 Nisan 1950- ÇTSK "B", AYMA "B" takımını 3-0 yendi.
- * 5 Mayıs 1950- Çetinkaya ping-pong takımı, AYMA'yı 16-9 yenerken, H.Taşçıyan, şampiyonlar şampiyonu oldu. Çetinkaya kaptanı Muammer Mutlu, Çolakoğlu Kupasını aldı.
- * 15 Ekim 1950- Çetinkaya, Kıbrıs Futbol Federasyonu (KOP) menfaatine oynanan maçlara katıldı. Çetinkaya-Olimpiyakos Karması, Apoel-AYMA karmasını 3-2 yendi.
- * 4 Şubat 1951- Çetinkaya "B", AYMA "B" takımını 5-2 yendi. Aynı gün AYMA menfaatına oynanan bir başka maçta, AYMA "A" takımı Çetinkaya "A" takımını 2-1 yendi.
- * 25 Şubat 1951- Çetinkaya, AYMA'ya 1-2 yenildi.
- * 29 Nisan 1951- Çetinkaya AYMA'yı Lefkoşa'da 3-0 yendi.
- * 17 Şubat 1952- Kıbrıs İkinci Liginde, Çetinkaya "B", AYMA "B"yi 3-1 yendi.
- * 24 Şubat 1952- Çetinkaya, ligteki 7. maçında AYMA'yı 1-0 yendi ve ilk devreyi lider bitirdi.
- * 21 Haziran 1952- Çetinkaya, AYMA'ya 2-6 yenildi.
- * 14 Aralık 1952- Çetinkaya, AYMA'yı 7-0 yendi.
- * 8 Şubat 1953- Çetinkaya, Kıbrıs Kupasındaki ikinci turda AYMA'yı 3-1 yenerek, yarı finale yükseldi.
- * 8 Haziran 1953- Çetinkaya, AYMA'yı 4-2 yendi.
- * 7 Kasım 1953- Çetinkaya, AYMA'yı 3-1 yendi.
- * 4-9 Mayıs 1954-Kıbrıs Karması İsrail'i ziyaret etti ve Kıbrıs Karması kadrosunda 10 Kıbrıslı Rum, 5 Kıbrıslı Türk (Çetinkaya'dan Erol, Erdoğan ve Defterali, AEL'den Kamuran ve

- Sevim) ve 1 Ermeni (AYMA'dan Sarkis) yer almaktaydı. İlk maçta 2-2 berabere kalırlarken, ikinci maçta İsrail, Kıbrıs'ı 2-1 yendi.
- * 27 Şubat 1955- Çetinkaya, AYMA'yı 4-3 yendi.
- ³⁰ Rasih Işıkman, Kıbrıs'ta Tiyatro, No.2, *Bozkurt*, 13 Şubat 1961
- ³¹ Neriman Cahit, *İkinci Hamur*, Lefkoşa, Şubat 2006, s.320
- ³² *Halkın Sesi*, 17 Haziran 2001
- ³³ *Kıbrıs Erkek Lisesi Mecmuası 1933-1934 Yıllığı*, s. 92-95
- ³⁴ *Söz*, 9 Nisan 1938 (No.:1151)
- ³⁵ *Hürsöz*, 24 Mart 1953 ve 18 Mart 1953
- ³⁶ Haşmet M.Gürkan, *Yeni Kıbrıs*, Ocak 1985, s.35. Maksutyan Efendi'nin Dünya dergisinde yayımlanmış olan diğer makaleleri şunlardır:
- * Temmuz 1946, No.9- Kıbrıs'ta Bulgarların katliamı ve St.Hilarion'da Kırılma Penceresi
- * Ağustos 1946, No.10- Kıbrıs'ın İki Tarihi Mabedi: İki Ayasofya
- * Eylül 1946, No.11- Kıbrıs'ın Ortaçağ Kırallığı ve Komşu Devletler -1. Kısım
- * Ekim 1946, No.12- 2. Kısım (Tercüme eden: A.Muzaffer Gürkan)
- ³⁷ * *Hürsöz*, 3 Aralık 1949- Tarihte Kıbrıs'ın Nüfusu
- * *Halkın Sesi*, 5 Şubat 1954- Kıbrıs'ın İki Tarihi Mabedi: İki Ayasofya Camileri
- * *Hürsöz*, 6 Şubat 1954, Yakın Şark Tarihinden Bir Sayfa: Kıbrıs'ın Ortaçağ Kırallığı ve Komşu Devletler, iki makale
- * *Hürsöz*, 23 Şubat 1954- Yezitlerin Tuhaf Hikayesi
- * *Hürsöz*, 27 Şubat 1954- Eski Kıbrıs'a Bir Bakış, iki makale
- * *Halkın Sesi*, 2 Mart 1954- Tarihi Araştırmalar – Kıbrıs'ın Eski Nüfusu
- * *Halkın Sesi*, 13 Mart 1954- Kıbrıs'taki Ermeni Manastırı
- * *Hürsöz*, 27 Mart 1954- Kıbrıs'ın Çeşitli Tarihi İsimleri (2 makalede 17 isim var)
- * *Halkın Sesi*, 13 Nisan 1954- Kıbrıs'ın Tarihi Ay. Hrisostom Manastırı "Yüzbir Evler" Kalesinin Kraliçesi
- * *Hürsöz*, 10 Haziran 1954, Büyük Bir Kralın Kaderi (Efsanevi Bir Hikaye)
- ³⁸ Eski Lefkoşa'dan Semtler ve Anılar, İstanbul 1996, s.182-187
- ³⁹ *ibid*, p.178
- ⁴⁰ 30 Haziran 1957
- ⁴¹ *Halkın Sesi*, 17 Haziran 2001
- ⁴² *Halkın Sesi*, 9 Haziran 1954
- ⁴³ *Yeni Düzen*, 8 Kasım 2005
- ⁴⁴ *Kıbrıs Nereye Gidiyor?*, İstanbul, Haziran 2002, İkinci baskı Nisan 2003 ve Kıbrıs: Dün ve Bugün, Editör: Masis Kürkçügil, İstanbul 2003.
- ⁴⁵ *Söz*, 26 Haziran 1937 (No.:1056)
- ⁴⁶ İlk maçın sonucu 2-2 ve ikincisinde de İsrail Kıbrıs karmasını 2-1 yenmişti.
- ⁴⁷ Çetinkaya, 4-3 yenmişti.
- ⁴⁸ *Yeni Düzen*, 28 Mart 2005 ve 16 Temmuz 2006
- ⁴⁹ *Bozkurt*, 25 Ocak 1959. Türk belediyesine meslek vergisi ödemiş

- olan Ermeni iş adamlarının listesi: Agop Nalçacıyan (işadamı), Mıgırdıç Mıgırdıçyan (işadamı), Rupen Çilingiryan (bisiklet satıcısı), Parsek Zartarian ve oğlu (komisyoncu), Keğam Celâlyan (şekerci), Hacik Kasparyan (işadamı), Mişel Bohçalyan (işadamı) vd.
- ⁵⁰ R. Takvorian, *ibid*.
- ⁵¹ *Yeni Düzen*, 8 Kasım 2005
- ⁵² *Simerini*, 13 Ekim 1995
- ⁵³ *Kıbrıs*, 24 Haziran 2003
- ⁵⁴ *Cyprus Weekly*, 23 Mayıs 1997, Susan Pattie, *Faith in History: Armenians Rebuilding Community* (Smithsonian Institution Press, 1997).

Derlemeler...Derlemeler...Derlemeler...Derlemeler...Derlemeler...

Gomi Kebir'de Gelenek ve Göreneklerimiz

Gülay KOMİLİ*

DÜNÜRCÜLÜK

Evlenme çağına gelen erkekler görüp beğendikleri veya tavsiye edilen kızlar , sorulup soruşturulur ve münasif görülür ise aile büyükleri tarafından dünürcü giderlerdi. Dünürcü gidilecek olunan kız tarafına haber edilir, kız tarafı hazırlanır ve aile büyükleri toplanıp dünürcü gidilirdi. Dünürcü-görücüler genelde mubarek gün olan Cuma günleri giderlerdi. 1950-60 yılları öncesi dünürcü gidilen kız kapı arkasına veya başka odaya saklanır ve damat tarafından görülmezdi.damat gelini düğün gecesi görürdü. 1960 yıllarından sonra artık istenen kız gelen dünürcülere sadece kahve getirir ve tekrar başka odaya giderdi. Kahve sonrası yapılan mevsimine göre yapılan macun, eğer macun yoksa yemiş ağırlanırdı. Oğlan tarafı kız istemeye gittiğinde bazen manzuneler de söylerlerdi.Büyükkonuk'da oğlan tarafı kız tarafına ,

Uzun uzun gözler,
Yeter olsun sözler
İşte geldik bizler
Ne dersiniz sizler?

Kız tarafının cevabı olumsuz ise şu cevabı verir,

Tencerede gaynayan otdur,
Ben yemem, garnım tokdur
Sizin söylediğiniz sözler

Eğer cevap olumlu ise ,
Benim fikrimde yoktur.

Eğer cevap olumlu ise,

Tencerede gaynayan otdur,
Ben yemem, garnım tokdur.
Bu söylediğiniz sözlere ,

Hiçbir deyeceğim yoktur.” Derlerdi.

Eğer manzune söylenmez ise iki aile arasında yapılan konuşma neticesinde karar o anda verilmez ve “biz size haber ederiz” derlerdi. Eğer uygun görülür ise ertesi gün olumlu haber oğlan tarafına iletilir ve uygun bulunan bir gün tekrar gidilir ve yüzük almak için kasabaya gidilecek gün tayin edilirdi. Kız oğlanan oğlan kıza yüzük alırdı. Kız tarafı oğlan için , oğlan tarafı ise kız için humayın veya katottan hazırladıkları bohçaları düğün günü bir birlerine verirlerdi. Bohça içine iç çamaşırı, havlu, çorap konurdu.

NİKAH

Nikah genelde kına gecesi yapılacak olan gecenin gündüzü yapılırdı. 1960 yılları ve öncesi nikah kız evinde zamanın hocası (imamı) kutup Hoca tarafından kıyılırdı. Kutup hoca kız evine gider orda dua okurdu. Kıza ve oğlana ayrı ayrı kabul edip etmediğini sorar onlarda “aldım kabul ettim” derlerdi.

YORGAN KAPLAMA

Düğünden 3-4 gün önce yorgan kaplanırdı. Yorgan ailenin gelir düzeyine bağlı olarak fakir aileler üç yorgan , durumu daha iyi olan aileler beş, yada yedi yorgan dikerlerdi. Gelin evinde toplanan köy kadınları, gelinin evine götürüleceği yorganları güle oynaya kaplardı. Gelinin yatağına konacak olan çilte (yatak) de dikilirdi. Çilte dikilirken mendil açılır için para konup kapatılır ve çilte içine kapatılırdı. (Gelin evine gittiği zaman paraya sıkışırsa çilteyi söküp buradaki parayı alıp kullanırdı.) Yatak dikildikten sonra üzerinden küçük erkek çocuk takla atılırdı (cilenirdi). (İnançlara göre, gelinin ilk çocuğu oğlan olsun diye yapılırdı) Yorgan Çarşamba günü kaplanırdı.

HAMAM

Perşembe günü köy kadınları ve genç kızlardan oluşan kalabalık gelin ile birlikte genç kızların elinde mumlar ve bir desti ile gelin evinin avlusunda isteyen mahallede döner şarkı söyler ve oynarlardı. Desti içine pamuk çekirdeği, buğday (uğur ve bolluk getirsin diye) yemiş, bozuk para koyulurdu. Oynadıktan sonra desti gelin evinde kırılırdı. Gecesi yapılacak olan kına gecesi

için hazırlık yapmak için herkes dağılırdı.

KINA GECESİ

Kına gecesinden bir gün önce düğün sahipleri veya para karşılığı tutulan kadınlar tüm köyü dolaşır gülümdanlık içine konan kolonya veya dağıtılan küçük mumlar ile köylüyü kına gecesine ve düğüne davet ederlerdi. Eğer başka köylerdeki kişiler davet edilecekse , köy camisine büyük bir mum yollanır camide yakılır ve tüm köylü davet edilmiş olurdu. Kına gecesi perşembe gecesi yapılırdı. Bir sonraki düğün günü için gelen gelin onarıcısı gelinin saçını düzeltip az da makyaj yapardı. Gelin onarıcısı damat tarafından araba tutularak köye getirilir ve gelin evinde kalarak kına gecesi ve düğün günü gelin kızın saçını ve makyajını yapardı. Gelin kıza nasihat da ederdi. Çalgıcılar gelin evinde veya büyük evi olan bir evde çalmaya başlarlar ve köy kadınları da toplanırdı. Toplanan kadınlar çok olduğu, ve ev sahibinin yeteri kadar sandalyesi olmadığından dolayı, sürgüler (tarlada tezek düzeltmek için kullanılan uzun ve kalıncudun parçası) kare şeklinde dizilir kenarda çalgıcılar ortada gelin ve oynayan olurdu. Kadınlara çalgı çalan kişinin, kadınları ve oynamalarını görmesin diye kör olması gerekirdi Bu yüzden bölgede bulunan kör Balalanlı kemaneci İbrahim Ahmet Gülkaya (Güldamlası) , yine Balalanlı tambuçici (elek) Zühre, Kilitkayalı düplekçi (darbuka) Hanife ile kına gecesi ve düğünler için çağırılırdı. Bütün gece çalgılar eşliğinde şarkı söyleyip oynayarak eğlenirlerdi. Gece yarısı gelin saklanır ve çalgıcı tarafından bulunması istenirdi. Çalgıcı gelini bulunca alkışlanır ve bir köşeye oturtulur. Başına toplaktan yapılan bir kâse konur , isteyen gidip içine para atarlardı. Gece yarısından sonra kına gecesindeki kadınlara hellim ekmek dağıtılırdı. Kına leblebi, kuru üzüm, fıstık dolu paner içerisinde kadınlara dağıtılırdı. İsteyen kına alır ve para atılırdı. Sabaha yakın güneş doğana kadar devam eden eğlence, güneş doğarken gelinin kınalanması ile sona ererdi. İki eli ve iki ayağı kınalanan gelin yatağa kucakta taşınıp götürülürdü.

Kadınlar gelin evinde kına gecesi yaparken erkekler de kahvehanede kına gecesi yaparlardı. Adamlara kahveye adam çalgıcı gelirdi. Serdarlılı Karagözlü, Kilitkaya’lı hasan Ömer, Lefkoşa’lı Altıparmak. Kahvehaneye

gelen köylü erkekler çalgıcı eşliğinde sabaha kadar eğlenirlerdi. Damatın tek eline kına yakılırdı. Gelin çehiz yaparken, çehizine erkeklerin kına gecesinde kına yakıttan sonra bağlamaları için mendil dikerdi. Erkekler ellerine kına yaktıktan sonra ellerine bağlarlardı.

GELİN ONARICISI

Kasabalardan genellikle Mağosa'dan gelirdi. 1945-1960 yılları arasında Mağosalı Boyalı Fatma ve Nezire adındaki kadın gelin saçını ve makyajını yapardı. Gelin onarıcısına ait olan tokalar ve takılar ile gelin hanım süslenirdi. Halk arasında elmas diye bilinen parlak tokalarla gelinin saçı taranır ve tek tek küçük tokalarla bir sanat eseri niteliğinde düzgün ve güzel gelin saçı yapılırdı. 1960-1970 yılları arasında ise bu işi Hanım Abla denen Mağosa'lı kadın yapardı. Halk arasında kadın onarıcı olarak bilinen kadına yenge de denirdi.

ÇALGICILAR (MÜZİK GURUBU)

Çalgıcılar düğünü yapıp eğlendiren kişilerdi. Damat tarafından kaldıkları yerlerden alınır ve uzaktan gelenler bir gece damat evinde misafir edilirdi. Kına gecesi ve düğünde kadınlara çalgı çalıp şarkı söyleyen kişinin kör olması ve kadınları görmemesi lazımdı.

1940'lı yıllarda düğün yapan çalgıcılar,
Batrişlı (Tuzluca'lı Rum) Kör şalo

1950'li 1960'lı yıllarda düğün yapan çalgıcılar
Bladinasyon 'lu Kör İbrahim (Güldamlaşı)
Balalan'lı tambuçici Zühre hanım
Kilitkaya'lı düplekçi Hanife hanım

1970'li yıllarda düğün yapan çalgıcılar ,
Çatozlu (Serdarlı) Karagözlü , davul çalardı,
Mağosa'lı Hakkı Derman , Cümbüş çalardı,
Eftagomi'li (Yedikonuk) Hasan Ömer, kemaneci,
Kırıkya'lı (Kilitkaya) Zurnacı , zurna çalardı.

Lefkoşa'da Asmaaltı'nda Vadili'li Ahmet Dayının kahvesinde bölgelerden gelen tüm çalgıcılar toplanır, ve düğünü olan veya çalgıcı isteyen kişiler buraya gelip istediği çalgıcıyı kiralayıp alır ve düğününü yapardı.

ÇALGICILAR HAKKINDA HİKAYELER

1- Hakkı Derman, yahnili el makarnasını çok sevdi. Gittiği düğünlerde eğer düğün sahibi makarna yapmamış ise düğün sahibine makarna yaptırır yedi sonra müzik çalmaya başlardı. Ve giderken de evine götürmek için de alındı. Eğer makarna yoksa çalgı çalmaz ve düğünü yapmazdı. Kilitkaya'lı bir düğün sahibi Hakkı Derman'ın bu huyundan usanmış ve ona bir oyun yapmış. Pişirilen makarna üzerine hellim ile birlikte sabun rendeledi. Sabunlu makarnayı yiyen Hakkı Derman tuvaletten çıkamadı ve hiç çalgı çalamadı. Bunun üzerine Hakkı Derman bir daha düğünlerde makarna istememiş.

2- Bladanisyolu Kör İbrahim , Gomi'de yapılan Emine Ömer ile Hüseyin Ahmet

Hoca'nın düğününde keman çalarken Gomi'li hasan kızı Rasiha tarafından görülüp beğenilmiş ve düğün bitene kadar Kemaneci Kör İbrahim'e badem kırıp ,badem içi yedirmiş. Çalgıcılara efkara gelip daha iyi çalgı çalsınlar diye düğün sahibi bir dardak konyak döküp yanında ise meze olarak lebledi , badem, kuru üzüm verirlerdi. Aradaki bu muhabbetten anlaşılan iki genç daha sonra evlenmişler. Halâ hayatta olan çift Bladanisyo (Balalan) köyünde kalmaktadırlar.

GOMI'DE DÜĞÜN

Düğün genellikle Cuma günleri yapılırdı. Sabahleyin erkenden kalkılır, düğünde gelen misafirlere ağırlandıracak olan yemekler hazırlanırdı. Becerikli köy kadınları düğün sahibini yalnız bırakmaz ve yardım ederlerdi. Düğün sahibinin yeteri kadar malzemesi tabak, çatal, sini, masa, sandalye, bıçak, tepsi vs. yoksa köylü kadınlar kendi evlerinden düğün sahibine kullanması için ödünç verirlerdi. Yapılan yemekler arasında , patates fırında etli, bulgur pilavı, yaprak dolması, patates köftesi, salata vardı. Düğün sahipleri Çarşamba günü düğünde yenecek ekleri yoğrur ve pişirirdi. Perşembe gecesinden ekmekler dilimlenir, patatesler soyulurdu. Maddi durumu iyi olmayan düğün sahibi var ise durumu iyi olan köylüler tarafından ekmek, yemek malzemesi yardımı yapılırdı. Damadın gumberosu (sağdııcı) damada, gelinin gumerası (geline yardımcı) geline düğün

masrafları için yardımcı olurlardı. Damat tarafı gombeyroya , gelin tarafı ise gumeraya gömlek, peşkir (havlu) hediye ederlerdi.

Yemekler bir taraftan hazır olurken, gelin hanımda gelin onarıcısı tarafından düğün için hazırlanırdı. Gelin hazır olunca düğün başlardı. 1970 öncesi erkekler kahvehanede, kadınlar gelin evinde düğün yaparlardı. Düğün sahibleri yada düğüne giden kişiler çalgıcıya parça parçalatırdılar (istek parça istemek). Çalgılar çalınır, oyunlar oynanır, yemekler yenir sonra gelin ve damata para takılırdı. Çalgıcıların önüne bir tabak konur ve oyuna kalkan tabağa para atardı.Eğer oyuna kalkan yoksa veya çalgıcıya para az giderse şarkı söyleyen

kişi”Es re mübarek es” diye nağra atar ve paralar tabağa atmayanlar tarafından atılırdı.Düğün sonrası toplanan paralar düğün sonrası çalgıcılar arasında paylaşılırdı. Akşamüzeri düğün biter, yenge hanım eşliğinde gelin ve köy halkı gelini damata teslim etmek üzere giderler. Geçtikleri sokaklarda evinin önünden geçilen Rum kadınlar zeytin yaprağı ile gelini tütüdürlerdi.Gelin evine girince yenge denen kadın geline nasihatlar eder, damat erkekler tarafından eve getirilir yumruklanarak kapıdan içeri itilirdi. Düğün sonrası gelin onarıcı ve çalgıcılar bahşişlerini , düğün yemeklerinden kendileri için ayrılan yemeklerini alıp damat ailesi tarafından yerlerine bırakılırdı.

Bulgur

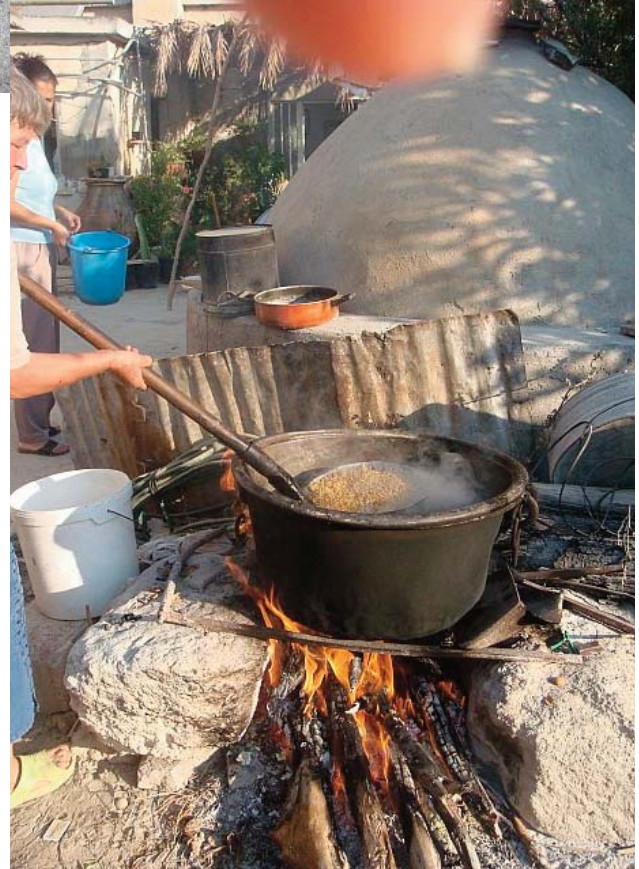

Bulgur, buğdayın öğütülüp kırılmış halidir. Bulgur, duyurucu, besleyici, lezzetli ve lifli bir yiyecek malzemesidir. Bulgur ağustos ayı sonunda, güneşleri etkisini kaybetmeye yüz tuttuğu zamanda hazırlanır. Aşırı sıcaklar buğdayın yanmasına ve renginin koyu olmasına sebep olduğu için , güneşlerin etkisini kaybetmeye başladığı ağustos ayı sonuna doğru yapılması tavsiye ediliyor. Her buğdaydan bulgur olmaz. Buğday ciberunda veya kara-başak cinsi sert buğdaydan yapılır.

Bulgur yapılmak üzere ayrılan buğday un eleği içirisine konur ve ayıklanır. Buğday içerisindeki arpa , yabancı oy tohumları ve taşlar tek tek seçilerek temizlenir. Zahmetli ve uzun süren bir iş olduğu için eskiden geceleri kadınlar bir evde toplanır ve bulgurluk buğday ayıklanırdı (temizlenirdi).Gündüzleri başka işlerle uğraşan kadınlar geceleri birbirlerine yardım ederek bulgur yapılacak olan buğdaylar ayıklanırdı. Odun ateşi yakılıp üzerine kazan , kazan yarım olacak kadar su konur. Temizlenen bulgurluk buğday kazan içine ilave edilir. Buğday yumuşayıp açılana kadar pişirilir. Pişirilen bulgur köfünler içine çıkarılıp soğuk su ile yıkanır. Soğuyup suyu süzülen buğday yüksek bir yerde veya dama çeki-

li (evin çatısına taşınır). Temiz bir haşa veya çarşaf üzerine serilen buğday kurutulur. Yaklaşık üç gün içinde buğday kurur. Kuruyan buğday torbalara yerleştirilip un değirmeninde öğütülür. Şimdiki zamanda un değirmenlerinde öğütülen bulgur eskiden hep elde şöromilo (el değirmeni) ile öğütülürdü.

Un değirmeninde bulgur öğütme makinesi ile bulgur öğütmek; öğütülecek olan buğday su ile hafif nemlendirilir. Nemlendirilmesinin sebebi ise bulgurun daha ince öğütülmesidir. Öğütülen bulgur yine yüksekce bir

verde kuruması için temiz bir çarşaf veya haşa üzerinde güneşte kurutulur.

Şoromilo ile (el değirmeni) bulgur öğütmek; kuru-tulmuş buğday elle çevrilen şoromilo ile öğütülür. Öğütülen bulgur ilk önce galburda sonra ise sısam eleğinde elenir. Elenen bulgur rüzgara verme yöntemi ile kabukları temizlenir. Temizlenen bulgur kumaş torbada arada bir güneşletilir ve rütübetsiz bir yerde saklanırsa bir sene dayanır. Bulgur yökün öğütüldüğü gibi yemek pişirilecek ölçülerde azar azar da öğütülürdü. Eski zamanlarda bulgur buğdayı pilin içerisinde saklanıp yemek yapılacağı zaman istendiği kadar alınıp şoromilo ile öğütülürdü.

ŞOROMİLO (EL DEĞİRMENİ)

İki yassı taştan oluşan şoromilo, taşların biri altta ortası delik ve içinde bir tahta parçası olur. Üsteki taşında ortası delik olup alttaki taşın üzerinde oturur, üstteki taşı

döndürmek içinde tahta sapın girdiği bir ikinci delik bulunur. İkinci taşın orta deliği çapı büyük olup öğütülmek istenen malzeme ortadaki delik içine konur ve ve şoromilonun eli ile sağdan sola doğru döndürülerek çevrilir. Orta delikteki malzeme bittik sonra eklenir. Eskiden herkesin evinde şoromilo bulunmazdı. Evinde şoromilosu bulunulan eve gidilip öğütülmek istenen malzeme orda öğütülürdü.

BULGURDAN YAPILAN YEMEKLER

BULGUR PİLAVI

Domatesli bulgur pilavı, küçük karavolli ile yapılan karavollili pilav, yeşil baklalı pilav, mocendra bulgur pilavı, tavuk sulu pilav, sade, yoğan diyanisili pilav v.s. çeşitlerde yapılır.

Bulgur pilavı, bir bardak bulgur iki bardak su ölçüsünde yapıp isenilen katkı maddeleri konarak yapılan bir tür pilav çeşididir.

BULGUR ÇORBASI

Yemek olarak yapılan pilavdan fazla kalanı içerisine su katılarak yapılan bir çorba çeşididir. Eski zamanlarda fakirlik olduğu için fazla yapılan yemek çorba yapılarak değerlendirilir, ve sabahleyin kahvaltı olarak değerlendirilirdi.

BULGUR KÖFTESİ

Bulgur köftesi günümüzde de en popüler yemeklerinizdendir. Islatılıp hamur yapılan bulgur, ceviz büyüklüğü kadar parçalar alınır ortası açılıp kıyma konup kapatılır ve oval bir şekil verileler yapılır. Yapılan bulgur köfteleri kızgın zeytin yağında kızartılıp pişirilir.

Harnip

HARNIP AĞACI

Harnup (Kıbrıs dilinde harnıp) Latince ismi *Ceratonia Siligua*, bir Akdeniz ağacıdır. Akdenize kıyısı olan ülkelerde yabani olarak yetişir. Meyvalarından yararlanmak için aşısı yapılır. 5-10 metre boyuna kadar yükselebilen kışın yaprağını dökmeyen ilkbaharda yeşil çiçek açan ve yazın siyah uzun boynuz benzeyen meyva veren bir ağaçtır. Yetiştirilmesi için her türlü imkana sahip olmasına karşın Kıbrıs'ın her yerinde bu ağacı göremzsiniz. En büyük düşmanı fareler, keçiler ve kömür yapmak için ağaçları kesen insanlar.

Tarım Bakanlığı geçmiş yıllarda farelerle mücadele projesi başlatmış fakat sonu getirilmedi için pek verimli bir sonuç alınamadı. Umarız önümüzdeki günlerde zararlılar ile ilgili ciddi bir mücadele başlatılır ve başarılı olunur. Kıbrıs'ın siyah altını olarak bilinen bu ürünü hep birlikte koruyup daha da çoğaltması ve yaygınlaşması için elimizden geleni yapmamız gerekir.

Büyükkonuk, Kıbrıs'da en fazal ve düzenli olarak

harup ağacı ekili olan köylerden biri. 1974 öncesi kurulan harup bahçeleri, dağdan sökülen küçük yabani harup fideleri düzenli olarak ekilip tutanan kadar eşeklerle taşınan sular ile sulanır, tutan harup fideleri daha iyi verim vermeleri için aşılardı. 1974 öncesi yıllarda hükümetim çıkardığı bir yasa ile alçak ormanların tarıma kazandırılması ve ağaçların korunması için, kim alçak orman temizler ve tertiplerse tarla ve üzerindeki ağaçlar o kişinin olurdu. Böylelikle dönümlerle tarla ve binlerce ağaç tarıma kazandırılmıştı. Ayıklanan orman tarlaları içerisinde bulunan ağaçlarda aşılansak daha iyi bir ürün alınmaya başlandı.

HARNIP HASATI

İskele Bölgesinde harnip hasatı genellikle Ağustos ayının 15'den sonra yapılmaktadır. Uzun

(sopalarla) deyneklerle ağaç üzerinden yere düşürülen harnip meyvaları toplanıp torbaya yada traktör arabasına hima olarak dökülür. Toplanan harniplar tartılır gerek köy kooperatifine gerekse özel şahıslara satılır. Ürününü

satmak istemeyen kişiler harnıbı pekmez yaptıkları gibi hayvanlarına da yem olarak kullanırlar. İyi bir besi yemi ve süt yapıcı özelliği vardır.

Köy kooperatifleri veya özel şahıslar tarafından toplanan harnıplar İskele Boğazında bulunan Kıbrıs Türk Harup İşletmeleri LTD. satılır. 2007 yılı harnıp bedeli .49 YKR olarak belirlenmiştir.

HARNIBIN İŞLENMESİ İHRACAATI

Harnıp Kıbrıs Türk Harup İşletmelerinde işlem gördükten sonra çekirdeği çıkarılır. Çekirdek ve posa olarak ayrılır. Posada ince, orta, kalın olarak üç bölümde ayrılır.

HARNIP ÇEKİRDEĞİ

Harnıp çekirdeği Türkiye, İspanya, Fas gibi dış ülkelere satılır. Harnıp çekirdeğinin kullanıldığı alanlar, kozmetik alanı, ilaç yapımı, band şeridi, cd yapımı, komposto bif kutusu olarak kullanılan ambalajların iç yüzeyindeki koruyucu tabakanın yapılması başlıca kullanılan yerlerdir.

HARNIP POSASI

Harnıp posası iç piyasada kullanımının yanında Türkiye’de ihracat yapıyor.Harnıp posası besi yemi ve harnıp pekmezi yapımında kullanılır.

Yeşil Harnıbın Kullanılışı

Yeşil harnıp idrar arttırıcı olark bilinmekle beraber fazla yenmesi ishal yapar.

Harnıbın İçindeki Maddeler

Şekerler, karbonhidratlar, yağ, selüloz tanen ve azotlu bileşikler taşımaktadır.

HARNIP PEKMEZİ

Pekmez yapmak için seçilen harnıplar temiz bir kumaş ile tek tek silinir.Temiz bir haşa (çarşaf) üzerine konan taş üzerinde tahta tokuş veya taş ile harnıplar ezilir. Ezilen harnıplar zeytin hasatı başlamadan ve değirmende yağ çıkarılmadan önce belirlenen bir tarihte yağ değirmeninde un şeklinde öğütülür. Belirlenen tarih tüm köylüye duyurulur.Öğütülmüş olan harnıp posaları evde galburlanır. (Kalbur içerisinde sallanır). Galbur altına düşen un şeklindeki harnıp posası unnuri yapımı için ayrılır.

Büyük olan ve galbur üzerinde duran harnıp posaları geceden bir kazan içerisinde suya konur. Kazanın yarısı harnıp yarısı su doldurulur. Ekmek teknesi üzerine iki tahta konur, tahtalar üzerine yerleştirilen köfün içine bir gece önceden kazanda bekleyen harnıp posaları ve suyu dökülür ve süzülür.İki sarı taç (veya ateşe dayanıklı büyük taş) üzerine iki kalın demir konur, altına odun ateşi yakılır. Demirler üzerine yerleştirilen kazan içine bir gece önceden harnıp posaları ile bekletilip süzülen su konur ve kaynatılır. Harnıp posaları hayvanlara yem olarak kullanılır. Kaynayan su aşınır, su aşındıkça üzerine hazırlanmış ve süzölmüş sudan ilave edilir. Bu işlem su bitene kadar devam edilir. Kaynayıp aşınan su pekmez kıvamına gelince ateşten alınır ve soğutulur. Soğutulan pekmez kavanozlara konup saklanır.

HARNIP PEKMEZİNİN FAYDALARI

Harnıp perkmezi, kan yapıcı özelliği olduğu için kan yapar. Demir yönünden oldukça zengin olduğundan demir eksikliğinde kullanılır. Öksürük ilacı yerine kullanılır. Sıcak ve zinde tutduğundan dolayı kışın soğuk günlerde yenmesi tavsiye edilir.Küçük bebeklere demir takviyesi için yoğurt ile karıştırılarak yedirilir.

HARNIP PETMEZİNİN VE POSASININ YİYECEKLERDE KULLANILMASI KULLANILIŞI

HARNIP POSASI UNNURİ

Yağ Değirmeninde öğütülen harnip posası elekden geçirilir. Elek altı olan un şeklindeki posaları sini içine konur. Saçta sade olarak kızartılan kabuklu (siyah) sısam sini içindeki harnip posası ile karıştırılır. Hazırlanıp elde edilen karışıma unnuri demir. Unnuri küçük tabaklara konup servis edilir.

DERŞELLUKYA (GULLURİKYA)

İstenilen miktarda un ve su karıştırılır ve hamur yapılır. Yapılan hamur yarım saat dinlendirilir. Dinlendirilen hamur el ile uzun şeritler açılır. Harızlanan uzun şeritlere şekil verilir. Hazırlanan derşellukya hamurları panerlere dizilir. Sıcak suda haşlanan derşellukya hamurları üzerine pişirilen miktara bağlı olarak üzerine açınmış harnip pekmezi dökülür. Petmezle de bir defa daha pişirilen derşellukyaların altından ateş söndürülür.İsteğe göre gerek ılık gerekse soğuk olarak servis yapılır.

Petmez yapımı için kaynatılan harnip posalarının suyu açınmadan öncede alınan su ile de derşellukya yapıldı.Bu şekilde yapılan derşellukya, sıcak aşınmamış harnip suyu içine atılan hamur parçaları pişirilir.Bu şekilde yapılan tatlıya aşınmış harnip petmezi ilave edilmez.

Genelde kışın yapılan bir tür tatlı çeşidi olup, özel sayılan misafirleri ağırlamak için yapılır. Genel olarak çok beğenilen bir tatlı türüdür.

PETMEZLİ TAHİN

Genelde kışın yapılan ve sabah kahvaltısında kullanılan reçel yerine geçebilecek bir tatlıdır. Kullanılacak miktara bağlı olarak isteğe göre ayarlanır. İki kahve fincanın sısam tahini , iki çorba kaşığı harnip petmezi eğer istenirse iki çorba kaşığıda arı balı ilave

edilip karıştırılır. İyice karışan karışım ekmeğe üzerine sürülüp yenir.

UN HELVASI

Saç içine konan yerli un pembeleşinceye kadar sürekli karıştırılarak kızartılır. Kızaran un içine harnip petmezi ilave edilir. Bulgur pilavı kıvamına gelene kadar göz kararı ile petmez ilave edilir. Ateşten alınıp soğumaya bırakılır. Hazırlanan karışım elle alınıp avuç içinde şekil verilip yenir.

Köylerde kış gecelerinde gelen misafirlere o an yapıp ağırlanırdı. Kömür ateşinde yapılan ev halkı ve misafirleri ağırlamak için yapılır, şimdilerde unutulmuş bir yiyecektir.

PETMEZLİ SÜT

Petmezli süt genellikle küçük çocukların içtiği süte şeker niyetinde konur. Küçük çocuğun ihtiyacı olan demiri ilaçlardan değil de doğal yoldan ve daha sağlıklı bir şekilde alması çok önemli

Petmez bardak içine iki parmak kadar konarak üzerine soğuk su ilave edilerek de içilir. (Limonata şeklinde) Harnip petmezinden sısam bastı ve bastellide yapılır.

Tarhana

TARHANA

Geleneksel yiyeceklerimizden olan tarhana yazın temmuz–ağustos aylarında yapılıp özellikle kışın tercih edilip pişirilen bir çorba çeşidimizdir. Tarhana çobası oldukça besleyici, karnı tok tutucu ve enerji veren bir yiyecektir. Eski zamanlarda fakir insanların yapıp yediği ve “Dar Hane” yiyeceği olarak isimlendirilirdi. “Dar Hane” ismi günümüze “Tarhana” isim değişikliği ile ulaştı.

TARHANA YOĞURDU

Tarhana yoğurdu konacak büyükçe bir kap hazırlanır, ilk gün yoğurt çalınacak süt pişirilir hafif ılık olunca yoğurt çalınır.(Yoğurt çalma, süte yoğurt olması için katılan mayaya denir.)

Yoğurt çalınan kapın üstü ince bir bez veya tülbent ile örtülür. Tarhana yoğurduna bir gün pişmiş bir gün pişmemiş süt dökülür.Tarhana yoğurdu üç gün en fazla bir hafta yapılabilir, daha fazla bekletilirse çok ekşili olur ve yenmez. Kaynatılacağı gün yoğurt içine süt ilave edilmez.Yoğurt içine tuz ilave edilip karıştırılır. Ateş üzerine konan kazan içine tarhana yoğurdu dükülür. Yoğurt içine soyulmuş sarmısak ilave edilir.sarmısak hem lezzetli olmasını hemde sarmısak piştiği zaman tarhananın kaynadığı ve kıvama geldiği anlaşılır. Ateş üzerinden alınan yoğurt içine karacoşso ve yavaş yavaş tarhana bulguru eklenir.Krema kıvamına gelince soğuması için üzeri örtülür. Eğer tarhana akşam kaynatıldı ise ertesi gün, sabah kaynatıldı ise akşam kesilir.

Soğuyan tarhana hamuru büyük parçalar halinde alınıp ekmek teknesinde süt ile ıslatılıp yoğrulur. Yoğrulan tarhana hamurundan küçük parçalar alınıp uzun şeritler halinde kalem kalınlığında yapılıp panerlere yerleştirir. Panerlere yerleştirilen tarhanalar dama serilen temiz bir çarşaf üzerine serilir. Arada karıştırılarak altınında kuruması sağlanır. Bu yöntem genellikle Karpaz bölgesinde yapılmaktadır. Baf bölgesinde ise tarhana hamuru küçük bir parça kemiş

yardımı ile fetta fetta kesilip kurutulur, bazı bölgelerde ise fetta fetta kurutulan tarhana ufalanıp un haline getirilir.

Üç gün güneşte kurutulan tarhana daha sonra kumaştan dikilen sakulli (torba) içinde rutubetsiz havalı yerde saklanır. Ara da bir güneşletilen tarhana bir yıl dayanır. Günümüzde taze kesilen tarhanalar pişirilecek miktarlarda naylon poşetlere konarak derin dondurucularda da saklanır.Eski zamanlarda tarhana toprak su destisi içine konup desti ağzı kumaş ile bağlanır. Kumaşın üzerinde de çamur ile suğanır, çamur kuruyana kadar güneşte bırakılırdı. Desti üzerindeki çamur kuruyunca havalı ve rutubetsiz yerde muafaza edilirdi. Tarhana pişirilmek istendiği zaman desti üzerindeki kumaş yavaş yavaş açılıp tekrar bağlanırdı.

TARHANA BUĞDAYI

Tarhana buğdayı, sert buğday olarak bilinen ciberunda ve karabaşak isimli buğdaylardan seçilir. Tarhana buğdayı olarak ayrılan buğday içindeki yabancı ot tohumları ayıklanır. Temizlenen buğday hafif ıslatılır ve bulgur öğütme makinesinde öğütülür. Öğütülen buğday güneşte kurutulup rüzgara verilir kabuklarından ayrılan buğday tarhana yapımı için kullanılmaya hazırdır.

Tarhana çorbası sade, hellimli, kızartılmış hellimli, domatesli, palazlı, tavuklu, keklikli olarak değişik damak tatlarında yapılabilir.

Zeytin Hasatı

Zeytin Hasatı

Büyükkonuk, sıra olarak ekilmiş ve popülasyonu bakımından en fazal yerli zeytin ağacı olan köylerden biri. Doğal olarak dağda yetişen zeytin ağacı fideleri sökülüp düzlük olan tarlalara ekilmiş ve tarlalarda bulunan kuylardan kova ile çıkardıkları su ile yada köyden eşekler üzerine dizilen destilerle taşınan su ile sulanıp yetiştiriliyordu. Dağdan sökülen zeytin fideleri genelde yabancı olup aşu kıvamına geldiğinde dımışkı ağaçtan alınan gözlerle aşılanıyordu. Böylelikle düzlük olan tarlalarda dönümlerce zeytin bahçeleri oluşturuldu. Ormanlık alan içerisinde kalan ağaçlar ise budama ve aşılama metodu ile sahiplenilen kişilere ağaç koşanı vermek süreti ile bir çok zeytin ağacı tarıma kazanıldı. Yıllar önce çok zor koşullarda yetiştirilen ve tarıma kazandırılan bu güzelim ağaçlar gerek yol yapmak maksatı gerekse ısınmak maksatı ile katlediliyorlar. Eski insanlar doğasına, toprağına, çevresine dört elle sarılırken günümüzde ise doğa, çevre ve kültürümüzün bir parçası olan tarihi ağaçlarımız birçok insanın omurunda bile değil.

Neden ? Onlar bizim atalarımızın bize bıraktığı bir hazine. Lütfen biraz daha duyarlı olalım çevremizi ,doğamızı, kültürümüzü koruyup dört elle sarıyalım. Başka Kıbrıs, başka Karpaz, başka Büyükkonuk yok.

Büyükkonuk'ta köy içerisinde atalarımızın hatırladığı üç tane mekanik sistemde ,dört tane de insan gücü ve hayvan gücü ile çalışan yağ değirmeni vardır. Şu anda epeyce tamirat isteyen mekanik güçle çalışan bir değirmen kaldı. Birtane eski sistemde hayvan gücü ile çalışan yağ değirmeni de restore edilmek üzere. Köy dışında tesbit edilip bilinen iki tane eski yöntemde zeytin yağı değirmeni ve yapılan bir kazı sonucu tarihi çok eskilere dayanan bir zeytin yağı değirmen işlevi ortaya çıkmıştır.

Zeytin hasatı eylül ayının son Cumartesi günü başlar. Bu yıl 29 eylül Cumartesi günü başladı. Geçen yıllara göre bu yıl zeytin hasatı çok azdı. Hatta bazı köylerde bulunan yağ değirmenleri faaliyete bile

geçmedi. Son zamanlarda teknolojinin getirdiği kolaylıkla kurulan zeytin yağı değirmenleri iş gücünden ve zamandan tasarruf etmemizi sağladı. Fakat lezetten çok ödünler verildi. Eski yağ değirmenlerinden çıkarılan yağın gerek tadı gerekse kokusu başkadır. Özellikle hayvan gücü ve insan gücü ile ilkel yöntemlerle çıkarılan yağ sızma yağ olarak değerlendirilip tadı ve kokusu tamamen başka idi.

Zeytin hasatı için; merdiven, haşa ve torbaya ihtiyaç duyulur. Son yıllarda bulunan yeni metotlar zeytin kesme işini kolaylaştırdı. Zeytin kesme tarağı ve değişik model ve şekilde zeytin kesme makineleri, zeytinleri yapraklarından ayırmak için özel hava veren makineler ve zeytin ayıklama makineleri işleri biraz daha kolaylaştırdı. Fakat işler makine gücü ile kolaylaşırken zeytin kalitesi ve yağ kalitesinden de ödün verilmeye başlandı. Zeytin ne kadar az zedelenir ve yağ çıkarılırken ne kadar az makine işlemi görürse o kadar kaliteli ürün alırız.

KARA (siyah) YAĞ

Kara yağ, zeytin hasadına başlandığında kesilen ilk yeşil zeytinden yapılır. Çok fazla olgunlaşmamış olan yeşil zeytin toplanır. Bir iki gün evde biriktirilen zeytinler odun ateşinde kocaman büyü kazanlar veya vareller

içinde kaynatılır. Zeytinin kaynadığını, kevgir içine alındığında buruşuyor ve bastırıldığında yumuşadıysa kıvamına gelmiş demektir. Kaynayan zeytin, zeytin kevgiri ile köfünlere çıkarılır, soğuk su ile durulandıktan sonra dama çekilir. Zeytinler damda yığın olarak dökülür. Üzeri haşa ile örtülen zeytinler üçüncü gün seyrekleştirilip bir parmak kalınlığında dam üzerine dağıtılır. Arada bir karıştırılan zeytinler kuruyunca toplanıp değirmene götürülür. İlk kesilip kara yağ çıkarılan yağın rengi siyahdır. Eğer zeytin olgunlaştıktan sonra kara yağ çıkarılır ise rengide açık olur.

Karayağ Kıbrıs'a özgü bir yağ olup genellikle Karpaz Bölgesinde yapılan bir yağ çeşididir. Kara zeytin yağı genellikle haşlamalarda ve salatalarda kullanıldığı gibi, kara yağla yumurta kızartan ve pişirilen

yemeğin (özellikle molohiya) üzerine az bir miktarda döküldüğü rastlanır.

ÇİĞ YAĞ (YEMEKLİK YAĞ)

Çiğ yağ olgunlaşmış ve pişirilmeyen zeytinden elde edilir. Tarladan toplanan olgunlaşmış zeytinler yıkandıktan sonra suyunu çekmesi için iki üç gün damda bekletilip yağ çıkarılır. Tarladan kesildiği gibi temizlenen zeytinler aynı gündende yağ çıkarılır. Evde çok bekletilen zeytinin yağı asitli olur. Karayağ çıkarılacak olan zeytin aksine çiğ yağ çıkarılacak olan zeytin ne kadar fazla olgunlaşır ise yağıda o kadar güzel olur.

Çiğ zeytin yağı genellikle yemeklerde kullanıldığı gibi salatalarda da kullanılır.

SİYAH ZEYTİN

Yemeklik siyah zeytin olgunlaşmış zeytinden özellikle siyahlaşmaya yüz tutmuş veya tamamen siyah zeytinden yapılması tavsiye edilir. Oldunlaşmış siyah zeytinden yapılan yemeklik zeytin daha yumuşak ve lezzetli olur. Yeşil olgunlaşmamış zeytinden yapılan yemeklik zeytin sert olur.

Siyah yemeklik zeytin yapılmak üzere ayrılan zeytinler bir gece suda bırakılır. Sudan çıkarılan zeytinler kalın tuzla, zeytinleri tuz kaplayacak kadar konup bekletilecek kaba yerleştirilir. Yeşil zeytinleri kapalı bir kaptaki tuzlayıp arada alt üst olsun diye karıştırılıp 40 gün bekletilmesi, siyah zeytinleride tuzlayıp köfün içerisinde bekletilmesi tavsiye edilir.

ÇAKIZDEZ

Yeşil zeytinden yapılan ve Kıbrıs'a ait olan bir zeytin saklama metodudur. Eğer uzun bir süre sonra kullanılacaksa, fazla olgunlaşmamış yeşil zeytinlerin kırılması ve suyunun bir gün değiştirilip tuzlanması tavsiye edilir. Eğer erken tüketilecekse, oldunlaşmış zeytin seçilip kırılır. Üç gün her gün olmak kaydı ile suyu değiştirilir. Suyu değiştirilen zeytinler tuzlanır, bir hafta içinde kıvamına gelir.

Çakızdes zeytinin tuzlu suyunun hazırlanması;

Çakızdes konan kap içine su doldurulur. Su başka

kaba aktarılır içine kalın tuz konup ovularak eritilir. Tuzun kararında olduğunu anlamak için kap içine çiğ bir yumurta konur. Yumurta suyun üstünde duracak seviyeye gelince tuzu tamamdır demektir. Tuzlu su çalınde kabına dökülür içine birde limon tuz ilave edilip kapağı kapatılır. Arzu edip kokusunu sevenler kap içine bir iki dal maraho ilave edebilir.

GULUMBADEZ

Gulumbadez bir tür zeytin turşusu sayılır. Gulumbadez yapılacak zeytin cinsi ayrıdır. Halk arasında Avrupa zeytin diye tabir edilen irice bir cins olan zeytinden yapılır. Seçilen zeytinler üzerine keskin bir bıçak ucu ile iki çizgi şeklinde kesik atılır. Kesik atılan zeytinler çakızdes tuzlu suyunda bekletilir.

Denizden Gelen Özlenen Konuklar

Altay SAYIL*

SUMMARY

The Island of Cyprus had remained under the Administration (Sovereignty) of the Ottoman Turkish Empire for three hundred and eight years. In the year of 1878, the administration of Cyprus was handed over to England and the imagination of ENOSIS (the union of Cyprus with Greece) by the Greek Cypriots and as the result of the fact that the British protected them, the Turks of Cyprus were reduced to the status of second class citizens. Due to such historical reasons, the Turkish people of Cyprus have always longed for Turkey. In the paper, which shall submit, the enthusiasm of the Turkish people of Cyprus within the historical and social events of the sea literature and their reflection towards the poems the articles and the songs (ballads) will take place. The sources related with the subject are the local newspapers which were published in the 1930's, the 1940's, the 1950's and the 1960's. The original photographs and the persons, who lived in the 1930's and who witnessed the events.

Dünyamız kararlarını çepeçevre saran denizler araştırdıkça, yazıldıkça, önümüzde, bu denizler kadar engin ufuklar açılmaktadır.

Deniz edebiyatı ise halkların sosyal ve politik yapısı ile bütünleşmiştir. Toplumların tarihine, edebiyatına, coğrafyasına, yaşamına ve uluslararası ilişkilerine de etkileyici bir şekilde yansımıştır. Bu görüşümüzü, değişik örneklerle kanıtlayalım. Meselâ 1570-71, Kıbrıs'ın fethi derken, deniz amirali (kaptan-ı derya) Piyale Paşa'yı, Kılıç Ali Paşa'yı anımsamamak mümkün değildir. Aynı zamanda, "İnebahtı'da gemilerimizi yakmakla sakalımızı

kestiler. Ama biz, Kıbrıs'ı almakla onların kollarını kestik. Kesilen sakal daha gür büyür - fakat kesilen kol bir daha yerine gelmez" diyen Sokollu Mehmet Paşa'nın bu sözü, deniz ilişkilerinin tarih kültürümüze yansımından kaynaklanmaz mı? Muaviye döneminde Müslümanların ilk deniz savaşını Kıbrıs'a gerçekleştirildiği olay, bize Hala Sultan'la bütünleştirip yaşamımıza nüfuz etmiştir. Bunun da kökeni deniz değil midir? Küfavül-biha (denizler kitabı), muhtevasında Kuzey Afrika, Akdeniz adaları deniz savaşlarını ve fetihlerini içeriyor. Piri Reis'in ceylan derisi üzerindeki dünya haritasında bugün dahi bilinmeyen gerçekler yansıtılmıştır. Piri Reis bir denizci-dir.

Tanrı, kâinatı 4 unsur üzerine yaratmıştır. Tümüne anasır-ı erbaa denir. Bunlar; su, hava, ateş ve topraktır. Su, unsurunun taksiminde; denizler, okyanuslar başta gelir. Nuh'un Gemisi, denizlerle olan macerası, gemisinden dışarıya gönderdiği güvercinin bir zeytin dalı ile dönmesi ve barışa ışık tutması; açılan denizin bir adayı günışığına çıkarmasında değil midir?

Musa ve Firavun savaşında Kızıldeniz'de yaşanan med-cezir (gel-git) olayı bir deniz olayı değil midir? Yakın tarihimizdeki Tsunamiler ayrı bir örnektir.

Şarkılarımızda, güftelerimizde, terennülerimizle baştaçı değil midir?

Balık isteriz denizden, yüzme isteriz, denizde yüzeriz. Denizin masmavi görünümü, ufka uzanan çizgileri, kükreyen dalgaları, sahile vuran, yorulmayan dalgalar. Bunlar denizin bize yansıyan güzellikleri, denizin bize verileridir.

Deniz kıyısının, tarih ve ülke ekonomisine ne kadar katkı sağladığı da hepimizce malumdur. Arşimet'in Evrika - Evrika (buldum - buldum) diyerek hamamdan sıç-

raması olayının getirisi; suyun kaldırma gücünü saptayıp buna bağlı olarak denizde tekneler yüzdürülmesidir.

Kur'an-ı Kerim'in Rahman Suresi'nde deniz ile ilgili şu sözler yer almaktadır: "Merace'l-bahreyni yeltekiyân", "iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir." Cebelitarık Boğazı'nda yaşanan deniz olayları denizin bize gösterdiği mucizelerdir.

Denizden su içilmez. Denizde gark olunur (denizde boğulur, denizde batılır). Denize bağlı olarak oluşturulan güç, deniz gücü; bahriye, taht-ül bahir deniz ayrı bir dünyadır. Deniz canlılarının yaşam yerleri denizlerdir. Deniz dışındakiler, denizde yaşayamaz.

Kıbrıs'ta 1938 yılında Türklerin heyecan yaşadığı ve milli duyguların kamçılandığı tarihi bir olay yaşanmıştı.

Hamidiye kruvazörü (savaş gemisi), 20 Haziran 1938 tarihinde Kıbrıs'ı ziyaret etmişti. Mağusa Limanı'na uğradığı sırada, Bahriye'de okul gemisi olarak hizmetteydi. Ancak günlerce önceden bahriyeye ait geminin, Kıbrıs'a geleceği haberinin adada duyurulması üzerine, halkta büyük bir heyecan başlamıştı. Kıbrıs Türkü, o yıllarda İngiliz yönetiminde ve siyasi baskı altındaydı. Baskıların nedeni de, Rumların 1931 yılında İngilizlere karşı isyanı üzerine, Rumların yanında, olayla hiçbir ilgisi olmayan Türklere de birçok kısıtlamalar ve bayrak asma yasağı getirilmesiydi. Sonraki yıllarda yasaklar biraz yumuşatılmış ve Türk Bayrağı'nın sadece Cuma günleri minarelere asılmasına göz yumulmuştu.

Türkiye'den bahriye okul gemisinin 1938 yılında Kıbrıs'a ziyareti büyük bir olaydı. O günleri hatırlayan kişilerin anlattığına göre, Hamidiye'nin Mağusa Limanı'na geleceği gün eğer olanak olsaydı tüm Kıbrıs Türk halkı, 7'den 70'e Mağusa Limanı'nda hazır olurdu.

Kıbrıslı Türklere Hamidiye kruvazörünü görmek için Mağusa Limanı'na gidemeyenler çok üzülmişti. Hatta Hamidiye'nin, limana girişini izlemek isteyen bazı lise öğrencilerinin izinsiz olarak Mağusa'ya gitmeleri üzerine okul idaresi öğrencilere sert ihtarda bulunmuş ancak ceza vermemişti.

O günleri yaşayanların anlattığına göre, Mağusa surlarının limana bakan bölümlerinin üzeri hunca hunca doluydu. Karşılıycıların attığı sloganlardan bazıları, "Anavatan – Yaşasın Atatürk – Hoşgeldiniz – Yaşayın Varolun – Her Zaman Geliniz – Size Hasret Olduk" sözle-

riydi.

Mağusa rıhtımında Hamidiye'nin limana gelişine tanık olan Avukat Ahmet Mithat Berberoğlu, Hamidiye kruvazörünün limanda demirli bulunduğu sırada tanık olduğu olaya, Yeşilada Dergisi'nde "Bir Hatıra-Bayrağın Gölgesinde" başlıklı makalesinde şöyle yer verdi:

"Sene 1938... Haziran ayındayız. Bunaltıcı yaz sıcaklarının delikanlılık çağında yaşıyoruz. Kıbrıs Türkleri büyük bir heyecan içindedir. Adanın her köşesinden gelen genç dimağları çatısı altında toplayan biricik Türk Lisesi'nde de bir kaynaşma var. Kaza merkezlerinde, bilhassa Lefkoşa'daki kulüplerde hummalı hazırlıklar görünüyor.

Acaba bütün bu olağan üstü heyecanın, kaynaşmanın, faaliyetin sebebi ne idi?..

Her sene Haziran ayında, geçmişin derinliklerine biraz daha gömülen o heyecanlı günlerin tatlı ve acı hatıraları tazelenmektedir. Günlerden beri söylenti halinde kulaktan kulağa dolaşan bir haber katilemişti; Türk deniz filosuna mensup Hamidiye harp gemisi Mağusa limanını ziyaret edecekti.

Türk topraklarının çelikten bir kalesi halinde deniz üstünde seyreden Hamidiye harp gemisinin Kıbrıs'ı ziyareti, Türk cemaati için sonsuz bir heyecan ve sevinç kaynağı olmuştu. Binlerce Kıbrıslı Türk, hem Türk donanmasının bir temsilcisi olan gemiyi hürmetle selâmlamak, hem de Anavatandan getirilmiş bir bardak su içebilmek veya Anavatan havasının temas ettiği yerlere ellerini yahut yüzünü sürebilmek için Mağusa'ya akın ediyordu.

Senelerdir Türk'ün ay-yıldızlı bayrağını görmemiş, olan Türk cemaati için, geminin şerefli bayrağını doya doya seyredebilmek, kaçınılmaz bir fırsat doğmuştu. Gemi Mağusa limanına girip rıhtıma yaklaştıkça halkın heyecan ve sevinci artıyor, sabırsızlanan halk gemiye doğru yaptığı ileri hareketlerle denizin mevcudiyetini unutuyor gibiydi. Artık şu'ur değil, kitle ruhu hakimdi; bir yandan sevinç çılgınlıkları, diğer yandan izdihamın yarattığı gürültü liman rıhtımlarında bir mahşer manzarası yaratmıştı.

Herkes bir an evvel gemiye el sürmek, onun toplarına sarılarak bol bol gözyaşı akıtmak kaptanın ellerini öpmek, gemideki anavatanın cesur evlâtlariyle hasbihal etmek için can atıyordu.

Birdenbire köpürerek yatağına sığamayan ırmaklar gibi çoşan halkın kontrolü hemen hemen imkânsız bir hal almıştı.

Geminin rıhtıma dayanması ile halkın gemiye hücum etmesi bir oldu. Zaten muhtemel kazalara meydan vermemek için, halkın kolaylıkla ve vakit kaybetmeden gemiyi ziyaret edebilmesini sağlayacak tedbirler alınmıştı.

Gemiye girenler nerdeyse birbirlerini çiğniyeceklerdi; köylerden gelenlerin beraberlerinde kurbanlık kuzular, koçlar ve çeşitli hediyeler getirdiği görülüyordu, Hamineler, büyük babalar, Türkiye'deki evlâtlarının veya torunlarının askerliğe ait resimlerini de getirmeği unutmamışlardı. Gemideki subaylara göstererek onları tanıyıp tanımadıklarını soracak ve selâm göndereceklerdi.

Bütün gemi bir anda dolmuştu. Rıhtımda kalanlar büyük bir telâş içinde idiler. Ya gemiye girebilmek fırsatını kaçırmırlarsa... Gemidekiler sanki ne olur, hazır gemiye girmişken hareket “ediveriniz, de hep beraber Anavatana kavuşalım” der gibi, yaşlı gözleriyle kaptan ve subaylara bakıyordu.

Gemiye girenler, teker teker, büyük kurtarıcı Atatürk'ün gemideki büstü önünde saygı ile eğildikten sonra kış tarafta devamlı ve büyük bir kalabalık halinde toplanmışlardı. Kadın, erkek, genç ihtiyar toplu olarak hasretini çektikleri şerefli Türk bayrağının Kıbrıs limanında dalgalanmasını büyük bir gururla seyrediyordu. Kimi ihtiyar ellerini havaya kaldırmış dua ediyor, anneler ise sevinçten yaşaran gözlerini kurularken Tanrıya şükrediyordu.

Bir aralık küçük bir sandalın içinde birkaç kişilik bir grubun gemiyi dolaştıktan sonra kış tarafta muayyen bir yerde tutunmaya gayret ettiği görüldü. Gemidekilerin orada neye dolaştıklarını sorması ürerine, sandalın küreklerini idare eden geniş omuzlu, iri gözlü esmer bir genç gür sesiyle,

- Kaç yıldır Anavatana hasret çektik, şimdi fırsat bulmuşken birkaç saat olsun bayrağımızın gölgesinde yaşamağa gayret ediyoruz! dedi.

Sandal, gemideki Türk bayrağının denize düşen gölgesinde dolaştı ve güneş ufukta kayboluncaya kadar bayrağın gölgesinden ayrılmadı.”

O günkü karşılayıcılar arasında bulunan ve henüz 8 yaşında olan Türkolog - Araştırmacı-Yazar Harid Fedai'nin verdiği bilgiye göre rıhtımda mahşeri kalabalık

arasında bulunan, heyecandan ve izdihamdan denize düşenler de vardı.

Hamidiye hakkında Ergin Birinci'nin “M. Necati Özkan (1899-1970)” isimli eserinde şu bilgiler anlatılmaktadır:

“Hamidiye Kruvazörü, Osmanlı savaş gemilerinden olup 2. Adülhamit zamanında İngiltere'den satın alındı. 3805 tonluk 22.2 mil süratinde bir kruvazördü. Önceleri adı Abdulhamit iken sonra HAMİDİYE olarak değiştirildi.

1908 yılından sonra, Osmanlı Donanması'nda önemli işler gördü. Sısam Adası İsyanı'nın bastırılmasında etkili oldu. 31 Mart olayında, hareket ordusuna katılan donanma birlikleri arasındaydı. Akdeniz donanma tatbikatına katıldı.

Balkan Savaşı yıllarında, İstanbul'un Bulgarlar'a karşı savunulmasında büyük yararlılık gösterdi. Bu arada Karadeniz'e çıktığı bir sırada Bulgar torpidoları tarafından yaralandı. Onarıldıktan sonra Çanakkale Boğazı'nda. İmroz ve Bozcaada dolaylarında Yunan harp gemilerine karşı koydu.

1912'de Rauf Orbay (Hüseyin Rauf Orbay) kumandasında Akdeniz'de çeşitli savaşlara katıldı. Yunan limanlarını bombaladı. Yaptığı başarılı akınlarla barışın imzalanmasına yardımcı oldu. Mondoros Mütarekesi'nden sonra Haliç'e çekildi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilânından sonra tekrar önem kazandı. Kumandan gemisi görevini yaptı. Manevralara katıldı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk deniz okulu olarak tarihe geçti.

Uzun süre hatıra olarak korunan HAMİDİYE ZIRHLISI, 10 Eylül 1964'te hurdacılara satıldı...

Sağladığı başarılarla halk arasında efsaneleşen HAMİDİYE ZIRHLISI için 1 Şubat 1915'te tunçtan bir de madalya çıkarıldı. Hamidiye Madalyası olarak adlandırılan madalyanın bir yüzünde padişah tuğrası, diğer yüzünde ise Hamidiye'nin resmi vardı.

Hamidiye kruvazörü ile ilgili bu bilgiyi verdikten sonra, 20 Haziran 1938 Pazartesi günü Kıbrıs'ın Mağusa Limanı'na gelişini, Türk denizcilerinin Kıbrıslı Türkler ve hatta Rumlar tarafından karşılanışını ve adamızda geçirdiği unutulmaz günleri, elimizdeki belgelerden yararlanarak aktarmaya çalışıyoruz.

Söz gazetesi, Hamidiye'nin Kıbrıs'ı ziyareti ile ilgili

haberi şu şekilde veriyordu:

“HAMİDİYE GELİYOR- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin ilk deniz okulu Hamidiye zırhlısı önümüzdeki Pazartesi günü Mağusa limanında bulunacaktır.

Avukat Bay M. Zekâ'nın gazetemize vaki olan beyanatından anlaşılıyor ki Mağusa'da Hamidiye subaylarını karşılamak ve ağırlamak için esaslı tertibat alınmıştır.

Öğrendiğimize göre Türkiye Konsolosu Türk denizcileri şerefine Lefkoşa'da 200 kişilik bir ziyafet verecektir. Bu ziyafette Hamidiye bandosu hazır bulundurulacak ve türlü havalar çalarak ziyafete iştirak edenleri eğlendirecektir.”

Söz, aynı günkü sayısında “ŞİMENDİFER İDARE-Sİ'NİN BİR LÜTUFKÂRLIĞI” başlığı altında Hamidiye'nin Kıbrıs'ı ziyareti ile ilgili başka bir habere de yer veriyor ve şunları duyuruyordu:

"Memnuniyetle öğreniyoruz ki, Şimendifer İdaresi, Türkiye'nin mektep gemisi Hamidiye'nin Mağusa'da bulunacağı günler için Lefkoşa'dan Mağusa'ya günde iki defa tren işletecek ve Mağusa'ya gitmek isteyenlere büyük kolaylık gösterecektir."

Babalarımızın ve o günleri yaşayan atalarımızın anlattığına göre Hamidiye'yi karşılamak için Dip Baf'tan, Dipkarpaz'a kadar binlerce Türk Mağusa'ya akın etmiş ve gemide görevli Türk subaylarına ve diğer personele büyük tezahüratta bulunulmuştur.

Hamidiye Zırhlısı'nın, Mağusa ziyaretini de içine alan AKDENİZ SEYAHATI'ne İstanbul'dan hareketle 11 Haziran 1938'de İskenderiye Limanı'na uğramış, orada 3 gün kaldıktan sonra Hayfa'ya geçmiş ve Mağusa'dan sonra ise Hatay'ın İskenderun Limanı'na demir atmıştı...

Hamidiye'ye İskenderun'da büyük bir karşılama programı uygulanmıştır.

Hamidiye'nin programı ile ilgili haberler gazetelerde yer almaktaydı.

Haber şöyledir:

"Mağusa 20 Haziran 1938

Türkiye'nin Deniz Okulu Hamidiye Zırhlısı bugün öğleden sonra limanımıza geliyor.

Burada alınan tertibata göre kasabamızda Türk Ocağı, Belediye İdaresi ve İngiliz Kulübü tarafından Türk denizcileri şerefine ziyafetler verilecektir.

Gazeteler, Hamidiye'nin gelişi ile çarşının canlandığını ve iyi bir alışveriş yapıldığına da işaret edilmektedir.

"Hamidiye'nin iki gün kadar Mağusa'da bulunuşunun ticaret aleminde canlı hareketler yapılmasına yardım ettiği ve bez ve kazmir ticarethanelerinde 7-8 yüz liralık bir alışveriş olduğu" yazılmaktadır.. .

20-22 Haziran 1938'de Mağusa Limanı'nı ziyaret eden okul gemisi Hamidiye'nin karşılanması milliyetçi gösterilere neden olmuş ve limanda "Anavatan" "Yaşasın Atatürk" sloganları ile sevgi gösterilerinde bulunulmuştur...

İngiliz Valisi, 24 Haziran 1938 tarihli bir raporunda, bu durumu İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'na rapor etmiş ve SÖZ ve SES gazetelerinin milliyetçi yayımlar yaptığını bildirmiştir.”

Bu raporda ayrıca 5000 kişilik bir kalabalığın "Yaşasın Atatürk" diye bağırıldığı ve ziyaretçilerin gemiye çıkıp ziyarette buldukları belirtilmiştir.

O günleri yaşayanların anlattığına göre Necati Özkan, Hamidiye Zırhlısı'nı karşılamaya götürdüğü kasaplara verdiği direktif doğrultusunda, kasaplar vapur limana demir atar atmaz, ceplerinde özel olarak buldukları bıçaklarla, kalabalığın önüne gerilen halatları keserek, polis kordonunu yarmışlar ve "Yaşasın Türkiye, yaşasın Atatürk" sesleriyle Hamidiye'ye tırmanarak okul gemisini gezmişlerdir.

Yine Necati Bey'e yakın kişilerin anlattığına göre Necati Özkan, Hamidiye'nin Mağusa Limanı'na demir attığı günün akşamı da gemi kaptanı Albay Necati Özdeniz ve bahriyeliler onuruna Lefkoşa'da Rum kesiminin ortasında olan Lefkoşa Belediye binasında yemekli bir resepsiyon vermiştir.

Necati Özkan bu kez de önceden bir plân yapmıştır. Resepsiyonda bir konuşma yapar. Konuşması esnasında hazırladığı plân gereği verdiği talimat uyarınca Bayraktar Burcu'ndaki gibi belediye binasının bulunduğu burçta göndere Türk Bayrağı'nı çektirir. O zaman bayrak çekmek yasaktır. Ama yarattığı bu emrivaki karşısında sömürgecilerin de yapabilecek bir şeyleri kalmamıştır.”

Hamidiye'nin Kıbrıs ziyareti Rumca gazetelerinin de gündeminde yer almıştı. “Esperini”de yayınlanan Rumca bir şiirin çevirisi:

“HOŞGELDİNİZ

Hoş geldiniz arkadaşlar!
Bize saadet getirdiniz
Nasıl oldu, böyle ansızın
Bizi aklınıza getirdiniz;
Hangi rüzgâr esiverdi
Görelim diye, bize geldiniz.
Size çelenkler takalım,
Birlikte yiyip içelim
Hoş geldiniz arkadaşlar!...
Davul zurna çalınacak
Adanın bir ucundan öbürüne duyulacak
Sizi selâmlamak ve karşılamak için
Bu andaki ferahımız
Yazı ile anlatılmaz
Şimdi ki beraberiz
Ve içimizdesiniz.

Hoş geldiniz arkadaşlar !...
Bizim mavi sularımızda
En hakiki dost ve sevgililersiniz
Bizim öz yurdumuzda
Bugünkü gelişinizi
Memleketimize onur verişinizi
Bundan dolayı bayram ediyoruz.

Hoşgeldiniz arkadaşlar!...
Bu güzel adamızda
Aramızda çok kalmasanız da
Bizim öz yurdumuzda
Gelip sizi gördük diye
En sempatik bir sevinçle
Gönüllerimiz taşmakta,

Hoş geldiniz arkadaşlar!...
Safalar getirdiniz
Şimdi sizi görünce
Ve siz de bizi tanıyınca;
Buradan çıkıp gidince
Yurdunuza ulaşınca
Bizden selâm götürünüz
Atatürk'e sununuz..."

RUMCA YAYIN YAPAN ELEFTHERÍA GAZETE-
Sİ'NİN VERDİĞİ HABER

Geçen günden beri Mağusa limanında bulunmakta olan Türk deniz okulu HAMİDİYE subaylarının dün Lefkoşa'yı ziyaretleri münasebetiyle Türk halkının yaptığı kabul resmi görülecek bir şeydi.

Türk deniz askeri ve subayları ile bando takımı Mağusa'dan hareketle ö.s. 4.30 (16.30)'da Lefkoşa'ya gelmişlerdir.

Lefkoşa'daki şimendifer istasyonunda daha saat 1.00 (13.00) olmadan binlerce Türk birikmiş ve gelecek Türk deniz askerlerini selâmlamak için kızıl güneş içinde saatlerce beklemişlerdir.

Tren hattının her iki yanı, Kaymaklı köyüne kadar uzayıp giden raylar etrafında, yani bir millik mesafe içerisinde Kıbrıslı Türkler etten bir duvar oluşturmuşlardır.

Bu halk kitlesi, güneşin kavurucu sıcaklığı altında sabır ve metanetle, gelecek misafirleri alkışlamayı beklemiştir.

Polis Müfettişi Mustafa Şevki Efendi'nin idaresi altında bulunan bir polis müfrezesi, elele vererek bir kordon kurmuş ve halkın raylara yaklaşmalarını önlemeğe çalışmıştır...

Saat 4.25'te yüksek ağaçlara ve ambar binalarına çıkıp yer alabilen gözcüler, trenin gelmekte olduğunu haber vermişlerdi.

O anda düzen bozulmuş, kurulan kordon çözülmüş ve halk rayların üzerine kadar yığılmıştır...

Tren, istasyona girince, halk coşkunu bir heyecan ve sevgi ile vagonlara saldırmış, gelen deniz askerlerini kucaklayıp öpmeğe başlamıştır.

Kardeş Ocağı'ndan gelen bir heyet, misafirleri otomobillere alarak, kulübe götürmüş ve orada pek hareketli bir surette karşılanmışlardır.

LÜTFİ KÂMİL ANLAR'DAN HAMİDİYE ANISI

1917 Leymosun doğumlu olan ve 1938 yılında Leymosun'da yaşayan Lütfi Kamil Anlar'ın Hamidiye anısı:

"Hamidiye'nin Mağusa'ya geleceğini öğrenince, Leymosun Türkleri çok sevinmişti. Biz de bahriyelileri görme sevincine katılmak amacıyla, Mağusa'ya götürülmek için taksici bir Rumla anlaştık. Hamidiye'nin geleceği gün Lârnaka üzerinden Mağusa'ya gitmek için hareket ettik. Yolda, aynı amaçla Mağusa'ya giden birçok araç vardı ve birbirimizle yolda sanki yarış halindeydik. Hatta bizim şoför arabasının benzin pedaline son haline kadar basar ve

‘bu kuduzda başka çekmez’ diye çok kez söylenirdi.”

1949 yılında Çorum Milletvekili olan Hasane Ilgaz ile Türkiye öğretmen kafesi de İskenderun’dan hareketle, Kıbrıs’ı deniz yoluyla ziyaret etmişlerdi. Türkiye’ye dönüşlerinde Hasane Ilgaz yayınladığı “Kıbrıs Notları” adlı eserinde anlattığı Larnaka’ya yapılan deniz yolculuğu, edebiyat yanında belgesellik özelliği de taşımakta, o günlerin deniz yolculuğuna ışık tutmaktadır. Aktarıyoruz:

“DUMLUPINAR VAPURU’NDA - Tenzilâtli güverte biletleriyle vapura girilmiş, her arkadaş kendisine bir yer hazırlamağa koyulmuştu. Tentelerle kapatılarak muhafaza edilmiş olan güvertede âdetâ gecekondular kurulmuştu. Rüzgârın gelmek ihtimali olan cepheler bavullar, çantalar ve sepetlerle müstahkem bir mevki gibi örülmüş, elbiseler, mantolar asılmış, termoslar, su şişeleri, yiyecek paketleri yerlerini almıştı.

Herkes o kadar neşeli idi ki grup grup birbirimize yapılan misafirliklerde ev sahibi durumunda olanlar, çikolata, şeker, yemiş, hattâ kahve ikramları yapıyor, bantlar ve yerlere serilmiş örtüler misafir gelenlere ikram ediliyordu.

Vapur yolculuğu da tren yolcuğu gibi çok neşeli ve canlı geçti. Herkes şahsî meziyetlerini ortaya koyarak birbirini eğlendirmekten zevk duyuyor, uyumak kimsenin hatırına gelmiyordu. Hafif bir rüzgârın okşayıcı dalgaları insanın bütün vücudunu sarıyor, Akdenizin kendine hâs olan mavi renkleri, küçük dalga çırpıntıları, mehtabın suyun üzerindeki titremeleri, insanın gözlerini kamaştırıyor, herkes bu müstesna geceyi doya doya, kana kana seyretmek istiyordu. Bu arada marşları, şarkıları, monologları dinlemeğe gelen Dumlupınar kaptanı sayın Necati’den yolculuk ve Larnaka için bilgiler toplama işi de ihmal edilmiyordu.

İskenderun’dan 170 mil uzakta olan Larnaka’yı 17 saat sonra gördük. Yaklaştıkça güzelleşen bu liman tertemiz büyük binalarıyla derhal dikkatimizi çekti. Motörlerle bizi karşılamağa gelen Kıbrıs Türk öğretmenleriyle tanışma merasiminden sonra birbirimizle kucaklaştık. Güvertede karşılıklı konuşmalar oldu. Biraz sonra bu misafir seven meslek arkadaşlarımızın nezareti altında motörlerle sahile çıktık.

Yüzlerce vatandaşın “hoş geldiniz!” sadaları ve çeşitli sevgi tezahürleri arasında, güçlkle kendimize yer aç-

arak gümrük memurlarının bulunduğu mahalle gelebildik. Buraları şanlı bayraklarımızla süslenmişti.

Göz yaşlarımızı içimize sindire sindire çantalarımızın muayenesini bekledik ve bir köşede durduk.

Halbuki gümrük memurları bize büyük kolaylık göstermiş, ve yalnız bir tek sorudan ibaret olan arama işini şöylece tamamlamıştı:

- Bavullarda, çantalarda yaş meyvanız var mı?. Hep beraber cevap verdik: Hayır yok...

İşte o kadar... Herkes ödenmesi lâzım olan gümrük ücretini ödemiş ve çantasını hamala vererek işini bitirmişti.”

31 Ağustos 1945 tarihli Halkın Sesi gazetesinde Dr. Fazıl Küçük’ün Aksu Vapuru ile ilgili yayımlanan yazısı:

“AKSU VAPURU’NDA... - Saat 11 buçuk Larnaka Limanı’ndayız. Ufuktan dumanlar görünüyor. Her geçen dakika gözlerimiz önüne çelik bir tekneyi biraz daha yaklaştırıyor ve arka tarafında dalgalanan al sancağı biraz daha iyi fark ediyorduk.

Saat tam 12’de demirini atan Türk vapurunun güvertesindeyiz. Beyazlara bürünmüş, tunç yüzü genç zabıterlerle karşı karşıya bulunuyoruz. Takdim ediliyor... Tanışıyoruz... Henüz 35 yaşını dolduran Adnan Bey birinci kaptan ve yine aynı seneler içinde olduğunu tahmin ettiğimiz Cevdet Bey ikinci kaptan...

Birbirimizi sevip anlaşmamıza birkaç dakika kâfi gelmiştir. Artık daha açık bir lisan ve kalple konuşabiliyoruz. Etrafımız genç zabıterlerle sarılmıştı. Onların delaletiyle lüks salonlara çekiliyor ve nefis Türk sigaraları ile buz gibi taş delen sularını midelerimize bol bol indiriyorduk.

Bu çok kısa zamanda ne kadarda samimi olmuş, birbirimizi anlamış idik... Genç Cumhuriyetin bu genç evlâtları ne kadar cana yakın, ne kadar sevimli simalar idi...

Öten beriden konuşuyor, gülüşüyoruz, Türk varlığının his edildiği bu güzel adaya gelmelerinden hepsi memnun... Her vakit ve daima limanlarımıza uğramalarını bizden daha fazla özleyen denizcilerle durmadan çene çalıyoruz.

Çok sempatik birinci ve ikinci kaptanların terbiye ve nezaketi önünde herkes hayran...

Artık yemek vakti gelmiş, beyaz örtüler ve vazolarla süslenen tertemiz yemek salonunda yine sevimli kaptan-

ların etrafında toplanmış idik. Soğuk, Türk mamulâtı buralar ve onların acılığını giderecek olan ördövrlerle midelerimizin kapılarını açıyoruz. Bunun arkasına nefis pirinç pilâvı... Bu biraz daha iştahımızı kabartmış gibi idi. Mideler başka şeyler daha bekliyordu. Salon kadar temiz kıyafetli garsonlar bu defa da porselen tabaklar içine yerleştirilmiş rostolarla yanımıza yaklaşıyor, artık mideler kapılarını kapamak üzere... Fakat görünen bezelyeye de yer vermemek olmuyor ki... Hele bunların hepsinin üzerinde durmak isteyen ve şimdiye kadar itiraf ederim ki, ne Avrupa ve ne de Ankara ve İstanbul'un hiçbir lokantasında tatmağa muvaffak olmadığım buzlu müteaddit meyvelerden ve Antepfıstığının koku saçan kompostosunu da bitirdikten sonra kolanları birkaç santimetre gevşetmiş ve kahvelerimizi de Türk sigaralarının refakatinde içmiş bulunuyorduk...

Lárnaka'nın sahildeki cehennemi sıcaklığını, bu lüks Türk vapurunda, bizim mahallimizde hiç de hissetmiyor ve aksine olarak temiz ve serin deniz havası vücudumuzu okşuyor ve karanın terletici sıcaklarını unutturuyordu.

İstanbul ve Ankara semalarının temiz havasını adeta güverteden teneffüs ediyor ve Türk Cumhuriyetinin genç nesli arasında esen samimiyet bağlarını buradan tamıyla hissediyor bir vaziyette idik.

Ufkun sisleri nazarlarımızı biraz daha uzaklara ulaştırmaktan bizi menediyor gibi idi. Artık vapurun her tarafında serbestçe dolaşan ve adanın 4 köşesinden küme küme akın eden köylü, şehirli Türk çocukları ile meraklı ecnebler vapuru doldurmuştu.

Her kafilenin önünde genç bir Türk zabiti rehberlik ediyor ve her Türk'ün göğsünü gururla kabartacak Akdeniz'in mavi sularına gölge veren al sancağın nasıl dalgalandığına seyrediliyordu.

Düşünüyorum. Bizim için ne bahtiyarlıktır ki asırlarca Barbarosların hâkimiyeti altında kalan bu deniz, bugün tekrar olarak çok sevdiği al sancağına kavuşmuş oluyor. Bu ne büyük gündür ki, sahillerde esen sıcak rüzgâr tek bir ağacın yaprağını harekete getirmezken denizin rüzgârları Türk sancağını biraz daha harekete getiriyor, biraz daha hasretini çektiği mavi sulara ninni söylemesine yardım ediyordu.

Görüyordum, sabahleyin dalgalı, oynak sular artık susmuş, uykusuna dalmış bir çocuk vaziyeti almıştı. Lárnaka'nın daimi kucaklaşan bu afacan suları artık yorul-

muş gibi derin bir istirahata çekilmişti. Güya güzel sancağın daha serbest dalgalanmasını, daha asude uzaklara renk vermesine müsaade eder gibi idi. Denizin her tarafı sessiz, yalnız vapurun içi Türkçe seslerle, sabahın doğmasını haber veren kuşların çıkardığı şakrak sesler kadar kaynaşıp duruyor ve bize yeni ve daha mesut günlerin doğacağını müjdeliyordu.

Bu 6 saat ne kadar da çabuk geçmişti. Hudut ve mesafesi mahdut bir güvertede dakikalar, nasıl azgın azgın bir nehrin suları gibi çabuk akıp gidiyordu. Haberimiz olmuyordu.

Dalmıştım. Uzaklardan görünen “dumanlı dağları” seyrediyordum.

Oradan gelen temiz ve serin rüzgârlarla ciğerlerimi biraz daha fazla doldurmak, biraz daha yorgun vücudumu dinlendirmek istiyordum. Bütün bu tatlı hülyalar içinde yaşarken hafif bir elin dirseğine dokunduğunu hissettim. Başımı çevirdim. Yine aynı tebensümle karşımda Cevdet Bey'i gördüm. Allaha ısmarladık dedi, köprüye çıkıyorum hareket zamanı gelmiştir. Gözlerimiz adeta yaşarmış bir vaziyette el ele verirken, iki vücuttan çıkan elektrik, bir sevgi huzmesi kalplerimize kadar gidiyor ve bu ayrılıktan duyduğumuz acı ve kederin derecesini biraz daha arttırıyordu.

Birkaç dakika daha geçti. Trablus'a yol alan “Aksu'ya son bir sevgi ile baktık. Akdeniz'in mavi sularına pembe bir gölge veren şanlı Türk bayrağını bir kere daha selamladık. Genç Türk bahriyelisi önünde hürmetle bir kere daha eğilerek Lárnaka sahillerine yorgun ve titrek bacaklarımızı atabildik.

25 sene evvel çamurlar içinde parçalanan bu güzel bayrağımızın uçsuz denizlerde dalgalandığını görmekle duyduğumuz sevinci, nasıl ve ne suretle ifade edebileceğimizi bilmiyorum.

Genç Cumhuriyetin kısa bir zamanda Akdeniz'de tekrar hâkim bir mevkie girmeğe muvaffak olması hiç şüphesizdir ki Büyük Atanın, İsmet İnönü, Şükrü Saraçoğlu'nun ölmez eserlerinden biridir. Bunu tarih hiç şüphesizdir ki daima övecek ve Türk Milleti büyüklerinin başardığı bu emsalsiz işlerle daima gurur ve sevinç duyacaktır. Yaşasın genç Türk Cumhuriyeti yaşasın genç Türk Bahriyelileri...”

Fazıl Küçük'ün "Fırtınalar" başlıklı yazısında Koalisyon hükümetlerine uyumlu çalışmalarını konusunda önerilerde bulunurken denizlerdeki fırtınaları örnek gösteriyordu.

"FIRTINALAR - Kış kapılarımızı çalıyor. Denizlerde, karalarda fırtınalar seyahata çıkmak zorunda kalanları korkutacak kadar sert esmeye başladı. Son iki gün denizlerin altını üstüne getirmiş, yolcu vapurlarını limanlara hapsedmiş, uçak seferleri aksamış, karada yürüyen arabaların önüne kırılan ağaçlar birikmiş, büyük bir huzursuzluk yaratılmış idi ise de, nihayet hızını almış, hayat normale dönmüştür,

Bizim bir de, 'siyasî havamız' vardır. 981'lerden başlayan fırtına her ne kadar zaman ve zaman şiddetini kaybetmiş ise de, tam bir sükûnet haline gelmiş değildir. Birkaç ay kendimizi huzur içinde hisseder gibi olmuşsak da, uzun zaman devam edememiş, birden bire yine değişmiş, toplumu düşündürecek kadar bozulmuştur."

DENİZLE İLGİLİ MANİLERİMİZ

Halkbilimci Oğuz Yorgancıoğlu'nun "Kıbrıs Türk Folkloru'ndan Derlemeler - Maniler" adlı eserinden denizle ilgili manileri alıntı yaptık:

Gemi geçer engini
Ara da bul dengini
Aslan sütü içip de
Aslan sanma gendini

Gemi geçer engini
Ara da bul dengini
Duydum beni onuttun
Tavlayınca zengini

Gemi geldi dayandı
Başdan başa boyandı
Hayatı altüst oldu
Ondan sonra uyandı

Gemi geldi, durdu mu?
İşeleye vurdu mu?
Yâr beni brağıp gitmiş,
Benden güzel buldu mu?

Gemi gelir dayanır
Al gannara boyanır
On beş günnük evliyim
Buna can mı dayanır ?

Gemi göründü başdan
Yâr geliyor savaştan
Bir evlendim olmadı,
Evleneceğim başdan

Geminin ambarına
Mum yakdım şamdanına
Anne beni evlendir
Hacılar Bayramı'na
Geminin direğine
El verdim küreğine
Bende merak yoğudu
Sen godun yüreğine

Geminin tahdasına
Mum yakdım ortasına
Ana beni evlendir
Bayramın haftasına

Deniz dalgasız olmaz
Kapu halkasız olmaz
Ben müfdüye danışdım
Gızlar, gocasız olmaz

Denizde gezen gemi
Beni da gezdir e mi?
Yolcular arasından
Seçeyim sevdiğimi

Denize dalacağım
Bir balık alacağım
Başındaki aqlımı
Bilesin, alacağım

Denizin dibi oyuk
Üstünde gezer gayık
Güzellik sarhoşuyum
Bir gün gezemem ayık

Denizin gumu olsam
Balığın pulu olsam
Yârim gelse ikânsa
Her yanına dolansam.

Denizin ortasında
Yıkandım kurnasında
Benim bir yârim vardır
Kıbrıs'ın ortasında

Denizlerden garadan
Yâr gelir Angara'dan
Dutan gözden saklasın
Seni bana Yaradan
Vapur denizi yarar
Sevda yolunu arar
Çok nazlanma sevdiğim
Çok nâz, sevdaya zarar

Vapur denizde gider
Gün gelir yolu biter
Limana varana dek
Sevda gözümde tüter

Vapur geliyor tamam
Aman sevdiğim aman
Tayfalar yakışıklı
Kapdanı da bir tamam

Vapurun kışındayım
Deryalar içindeyim
Anne beni vurdular
Al gannar içindeyim

ŞİİRLER

Şair Selma Saygın'ın 1953 yılında vatan olarak gördüğü Türkiye'ye hasret duygularını yazdığı şiirde belirtmişti. 1974'de de Türk askerinin Kıbrıs'a gelişinden sonra "Bir Rüzgar Esti Denizden" şiiriyle de Türkiye'ye kavuştuğunu vurgulamıştı.

HASRET

Bir rüzgâr esse denizden
Bir rüzgâr esse

Serin serin
Haber getirse senden
Seni getirse

Bir kuru daldır gözümde firkat
Yaprağa hasret
Bahara hasret
Kucak kucak
Sepet sepet ızdırap
Bir sevgili, bir aşık'ım
Ezelden beri
Vatana hasret
Yarına hasret

Dağ başı duman
Yollar duman
Kıbrıs duman
Duman, duman, gözlerim duman
Bir kuş var çırpınır vatandan ayrı
Bir kuş var çırpınır yarından ayrı
Hasretle yanan, yanan

Acı acı uzar bulut
Kara kara tüter duman
Sende iman
Bende iman
Vatan vatan artar iman

Bir rüzgâr esse denizden
Bir rüzgâr esse
Serin serin
Haber getirse senden
VATANIM
Seni getirse...
1953

BİR RÜZGÂR ESTİ DENİZDEN

Bir rüzgâr esti
Serin serin
Haber getirdi senden
VATANIM
Seni getirdi...
1974

**Hamidiye Gemisinin 20 Haziran 1938
Mağusa Limanı'na girişi
(Altay Sayıl Koleksiyonu)**

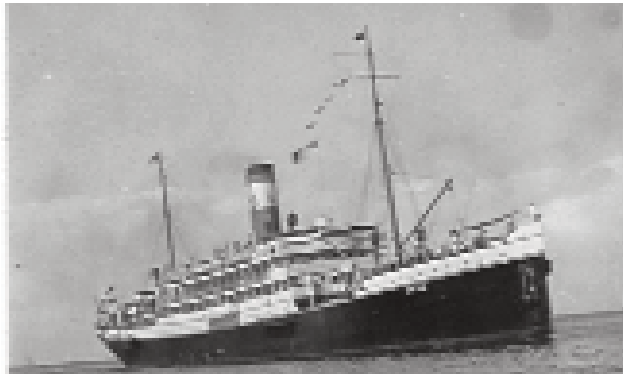
**Hamidiye Gemisi, Mağusa Limanı'nda.
20 Haziran 1938
(Altay Sayıl Koleksiyonu)**

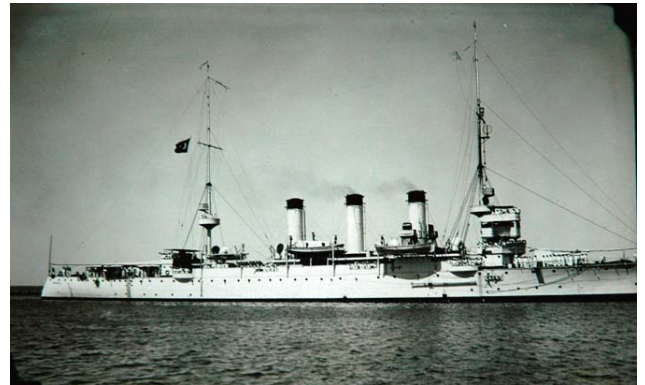
**Hamidiye personeli Kardeş Ocağında.
21 Haaziran 1938 (Ergin Birinci Koleksiyonu)**

Savarona Gemisi Mağusa Limanında

**Aksu Vapurunu Lârnaka Limanı'nda
(Nazif Bozatalı Koleksiyonu)**

**Mağusa Limanı'nda (Altay Sayıl Koleksiyonu)
Hamidiye Gemisi, Mağusa Limanı'nda. 20 Haz. 1938**

21 Haziran 1938 tarihi akşamı, Kardeş Ocağı ve diğer ilgililerin davetlisi olarak Lefkoşa'ya gelen Hamidiye subayları yazlık bir sinemada onurlarına verilen yemekte Lefkoşahlılarla görülmektedir.

21 Haziran 1938 tarihi akşamı düzenlenen yemekten başka bir görünüm.

KIBRIS'TA PİTHKİAVLİ FLÜTÜ
Morfolojisi ve Yapımı
THE PITHKİAVLİ FLUTE IN CYPRUS:
Morphology and Construction

*Türkçeye Çevirenler: Engin ANIL,
Arda Kuran*

Elli MICHAEL*

Kıbrıslı Türklerin yaygın olarak kullandığı zurna dışında, “*pithkiavli*” Kıbrıslıların tek geleneksel nefesli çalgısıdır. Coğunlukla çobanlar tarafından boş zamanlarında ve hayvanların otlanma saatlerinde çalınan bir çalgıdır. *Pithkiavli* sözcüğünün anlamı halk müzisyenleri tarafından bilinmemektedir, ancak bununla ilgili etimolojik olarak en uygun açıklama Pieris Zarmas² tarafından yapılmıştır.

Enver Kavaz, musician from Dali

With the exception of the zurna (used exclusively by Turkish-Cypriots), the flute *pithkiavli* is the only traditional wind instrument of the Cypriots. It has been mainly - but not exclusively - played by the shepherds during their leisure time or while their animals were grazing. The meaning of this instrument's name is unknown to folk musicians.

Zarmas'a göre, bu isim çocuk ve flüt kelimelerinin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Bu nedenle savını “bu alet başlangıçta çocuklar tarafından kullanılıyordu” diye sürdürür. Bugün sahip olduğumuz kaynaklarla Zarmas'ın ileri sürdüğü köken ve kullanım ile ilgili bilgileri ıspatlamak mümkün değildir ancak bunlar kabul edilebilir önerilerdir. Kıbrıslı Türkler (özellikle Rumca bilenler) bu çalgı için *pithkiavli* adını kullanırlar. *Kaval* (*Gaval*) ve daha düşük oranda *Dillidüdük* (dille çalınan boru) sözcükleri bu çalgı için, özellikle Kıbrıslı Türk araştırmacılar tarafından kullanılan isimlerdir. Kemanın (ki tamamen ithal bir çalgıdır) dışında hem Kıbrıslı Türkler hem de Kıbrıslı Rumlar tarafından farklılık göstermeksizin en yaygın biçimde kullanılan yerli çalgı *pithkiavli* (*dillidüdük*) dir. Üstelik *dambuça* ile birlikte

The only possible etymology of it is given by Pieris Zarmas². He argues that *pithkiavli*(*n*) (*πιδκιάβλι*[*v*]) derives from the word *παιδίαβλος* (*παιδί* ‘child’ + *αβλος* ‘flute’) Thus, he continues, this instrument was initially used by children. From our contemporary standpoint, neither the etymology nor the use of the instrument that Zarmas suggests can be proven; they are both acceptable as propositions however. Turkish-Cypriots, particularly those who can speak Greek, use the same name for this instrument. *Kaval* (*Gaval*) or, in a lesser extend, *dilli düdük* (=whistle with a tongue, probably meaning duct) are also used, especially by the Turkish-Cypriot researchers. Other than the violin - which is in any case imported - the *pithkiavli* is the only native musical instrument used to a considerable degree by both Greek- and Turkish-Cypriots without any differentiation. More-

**Ethnomusicologist*

üretimi ve kullanımı tamamen adada yer almış, dış ülkelere ithal edilmemiştir.

Morfolojik olarak, “*pithkiavlí*”, içte bir diğer kamış bulunduran ve *fipple* olarak bilinen ve “*recorder*” ile “*flageolet*” in da dahil olduğu uçtan üflelemeli flütler kategorisine girmektedir. “*Fipple*” borunun üst kısmından digdörtgensel olarak kesilmiş ve hilâl biçiminde bir rüzgâr yönü oluşturan tahta tapayı anlatmaktadır. Kıbrıslı *dillidüdük* yapımcıları bu kısma “*pinna*” veya Yunanca’dan gelme “*tapa*” kelimesini karşılık olarak kullanmaktadır. Bu tip aynı guruptan olan müzik aletlerinin özelliği kamışın üst kısımlarına doğru ön kısmında tapaya çok yakın / teyet hava yolunun devamını sağlayan tabanı keskin bir kenar yaratmak üzere eğilmiş dikdörtgenimsi / karemsi bir pencerenin bulunmasıdır. Kıbrıslılar buna “*shelion*”i veya “*helidoni*”³ derken organolojistler buna *ağız*⁴ demektedirler. Müzik aletinin boru kısmında bir adet başparmak ve altı adet de diğer parmaklar için delik bulunmaktadır. Bu delikler ya keskin bir bıçak ya da kızgın bir demir çubukla açılmaktadır.

AĞIZ BÖLÜMÜNÜN PARÇALARI

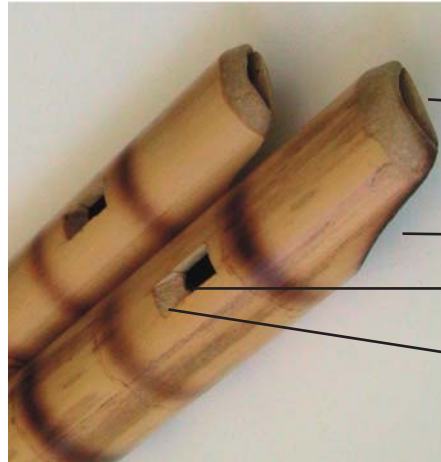
Windway: Üfleme yeri

Beak: gaga (ağız kısmı)

Lip: Dudak

Bevel:Eğim

Aletin esas kısmı kamıştan yapılmış iki ucu açık silindirik bir borudur. Boyu kamışın iki boğumu arasındaki uzunluktur. Kullanılan kamış Kıbrıs’ta ve genellikle tüm Akdeniz ülkelerinde bataklık ve dere yataklarında yetişen türdür (*arundo donax*). Büyük miktarlarda ve kolaylıkla bulunmasına rağmen değişikliğe direnç gösteren fiziksel özellikleri el yapımı ürünlerin şekil ve biçimlerini önemli ölçüde etkiler.

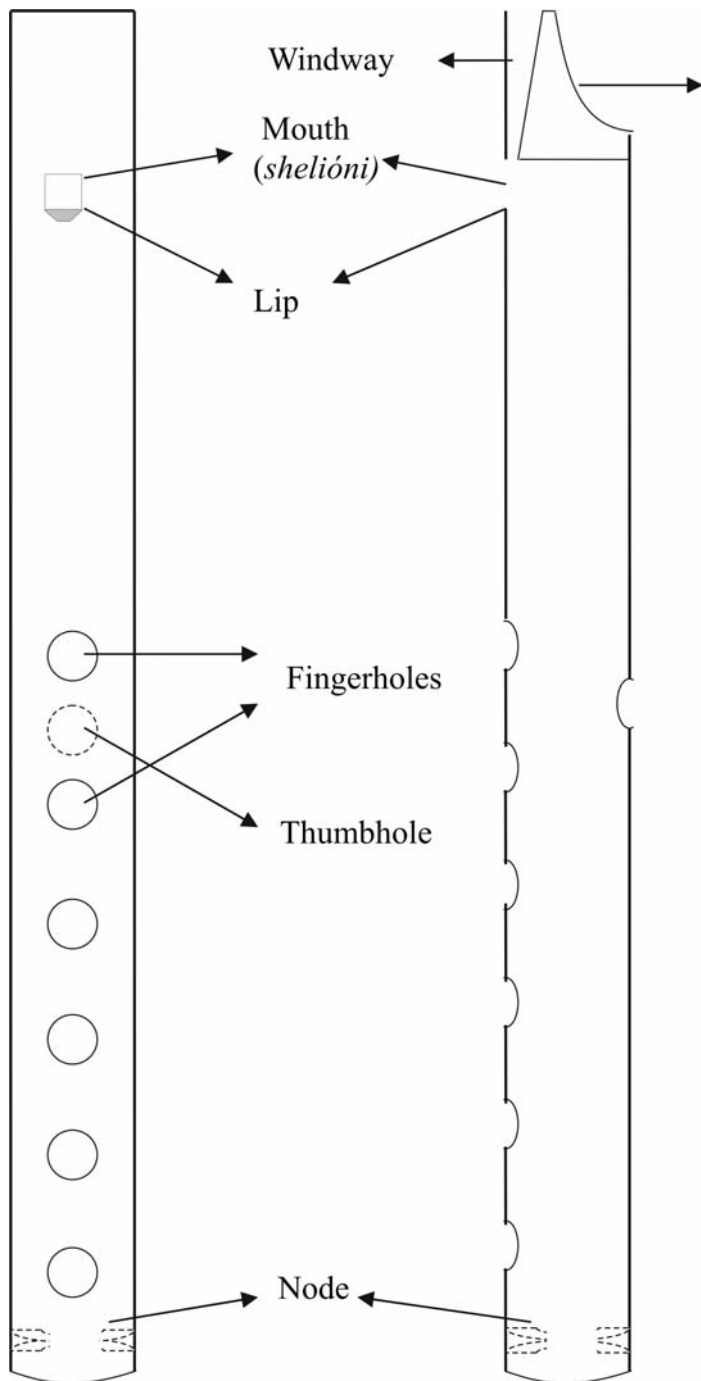
The parts of the mouthpiece

over, together with the frame drum *dambuchiá*, it is probably the only indigenous instrument, its construction and practice having evolved directly on the island and not imported from neighbouring countries.

◆◆◆

Morphologically, the *pithkiávli* falls into the category of end-blown flutes with internal duct, also known as fipple flutes, to which the recorder and the flageolet also belong. The word ‘fipple’ refers to the wooden plug which is inserted into the diagonally cut upper end of the pipe forming a crescentic windway. The Cypriot *pithkiávli*-makers tend to call this block *pinna* or use the Greek equivalent term *tapa*. A unique feature of this family of instruments is the rectangular or square window-like aperture cut on the front of the pipe, immediately adjacent to the plug and in continuation to the windway, the base of which is bevelled so as to produce a sharp edge. The Cypriots call this opening *shelióni* or *helidóni*³, while organologists use the word ‘mouth’⁴. The pipe of the instrument is further equipped with usually six fingerholes and one thumbhole, which are opened with the help of either a sharp knife or a hot iron rod.

The main body of the instrument consists of a cylindrical pipe open at both ends, normally the length between two nodes from a single piece of reed. The type of reed used (*arundo donax*) grows everywhere in Cyprus as well as all Mediterranean regions, especially close to marshes and on riversides. Despite the fact that it can be found easily and in large quantities, its physical characteristics, which bear resistance to change, significantly influence the form and the shape of man-made objects. Since it can-

Frontal and cross-sectional view of the pithkiávli and naming of its parts

Tahta ve kil kadar kolay şekillendirilememesinden dolayı flütlerin yapısından kaynaklanan bazı sınırlamalar çıkardığı sesi etkiler. Kamışın boyu ve çapı veya duvarlarının kalınlığı doğal yapısına bağlıdır ve elle değiştirilemez. Kamış bulmakta zorlanan bazı müzikçiler flüt yapımında plastik borular kullanabilirler (elektrikçilerin kullandığı borular). Plastik dayanıklılık ve renk tonu olarak kamış için uygun bir alternatiftir. Ancak hemen hemen her müzisyenin hemfikir olduğu bir dezavantajı vardır: Plastik flüt, çalgıcının nefesinden oluşan nemi kamış kadar iyi ememediğinden dolayı uzun süreli çalınmaz. İçinde biriken nemden dolayı sesi kısılır.

Yazılı kaynaklar *kavalın* geçmişte nadiren akbabanın kanat kemiğinden yapıldığını göstermektedir. Bu gelenek şimdilerde terkedilmiştir ancak böyle bir kemik flüt örneği ve daha başka halk çalgıları Lefkoşa'daki Halk Sanatları müzesinde sergilenmektedir. Bunun yanında bazı yapımcılar bambu ve alüminyum gibi maddelerle kavalı modernize etmeye çalışmışlardır. Tahtadan kaval yapan kimse bilinmemektedir.

Kaval yapılacak kamışın alt uçtaki boğumu olduğu gibi kalırken üst boğum kesilip bir açıklık oluşturulur. Daha sonra buradan içeriye blok yerleştirilir. Alt boğum daha sonra oyularak boru açılır. Alttaki boğumun tamamen değil de kısmen kesilmesinin nedeni büyük bir ihtimalle ses tonu kalitesindeki farktır. Ayrıca bu teknik havanın tüpün altından kolaylıkla çıkmasını engellediğinden silindire üfleme daha az yorucu olmaktadır.

Kaval yapımı için boğumlar arası mesafesi uzun olan kamışlar aranıp bulunmalıdır. Normal uzunluk bir ayak veya 13 inç veya 30 santimdir. Buna rağmen daha uzun veya daha kısa kamışlardan oluşan kavallar vardır. Kavalın toplam boyu 27 cm ile 38 cm arasında değişebilir. Bazı müzisyenler uzun, orta ve küçük boydaki flütleri tanımlamak için sırasıyla *kapatiko*, *meziko* ve *psilariko* sözcüklerini kullanırlar. *Kapatiko*'nun sesi derin ve kaba, *meziko* orta ayarda ama yüksek seslidir. *Psilariko* ise oldukça yüksek tonda ses verir.

Müziğin *tonik*'i (üretilen en düşük tonlu ses) kamışın boyu ile ilgilidir. Kamış uzadık sonra temel ses de o derece düşük olacaktır; bununla ters olarak kamış

not be as easily reshaped as other materials, such as wood or clay, some restrictions exist on the construction of flutes (i.e. the length and the diameter of the cane or the thickness of the wall are naturally given and cannot be manually altered), which also affect their sound. Many musicians might also use plastic pipes – like those used by electricians for securing wires – to make their flutes, apparently when having difficulties in procuring canes. Plastic is considered a suitable substitute for reed since it produces a similar tone colour and it is more durable. However, every musician agrees on one distinct disadvantage: since it does not absorb the moisture caused by the player's breath, like reed does, it prevents one from playing for a long period of time. Moisture accumulates inside the pipe and the sound is thus muted. Written sources mention that in rare cases the *pithkiávli* was made of a vulture's wing bone⁵. This custom is not practised anymore, but an example of such a bone flute can be seen in the Museum of Folk Arts in Nicosia together with other folk instruments. Other than that, some makers have tried fashioning *pithkiávlia* from any material they could find in their way, such as bamboo or aluminium pipes. Nobody is known to have made or seen a *pithkiávli* from wood.

When making a *pithkiávli*, the cane should be cut in such a way that one node remains intact on the bottom end, while the top end remains open with the node being cut away so that the block can later be inserted. The node which remains attached on the reed will then be bored, in order for an open pipe to be created. The reason for leaving the lower end of the tube only partially open and not cutting away the node completely probably lies in the difference in tone quality. Moreover, this technique prevents the air from escaping too freely from the end of the tube and blowing into the cylinder becomes less tiring.

For making a *pithkiávli*, reeds with a long inter-node length must be searched for. The normal length of this distance should be about one foot, i.e. around thirteen inches or thirty centimetres, although *pithkiávlia* with a shorter or longer cane may be found. The overall length of a *pithkiávli* might thus vary from 27cm to 38cm. Some musicians use the terms *kabátiko*, *méziko* and *psilárikio* to describe flutes of a long, medium, and small size respectively and of a specific sound quality. *Kabátiko* has a deep and coarse sound, *méziko* is medium tuned with a rather high voice, while *psilárikio* plays in a very high tone area.

ufaldıkça kavalın sesi daha yüksek tonda olacaktır. Kamışın ön tarafında açılmış olan delikler kapanıp açıldıkça değişik notalar üretilmiş olur. Birçok kavalda parmakla kapatılıp açılan – yedi notalı gam üretmeye yeterli olan – eşit büyüklükte 6 delik bulunur. Yine de 7 delikli kavallar bulmak mümkündür. 5 delikli kaval da olabileceğine inandığım halde böylesi bir kavala daha rastlamadım. Her flütün arka kısmında, belirli tonları çıkarmaya ve sesi kontrol etmeye yarayan, başparmak aracılığıyla kapatılıp açılan bir delik daha bulunmaktadır.

Parmak ile kapatılıp açılan boşlukları delmek kavalda gerekli olan gamın notalarını belirleyeceği için çok önemli bir adımdır. Söyleşi yapılan kaval yapımcılarının hiçbiri ses perde ayarı için gerek elektronik gerekse başka bir alet kullanmamaktadır. Dahası kavalın son tonlaması diye bir endişe yoktur. Amatör müzik aletçisinin mükemmel tonajlı bir müzik aleti üretme gibi bir düşüncesi yoktur. Kavalı rastgele tonlanmış olacaktır. Esas ton da kamışın uzunluğu ile ilgilidir ve notaların belirli bir perdesi yoktur. Müzikçinin esas isteği, istediği parçaları çalabilmesi için gerekli olan notaları üretebileceği, hemen hemen doğruya yakın bir ölçekte çalan bir müzik aleti yapmaktır. Yapımda oluşacak olan bir hata aleti çalarken onun tarafından giderilecektir. Bu anlamda dilli düdüğün üstündeki parmakların yerleştirileceği deliklerin yerlerinin belirlenmesi tamamıyla müzisyenin o deliklere kolaylıkla yetişmesini sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Bu nedenle deliklerin yerleri eşitlik ilkesi çerçevesinde belirlenmektedir. Buna göre de tüm delikler birbirinden hemen hemen aynı uzaklıkta olmalıdır. İlk delik genellikle kamışın ortasına açılır. Başparmağın yerleşeceği arkadaki delik ise başparmağın doğal olarak duracağı yerdirdir ki bu da genellikle ön taraftaki iki deliğin arasındadır.

Block (pinna) –dil – kuru silindirik defne (*arodafni* veya *aroamna*) veya zakkum ağacı (*nerium oleander*) 6 dalından yapılmaktadır. Bu dil borunun köşegen olarak kesilmiş baş tarafından içine kuş gagası oluşturacak bir şekilde sıkıca yerleştirilir. Bu dilin bir kısmı tabanda bir meyil oluşturacak şekilde diklemesine hafifçe kesilir. Dil, borunun içine yerleştirilince bu yüzey ile borunun iç tarafı arasında genişlik gittikçe kaybolur. Bu “*rüzgâry-*

The tonic of the instrument (i.e. the lowest tone produced) is defined by the length of the cane. The longer the pipe, the lower the fundamental tone of the instrument will be; conversely, the shorter the length of the pipe, the higher the flute will be tuned. By opening and closing the holes which are bored on the frontal side of the cane different notes are produced. Most *pithkiávli* have six fingerholes of equal size – the number which is needed for playing a seven-note scale - but it is not unusual to find some with seven. Although I was assured that a *pithkiávli* with five fingerholes is also possible, I could not find enough evidence to support it. Each flute has a thumbhole at the rear which helps to produce some tones and control the sound.

Boring the fingerholes is a very critical step, since their place determines the notes of the fundamental scale of the *pithkiávli*. None of the makers interviewed uses an electric tuner or any other device for controlling the pitch of each note. What is more, no concern has been observed on the flute’s final tuning. The amateur instrument maker does not think of making a perfectly intonated instrument. His *pithkiávli* will be randomly tuned – the fundamental tone depending primarily in the length of the pipe – while each note might have no absolute pitch. The main concern of the musician is how to produce an approximate scale that will allow him to produce the tones he needs for playing the melodies he wants. Any shortcomings on the construction of his instrument will be overcome by him during playing. Since he usually plays alone anyway, he will never need to tune his *pithkiávli* in a way to match with any other instruments. The decisive factor in choosing the place on the pipe where the fingerholes should be bored is therefore the ease with which the musician can reach them while playing. For this reason, they go by the principle of equidistance; this means that all holes should be in equal or almost equal distance from one another, the first one usually placed in the centre of the cane. The thumbhole is normally made where the thumb naturally falls - usually right between the two frontal fingerholes.

A block (the *pinna*) made of a cylindrical piece of dry *arodáfni* or *aroamna*, i.e. oleander wood (*nerium oleander*)⁶, is firmly fitted into the pipe at the head of the instrument, which is cut diagonally so as to form a ‘beak’. A piece of the block is removed vertically so that a flat surface with a slight gradient is created at its base. When the block is inserted into the pipe a crescent space is formed between this surface and the inner wall of the tube,

olu” olarak adlandırılan ve aleti çalanın nefesini tübe (boruya) gönderen geçittir. Dilin üstündeki eğim hava yolunun çalanın ağzına ulaşmasını sağlar.

Shelioni tapanın hemen altında dillidüdüğün ön sıradaki deliklerinin sırasında üst tarafta keskin bir bıçak ile kesilmiş olan dikdörtgen veya kare şeklinde bir penceredir. Bu delik sesin üretilmesinin başlangıç yeri olduğu için önemlidir. Nefes, çalanın ağzından çıkıp dilin aralık bıraktığı dar geçitten geçip *shelioniye (ağıza)* ulaşır. Dudağın sert kısmıyla bastırıp üfleyince nefesin bir kısmı dışa kaçıp bir kısmı da borunun içerisine giderken bu hava akımı borunun iç taraflarına çarpıp akseder ve titreşen bir ses sütunu oluşturur.

Making the opening of the holes with a knife

Türk *dillidüdük* yapımcılarına göre yapım sürecinin en önemli kısmı güzel bir ses çıkması için tapaya uyumlu bir *shelioni* yapılmasıdır. Eğer bu iki parça başarılı bir şekilde üretilmezse düdük “ötmeyecektir” (*den moloa*). Üfleme yerinin, *shelioni*'nin keskin kısmına yönlendirilmesi için tapanın ustalık ve beceriyle şekillendirilmesi gerekmektedir. Müzik aletlerinin mükemmelliğiyle öğrenen *dillidüdük* yapımcıları kaval yapımında en önemli şeyin “*pinna*” ve “*shelioni*”nin yapımı olduğunu belirtirler.

the width of which gradually diminishes. This is the ‘windway’ – the passage that leads the player’s breath into the tube. The bend on the face of the block is responsible for leading the air stream directly into the mouth (*shelioni*).

The *shelioni* is a rectangular or square opening cut with a sharp knife immediately below the plug and straight opposite the row of the fingerholes on the front side of the pipe. This aperture is of great importance since it initiates the sound production. When the breath from the player’s mouth passes through the slit left after the insertion of the block, it is directed towards the opening of the *shelioni*. When striking the sharp edge of the lip, part of the air escapes from the mouth while the rest moves into the tube, reflecting off the walls and creating a vibrating air column thus producing the sound.

Boring the holes with a hot iron rod

All *pithkiávli*-makers agree that the most important part of the construction procedure is how to make the *shelioni* in accordance with the plug so that a nice sound is produced. If these two parts are not successfully made, then the *pithkiávli* will not ‘confess’ (*den moloá*). Special artistry and wood-cutting skills must be employed in order to shape the plug in such a way so that the opening of the windway created leads directly to the sharp edge of the *shelioni* where the air stream must be directed. ‘Making the *pinna* and the *shelioni* is the greatest art of the *pithkiávli*’ said those who, proud of their own instruments, believe themselves to be good authorities on the construction

Dillidüdüğe bazen, sesin kalitesini hiçbir şekilde etkilemeyen süslemeler de yapılmaktadır. Müzikerler bazen isimlerinin baş harflerini *dillidüdüğe* yakarak yazırlar. Bazen belirli bir desen vermek için bıçaklarıyla üzerini oyarlar, yanık izinin kalması için çıplak ateşe tutarlar. Bir diğer tartışılan yöntem de *dillidüdüğe* yılan derisinin geçirilmesidir. Engerek veya kırbaç yılanı öldürülüp derisi soyulduktan sonra kokusundan arındırmak için tuz ve sirke içerisine yatırılır. Bu deri *dillidüdüğe* geçirilince aletle adeta emişirler. Bu tamamıyla süsleme amacıyla yapılan bir işlemdir ve sesin kalitesini hiçbir şekilde etkilemez. Bu anlamda *dillidüdüğü* yılan derisiyle süslemek tamamıyla müzikerin estetiği ve çevre bilinci ile ilgili bir olaydır. Birçok müzisyen sürüngenlerin bu amaçla öldürülmesine karşı olmaları nedeniyle bu süsleme tarzını benimsemezler.

SÜSLEME RESİMLERİ

Her müziker, kendi estetik ve akustik anlayışına göre *dillidüdüğü* için bir aynı zamanda bir zanaatçıdır da. *Dillidüdüğü* yapısı hakkında kolektif bir farkındalık olsa da her müzisyen kendi aletini meydana getirmek için kendi metodunu izlemektedir.

Dillidüdüğü yapısını nesilden nesile sözlü olarak aktarılmaktadır. Birçok *dillidüdüğü* yapımcısı gençliklerinde *dillidüdüğü* yapımının beceri ve sırrını öğrenmek için ihtiyar çobanların *dillidüdüğü* yaptıkları ve sürülerini otlattıkları yerleri sıklıkla ziyaret ettiklerini anlatırlar. Gördüklerini taklit ederek bu

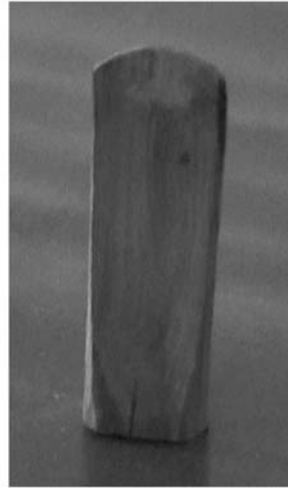
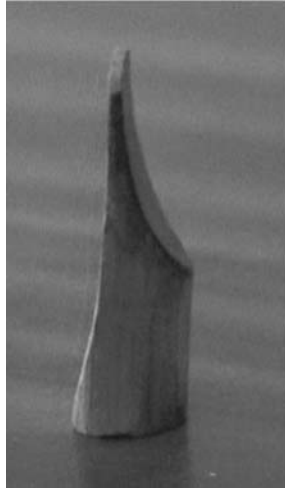
process.

Sometimes the *pithkiavli* might have some kind of decoration, which however does not influence the sound production at all. Musicians might engrave or burn their initials on their instrument, use a knife to create a typical incised design, singe spots with a hot rod iron or hold the flute over a naked flame so that the burn is imprinted on the cane. A rather controversial way of decorating the *pithkiavli* is by passing it through a snakeskin. After

killing a snake such as a viper or a whip-snake and flaying it, the skin is left for some days in salt and vinegar to dry out and get rid of its nasty smell. When the flute is inserted into the skin, the two materials fuse. The purpose of this method is purely ornamental and does not influence the musical function of the instrument at all. For this reason, the decision to use a snakeskin is up to the musicians' aesthetics and environmental consciousness. Many musicians disagree with this practice because they consider it unnecessary and cruel to the reptiles.

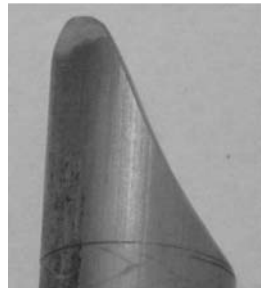
Each musician is also a craftsman, making his own *pithkiavli*, according to his aesthetics and personal acoustical taste. Despite a collective awareness about the structure of the *pithkiavli*, each maker follows his own path in bringing his instrument in that specific form. Though a general pattern is followed by every maker, each might diverge from it on several details, making his method of construction individual.

The basic way of making a *pithkiavli* is mainly orally transmitted. Most makers explain how when they were young they used to frequent

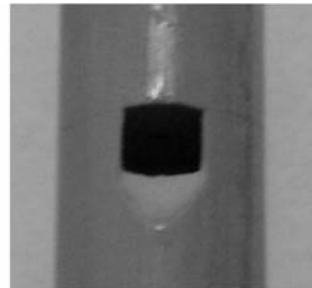

Christos Kyprianou tarafından yapılmış olan *Pinna*'nın (dilin) profilden ve önden görünüşü.

Profile and frontal view of a *pinna* made by Christos Kyprianou

The 'beak'

The mouth 'shelióni'

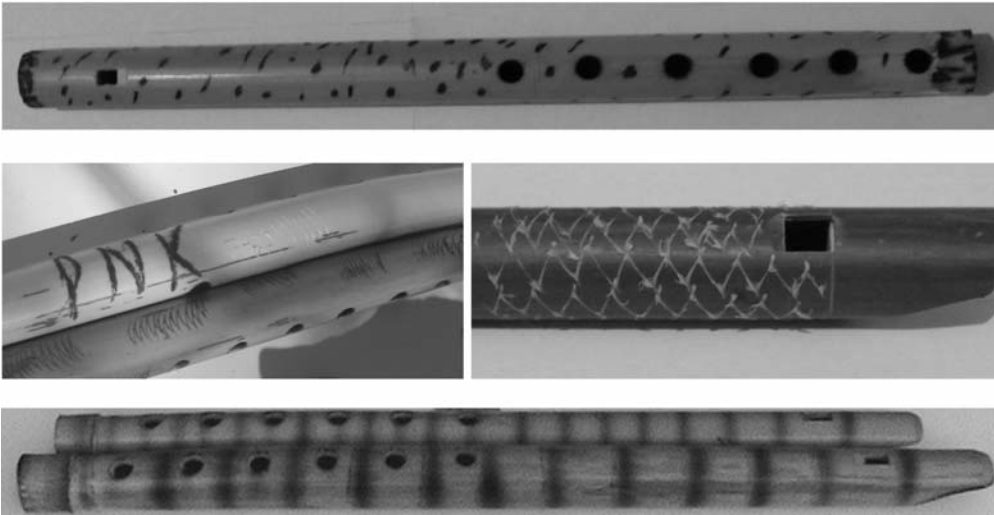
aleti yapmaya ilk başladıklarında ne kadar acemi olduklarını ama yapa boza, deneme-yanılma yoluyla hem göz hem de ses açısından en iyi neticeyi alana kadar nasıl ulaştıklarını anlatırlar. Geleneksel dillidüdük yapımcısının bu işte ne matematiksel hesabı ne de teorik plânlamaları vardır. Onlar, müzik aletlerinin her bir parçasını ya gözlemlene ya da basit ölçümlere dayanan ve uzun yılların verdiği deneyimleri neticesinde yaparlar.

Kıbrıs dillidüdüğüne benzer başka müzik aletleri Akdeniz, Orta Doğu hatta daha ötelede ama değişik hamadeler kullanılarak yapılmaktadır. Ben burada Kıbrıs'a kültürel olarak diğer ülkelerden daha yakın olan Yunanistan ve Türkiye'deki benzerlerinden bahsedeceğim. Yunanistan'da bu tip bir düdük Ege Adalarında kullanılan *souravli* denilen flüt çeşididir. Morfolojik olarak Kıbrıs dilli düdüğüne benzemekte olan bu müzik aleti ufak varyasyonlarla farklılık göstermektedir. Türkiye'de yaygın olan olarak boru şeklinde var olan ve dilli kaval, dilli düdük, hatta çoban düdüğü olarak adlandırılan düdükler genellikle çam, erik ağacı, şeftali ağacı odunlarından yapılmaktadır. Kamıştan yapılan ve dilli kamış kavalı veya kamış düdüğü gibi düdüklerden, Laurence Picken'in anılmaya değer olan "Türkiye'nin Müzik Aletleri" isimli kitabında bahsedilmiş olsa da, kitap bunların yerel olarak nasıl kullanıldıkları veya nasıl yapıldıkları konusunda bilgi

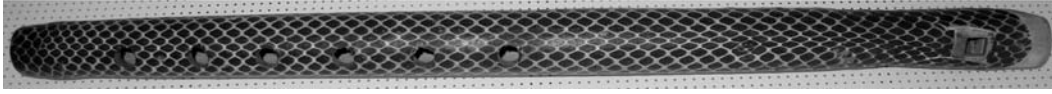
places where older shepherds made their instruments – mostly in the field while the flock grazed – so that they could watch the various phases of construction and 'pick up the secrets' of the trade. Then they would imitate what they had observed, in the beginning somewhat awkwardly, proceeding by trial and error until their ears and eyes were satisfied that the best result had been achieved. No traditional craftsman uses any mathematical calculations or theoretical projections; they all make every part of their instrument by judging with the eye or using simplified ways of measuring, based on their long experience which has given them the ability to proceed empirically.

Other folk instruments similar to the Cypriot *pithkiavli* can be found throughout the Mediterranean and Middle Eastern cultures or even beyond, only with different materials. I shall mention here the analogous examples from Greece and Turkey – the two countries that are culturally closer to Cyprus than any other. In Greece, this type of flute is called the *souravli*⁷ and is mainly played in the Aegean islands. It is morphologically similar to the *pithkiavli*, with minor local variations. The widespread Turkish duct flutes - generally called *dilli kaval*, *dilli düdük* or even *coban düdüğü* (shepherd's flute) – are usually made of different kinds of wood, like pine, plum wood, apricot tree etc. The existence of reed flutes, called *dilli kamış kavalı* or *kamış düdüğü* (*kamış* = reed) is mentioned in Laurence Picken's memorable work 'Folk Musical Instruments of Turkey'. However, no information

Different types of decoration

A pithkiavli decorated with snakeskin

içermemektedir. Bu flüt, köken olarak Türkiye'nin güneyindeki Hatay⁵ bölgesinden çıktığı görünse de Türkiye'nin her tarafında çocuk oyuncuğu olarak kullanılmaktadır. Yapı olarak Kıbrıs dillidüdüğüne çok benzeseler de deliklerin sayısı 2 ile 6 arasında değişmekte, "kamuş boğumu" boru boyunca çeşitli yerlerde olabilmekte, tüpün iç duvarı boyunca bir yiv açılmakta ve havanın buradan çıkması sağlanıp tapa da değişik tahtalardan yapılmaktadır.

Dillidüdüğün nispeten basit yapısı ve diğer bölgelerdeki müzik aletlerinin değişik varyasyonlarının olması yanında, diğer benzer müzik aletlerinin evrimsel değişikliği onun Kıbrıs'ta icat edildiğini göstermektedir. Dillidüdüğü, yahut diğer adıyla *pithkiavli*'nin kültürel göç sonucu ve yer yer dolaşarak sonunda Kıbrıs'a varmış olması ihtimal dışı değildir, ancak yeterli kanıt bulunmadığı için bunu ihtimal ciddiye alınmaz.

DİP NOTLAR

¹ Bu makale "Kıbrıs'ta *Pithkiavli* Flütü" isimli bir "Uzmanlık Tezinden" bizzat yazar tarafından gerçekleştirilen Ağustos 2006'dan Ekim 2007'e kadar tüm Kıbrıs çapında sürdürülen etnomüzikolojik alan araştırmasından alıntıdır. (Berlin Özgür Üniversitesi, Ocak 2008). Araştırmamda kaynak olan kişiler –ki onlara çok şey borçluyum- Andreas Christakkos, Andreas Theodoulou, Charalambos Charalambous, Charalambos Dimosthenous, Christos Kyprianou, Enver Kavaz, Michailis Koulomis, PanagisKremmastos, Renos Ktoros, Rüstem Mustafa, Takis Efthymiou ve Yiannis Ttikis'tir.

² Zarmas, Pieris. 1993. *Piges tis Kypriakis Dimotikis Mousikis*, (Kıbrıs halk müziğinin kaynakları). Kutsal Kykkos Manastırı Araştırma Merkezi, Lefkoşa.

³ Helidoni Rumca'da sözlük anlamıyla "kırılancık" demektir. *Shelioni* sözcüğün Kıbrıslıca telâffuz şeklidir. Bazı yapımcılar *shelioni* isminin buna verilmesinin nedeninin tıpkı kırılancığın da *pithkiavli* gibi aynı yerden ses çıkarmasından olduğunu söylemektedir.

⁴ Bak. PICKEN, Laurence. 1975. *Türkiye Halk Müziği Çalgıları*. Oxford University Press Londra

could be found on their construction or local use. They appear to originate in the southern province of Hatay⁸, though they exist throughout Turkey, basically as children's toys. Although their structure is similar to that of the *pithkiavli*, they differ in several aspects: the number of their fingerholes can vary from two to six; the reed node is placed on variable positions on the length of the tube; a groove is cut away from the inner surface of the wall of the pipe to form the windway; and the plug is made from a different kind of wood⁹.

The relatively simple structure of the *pithkiavli* as well as the variations which are obvious in the instruments of other regions point to the fact that it must have originally been invented in Cyprus, parallel to the evolution of its foreign counterparts. A cultural migration of the instrument from one place to another cannot be completely ruled out, but cannot be seriously considered either, due to insufficient evidence.

END NOTES

¹ This article is an extract from a Magister dissertation entitled 'The *pithkiavli* flute in Cyprus' (Free University Berlin, January 2008), which was based on an ethnomusiological field research was conducted by the author from August 2006 until October 2007 all over Cyprus. The informants – to whom I am mostly indebted - included the following musicians: Andreas Christakkos, Andreas Theodoulou, Charalambos Charalambous, Charalambos Dimosthenous, Christos Kyprianou, Enver Kavaz, Michailis Koulomis, Panagis Kremmastos, Renos Ktoros, Restem Mustafa, Takis Efthymiou and Yiannis Ttikis.

² ZARMAS, Pieris. 1993. *Pigés tis Kypriakis Dimotikis Mousikis* (Sources of Cypriot folk music). Research Centre of the Holy Monastery of Kykkos, Nicosia

³ *Helidóni* in Greek literally means 'swallow', *shelióni* being just the Cypriot way of pronouncing the word. Some makers insist that *shelióni* got this name, because just like the swallow sings this is the part which makes the *pithkiavli* sound.

⁴ See PICKEN, Laurence. 1975. *Folk Musical Instruments of Turkey*. Oxford University Press, London

⁵ ANOYIANAKIS, Fivos. 1999 'Music in Cyprus' In: *Cyprus – Popular Music*. Peloponnesian Folklore Foun-

⁵ ANOYIANAKIS, Fivos. 1999 ‘Kıbrıs’ta Müzik’ In: *Kıbrıs – Halk. Müziği*. Peloponez Folklor Vakfı, pp. 14-21; XIOUTAS, Paulos. 1978. *Kypriaki Laografia ton Zoon*, (Cypriot Animal Folklore), Kıbrıs Araştırma Merkezi, Lefkoşa.

6 Teorik olarak diğer yumuşak dokulu odunlar da *pinna* yapımında kullanılacağı gibi tüm yapımcılar belki de sözlü bir gelenek olarak aktarıldığından dolayı ağı (zakkum) kullanmaktadırlar.

ation, pp. 14-21; XIOUTAS, Paulos. 1978. *Kypriaki Laografia ton Zoon* (Cypriot Animal Folklore), Cyprus Research Centre, Nicosia

- ⁶ Although theoretically other kinds of soft wood could also have been appropriate for making the *pinna*, all makers stick to oleander, probably due to oral tradition.
- ⁷ *Floyéra* is a similar type of flute in Greece, with the difference that it is ductless and has no mouth, i.e. the sound is produced from an open end by directing one’s breath appropriately. Despite this organological variation though, the terms *floyéra* and *sourávli* are used indiscriminately throughout Greece – a fact that might cause inconvenience. For more details on both instruments see ANOYIANAKIS, Fivos. 1979. *Greek Popular Musical Instruments*. National Bank of Greece, Athens:147-163
- ⁸ See ÜNGÖR, Ethem Ruhi. 1992. ‘Kıbrıs’ta Musiki’ (Music in Cyprus), In *Halkbilimi*, vol.28, pp.13-26; PICKEN *ibid.*
- ⁹ PICKEN *ibid.*, 425-471
-

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

İmbikle Gül Suyu Çıkartmak

Emine HÜR*

1- İmbik (İmbik)

2- Kokulu güller

3- Gül suyu çıkarmaya hazır imbik.

Bir düşündüm de; çiçeklerin kralı gülün, ağacındaki kibirli duruşu ve kişiyi binbir gece masallarına sürükleyen vazodaki albenisiyle insanları etkileyişi, geçmişin kim bilir ne kadar derinliklerinden gelmektedir. Sarayların has bahçelerinden tutun da evinde bir karış toprağı olan kulübede yaşayanlar bile bu çiçeğı bahçelerinde bulundurmaktan onur duyarlar. Tarihin her

devrinde saraylarda kraliçelere ve asalet şemsiyesi altındaki süzel kadınlara bir vesileyle sunulan rengarenk güllerin, gizli aşkların elinden melekler kadar güzel prenseslere tenhalarda, büyük bir aşkla sunuluşunu romanlarda okudukça ve filmlerde gördükçe uygulanmak elde değil. Saraylılardan bahsettimse kimseler gücenmesin. Sevilen her bayan sevenin kraliçesi ya da

prensesidir. Biliyorum ama saraylı olmak yine de bir başkadır.

Güllerin, Kıbrıslı olarak bizim yaşamımızda her zaman olacak olan başka bir değeri daha vardır; suları... Mevlitlerde, dinleyenlerin ellerine döktüğümüz ve ölenlerimizin ruhuna gönderdiğimiz, misafirlere güzel kokması için ikram ettiğimiz, en romantik olanı da (eskiden) evli bayanların yatağa girmeden önce göğüslerine, ak gerdanlarına ve vücutlarına sürdükleri gül suları... “Karnı tok sırtı bütün” insanoğlu fantazisini de yaşayacaktır doğal olarak.

Gül suyunu kullanmak güzeldir de, elde edilmesini biliyor muyuz? Merak edenlerin olduğunu düşünerek anemden öğrendiğim kadarıyla ilgilenenlerin bilgisine sunmayı bir görev bildim.

İnsanı kokusuyla büyüleyen güller sabahın erken saatlerinde çiğliken toplanıp bir seleye doldurulur. Yeteri kadar biriktikten sonra ya imbik ya da kalaylı bakır tencereler kullanılarak, işlem başlatılır. Şöyle ki; gül suyu imbikten elde edilecekse yıkanıp temizlenen imbiğe güller doldurulur. Bir ölçü güle bir ölçü su eklenip imbik kapatılır. Kapağın deposuna su konmadan önce kahve pişirilecekmiş gibi çok kısık ateşe oturtulur. Daha sonra depo su ile doldurulur. Şekil 3. Su ısınıp buharlaşmaya başladıktan sonra imbiğin ülüğünden damlayacak olan suyun birikmesi için altına bir kavanoz konur. Kapaktaki su ılıdıkça diğer ülükten boşaltılan yer-

ine hemen soğuk su doldurulur ve işlem 3-4 saat devam eder. 2-3 litre tatlı su alındıktan sonra işleme son verilir. Şekil 3. Elde edilen su gülün kokusunu içermektedir. Belli bir süre bekletildikten sonra kullanıma hazırdır.

Kokulu güllerden şurup da yapılmaktadır. İki litre kaynar suda bir gece bekletilen yetmiş seksen kadar gül ertesi gün süzülüp temizlenir. bir bardak suya bir bardak şeker formülü ile şurup hazırlanır. Bardaklara iki parmak kadar dökülen şurubun üzeri soğuk su ile doldurulup sevenlere ya da misafirlere ikram edilir. saf şurup olarak içildiği zaman kabızlık giderici bir özelliğe sahiptir. (izhal şeklinde)

Gül çiçeklerinden reçel de yapılır. Genelde tecrübe eller tarafından belli bir ölçü olmadan, tahminen yüz kadar gülün taç yapraklı bir litre kadar suda bir kilo kadar şeker ilavesiyle kısık ateşte yarım saat kadar kaynatılır. Soğuduktan sonra severek yenen bir reçel hazırlanmış olur.

Turunç çiçeklerinden ve güldamlaşı yaprak ve çiçeklerinden de çiçek suyu çıkarılır. Birbuçuk kilo çiçeğe 4-5 litre su ilave edilerek yapılır. En kokulu ve en makbul çiçek suyu turunç çiçeklerinden elde edilmektedir.

Çiçek suları, tatlılarda, makyaj temizliğinde ve mevlitlerde kullanılır. Cilde güzel bir koku ve yumuşaklık verir. Yazıma ninemin bir sözüyle son veriyorum; “Yüzünüze gözünüze gül suları serpilsin.”

1- Şemsiye kapaklı tencere.

2- Gülün ve çukur kabın yerleştirilişi.

3-Ocağa konmadan önce ağzı hamurla sıvanan tencere.

İmbik bulunmayan yerlerde eski bakır tencerelerde de çiçek suyu çıkarılabilir. Kalaylanmış tencereye güller yerleştirildikten sonra belli miktarda su konulup, tencerenin orta yerine de damıtma suyunun kapaktan süzülükten sonra toplanacağı çukur bir kap oturtulur. (Kurutulmuş güllerden de gülsuyu çıkarılabilir) Bakınız Şekil 2. Sonra kapak ters çevrilerek etrafı hamurla sıvanır. Hava alması böylece önlenen tencerenin kapağına hamura değmeyecek şekilde su doldurulup, kahvelik kadar çok az ateşe oturtularak üç dört saat devamlı olarak ılıyan su değiştirilir. Yapanın tecrübesine dayanarak işleme son verilir. Soğuyan tencerenin kapağındaki hamurlar çıkarılıp çukur kapta biriken çiçek suyu temiz ve kapaklı şişelere doldurularak serinyerde muhafaza edilir.

Not: Kalaylı bakır tencere, guzu tenceresini görüntüleri resimlemek amacıyla kapının önüne koymuştum. İşlemi yapmadan tencere çalındı, şok oldum. Çok üzüldüm ve kalaysız küçük tencere kullanmak zorunda kaldım.

HASDER'den Haberler

Hasan ABOHORLU*

HASDER BAŞKANI KANİ KANOL'UN KİTABI YAYINLANDI...

HASDER Başkanı Kani Kanol'un "Kıbrıs Halkdanslarının Yakın Geçmişi" isimli kitabı yayınlandı. 80'li yıllarda HAS-DER bünyesinde yürütülen köy araştırmalarında elde edilen bulguları kitap olarak yayınlayan HASDER Başkanı Kani Kanol, her gün yozlaşmakta olan Kıbrıslı kimliği ve kültürünü bilmek, korumak ve geliştirmenin kendini Kıbrıslı hisseden herkesin görevi olduğuna inanıyor.

Kitaba ulaşmak isteyen okuyucular, Halk Sanatları Enstitüsü (228 9020) veya HASDER Folklor Arşivi ve Kütüphanesi (227 0826) yanında Çocuk Kulübü Yöneticilerine de başvurabilirler.

HALK SANATLARI VAKFI, MÜTEVELLİ HEYETİ OLAĞAN TOPLANTISI 5 ŞUBAT'TA YAPILDI...

Halk Sanatları Vakfı (HASDER) Mütevelli Heyeti Toplantısı 5 Şubat 2007 akşamı HASDER Merkezinde yer aldı. Toplantıda, HASDER'in 2006 yılı içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetlerin raporu ve mali rapor sunularak, heyet üyeleriyle görüş alışverişlerinde bulunuldu. HASDER'in genel yapısıyla birlikte ayrıca HASDER'in 30. kuruluş yılı kapsamında yapılması düşünülen etkinliklerle ilgili üyelerin düşüncelerinin tartışıldığı toplantıda ortaya atılan önerilerin değerlendirilmesi kararlaştırıldı.

HASDER'DEN SOS ÇOCUK TERKİNİ ÖNLEME PROJESİ'NE KATKI...

HASDER Halk Sanatları Vakfı'nın SOS Çocukköyü Çocuk Terkini Önleme Projesi'ne katkıları devam ediyor. Proje kapsamında yer alan 7 anneye HASDER Halk Sanatları Enstitümüzde ücretsiz olarak eliş kursları ve-

rilmektedir. Ayrıca Çocuk Kulübünde 14 çocuk, Gençlik Kulübü ortaokul grubunda 4 gence de halk dansları eğitimi verilmektedir.

2006 yılı başı başlayan bu proje, çocuk terkinin önleme ve çocuk terki riski taşıyan aileleri sosyal yönden desteklemek ve bu aileleri yararlı bir şekilde topluma kazandırmayı amaçlamaktadır.

HASDER EKİBİ ULUSLARARASI ÇEVRE KONGRESİNDE GÖSTERİ YAPTI

Yakın Doğu Üniversitesi'nin düzenlediği "Çevre, Yaşam ve Sürdürülebilirlik" konulu Uluslararası Çevre Kongresi'nin kapanış günü olan 24 Şubat'ta YDÜ Atatürk Kültür Kongre Merkezi büyük salonunda düzenlenen gecede HASDER halkdansları ekibi gösteri sundu. L.T.B. Türk Halk Müziği Topluluğu'nun konserinin ardından sahneye çıkan HASDER ekibinin gösterisi kongreye katılan yabancı konukların Kıbrıs kültürü hakkında bilgi sahibi olmalarına katkıda bulunurken, özellikle Kartal ve Orak oyunları izleyenlerin büyük ilgisini çekti.

KOBİ CENTER HASDER'LE İŞBİRLİĞİ İLE EL İŞLERİ YARIŞMASI DÜZENLİYOR

Kobi Center'in organize ettiği El İşleri Yarışması HASDER ile işbirliği içerisinde gerçekleştiriliyor.

Seramik, ahşap oymacılığı, dokuma, nakış, örücülük ve farklı malzemelerden oluşacak ürünler olmak üzere toplam 6 kategoride gerçekleştirilecek olan yarışmada her kategori birincisi 1000 USD, ikincisi de 500 USD ödül alacak.

Yarışma şartnameleri HASDER Halk Sanatları Enstitüsü'nden ve Kobi Center'den alınabilir. Ürünler 11-14 Nisan 2007 tarihleri arasında Kobi Center'e teslim edilecek.

FOLK-DER'İN FUTBOL TURNUVASINDA HASDER İKİNCİ OLDU

Lefkoşa Folklor Derneği, FOLK-DER'in 10. kuruluş yılı nedeniyle 17 Şubat'ta düzenlediği halı saha futbol turnuvasına katılan HASDER takımı ikinci oldu. Turnuvada, yarı finalde Folk-Der'i 8-0 gibi farklı bir skorla geçen HASDER, finalde karşılaştığı TUFAD takımıyla çekişmeli geçen maçını, son dakikada yediği golle 6-5 kaybederek ikinci oldu. HASDER takımı oyuncuları Ahmet, Halil, Hasan, Özkan, Ferruh, Cem ve Mehmet sonuca üzülse de “önemli olan böylesi anlamlı bir etkinliğe katılmış olmaktır” diye duygularını dile getirdiler. HASDER Çocuk Kulübü olarak kendilerini kutlar başarılarının devamını dileriz...

HASDER'Lİ MINİKLER FOLK-DER'İN RESİM YAPMA ETKİNLİĞİNE KATILDILAR

Folk-Der'in 17 Mart'ta düzenlediği “Resim yapma etkinliği”ne HASDER Çocuk Kulübü'nden Minikler Grubu da katıldı. Lefkoşa Folklor Derneği'nin “10. Kuruluş Yılı” nedeniyle düzenlediği etkinlik Folk-Der'in lokalinde yer aldı. HASDER Çocuk Kulübü Minikler grubunun da katıldığı etkinlikte Minikler hem resim yaptılar hem de yüzlerini boyatarak eğlendiler.

HASDER ESTONYA'DA ATÖLYE ÇALIŞMASINA KATILDI

Estonya'nın Kohla Jarve kentinde 1-10 Mart tarihleri arasında düzenlenen atölye çalışmasında el yapımı sanatsal kağıt konusu işlendi. HASDER adına, Özkan Güler, Yücel Yazgın, Fatoş Yorgancıoğlu, Havva Angın ve Eylem Kanol'un katıldığı organizasyonda ayrıca her ülkenin kültürel danslarından oluşturulan birleşik bir dans çalışması da yapıldı.

HASDER'Lİ ÇOCUKLAR BURSA'DA FESTİVALE KATILDILAR

HASDER Çocuk Kulübü halkdansları ekibi, Bursa Nilüfer Belediyesi ve Nilüfer Belediyespor Kulübü tarafından 6. Geleneksel Spor Şenliği kapsamında düzenlenen Uluslararası Halk Oyunları Festivali'ne ka-

tıldı. 19 – 24 Nisan 2007 tarihleri arasında düzenlenen festivale katılan HASDER Çocuk Kulübü halkdansları ekibi, yerli halk ve diğer yabancı ekipler tarafından büyük ilgi gördü. Aileler yanında misafir edilen HASDER'li çocuklar ev sahibi çocuklarla sıcak arkadaşlıklar kurdular.

HASDER RESİM ŞÖLENİ 14 NİSAN'DA YAPILDI

HASDER'in 30. Yılı etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen “Resim Yapma Şöleni” 14 Nisan 2007 Cumartesi günü Sarayönü meydanında gerçekleştirildi. **HASDER Resim Yapma Şöleni**'ne katılan Çocuk Kulübü üyeleri, HAS-DER merkezinden Sarayönü Meydanı'na kadar ellerinde çevre, trafik ve sağlık konulu pankartlar taşıyarak yürüdüler. Meydandaki etkinlikte önce HASDER çocuk korusu şarkılar söyledi sonra çocuklar yerde serili bezler üzerinde resimler yaptılar ve bezleri Kuşulu Park'a kadar taşıdılar.

HASDER VE KOBİ CENTER'İN EL İŞLERİ YARIŞMASI ÖDÜL TÖRENİ VE SERGİ AÇILIŞI YAPILDI

HASDER'in KOBİ Center'le işbirliği ile düzenlediği “El İşleri Yarışması”nın ödül töreni ve sergi açılışı 2 Mayıs akşamı Atatürk Kültür Merkezi'nde yapıldı. Törene katılan Milli Eğitim ve Kültür Bakanı Canan Öztoprak ödül verdi ve serginin açılışını da yaptı.

HASDER 4. ÇOCUK ŞENLİĞİ 6 HAZİRAN'DA YAPILDI

HASDER'in 30. Kuruluş Yılı Etkinlikleri çerçevesinde yer alan 4. Çocuk Şenliği, 6 Haziran'da HASDER Merkezi'nde gerçekleştirildi.

Şenlikte, HASDER Çocuk Kulübü halkdansları grupları ve minikler grubu yanında çocuk korusu ve Lefkoşa Vakıf Anaokulu dans grubu da gösterilerini sundular.

HASDER YILDIZLAR HALKDANSLARI EKİBİ “İPEK FESTİVALİ”NE KATILDI

HASDER yıldızlar halkdansları ekibi Yeşil Barış Hareketi'nin 13 Mayıs'ta Bellapais Manastırı'nda düzenlediği “İpek Festivali”ne katılarak gösteri sundu.

Çoğunluğu turistlerden oluşan kalabalık bir izleyici kitlesinin ilgi gösterdiği festivalde HASDER'in yanı sıra 23 Nisan İlkokulu halkdansları ekibi, İki Toplumlu halkdansları ekibi ve Kıbrıs Havaları Topluluğu da yer aldı.

HASDER Gençler Halkdansları Ekibi FOLK-DER'in gecesine katıldı

HASDER gençler halkdansları ekibi Lefkoşa Folklor Derneği (FOLK-DER)'in 15 Mayıs'ta Atatürk Spor Salonu'nda düzenlediği "Dans dağarcığımız" Halkdansları Şöleni'ne katıldı.

Çeşitli halkdansları ekiplerinin katıldığı gecede HASDER ekibinin gösterisi izleyicilerin beğenisini kazandı.

HASDER Gençler Halkdansları Ekibi "Hellim Partisi"nde gösteri yaptı

Süt Üreticileri Birliği'nin 18 Mayıs'ta Girne Yat Limanı'nda düzenlediği "Hellim Partisi"nde gösteri sunan HASDER ekibi özellikle turistlerin yoğun ilgisini çekti.

HASDER 11. Çocuk ve Masal Sempozyumu yapıldı

YDÜ ile işbirliği içinde 16 Mayıs'ta gerçekleştirilen, Ali Nesim'in yönettiği sempozyuma Bekir Kara, Oğuz Yorgancıoğlu ve Mustafa Gökçeoğlu konuşmacı olarak katıldılar.

HASDER ve SOMA AKRİTON GENÇLERİ KIBRIS'I TARTIŞTI...

Soma Akriton ve HASDER Gençlik Kulübü'ne üye toplam 30 Kıbrıslı Türk ve Rum genç, kendi irade ve olanaqlarıyla Kıbrıs'taki mevcut durumu değerlendir- mek ve birlikte neler yapılabileceğini tartışmak amacıyla 9 ve 16 Haziran 2007 tarihlerinde önce Soma Akriton'un Lefkoşa'nın güneyindeki merkez binasında ve ikinci hafta ise HASDER'in Lefkoşa'nın kuzeyindeki merkez binasında buluştu. Gençler uzun bir aradan sonra yeniden birlikte olmaktan memnun olduklarını ve işbirliği yapmaya devam ederek iki toplum arasındaki dostluk ve güven ortamına katkıda bulunmak için çalışacaklarını vurguladılar.

HASDER'Lİ GENÇLER SLOVENYA BİLİM KAMPINDA

HASDER Gençlik Kulübü 23-31 Temmuz tarihleri arasında Slovenya'da düzenlenen Fen Bilimleri kampına katıldı. A.B. Gençlik programları çerçevesinde finanse edilen Fen Bilimleri kampı fen bilimlerine duyarlılığı, sevgiyi ve ilgiyi artırmayı amaçlamıştı.

HASDER KURULUŞUNUN 30. YILINI RESEPSİYONLA KUTLADI...

HASDER Halk Sanatları (Derneği) Vakfı 30'uncu kuruluş yıldönümünü resepsiyonla kutladı. Resepsiyon, 19 Ekim Cuma akşamı Halk Sanatları Enstitüsü'nün bahçesinde yeni hizmete giren "Galif Cafe"de yer aldı. Resepsiyona çok sayıda HASDER'li yanında Milli Eğitim ve Kültür Bakanı Canan Öztoprak ve Lefkoşa Belediye Başkanı Cemal Bulutoğluları da katılarak birer konuşma yaptılar.

HASDER HALKDANSLARI EKİBİ POLONYA'DA FESTİVALE KATILDI

HASDER Halkdansları ekibi 2 - 16 Temmuz 2007 tarihleri arasında Polonya'da düzenlenen Pod Kyczera Folk Festivaline katıldı. Legnica ,Gorlice, Lubin, Rudna ve Krynica kentlerini kapsayan festival süresince 26 kez sahne gösterisi yapan HASDER yirmibinin üzerinde izleyiciye danslarımızı ve halkmüziğimizi tanıttı. HASDER ile birlikte Rusya, Ukrayna, Kosta Rika, Nepal, İtalya, İsrail, Slovakya ve Çek ekiplerinin de katıldığı festivalde dramatize oyunlarımız Kartal, Orak ve Kozan çok ilgi gördü. Festivale katılan tüm ekipler kayak tesisleri ve kaynak suları ile ünlü Krynica kentine hayran kaldı. HASDER'li gençler Polonya'dan güzel izlenimlerle ayrıldılar.

HASDER, HALKDANSLARI MÜZİKLERİ CD'Sİ ÇIKARDI

KIBRIS HALKDANSLARI CD'si HASDER tarafından derlenen 27 adet Kıbrıs halkdansının müziklerinden oluşuyor. İlk baskısı yoğun ilgi gören ve ikinci baskısı da satışa sunulan HASDER Halkdansları Müzikleri CD'si, HASDER müzisyenleri Çağatay Darbaz ve Hasan Abohorlu'nun özverili çalışmaları ve katkılarıyla hazırlandı.

HALK SANATLARI VAKFI GENEL KURULU YAPILDI

HASDER, Halk Sanatları Vakfı'nın kurucular kurulu toplantısı 24 Kasım Cumartesi günü HASDER Merkezinde gerçekleştirildi. Kurulda faaliyet raporu sunuldu ve mali rapor akladı. Kurucular kurulu tarafından seçilen 25 kişilik Mütevelli Heyeti, 26 Kasım akşamı yaptığı toplantıda HASDER başkanı ve yönetim kurulu üyelerini seçti. Başkanlığa tek aday olarak katılan Ali Nebih oybirliği ile seçildi. Yeni yönetim kurulu şu üyelerden oluştu; Engin Anıl, Hasan Ekmekçi, Öcal Erten, Hasan Çağlıoğlu, Aziz Ener, Ayşe Kayalı, Handan Nebih, Akın Eylen, Özkan Gürler ve Hasan Abohorlu...

HASDER EKİBİ MACARİSTAN'DA FESTİVALE KATILDI

HASDER Halk Dansları ekibi Macaristan'ın Székesfehérvár kentinde düzenlenen 12.nci Royal Days International Folk Dance Festival'e katıldı. Macaristan Kırallı St. Stephen anısına her yıl 14-21 Ağustos tarihlerinde gerçekleştirilen festivale HASDER'in yanısıra Cezayir, İsrail, Kanada, Çin, Meksika, Portekiz, Sırbistan, Slovakya ve Türkiye'den ekipler katıldı. HASDER'in sergilemiş olduğu 15 ve 60 dakikalık sahne gösterileri büyük bir beğeni ile izlendi ve dakikalarca alkışlandı. Müzik grubumuzun verdiği sokak konserlerinde ezgilerimiz tarihi taş sokaklarda yankılandı.

HASDER GENÇLİK KULÜBÜ'NDEN LEFKOŞA GENÇLİK GÜNLERİ

HASDER Gençlik Kulübü 10-13 Ağustos 2007 tarihleri arasında "Lefkoşa Gençlik Günleri" adı altında gençlik festivali düzenledi...

10 Ağustos'da UKÜ halısaahasında yer alan "Gızlar Sahaya Çıkarsa" futbol turnuvasıyla başlayan etkinlik, 11 Ağustos'da HASDER merkezindeki yuvarlak masa toplantısı ve Halk Sanatları Enstitüsünde başlayan "Velesbitnan Surlariçi Turu" ile devam etti. 12 ve 13 Ağustos'da HASDER merkezindeki sahne üstü etkinliklerinde müzik, dans ve tiyatro gösterileri yer aldı... Genç sanatçıların fotoğraf sergisi yanında duvar üzerine grafiti yazımı yapıldı ve son gece duvarın yıkımı ile etkinlik son buldu.

HASDER 25. HALKBİLİMİ SEMPOZYUMU GERÇEKLEŞTİRİLDİ

Atatürk Kültür Merkezi'nde, 6 Aralık 2007 akşamı düzenlenen sempozyumun açış konuşmasını M.E.K.B. Canan Öztoprak yaptı. Sempozyuma sunulan bildiriler ve konuşmacılar; 1974'den günümüze; "Kültür ve Sanat"-Yaşar Ersoy, "Sosyal Yapı ve Demografik Konum"- Muharrem Faiz, "İş Yaşamı ve Ekonomi"- Ali Erel, "Politik Kültür ve Politik Hareketler"- Gürdal Hüdadoğlu, "Eğitim ve Sendikal Yaşam"- Şener Elcil. HASDER başkanı Ali Nebih'in yönettiği sempozyum soru, cevap, tartışma bölümüyle son buldu.

HASDER YILDIZLAR HALKDANSLARI EKİBİ MAKEDONYA'DA FESTİVALE KATILDI

HASDER Yıldızlar halkdansları ekibi 14-20 Eylül 2007 tarihleri arasında Makedonya'nın İstibinya şehrinde düzenlenen 22. IFF ISTIBANJSKO ZDRAVOZIVO halkdansları festivaline katıldı. Romanya, Arnavutluk, Hırvatistan, Litvanya, Bulgaristan, Türkiye, Ukrayna, Kıbrıs ve Makedonya'dan ekiplerin katıldığı festivale 24 dansçı, 3 eğitmen ve 2 yöneticiden oluşan 29 kişilik kafiyle katılan HASDER ekibinin sergilediği danslardan özellikle dramatize oyunlar yerli halk ve konuk ekipler tarafından büyük ilgi ve coşkuyla izlendi.

HALKBİLİMİ DERGİSİ 20. YILINDA 54. SAYIYA ULAŞTI

Kuzey Kıbrıs'ta Halkbilimi alanında ilk ve en uzun süreli yayın olma özelliğine sahip olan Halkbilimi dergisinin 54. sayısı yayımlandı.
